ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషద్గ్రంథమాల
(౨౧—వ ప్రచురణము)

వ్యాసమంజరి

కర్త

కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి

వాల్తేరు

౧౯౪౭

1947

సర్వస్వామ్యసంకలితము]   [వెల రు ౨—౮—౦

C 5-8074-46 (14-10-47) 2000 Copies — 2nd Edition.

ఉ పో ద్ఘా త ము

ఆంధ్రసారస్వతము, భారతరూపమున సుప్రతిష్ఠితమైనది మొదలు ఆఱేడుశతాబ్దులు, బహుళముగా చంపూకావ్యములును, సకృత్తుగా నిర్వచన ప్రబంధములును వెలసినవే కాని, పేరుగల ఒక్క వచనగ్రంథమైనను తలసూపలేదు. గద్యపద్యాత్మకములైన చంపువులు ఉభయతారకములగును గదా యన్న నిబ్బరముచేతనో, గద్యము పద్యమువలె ధారణాయోగ్యము కాదన్న అనుమానముచేతనో, పద్యరచనవలె గద్యరచన యశోదాయకము కాదన్న నిరసనభావముచేతనో, మన పూర్వకవులు ప్రత్యేకవచనరచనలను ఆదరింపరైరి. కానిచో, సంస్కృతమున ఉత్తమగద్యకావ్యములగు కాదంబరి దశకుమార చరిత్రలు సయితము, తెనుగున చంపువులుగానే అవతరించుటకు హేతువుండదు.

ఇట్లుండగా, వచనగ్రంథముల అభావమువలని లోటును గ్రహించి, దక్షిణాంధ్రకవులు ఆ కొఱతను తీర్పనెంచుకట్టిరి. మధుర, తంజావూరు, మైసూరు మొదలగు సంస్థానాధీశ్వరులు, 17, 18 శతాబ్దులలో పెక్కువచన గ్రంథములు వ్రాయించుటే కాక, వారిలో కొందఱు స్వయముగా కొన్ని రచించిరి. కాని, అవి ఆంధ్రభారతభాగవతాది పురాణేతిహాసములకును, మఱికొన్ని పూర్వప్రబంధములకును దండాన్వయములగు వచనరూపములే కాని, స్వతంత్రరచనలు కావు. అందుచే, వానికి, చారిత్రకప్రాధాన్యమున్నంత సాహిత్యప్రతిష్ఠ లేదు.

అసలు స్వతంత్రవాఙ్మయశాఖగా పరిగణింపదగిన వచనావిర్భావము, మనభాషలో అధునాతనమే యని నిస్సంశయముగా చెప్పవచ్చును. ఆంగ్లేయులు మనకొసగిన విద్యాసంస్కారమువలన మన భాషకు కల్గినమేలేమైన ఉన్నయెడల అది యిదొక్కటే. వారిభాషలో ఉన్నంత కావ్యప్రక్రియావైవిధ్యము మనభాషలో పూర్వములేదు.

వారి వాఙ్మయము చదివి, ఆకళించి గ్రహించిన పిమ్మటనే మనవారు తదనుకరణముగా, నవలలు—కథానికలు—వ్యాసములు మొదలగు నానా వచనగ్రంథములను రచింపమొదలిడిరి. ఈ నూతనగద్య గంగావతరణమునకు చిన్నయసూరి భగీరథుని వంటివాడు. దాని నానాముఖాప్రతిహతప్రవాహగతికి కారణభూతుడు వీరేశలింగముపంతులుగారు. వచన ప్రపంచమున పంతులుగారు త్రొక్కని దారిలేదు. ధారాళమును, తేటతెల్లమును అయినశైలిలో వారు వ్రాసిన శతాధికవచనములు వారి గద్యతిక్కన బిరుదమును సార్థకముచేసెను. ఆ రచనలన్నిటిలో కవుల చరిత్ర చిరస్థాయియై, వారికీర్తిని చిరస్థాయిగా కాపాడగలదు. పూర్వ కవుల జీవితాంశములను, చారిత్రకపరిశోధనపూర్వకముగా నిర్ణయించు తలంపుతో పంతులుగారు సల్పిన కృషి అనన్యసామాన్యము. కాని వారాసించిన ముఖ్యప్రయోజనము ఆయాకవుల కాలనిర్ణయము మాత్రమే. ఆకవుల గ్రంథవిమర్శనమునెడ వారికంత దీక్ష లేదు. ప్రసంగ వశమున గ్రంథగుణమునుగూర్చియు ఏ కొలదిపాటి ప్రశంసయేని ఉన్నను, అది విమర్శనమనిపించుకొన దగినట్లుండదు. యథార్థమైన ఆంధ్రకావ్యవిమర్శప్రారంభము కవులచరిత్ర పుట్టుకకు తరువాత జరిగినది. ఆమహారంభమునకు ప్రథమాచార్యులుగా పేర్కొనదగినవారు శ్రీకట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారు.

శబ్దసాధుత్వాసాధుత్వనిర్ణయమే గ్రంథవిమర్శనమనెడిభ్రమతో పండితులొకరితో నొకరు వాగ్యుద్ధములు చేయుదినములలో, భావుకులదృష్టిని శాబ్దికచర్చనుండి తాత్త్వికమీమాంసకు మరల్చిన రసికులు రెడ్డిగారు. కావ్యమునకు శబ్దము ఆధిభౌతికాంశము మాత్రము. అది బాహిరము. దాని ఆధ్యాత్మికాంశము తద్గతకళాసౌందర్యము. అది ఆంతరము. విమర్శమార్గమును బాహిరజగత్తునుండి ఆంతరజగత్తునకు కొనిపోయిన ప్రథమాంధ్రవిమర్శగ్రంథము రెడ్డిగారి కవిత్వతత్త్వవిచా

రము. మనభాషలో ఈగ్రంథరాజమునకు ప్రతిబింబములుగా ఇటీవల అనేకతత్త్వవిచారములు పుట్టినవి. అవన్నియు ఇంచుమించు ఈ మాతృస్తన్యమును గ్రోలిన శిశువులే. కళాపూర్ణోదయపరామర్శమును నిమిత్తముగాగైకొని, వీ రాగ్రంథమున మన కపూర్వములైన అనేక కళాధర్మములను ప్రతిపాదించి, వ్యాఖ్యాన మొనర్చిరి. అట్లే ఆధునిక కవుల నాదరించి ప్రోత్సహించుతలంపున వారిఖండకావ్యములకు పెక్కింటికి తొలిపలుకులు వ్రాయుచు, విమర్శ సారస్వతమును మఱికొంత వృద్ధికి దెచ్చిరి. ఒకవంక భారతకళాపూర్ణోదయాది ప్రాచీనకావ్యముల నారాధించుట, ఇంకొకవంక బాలకవుల భావగీతములను ఆదరించుట! ఈ ప్రాచీన నవీనతాసమరసభావము నిజముగా ప్రశంసార్హము. దేశకాల నిరపేక్షమైన గుణగ్రహణపారీణత. అచ్చవు సహృదయతకలవారికిగాని ఉండదు. అదిలేకయే ప్రాచీనతాభిమానులు నవ్యకవిత్వమును, నవీనతాభిమానులు ప్రాచీనకవిత్వమును నిరంతరము శపించుచున్నారు.

ఆధునికకవిత్వములో నైనను, సరసతతోపాటు నియమబద్ధత కలదానినే వీరుకొనియాడుదురుగాని, విశృంఖల విహార మొనర్చుదానిని మెచ్చరు. సముచితనియమపరిపాలనము, నిరర్థక బంధవిచ్ఛేదము, అస్వతంత్రతాతిరస్కారము—ఇవియే వీరు పదింపదిగా సాంఘికాచారవిషయమునను, కావ్యమర్యాదావిషయమునను బోధించుధర్మములు. వీరి ఉపన్యాసములలో, వ్యాసములలో, ఈ ధర్మత్రయమే ఆత్మగా భాసించుచుండును.

విమర్శకులలో వీరికెంత ప్రాధాన్యమున్నదో, వ్యాసరచయితలలోను అంత ప్రాధాన్యమున్నది. సాహిత్యాంగముగా పరిగణింపదగిన వ్యాసరచన ఆంగ్లభాషలోవలె మనభాషలో ఇంకను పరిణతావస్థకు రాకున్నను, జరిగినంతవరకు దాని పెంపునకు కారణభూతులైన విద్వాంసులలో వీరొకరు. గ్రంథములకు పీఠికలు వ్రాసినను, పత్రికలకు వ్యాస

ముఖ్య ప్రాసినను, ఆ లిపి విషయమునకు నెంతవరకు పటుత్వము గల భాషలో శాస్త్రీయమైన సిద్ధాంతములందు సెప్పి వీని వాక్య-నకు సహాయకుణము. వీరివ్యాసములకు ఇందు ప్రధమాలంకారము. రెండవది వారిశైలి. విషయౌన్నత్యముతో బాటు అర్థగాంభీర్యమును దాచి కనుపుణమగు శైలియు నున్నప్పుడే, వ్యాసము సర్వాంగసుందర ముగా నుండును. అర్థగాంభీర్యములేనిచో పేలవతయు, శైలిసంపన్నత లేనిచో నీరసతయు బయల్పడి వ్యాసమునకు తీరనిలోటు కలుగును. వీరి వ్యాసములలో అర్థమెంత గంభీరముగా నుండునో, శైలియు అంత సురుచిరముగా నుండును. ఆ శైలియు, విషయ విభేదమునుబట్టి ఒక్క-యెడ ఆలంకారికముగా, ఒక్కయెడ ప్రాస్తావికముగా, ఒక్కయెడ తార్కికముగా, మారుచుండును. ఏరూపము తాల్చినను దానిపటు త్వము, సొగసుదనము, పోవు. నన్నయసూరనలను ప్రశంసించుచో, శైలియెంత ఆలంకారికముగా నున్నదో వాతతంత్రుల ముచ్చటలు చెప్పుచో నంత ప్రాస్తావికముగా నున్నది. ఇట్లు అవాంతరరూపభేద ములు పొందుచున్నను, దానికి ఆత్మీయమైన ముఖ్యధర్మమును విడనా డదు. వీరిశైలికి ఆత్మీయాంశము బుద్ధిగమ్యత. నానాశాస్త్రనిష్ణాత మును, విజ్ఞానసాంద్రమును, సమ్యగ్యోజనాయుతమును ఐన మెదడున్న బుట్టిన భావములుగలరచన బుద్ధిగమ్యము గాక ఇంకొకవిధముగా నుండదు, ఉండదగదు.

నూతనశాస్త్రపరిచయమువలననో, అన్యసంప్రదాయసంపర్కము వలననో, ఒక సంఘములోగాని, ఒక వ్యక్తిలోగాని అపూర్వభావ ములు పొడమునప్పుడు వానిని వ్యక్తీకరించుటకు పూర్వస్థితమైన సాధారణభాష చాలదు. అట్టియెడ నూతనపదజాలము సృష్టించుటో అన్యదేశ్యములు ప్రయోగించుటో, పూర్వపదములనే, లక్షణార్థమున వాడుటో తప్పనిసరియగును. ఈమూడుపద్ధతులలో అన్యదేశ్యపద

ప్రయోగము భాషాస్వచ్ఛతకు ఉపహానికల్పించును. రెడ్డిగారు అట్టి స్వచ్ఛతాభంగమును బొత్తిగా ఒల్లరు. మఱి, పూర్వపదములనే అపూర్వార్థములకు తగినట్లు వాడుదురు. ఈ దుర్ఘటనియమమును అసిధారావ్రతముగా పరిపాలించుట చేతనే వీరు తమశైలిని స్వచ్ఛతాసహితముగా నొనర్పగల్గిరి. అన్యభాషాపదకళంకితములుకాని, అచ్చపుస్వభాషలో; శాస్త్రగ్రంథమైన అర్థశాస్త్రమునే ఎన్నినాడు వ్రాయగల్గిన వీరికి వ్యాసములు వ్రాయుట యేమిలెక్క.

ఈ విధముగా నానాగుణశోభితములైన వీరి వ్యాసములన్నియు —అప్పుడప్పుడు అవసరములబట్టి అనేకకాలములందు వ్రాసినవి—ఒక్కచో చేర్చి, సమగ్రసంపుటముగా ప్రకటించుట భాషకు మేలు సేతయని మిత్రులు హెచ్చరించగా, శ్రీ రెడ్డిగారు ఆమోదించుటయే కాక, ఈ వ్యాసమంజరిని విశ్వకళాపరిషత్తునకు సొత్తుగా దానమొసగి, వారి కృతజ్ఞతకు పాత్రులైరి. మఱియు తమ తమ గ్రంథములకు పీఠికలుగా నున్న వ్యాసములను, ఈసంపుటిలో చేర్చుకొనుటకు అనుమతించిన కవులకు విశ్వవిద్యాలయము పరమగు కృతజ్ఞత తెలుపుచున్నాను.

ఈ వ్యాసములన్నిటిని సేకరించి, ప్రకటించుభారము నేను పూనితిని. వ్యాసములను విషయభేదమును బట్టి ఖండములుగా వర్గీకరించుటయు, వ్రాతతప్పులు దిద్దుటయు తప్ప నేను పడినపాటేమియు లేదు. నాకు అచ్చుప్రూపులు దిద్దు నేర్పులేదు; అలవాటు అంతకు మున్నే లేదు. అయినను, శక్తివంచనలేక చేతనైనంతవఱకు, సవరించితిని. ఇంకేవేని పొరపాట్లున్న వేమో, పాఠకులు మన్నింతురుగాక.

నాత్రేరు
22—9—1939

సింగళి లక్ష్మీకాంతం

పూర్వకవిఖండము

శ్రీ రాజరాజనరేంద్ర వర్ధంతి మహోత్సవము

అధ్యక్షునివచనము

సభాసదులైన రాజమహేంద్రవర మహాజనులకును, దక్షిణ మహాశయులకును, నమస్కృతులు సమర్పించి చేయు విజ్ఞాపనము.

మన మిప్పుడు జరుపు వర్ధంతి హిందూజనులలో నపూర్వ మైనది. పురాణపురుషులఁ బూజించుట మన యాచారములలో నొక్కటియైనను, చారిత్రకపాత్రల స్మరించుట కాదు. కావున నేఁటి యుత్సవ మపూర్వమైన యాచారపరిణామము. సత్యములైన చరిత్రాంశముల జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చి వ్యాపింపజేయునట్టి మహోత్సవములఁ జేయుటలో మీరు మొదటివారు. మీరు చూపినమార్గము నెల్లరు ననుసరింతురుగాక! కేవలపరార్థములైన పండుగలఁ జేయునట్లు మన మేల ఐహికశ్రేయోనిమిత్తములైనవాని జేయమో తెలియకున్నది. మనయందుఁ జరిత్రజ్ఞానాసక్తి లేదనుట కిదియు నొక నిదర్శనమౌ. ఇఁకముందైన నీలోపము నివారిత మగునుగాక!

ఈ యపూర్వవర్ధంతిసమయమున నన్నగ్రాసనస్థుని జేసి సత్కరించినందులకు మీకు మనఃపూర్వకముగ వందనములఁ జేయుచున్నాను. "చెట్టుపెట్టి పెంచినవాఁ డొకఁడు: దాని ఫలము ననుభవించినవాఁడు వేఱొకఁడు." అన్నట్లున్నది. ఇప్పుడు మనకు నాశ్రయమైన యితిహాసవృక్షమును బెట్టి పోషించినవారిలో నే నొక్కఁడను గాను. మఱియెవ్వరు ప్రముఖు లనినఁ బ్రథములు — అనఁగాఁ గాలక్రమముగాఁ బరిగణించినచో — కందుకూరి వీరేశలింగముగారు. వారి కవుల చరిత్ర యితిహాసశోధనలకు దారిచూపిన యుద్యమములలో

మొదటిది. అట్టివారి జన్మస్థానమున నిట్టి పండుగ జరుగుట నిశ్శ్రేత్తుకము కానేరదుకదా! గుణమును బట్టి చూచిన నగ్రగణ్యు లనఁదగిన వారు ఆంధ్రులచరిత్రకర్తలగు చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు. వీరి వలె నిష్పక్షపాత మైన విమర్శనశక్తిని బ్రకటించినవారు మన దేశమున ననేకులు లేరు. ఆశక్తికిఁ దగిన శ్రమను దీసికొని యెంత చక్కఁగ, నెంత పూర్ణముగ మన చరిత్రమును సువ్యక్తము చేసియున్నారో, దాని దెలుపుటకు నాకు సర్హత చాలదు. వీరితోఁ దుల దూఁగఁ దగిన శోధకశిఖామణులు కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావు పంతులు గారును, జయంతి రామయ్యపంతులుగారును. ఈ సుదినమునఁ గుల దేవతలట్లు కొలువఁదగిన వార లింకను ననేకు లున్నారు గాని, వారి నందఱను బేర్కొని ప్రశంసించుటకుఁ జాలినంత జ్ఞానముగాని, కాలము గాని లేనందున విడువలసినవాఁడ నైతిని; క్షమింపుడు. రాజరాజ నరేంద్రుని గూర్చియు, నతనికాలమున దివ్యతేజస్సన నొప్పియున్న నన్నయభట్టిని గూర్చియు, నీ విద్వత్ శోధకులు శాసనాదిపరీక్షలఁ జేసిఁ సిర్ధారణచేసిన విషయములుకదా, యీనాఁటి విందు! ఈయుత్సవమును కృతికి నాయకులు రాజరాజును, నన్నయ్యయు: కృతికర్తలు మీా యైతిహాసిక మండలివారు. వారి కృతియు, నన్నయయొక్క కృతి వలె నూతనప్రపంచము నొండు సృష్టికిఁ దెచ్చునుగాక!

"నిత్యమైన ధనము నిర్మలకీర్తియ" అనియు,

క. "ఇలఁ గీర్తి యెంతకాలము
గలిగి ప్రవర్తిల్లు నంతకాలంబును ని
త్యులకారె కీర్తిగల పు
ణ్యులు, కీర్తివిహీనుఁ డొందునుం బూజ్యుండే?"

అనియు నన్నయ వ్రాసిన భారత భాగమునఁ జెప్పబడియున్నది. కీర్తియె యమృతత్వమని వీరి తాత్పర్యము. బౌద్ధుల

యొక్కయు మతమునందు నిడయ యనృతత్వమని యున్నది. కీర్తిచే శాశ్వతులైన వారిలో రాజరాజొకఁడు. సప్తసంతానములలోఁ, ననఁగాఁ బేరును నిలుపు వస్తువులలోఁ, గావ్యము స్థిరతమము. అందును నన్నయభట్టి యొక్క కృతినంటి దాని యనృతత్వమును వర్ణింప సాధ్యమా! ఒక్కచావే కాదు, ముదిమియు లేనిది. నవ్యతయను గుణముచే రామణీయకమును వహించి నిత్యయౌవన మయినది. ఈ కావ్యము తేజస్సు తనయందుఁ బ్రతిఫలించుటఁజేసి రాజనరేంద్రునిపేరు పూర్ణిమాచంద్రబింబమువలె ఆంధ్రప్రపంచమున వెలుఁగుచున్నది. భాషతో గాని యయ్యది యస్తమింపదు.

ఆ చాళుక్యరాజును గురించి నేనెక్కువగఁ జెప్పఁదలచుకొనలేదు. నేనయి కనిపెట్టిన నూతనాంశము లెవ్వియును లేవు. ఒరులు చెప్పినది చెప్పుట యీసభకుమర్యాద కాదు. నందంపూడి శాసనము మొదలగు నాధారముల వల్లఁ దేలు విషయము లివ్వి:— తండ్రి విమలాదిత్యుఁడు; తల్లి చోళరాజు పుత్త్రియైన కుండవాంబ; భార్యయుఁ జోళవంశజయు; ఆమె పేరు అమ్మంగదేవి; పట్టాభిషేక దినము ౧౦౨౨వ సంవత్సరము, ఆగష్టునెల ౧౬ వ తేది; రాజ్యమేలిన కాలము ౧౦౬౩ వ సంవత్సరము వఱకు. ఇతనికిఁ బూర్వము వేంగిదేశము చోడుల యధీనములోఁ గొంతకాల మున్నట్లును, బిమ్మట నరాజకతా బాధితమైనట్లును దెలియవచ్చెడిని. ఆకాలమున నొక్క రాజ్యతంత్రముల యందె కాదు, సంఘమతాది ప్రకృతుల యందును గల్లోలములు ప్రబలియుండినవి. విజాతీయులైన శత్రువుల దండయాత్రల వల్ల నేమి, బౌద్ధజైనాది మతముల వ్యాప్తిచే నేమి, వేదతిరస్కార భూయిష్ఠములైన కౌత్సచార్వాకాది వాదములచే నేమి, హిందూమతము యొక్క ప్రాణము లనఁదగిన వర్ణధర్మములు కష్టస్థితికి వచ్చినవి. రాజరాజు యొక్క పరిపాలనము బ్రాహ్మణమత

పునరుద్ధారణ కాలముతో సమన్వయించబడినది. పునరుద్ధారణకు నీతఁడు సర్వవిధముల సహాయము చేయుటకాక, రాజ్యము యొక్క విస్తీర్ణమును బెంచినవారిలోనొక్కఁడై రణకీర్తి గడించిన వాఁడని యుండినను, దానికిఁ దగిన యాధారములు లేవు. నిజమే కాని, భారతములో "పరమండలంబుల ధరణిపతుల నదిమి కప్పంబుల ముదముతోఁ గొనుచును బలిమి నీయని భూమి వలయ పతుల। నుక్కడఁగించుచు" అనియు, నందంపూడి శాసనములో "యస్యస్ఫార భూజాకృపాణ దళితారాతీభ కుంభస్థల। ప్రోన్ముక్తామల వృత్త మౌక్తిక చయస్సం గ్రామ రంగాంతరే" అనియు వర్ణన లుండుట; ఇవి మామూలు ప్రశంసలని తోచెడిని. తన పరాక్రమశక్తిని వినియోగించినవాఁడని చెప్పుటకుఁ దగిన నిదర్శనములు లేవు. వీనిబిరుదములన్నియు మనకుఁ దెలియును. "సర్వలోకాశ్రయ—శ్రీవిష్ణువర్ధన మహారాజాధిరాజ—రాజపరమేశ్వర—పరమభట్టారక— పరమమాహేశ్వర—" ఇత్యాదులు. ఇవన్నియును వంశమునకుఁ జెందినవే కాని తనయందు మాత్రము ప్రయుక్తములైనవి యెవ్వియుఁగానము. క్రొత్తరాజ్యములు సంపాదించిన వాఁడైనచో, దానిని సూచించెడు విశేష బిరుదములను దాల్చియుండును. అది యాచారము. అట్టిది లేనందున, రణశూరతచేతఁ బ్రసిద్ధికి వచ్చిన వాఁడని జెప్పుటకు సాధ్యము కాదు.

మఱి నందంపూడి మొదలగు శాసనములలోను, భారతము లోను గల వీని వర్ణనములఁబట్టి చూచిన, వర్ణధర్మముల పునరుజ్జీవనము తనయొక్క ముఖ్యవ్యాపార మైనట్లనుమానిఁపవలసి యున్నది. రాజ రాజెట్టి మాహాత్మ్యముకలవాఁడనగా "వివిధాగమవిహితశ్రముఁడు," "సమస్త వర్ణాశ్రమధర్మరక్షణ మహామహిముఁడు," "విప్రకులము నెల్లఁ బ్రోచుచు, నగ్రజన్ములకు ననుగ్రహమున మహాగ్రహారంబు లిచ్చువాఁడు. దీనికిఁ దార్కాణముగా మనకు దొరికిన వీని ముఖ్య

శాసనము లన్నియు బ్రాహ్మణదాన శాసనములే. మఱియు నందం పూడి శాసనములో "నిజపవిత్ర చరిత్రతోయైః ప్రక్షాళయంతి కలి కాల కళంకపంక," మనియు, భారతములోను, నారీతిని "కలికాలజ దోషతుషార సంహతిన్ దన యుదయ ప్రభావమున దప్పగఁజేసి" అనియు నొక్కి వక్కాణింపఁబడి యున్నది. "ఆదిరాజనిభుఁడు," "ఆదిక్షత్ర చరిత్ర" "కలియుగ పవిత్ర" ఇత్యాది విశేషణములును ఆ యర్థము సూచించుచున్నవి. కలియుగ మనఁగా, బ్రాహ్మణ తిర స్కారము, శూద్రవిజృంభణము — ఇత్యాది వర్ణధర్మ భంగములు గల కాలము కాని, వేఱుకాదని చరిత్రవేదులకుఁ జెప్పవలయునా? కలికాలముయొక్క పాపములలో నిదియు ప్రధానము. చూడుఁడు: ఆరణ్యపర్వములోఁ గలియుగ ధర్మవర్ణనము (ఇక్కడ ధర్మమనఁగా స్వభావము కాఁబోలు.)

"వైరమున నశేషవర్ణులు నన్యోన్య
పీడసేయుచును విభిన్నబుద్ధి
నొక్కఁడొకని మేరనుండక వర్ణ సం
కరము సేయఁగలరు కలియుగమున."

మఱియు, "ద్రవిడాభీరతురుష్కబర్బర పుళింద వ్యాప్తిదుష్ట" మగునఁట. క్షత్రియులు నశింతురు. బ్రాహ్మణులు వాణిజ్యము, వ్యవసాయముఁ జేతురు. చాలీచాలనందులకు "హేతుప్రత్యయవాద వి॥ చేతస్కులై వేదనింద" బ్రాహ్మణులే చేయుదురు. (వేదములఁ దిరస్కరించుట గోపద బ్రాహ్మణమునుండి వచ్చెడు సనాతనధర్మమేకాని నూతన సంస్కారము కాదు.) పురాణేతిహాసములలో వెదజల్లఁబడియుండు కలియుగప్రశంస చూచినయెడల నీ నిర్వచనము సప్రమాణ మని యొప్పుకొనక తప్పదు. విజాతీయదండయాత్రలు, బౌద్ధాదిమతములు, నిరీశ్వరవాదములైన సాంఖ్యాదిదర్శనములు, వేదముల ప్రమాణము

నంగీకరింపని కొత్సని తర్కములు, న్యాయాదిశాస్త్రములు మొదలగు కారణములచే వర్ణధర్మములకు భంగము కలుగుచుండఁగా దానిని నివారించుటకుఁ బ్రయత్నించినవారిలో రాజరాజొక్కఁడై యుండెననుట స్పష్టము. ఆదిపర్వమున సందర్భానుసారముగ వేంగీదేశమును వర్ణించుచు, దానియొక్క ముఖ్యవిభవము "శిష్టాగ్రహారభూయిష్ఠమై, ధరణీసురోత్తమాధ్వరవిధాన పుణ్యసమృద్ధమై" యుండుట యని నన్నయ తృప్తితోఁ దెలిపియున్నాఁడు. మాతృకలో లేని యీవిషయమును సంఘటించి యుండుటచేత నది యెంత ముఖ్యమైనదిగా భావింపఁబడి యుండవలయును! ఊహింపుఁడు.

హిందూపునరుద్ధరణము దాల్చిన తెఱఁగులు రెండు. పూర్వమీమాంసాపద్ధతి; వేదాంతపద్ధతి. వీనితారతమ్యముల వివరించుట ప్రస్తుత మనావశ్యకము. ఒక్కభేదముమాత్ర మీచర్చకు ముఖ్యము. పూర్వమీమాంసకులు యజ్ఞములు, హోమములు మొదలగు వైదిక క్రియలు అవశ్యానుష్ఠేయము లని గ్రహించిరి. అవి యాకాలమునకే యాచరణలో సామాన్యముగ లేకపోవుటచేతను, వానినిబునరాచరణమునకుఁ దెచ్చుట యసాధ్యమని తోఁచినందునను, వైదికక్రియలలో గ్రహింపఁబడిన బలివిధానము లహింసాధర్మమునకుఁ బ్రతికూలము లగుటచేతను, ఈ యహింసాధర్మము బౌద్ధమతప్రభావముచే సర్వవ్యాప్తమగుటయు, శంకరాచార్యులు మొదలగు వేదాంతులు వానికిఁ బ్రాధాన్యము నీయరైరి. ఎట్లును వేదములయందు మనకు భక్తి యున్నను, వైదికమత మేమో యెన్నిశతాబ్దముల క్రిందనో నశించినది. ప్రకృతము మనము గమనింపవలసిన విషయ మేమనఁగా నాంధ్రమండలములో వ్యాప్తికివచ్చినది పూర్వమీమాంస, అనఁగా వైదిక క్రియానిరతి. హిందూపునరుద్ధారకులలో శంకరాచార్యులకుఁ బూర్వికుఁడును, నతిముఖ్యుఁడును నయినవాఁడు కుమారిలభట్టు. ఈతఁ

డాంధ్రుఁడు. ఈతఁడు ప్రసిద్ధికిఁ దెచ్చినది పూర్వమీమాంసాపద్ధతి. అట్లగుటఁ దెనుఁగుదేశములో నీతని పద్ధతిని విశేషముగ నవలంబించిరి. దీనికి దృష్టాంతము పై నుదాహరింపఁబడిన "అధ్వరవిధాన పుణ్యసమృద్ధి" మొదలగునవి. నన్నయభట్టియు "అవిరళజపహోమ తత్పరుఁడు" పరమవైదికి. ప్రకృత మభావసిద్ధిని వహించిన వైదిక క్రియ లాకాలమునఁ బునఃప్రచారమునకు వచ్చుట కారంభించెననియు, దీనికిఁ గారణభూతులలో ముఖ్యుఁడైన కుమారిలభట్టుల ననుసరించిన వారిలో రాజరాజు నొకఁడనియు నా యూహ. ఈ యూహ రాజుయొక్క చరిత్రము విశదపఱుచుచున్నది.

మఱియు నీయూహ సరియైనపక్షమున "ఆంధ్రవాఙ్మయ మప్పుడేల సృష్టికి వచ్చెను? తత్పూర్వ మేల రాకయుండెను," అను సమస్యలను విడఁదీయును. నన్నయకుఁ బూర్వ మాంధ్రమునఁ బద్య రచనయుండెను. ఛందస్సు నుండెను. కావ్యములు మాత్రము లేవు! ఈవింత కేమికారణము? నన్నయకుఁ బూర్వము తెనుఁగునఁ గవిత్వమే లేదనియుఁ నతఁడు మొట్టమొదట లక్షణముల నిర్మించి లక్ష్యములఁదీర్చి వాఙ్మయమును సృష్టించెననియు నమ్మువారెవ్వరు నీనాఁటికిఁ గానరారు. "మహిమున్ వాగనుశాసనుండు సృజియింపన్" అనుమాట, కవులసామ్రాజ్యమునకుఁ జేరిన యతిశయోక్తి; చరిత్రకారులాదరింప దగినది కాదు. యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనము మొదలగు దృష్టాంతములచే నన్నయ సృష్టి రద్దుపడినది. అయినను "అతనికిఁ బూర్వము గొప్పకృతులు వ్రాయఁబడెనా? వ్రాయబడియున్నచో వానిగతి యేమయ్యెను" అను ప్రశ్నములు తట్టకమానవు. వీని కేమి యుత్తరమిత్తము? "మహమ్మదీయులంతగులఁ బెట్టిరి." అని పూర్వమన్నిసమస్యలకు నొకే యల్పసమాధానముతో దృప్తివడయు చుంటిమి. హేతువాదము ముదిరినయీకాలములో నది

సరిపడనేరదు. భారతము నన్నయ్యకుఁ బూర్వము తెనిఁగింపఁబడి యుండ లేదు. ఉండినచో దా నుపక్రమించి యుండఁడు. ఇట్టియుద్గ్రంథముల ను వదలి చిల్లరపుస్తకములఁ గాల్చుకొనుచుఁ జలిఁ దీర్చుకొనుచుండిరనుట హాస్యరసమునకు లక్ష్యము. మఱియుఁ దెనుఁగులోని మతగ్రంథములు సంస్కృతిమాతృకలు గలయవి. తల్లులను విడచి కూఁతులను మాత్రము చెఱవట్టిరనుట వారికి లేని రసికత్వమును గల్పించుట నాకుంజూడ నన్నయకంటె ముందుగఁ దెనుఁగున గావ్యరచన లేదని తోఁచు చున్నది. కారణములు:—

(౧) పూర్వము విద్యయనగా సంస్కృతవిద్య. అది మంత్రములరీతి బ్రాహ్మణాధీనము. క్షత్రియులకుఁ గొంత ప్రవేశముండఁగా నితరవర్ణులు విద్యాబహిష్కారము ననుభవించుచుండిరి. అగ్రవర్ణులు దేశభాషలయందును బ్రవీణులు. అయినను మతము మొదలగువిద్యలు హీనకులులకుఁ దెలియకుండునట్లు గోప్యముగనుంచి రక్షించుకొవలయు నని యెంచి ప్రవర్తించుచుండిన వారగుట వారు సామాన్యముగ వాడుక లోనుండు భాషలలో గ్రంథములు వ్రాయక యుండిరి. వారికి దేవభాషయు కాని దేశభాష పనికిరాదు. తుదకు దానశాసనములను సయితము తఱచు సంస్కృతముననే కల్పించిరి.

అట్లయిన రాజరాజు కాలములోఁ దెనుఁగున భారతమువంటి ప్రమాణగ్రంథము, అనగా హిందూమతముప్రకారము ప్రమాణమైనది రచింపఁబడుట యెట్లు సంభవించెను? బౌద్ధులు, జైనులు, మొదలగు వేదనిరాకరణవాదులు తమతమ మతములలోఁ జనులను చేర్చుకొనవలయునను నుద్దేశముతో మాతృభాషలలో గ్రంథములు వ్రాసి వానికి వ్యాప్తిని బ్రసిద్ధిని బడసియుందురు. బౌద్ధులగ్రంథములనేకములు మాగధి యను ప్రాకృతభాషలో వ్రాయఁబడియుండుట దీనికొక దృష్టాంతము. ఆంధ్రులలో ననేకులు బౌద్ధజైనమతముల

నవలంబించినవారై, బ్రాహ్మణమతమును విసర్జించి యుండుట సుప్రసిద్ధము. అన్యమతముల నవలంబించినవారో, వానియం దభిమానము దాల్చినవారో యైనవారాజనుల మరల హిందూమతములోఁ జేరువారినిగాఁ జేయువలయునన్నను, ఉండుహిందువులు తమవర్గమును వదలి పోకుండున ట్లుంచవలయునన్నను, దేశభాషామూలక ప్రచురణము లనివార్యము లయ్యెను. ఇదియు యాంధ్రవాఙ్మయసృష్టికి మూలకారణమని నాయూహ. శ్రీ భావరాజు కృష్ణారావుగారు ప్రసంగవశమునఁ జెప్పినకొన్నియంశములు నాయందీభావములు పుట్టుటకుఁ గారణములు. ఇది సిద్ధాంతముగాఁ దేలినట్లయిన దానిగుణము కృష్ణారావుగారి కారోపిత మగునుగాక! తమమతమును రక్షించుకొనుటకును, దానితోపాటు అగ్రవర్ణుల యధికారము పదిలపఱుచుటకునై ప్రాచీనమతగ్రంథముల దేశభాషలలోనికిఁ బరివర్తింపఁజేసిరి. వర్ణాశ్రమపరాయణులును, దమవైరులు ప్రయోగించిన దేశభాషాప్రకటనాస్త్రమే తాముసు బ్రయోగింప వలసినవారైరి. ఇదియు కాపోలుఁ, దోలఁదొల్త నపంచమవేదమును స్పృశించుటకు హేతువు. అసలువేదమైన ఋగ్వేదమును, దానిననుసరించి కల్పింపఁబడిన తక్కినమూటిని జనులకు గనఁబఱుచుట పాతకముకదా! పాతకముగాకున్నను లాభకరము కానేరదు, ఋగ్వేదమును విచక్షణతతోఁ జదివినవారు వర్ణధర్మముల నంగీకరింతురనుట నిశ్చితార్థము కాదు. కావునఁ బంచమవేదమే ప్రయోజనకారియైనకృతి. దానిన మొదటఁ దెనిఁగించిరి.

ఇఁక బౌద్ధులు, జైనులు వ్రాసిన దేశభాషాగ్రంథము లేమాయెను? ఆమతములు దక్షిణదిక్కునకు వ్యాపించునప్పటికి వానికి భాంతభాష పావనభాషగా నేర్పడినందున బహుళః తెనుఁగున నెక్కువగ వ్రాయరైరేమో! వ్రాసిన కొన్నింటిని ఆమతస్థుల రూపుమాపినట్లే మనవర్ణధర్మతత్పరులు ధ్వంసము చేసియుందురు. వేఱుకారణములు మృగ్యములు.

(౨) నన్నయకు ముందునాళ్లలోఁ దెనుఁగుకృతులు లేవనియుఁ, జాళుక్యుల యాశ్రయమున నాంధ్రకవిత్వము (అనఁగా గొప్ప గ్రంథముల రచన) సృష్టికి వచ్చెననియుఁ జెప్పుట కేయనుమానమునకుఁ బాత్రముకాని ప్రత్యక్షసాక్ష్యమే యున్నది. ఆసాక్ష్య మమోఘము. నన్నెచోడకవిశిఖామణి నన్నయకుఁ దరువాతివాఁడు. కాలమునుబట్టి చూచిన సవితాపస్థుఁడు. తిక్కనకుఁ బూర్వుఁడు. బ్రాహ్మణేతరుఁ డౌటఁ దనస్తుతిని దరువాతికవులు చేయకున్నను, వానికాలనిర్ణయమున కితరాధారములు కలవు. అతఁడు తనకుమారసంభవమున నిట్లు వచించి యున్నాఁడు.

క. మునుమార్గకవిత దేశం
బున వెలయఁగ దేశికవితఁ బుట్టించి తెనుం
గును నిలిపి రంధ్రవిషయం
బునఁ జనఁ జాళుక్యరాజు మొదలుగఁ బలువుర్.

"పుట్టించి" యనఁగా నూతనముగ సృష్టికిఁ దెచ్చి యని యర్థము. అక్కడఁ జెప్పఁబడిన చాళుక్యరాజు, రాజరాజు గాక, యింకొకఁ డనుట యసాధ్యమైనకార్యము. పూర్వము సంస్కృత కవిత్వము వ్యాప్తిలో నుండెననియు, రాజరాజు మొదలగు చాళుక్యులు దేశి కవిత, యనగాఁ దెనుఁగుకవిత్వమును గృతించవను, బుట్టించి నిలిపి రనియు, నన్నెచోడునిసాక్ష్యము. (శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు పై పద్యములో "సత్యాశ్రయుని దొట్టిచాళుక్యనృపుల్" అనుపాఠాంతర మున్నదని వ్రాసియున్నారు, కాని వారేమాతృకనుబట్టి యట్లు వ్రాసిరో దానిని బండితుల శోధనకు యాచితులయ్యు నర్పింపరైరి. కాన వారిమాట విశ్వసనీయంబుకాదు) కావున నాంధ్రకవిత్వమును బ్రచారమునకుఁ దెచ్చినవారు చాళుక్యులని స్పష్టమగుచున్నది.

నన్నయభట్టు, మన కాదికవి యని పారంపర్యముగా వచ్చుమాట సత్యము. ఉద్దేశము బ్రాహ్మణమతోద్ధారము.

ఈవాదమునకుఁ బోషకములైన మఱికొన్ని సంగతుల నివేదించెదను.

(౧) వర్ణధర్మములఁ గాపాడుటయుందనురక్తులై యుండవలయు నను నాశచే నేజాతియందుఁ బుట్టినవారైనను సరే రాజులైరేని, వారికి సూర్య చంద్ర వంశోత్పత్తిని గల్పించుట మన సంప్రదాయములలో నొకటి. శూద్రుఁడైన శివాజిని సయితము పట్టాభిషేకమునకు ముందు నాఁడు యజ్ఞోపవీతధారణము చేయించి, కాశినుండి దీనికొఱకు రప్పింపఁబడిన విప్రవర్యునిచే మంచి వంశావళిని సృష్టిచేసి క్షత్రియునిగా మార్చియుండుట చరిత్రములోఁ బ్రసిద్ధము. చళుక్యులకును ఈ మర్యాద తప్పినదికాదు. వారు చంద్రమండలమువఱకు వ్యాపింప వేసినవారైరి.

మహమ్మదీయులు వచ్చువఱకు కిట్టితంత్రములచేత హిందూజాతి తనయైక్యమును, దార్ఢ్యమును రక్షించుకొనుచుండెను. హూణులు, పహ్లవులు, శకులు మొదలగు విదేశీయులను మనజాతిలోనికి జేర్చుకొనుచుంటిమి, అట్లుచేరుట వారికిని లాభకరముగ నుండెను ఎట్లన, క్షత్రియులుగా గణింపఁబడుట యొకటి; ఈదేశము నివాసభూమిగాఁ జేరినవారగుట దేశస్థులతోఁ గలసిమెలసి విప్లవములులేక యేలుట రెండు; హిందువులనమ్మిక ననుసరించి రాజులగుటతోఁగూడ దేవత లగుటయు సంభవించును గదా! దానిచేత వారికి గౌరవాధిక్యము కలుగుట మూడు. మహమ్మదీయు లన్యమతద్వేషులు, ఇంగ్లీషువారీదేశనివాసముచు గోరరైరి. క్రైస్తవులగుట వారును జాతిప్రధానమైన మతమును వరింపరు. ఇట్లగుటఁ బూర్వ మిట్లిట్లో యుద్ధరింపఁబడుచుండిన దేశ మైక్యమును గోల్పోయినది.

మఱియు బ్రాహ్మణులయందుఁ జాళుక్యులకు భక్తి యెక్కువగ నుండవలయునని వారివంశస్థాపకుడు బ్రాహ్మణాశ్రయమునఁ బెరిగెనని యొకపురాణమును గల్పించిరి. త్రిలోచనపల్లవుఁ డనుమూలపురుషుఁడు యుద్ధములోఁ జావఁగా, వానిభార్య, గర్భిణి, కడపజిల్లాలోని 'ముడివేము' అను గ్రామమున విష్ణుభట్టు అనుబ్రాహ్మణునింట సురక్షితురాలై యుండి బిడ్డను గనెనట. ఆబిడ్డకుఁ గృతజ్ఞతార్థము విష్ణువర్ధనుఁ డనుపేరిడఁబడెనఁట. వాఁడు పెద్దవాఁడై పార్వతీదేవిని గుఱించి చళుక్యగిరిలో తపస్సుచేసి దివ్యసాధనములు వడసి శత్రువుల నోడించి రాజ్యము స్థాపించెనఁట. ఈకట్టుకథ నందంపూడిశాసనాదులయొక్క పీఠిక. విష్ణువర్ధనుఁడనుపేరును, "చళుక్య" యనుపేరును ఈవంశమునఁ బ్రసిద్ధములగుటచేత నాబ్రాహ్మణుని, ఆపర్వతమును వానింబట్టి సృష్టించిరని చరిత్రపాఠకులకు వేఱుగఁ జెప్పవలయునా ?

కాఁబట్టి భారతగ్రంథరచనయొక్క యుద్దేశము వర్ణధర్మరక్షణముగాక వేఱేమియుండును. భావనే పరమార్థముగ భావించి సేవించుచిత్తప్రవృత్తి యాకాలమున లేదు. ఉండినచో మతగ్రంథములు తప్ప నితరము లేల వ్రాయఁబడక పోయినవి.

ఆంధ్రకావ్యరచన యప్పటికి నవీనసంస్కారమనుటకు మఱికొన్ని ప్రమాణములున్నవి.

(౧) నన్నయ్యకు, శ్రీనాథునికి మధ్యస్థమైన కాలములో నప్పుడప్పుడు సకృత్తుగ నాంధ్రకావ్యములు వెలువడుచుండెనే కాని తదనంతర మట్లు పుంఖానుపుంఖములుగను నిరంతరధారగను రాలేదు. కారణమేమయియుండనగును? ఆంధ్రకవిత్వము పూర్వాచారము కామియు, నూతనసంస్కారమగుటయు. మనవారు నవీనములపొంతఁ బోవరు, పాపమని శంకింతురు. ఇదియొకదా కారణము. తుదకు భారతము పూరింపఁబడుటకును ౨౦౦ ల సంవత్సరములు పట్టుట, గ్రంథము

పూర్తియగుటకు మున్నే నన్నయ్య చచ్చుట, భారతరచనాపాపమున కారోపించియుందురు. తిక్కన పాపపరిహారార్థము కాఁబోలు యజ్ఞమునుజేసి పిమ్మటఁ బంచమవేదములో మిగిలిన భాగమును దెనిఁగించుట కారంభించెను. ఎఱ్ఱన తనపేరుపెట్టిన నెట్లోయని, నన్నయ్యపేరిట ఆరణ్యపర్వశేషము "తద్రచనయాకాఁ" బూరించెను. వేదమును పేరువహించిన దానిని దెలుఁగుచేయుట యనఁగా నాకాలమువారి మతప్రకారము దోషముగాఁ దోఁచియుండునేమో? ఈనాఁటికిని సంస్కృత పాఠశాలలలో శూద్రులను జేర్చుట యక్రమమని యాక్షేపించు వైదికులున్నారే! ఆనాఁటిగతి యేమిగానుండవచ్చును? తిక్కన్నయు జైనులు మొదలగు నాస్తికులతో, అనఁగా వేదముల నిరాకరించువారితో, వాగ్యుద్ధములు చేసినవాఁడని సోమదేవరాజీయమువలనఁ దెలియుచున్నది. అతఁడును వైదికక్రియలను, వర్ణధర్మములను ఉద్ధరించుటకే భారతమును దెనిఁగించియుండును.

(౨)ఆదికాలముకృతులన్నియు మతసంబద్ధములుగా నున్నవి.

(3) ఈగ్రంథము లన్నింటిలోను వర్ణధర్మములే ప్రధాన తత్త్వము.

పూర్వమీమాంసకులకుఁ గావలసినవి రెండు: — యజ్ఞములు, బ్రాహ్మణపూజ. వేదములకు మించిన "సత్తు" ఉండఁగూడదని కాఁబోలు, వారు, దేవుఁడుకూడ లేఁడు, వేదములు శాశ్వతములు, వేదములే సర్వమని సిద్ధాంతీకరించిరి. మఱియు నొక విశేషము. ఈగ్రంథములలోఁ బదేపదే "వేదముల నిట్లు చెప్పుచున్నది, అట్లు చెప్పియున్నది" యని తమ యాదేశముల కన్నింటికి వేదము లాధారములని వ్రాయఁబడియున్నది. నిజము పరికించి చూచిన నూటికిఁ బదిఁటికైన వేదములలో నేయాధారము నుండదు. ఈ వేదఘోష ముక్కాలు మువ్వీసము నిరాధారమును, అసాక్షికమును ఇట్లు వేద

ముల నిచ్చువచ్చినచోటులనెల్ల సాక్ష్యమునకుఁ బిలుచుట యప్పటి వారి కపాయములేని యుపాయము. జనులకు వేదములఁజూపరు, చెప్పరు. "అసలు" తమ యాధీనము. వారు కల్పించిన "నకళ్ళ" నమ్మవలసినవారు జనులు !

వాదములకు, బహుశః అపవాదములకు, నాకరములైన చరిత్ర విచారణల నింతటితోఁ జాలించి క్రీడాభిరామమైన సాహిత్యగోష్ఠికిఁ గడఁగుదము.

నన్నయ్య కళాకౌశలమును గూర్చి యెందఱో వ్రాసియున్నారు. వారికంటికిఁ గనఁబడనివియు, వారిచే వర్ణింపఁబడనివియు నైనవిలాసము లెన్నియో యుండవచ్చుఁగాఁబోలు! విమర్శనము శిల్పమునకు, శాస్త్రమునకు మధ్యవర్తియై, రెంటింటియు గుణములు దాల్చినకళ. భావపూర్ణముగ నుండినచో శిల్పమేనాఁడును బ్రాఁతవడదు. చర్వితచర్వణము గానేరదు. సదా నవ్యముగ నుండును. ఏలన, భావములును రసములును, బ్రతివ్యక్తియందును వేఱేఱుగనుండు వాని ననుసరించి రచించినయెడల నారచనయు వ్యక్తిత్వముఁ దాల్చియుండును. అయ్యది విశేషముగా నుండును, సామాన్యముగా నుండదు. సహజమును సకృత్రిమమును అగు రచన యనన్యసామాన్యము. కావునఁ బ్రతిరసికుఁడును దనతన భావముల ప్రకారము విమర్శించుట యధిక ప్రసంగము కానేరదు.

నన్నయ్యయొక్క శైలి మిక్కిలి మనోహరమైనది. అనన్యతుల్యము. దానివంటిది వేఱొండులేదు. సంస్కృతపదభూయిష్ఠమై యున్నను నర్థకాఠిన్య మేమాత్రమును లేనిది. అతఁడుపయోగించు తత్సమములు లితరు లనేకులు వాడు తెలుఁగుపదములకంటె శబ్దమునందును అర్థమునందును సరళతములు. సాధారణముగా సంస్కృతపదములను, సమాసములను బ్రయోగించువా రాడంబరములఁ బ్రకటింతురు ; ఆ

పద్ధతికి ననుకూలించిన స్థలములమాత్ర మట్టిశైలిని వ్రాయుచున్నారు. నన్నయ్యయొక్క జాలమేమనఁగాఁ దత్సమపదభూయిష్ఠమైన శైలికిని, మృదుత్వము మాధుర్యము మొదలగు కోమలములైన గుణములకును సంయోగము స్థాపించుట. ఈమాహాత్మ్య మితని యందట్లు, ఎట్టి న్నలోఁ గలదు. నన్నయ్యలో సాంస్కృతికాన్వయములు తఱచుగఁ గలవు. అవియును బహ్యమును గంభీరముగ శబ్దించునట్లు చేయునే కాని విషయవైశద్యమునకు నర్థప్రాప్తమునకు నేమాత్రము భంగకరములుగావు. సులభగ్రాహ్యమైన, సాంస్కృతికశైలి కొక యుదాహరణము:—

చం. అలఘుఫణీంద్ర లోకకుహరాంతర దీప్తమణిస్ఫురత్ప్రభా
వలిగలదాని శశ్వదుదయాస మహావ్రత శీతపీడితా
చలముని సౌఖ్యహేతు విలసచ్ఛద బాగ్నిశిఖాచయంబులన్
వెలిఁగెడు దానిఁగాంచి రరవిందనిభానన లమ్మహోదధిన్.

(ఆదిపర్వము, ఆశ్వా ౨; పద్యము ౨౮)

భారతకవులలో శ్లేషయొక్క ప్రాపులేని పూర్ణోపమలు మెండు. మధ్యకాలపుఁ గవులలో నట్టి సందర్భముల శ్లేష నాధారముగాఁ జేసికొనుట పద్ధతి:—

మ. అమితాఖ్యానక శాఖలంబొలిచి వేదార్థామలచ్ఛాయమై
సుమహావర్గ చతుష్క పుష్పవికృతిన్ శోభిల్లి కృష్ణార్జునో
త్తమ నానాగుణ కీర్తనార్థఫలమై ద్వైపాయనోద్యానజా
త మహాభారత పారిజాత మమరున్ ధాత్రీసురప్రార్థ్యమై.

(ఆదిపర్వము,ఆశ్వా ౧-పద్యము ౩౨)

మధ్యకవులు (అనగా రామరాజభూషణుఁడు మొదలగువారు) ఇట్టి వర్ణనచేసియుండిరేని బ్రాహ్మణులు, పక్షులు అని రెండర్థముల నిచ్చుపదములు మొదలగువానిని వాడి యుందురు.

ఉ. సాత్యవతేయ విష్ణుపదసంభవమై విబుధేశ్వరాబ్ధి సం
గత్యువశోభితం బయి జగద్విదితంబగు భారతీ సు భా
రత్యమరాపగౌఘము నిరంతర సంతతపుణ్యసంపదు
న్నత్యభివృద్ధి చేయు వినినం గొనియాడిన నెల్లవారికిన్.

(ఆదిపర్వము, ఆశ్వా ౧. పద్యము ౭౩)

తిక్కన్నయు నిట్టిపూర్ణోపమలను వ్రాయుటలో మిక్కిలి సమర్థుఁడు. భీష్ముని మరణమును విని ధృతరాష్ట్రుడు పలవించు ఘట్టము చూడుఁడు:—

ఉ. అంచిత తాలకేతు కిరణాలిమయూఖంబులు గాఁగ, మార్గ్యమౌ
యించుట గర్జచందమునఁగ, నేచి విరోధి దవానలంబు మా
యించు శితాస్త్రవర్ష మునఁ, నిట్టిన భీష్మమహాభ్ర మెట్లడం
గించె నొకో శిఖండియనుక్రూరమవాయువు దాఁకి యక్కటా!

(భీష్మ పర్వము, ఆశ్వా ౧. పద్యము ౨౪.)

ఉ. వీరరసాంబుపూరము విశ్రుతబాహుమహోగ్రసత్వమున్
జారుగదాధ్వజాచలవిశాలము, నంబక జాలవీచికా
స్ఫారము నైనభీష్ముఁడను సాగరముం గడవంగనీఁదఁగా
నేమి యెట్లొకో కలఁగనేర్చె శిఖండికి నేమిసేయుదున్.

(భీష్మపర్వము, ఆశ్వా ౧. పద్యము ౨౪.)

ఇట్లనుటచేఁబూర్ణోపమలు ప్రశస్తములని నా యభిప్రాయము కాదు.

నాఁకుదెలిసినమట్టునకు భారతమున శ్లేష, యొక్క చోట మాత్ర ముపయుక్తమై యున్నది. దాని బాధ్యతఁ బూన వలసినవాఁడు నన్నయ్య. ఆయొక్క చోట సభంగాభంగముల రెంటిని వేసి తన సర్వతోముఖచాతుర్యము ప్రకటించి యున్నాఁడు.

"కద్రువయు,వినతయు వినోదార్థంబు విహరించువారు
* * ఉద్యానవనంబునుం బోలె బహువిద్రుమ

లతాలంకృతంబైనదాని, నాటకప్రయోగంబునుం బోలె ఘనరసపాత్ర శోభితరంగరమ్యంబైన దాని, దివంబునుం బోలె సహిమకరభరితంబైన దాని. ”

(ఆదిపర్వము, ఆశ్వా ౨. పద్యము ౨౭)

ఇతనికి బహువ్రీహిసమాసమునందుఁ బ్రీతి యెక్కువ; “అతి” యని చెప్పవచ్చును. ఇదియుఁ దాను ప్రయోగించునన్వయములమాడ్కి సంస్కృతపాండిత్యముచేఁ గలిగినవాసన. తుదకు వచనము వ్రాయునప్పుడుకూడ “అలబ్ధసన్నిధానుండనైతి” నని బహువ్రీహిని దలుచుచుండును. సంస్కృతసంపర్కమువలనఁ గాఁబోలు సంబోధనము పద్యాది యందుఁగాని, యంతమందుఁ గాని యెక్కుచోటఁ జేయక, కందమువంటి చిన్నపద్యములయందు సయితమ మక్కడక్కడగా రెండు మూడు పర్యాయములు వాడును.

ఆ. వె. చనునె నీకు నిట్టిసాహసక్రియ సేయ
నెల్లవారికంటె నెఱుక గలవు
గురుభుజుండ ! నాకుఁ గూర్తని చేయకు
మయ్య యిట్టిచెయ్వు లనఘ ! యిఁక.

(అరణ్యపర్వము, ఆశ్వా ౩. పద్యము ౩౭౪)

పద్యమునందింతట వెదచల్లఁబడిన శ్లేషార్థసూచకములైనపదముల ప్రయోగమున కొక దృష్టాంతము :—

“ * * అంతఁ దరుణి, పాంచాలి, బీభత్సు
కడకు నరుగుదెంచి కమలనేత్ర
యరిజయార్థ మారుగు నాతినియుత్సాహ
మెఱిఁగి యిట్టులనియె సుందువదన. ”

(అరణ్యపర్వము, ఆశ్వా ౧ పద్యము ౨౫౩)

కొన్నిచోట్ల నర్థగాంభీర్యము, శబ్దగాంభీర్యమును హెచ్చునట్లు “వల్లవిగాఁ” బదముల పునఃప్రయోగము సేయును. ఇది పునరుక్తి

దోషము కాదనియు, మత్స్యకవు లాసించిన యేకధ్వని గల శబ్దాడంబరము కాదనియు పాఠకులు గ్రహింతురు :—

సీ. కమనీయ ధర్మార్థకామమోక్షములకు
నత్యంత సాధనం బయినదాని
వేడ్కతోఁ దవిలి తన్ వినుచున్న వారల
కభిమతశుభకరం బైనదాని
రాజుల కఖిలభూరాజ్యాభివృద్ధి, ని
త్యాభ్యుదయప్రదం బయినదాని
వాఙ్మనఃకాయ ప్రవర్తితానేకజ
న్మాఘనిబర్హణం బయినదాని

ఆ. వె. సత్యవాక్ప్రబంధ శతసహస్రశ్లోక
సంఖ్య మయినదాని సర్వలోక
పూజ్య మయినదాని బుధనుత వ్యాసమ
హామునిప్రణీత మయినదాని.

(ఆదిపర్వము, ఆశ్వా 3. పద్యము ౯.)

మఱియు,

చ. బహుభువన పాద పాబ్ధికులపర్వత పూర్ణసరస్సరస్వతీ
సహిత మహామహీభర మజస్రసహస్ర ఫణాళిఁదాల్చి దు
స్సహతరమూర్తికిన్ జలధిశాయికిఁ బాయక శయ్యయైన, య
య్యహిపతి దుష్కృతాంతకుఁ డనంతుఁడు మాకుఁ బ్రసన్నుఁ
డయ్యెడున్.

చ. అరిది తపోవిభూతి నమరాగుల బాధలు వొందకుండఁగా
సురగులనెల్లఁ గాచినమహోరగనాయకుఁ డానమత్సురా
సురమకుటాగ్రరత్నరుచిశోభితపాదున కద్రినందనే
శ్వరునకు భూషణంబయిన వాసుకిమాకుఁ బ్రసన్నుఁడయ్యెడున్.

ఉ. దేవమనుష్యలోకములఁ ద్రిమ్మరుచున్ విపులప్రతాప సం
భావితశక్తిశౌర్యులు నపారవిషోత్కటకోపవిస్ఫుర
త్పావకతాపితాఖిలవిపక్షులు నైనమహానుభావులై
రావతకోటి ఘోరఫణిరాజులు మాకుఁ బ్రసన్నులయ్యెడున్.

ఉ. గోత్రమహామహీధరనికుంజములన్ విపినంబులన్ గురు
క్షేత్రమునం బరిభ్రమగతి ఖేలననొప్పి సహాశ్వసేనుఁడై
ధాత్రిఁ బరిభ్రమించు బలదర్పపరాక్రమదక్షుఁ డీక్షణ
శ్రోత్రవిభుండు తక్షకుఁడు శూరుఁడు మాకుఁ బ్రసన్నుఁడయ్యెడున్.

(ఆదిపర్వము, ఆశ్వా ౧. పద్యములు ౧౦౫-౧౦౭.)

ఈ పద్యములు సముద్రమట్లు గంభీరములు. కొందఱు విమర్శకులు ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ, తారచించిన ఆరణ్యపర్వశేషములో నన్నయ్య యొక్క శైలిని అనుకరించినాఁడనియు, నన్నయ్య ధోరణి యతని వ్రాఁతలో నద్దమునందువలెఁ బ్రతిబింబితమైనదనియు వ్రాసియున్నారు. ఈ భ్రమకు ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడయే కొంతవఱకుఁ గారణభూతుఁడు. ఆరణ్యపర్వాంతమునఁ "దక్కిన తారీతియుఁ గొంతఁ దోఁపఁ" దానును బూరించి నట్లు వ్రాసికొనియుండుటఁజూచి, యీ "కొంత" యను నుపాధిని మఱచి "పూర్ణముగా" నని సంకల్పించుకొన్నారేమో ! రెండవది: నన్నయ్యను అనుకరించిన ప్లెల్లరకుఁ దెలియుటకై యాతనిపద్యములఁ గొన్నిటిని నిర్లక్ష్యములైన మార్పులతోఁ దనభాగమున వేసికొని యుండుట :—

చ. రయవిచలత్తురంగమ తరంగములన్ మదనాగనక్ర సం
చయముల నంచలచ్ఛటులసైనికమత్స్యములన్ భయంకరం
బయి, యదు వృష్ణి భోజ కుకురాంధక వారిధియుం గలంగె ని
ర్దయతరరోషమారుత నితాంతసమీరితమై క్షణంబునన్.

(సభాపర్వము, ఆశ్వా ౨ — పద్యము ౩౩)

చ. రయవిచలత్తురంగమ తరంగములన్ మదనాగనక్ర సం
చయములఁ జంచలచ్ఛటుల సైనికమత్స్యములన్ మహోన్నతం
బయి కురురాజచంద్రు నుదయంబునఁ బెద్దయుఁ బొంగె బ్రస్ఫుర
ద్భయదమనోహర ప్రకటభంగులఁ దద్భటవార్ధి యుద్ధతిన్.

(ఆరణ్యపర్వము, ఆశ్వా ౬ – పద్యము ౨౫)

శైలి యనుకరణమునకు ; నన్నయ్యవి :—

మ. నరచాపప్రవిముక్తదారుణ బృహన్నారాచధారల్ భయం
కరదైతేయ నికాయకాయములపైఁ గప్పెన్ దిశల్ నిండ బం
ధురధాత్రీధరతుంగశృంగ తటసందోహంబుపైఁ గప్పు ను
ద్ధరధారాధరముక్త సంతతపయోధారావళిం బోలుచున్.
మ. పతదుర్వీధరధాతునిర్ఝరజలాభంబై మహాదేహని
ర్గతసాంద్రారుణపూర మొక్కమొగి నొల్కెం ద్రెస్సి నారాయణో
న్నతదోర్దండవిముక్తచక్రనిహతిన్ నాకద్విషన్మస్తక
ప్రతతుల్ ఘోరరణంబునం బడియె భూభాగంబు గంపింపఁగన్.

(ఆదిపర్వము, ఆశ్వా ౨ – పద్యములు ౨౩, ౨౪)

ఎఱ్ఱన్నవి :—

మ. అమరానీక విసృజ్యమాన బహుశస్త్రాస్త్రాహతిచ్ఛిన్న దే
హములై ఘోరమదేభముల్ బహులరక్తాంగంబులై తూలెఁ దీ
వ్రమహావాతనిపాతజాతరభసవ్యాధూత సంధ్యారుణా
భ్రములో నా నవశంబులై యొఱలుచుం బ్రత్యర్థి సైన్యంబులన్.
మ. పురుహూతాగ్రసరప్రభూతబలసంభూతాస్త్రనిర్ధూతమై
తిరిగెన్ బమ్మరి దైత్యవాహినుల నుద్వృత్తాశ్వికశ్రేణి వి
స్ఫురితోత్పాతసమీరవేగవిముఖీభూతాకృతిం దూలు భీ
కరరత్నాకరజాతసంతతతరంగవ్రాతముం బోలుచున్.

శా. గీర్వాణప్రవిముక్తబాణపటలీ క్రీడావిలాసంబులై
గర్వోన్నద్ధసురారిశీర్షములు వీఁకన్ డొల్లెఁ గల్పచ్ఛిదా
నిర్విద్ధాంబుదమండలోద్గతమహానిర్ఘాతపాతావహా
ఖర్వీభృద్ఘనగండశైలములతో నూహింపఁ గూర్ప్యంబులై.

(అరణ్యపర్వము, ఆశ్వా౫-పద్యములు ౨౨౩, ౨౨౪, ౨౨౬)

అన్యంగా సాదృశ్యమునకు :—

ఉ. ఏము తపంబు సేసి పరమేశ్వరు నీశ్వరుఁ బార్వతీమనః
కాముకుఁ గామవైరి నవికారుఁ బురాంతకుఁ బ్రీతుఁ జేసినం
గామితదాయియైన శితికంఠుఁడు దివ్య సృజించి యిచ్చె, ను
ద్దామదయావిధేయుఁ డమందంబున గౌరీశ నధీశ్వరుండు గాన్.

(అరణ్యపర్వము, ఆశ్వా ౬ —పద్యము ౪౩)

అన్నింటికైన నద్భుతమైన విషయము ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ వ్రాసిన భాగములోని ప్రారంభపద్యములు. నన్నయ్యపద్యములతో సంపూర్ణముగ సమ్మేళించి యవిసితధారగా నొకేనోటినుండి ప్రవహించు నట్లున్నది. నన్నయ్యయొక్క కడపటిపద్యము :—

ఉ. శారదరాత్రు లుజ్జ్వలలసత్తరతారకహారపంక్తులం
జారుతరంబులయ్యె వికసన్నవకైరవగంధబంధురో
దారసమీరసౌరభముదాల్చి సుధాంశువికీర్యమాణ క
ర్పూరపరాగపాండురుచిపూరము లంబరపూరితంబులై.

(అరణ్య, ఆశ్వా ౪ - పద్యము ౧౪౨)

ఎఱ్ఱన్నయొక్క మొదటిపద్యము :—

చ. స్ఫురదరుణాంశురాగరుచిఁ బొంపిరివోయి నిరస్తనీరదా
వరణములై దళత్కమలవైభవజృంభణ ముల్లసిల్ల ను
ద్ధురతరహంససారసమధువ్రతనిస్వనముల్ సెలంగఁగాఁ
గరము వెలింగె వాసరముఖంబులు శారదవేళఁ జూడఁగన్.

(అరణ్యపర్వము, ఆశ్వా. ౪, పద్యము ౧౪౩)

అయినను సంపూర్ణమైనయనుకరణము రెండు హేతువులచేత నసంభవము. నన్నయ్య యొక్క ప్రతిభ యసాధారణము, దానివంటి మూర్తిని సృష్టింప నేరికిఁ దరము కాదు. ఇఁక నెట్టిన్న యన్ననో, తానును సామాన్యుఁడు కాఁడు; అనిరోధ్యమైన సహజ ప్రతిభాశాలి; స్వతంత్రుఁడు. భావముప్రధానమైనచోట్ల నతిఁతరతుల్యమయిన మార్గమున వెళ్ళువాఁడు. ఆంధ్రరసికులయొక్క భాగ్యమే భాగ్యము, కవిత్రయము వారిని కొండొరులతోఁ బోల్చి చూచుట కవకాశములుండుట వలన. ఇట్లనుటచే గురులఘుత్వనిర్ణయము సాధ్యమని యెన్నఁ బోకుఁడు. ఒకపువ్వుసొగసు వేఱొకపువ్వున కుండదు. రెండును సమానసౌందర్యములుగా నుండవచ్చును. ఇంచుమించుగ విషయము సామాన్యముగనుండుఘట్టముల వారు వ్రాసియున్నారు. వానిని బట్టి వారియొక్క కవితారీతులఁ గనుఁగొనవచ్చును.

నన్నయ్య ఎట్టిన్న పోలికల నరయుట కనువైనఘట్టము, కర్ణుని జననమున వానిని విడువవలసినవిధికై కుంతిచేయువిలాపము :—

నన్నయ్య :—

తరువోజ.

ఏల యమ్మునినాకునిచ్చెనిమ్మంత్రమిమ్మంత్రశక్తియేనెఱుంగంగ వేఁడి
యేలపుత్రకుఁ గోరి యెంతయు భక్తి నినుఁదలంచితి బ్రీతి నినుఁడును నాకు
నేల సద్యోగర్భమిచ్చెఁ గుమారుఁడేల యప్పుడ యుదయించె నింకెట్టు
లీలోకపరివాద మేనుడిగింతు నింతకు నింతయు నెఱుఁగరే జనులు.

వసంతతిలకము.

ఈబాలునెత్తికొని యింటికిఁ జన్న నన్నిఁ
నాబంధులందఱు మనంబున నేమనా రె

ట్లీబాలు సూర్యనిభు నిట్టుల డించి పోవం
గాబుద్ధిపుట్టె నని కన్య మనంబు లోనన్.

(ఆదిపర్వము, ఆశ్వా ౫-పద్యములు ౨౭, ౨౯)

ఎఱ్ఱన్న:—

ఆ. వె. కొడుక నిన్నుఁ గాంచుకొఱకె నోములు కాని
పెంచి గారవించి పేర్మి నీకు
ప్రోవుఁ గనుఁగఁ గాంచుపుణ్యంబు దుదిముట్ట
నేల చేయనైతి నేను గుంతి.

(అరణ్య, ఆ ౭—ప. ౩౮౨)

మ. నెఱయం బున్నమచందురుం జెనయు నీనెమ్మోమునం దియ్యమై
చిఱునవ్వొప్పఁగఁ జూడనీకు పలుకల్ సెల్వొంద నిన్ గ్రుచ్చి య
క్కఱదీఱం బొరి నక్కునం గదియ వీఁకం జేర్ప నీకెమ్మోవిన్
వఱదం ద్రోవఁగఁ జేసెనే యకట దైవం బెంతఁ జోత్తుక సుతా!

(అరణ్య, ఆ ౭-ప. ౩౮౩)

సీ. ఏపుణ్యసతికి నీవింకఁ జేపడియెదో
యెక్కడఁ బడియెదో యేనెఱుంగ
నేపుణ్యవాలోకో యిప్పుడు నినుఁ బుత్రుఁ
గాఁగాంచుటకు మేలికలను గాంచు
లలిఁ బాంసుకేళి నల్లన నడపాడుచు
నవ్యక్తమధురవాక్యామృతంబు
వీనులఁ గురియుచు వెడఁదకన్నులఁ బిన్న
నవ్వుగా శుభలక్షణములు నమరఁ
దేజరిల్లు నిన్నుఁ దెఱవ యెవ్వతె యొక్కొ
యడరఁ గ్రుచ్చి యురమునందుఁ జేర్చి
వేడ్క మిగిలి వేనవేలభంగులఁగొని
యాడి యాడి ముద్దులాడుఁ గొడుక!

ఉ. లాలితయావనోజ్జ్వలవిలాసముసం దిలకించి సుందరా
శీలవిచేష్టితం బమర భీమవనోద్భవ సింహరేఖమై
వ్రాలవె యింక నీవెలమి వామవిలోచన లంగజన్మలీ
లాలసలై విపక్షులు భయాలసులై ధృతి యేరి చూడఁగన్.

ఆ. వె. ఎచటనున్ననైన నెల్లప్పుడును నిన్నుఁ
గన్నులారఁ జూడఁ గాంచుఁగానఁ
దనయ నిన్నుఁ గన్న తపమందు గమధన్యుఁ
డయ్యె మందభాగ్యనైతి నేను.

చ. ఇనుఁ డతిచేత మాటువడుఁ డెన్నఁడుఁ గల్గునె నిన్ను నెమ్మినేఁ
గనియెదఁ గాక యింక నొకకాలము నందయినందనా జన, నీ
వినుతశరీరభావమును వీనుల సన్మణికుండలంబులున్
ఘనతరవజ్రవర్మముఁ బ్రకాశత నొందక యుండనేర్చునే

చ. దివి భువి నంతరిక్షమున దిక్కుల గాడ్పున నగ్నియందు న
ర్ణవముల యందు ఘోరవిపినంబులయందును నీకు నెల్లెడన్
శివముగఁ గాక, దిక్పతులు సిద్ధులు సాధ్యులు రుద్రు లాశ్వినుల్
పవనులుఁ బుత్ర! నిన్నుఁ గృపఁ బాయక యెప్పుడుఁ గాచుచుండెడున్.

(అరణ్య. ఆ ౩ పద్యములు ౩౪-౨-౪౫)

భావములు పొంగిపొరలినట్లుగా నన్నయ్యతక్కఁదక్కినకవులు వ్రాయుదురు. కష్టము లెన్నియున్నను గాంభీర్యమును వదలినట్లు నన్నయ్య, పాత్రములఁ బ్రదర్శింపఁడు. భావప్రకటన మామిత్తముగాఁ జేయఁడు. మఱి వానిప్రవాహమున కడ్డుగ "గురుపతనమును బలితంపుఁ గట్టఁ" గట్టియుంచును. దీనిచేత వానిభాగములోని స్త్రీపురుషులు గంభీరస్వభావులుగఁ గనఁబడుదురు "గంగ పాఱుచుండుఁ గదలని గతితోడ మఱికికాల్వపాఱు మ్రోఁత తోడ." నన్నయ్యయొక్క నాయికానాయకులు గంగవంటివారు. అగాధమైనభావమును దమ

ముచే గ్రహింపఁబడిన భావప్రకటనమును గలవారు, ఈ లక్షణము నన్నయపాత్రలయం దున్నంత సాంద్రముగ నితరకవుల పాత్రలయందు లేదని నానమ్మకము. అట్లనుటచే నాయితరులకు లఘుత్వారోపణము సేత కాదు. పాత్రముల ప్రవృత్తి ననుసరించి భావప్రకటనము మితముగాఁ జేయుటవలయునో, యడ్డు హద్దు పద్దులేని యనర్గళధారగాఁ జేయు వలయునో నిర్ణయింపవలయు. జనమేజయుని గూర్చినయొక్కానొక సంభాషణములో "మితహితసత్యవాక్య" యని నన్నయ వ్రాసి యున్నాఁడు. మితవాక్యుఁడుగా నుండుట గొప్పతనముగలవాని లక్షణ మని నిరూపించుట కితరసాక్ష్యములును నున్నవి. తనపాలికి వచ్చిన స్త్రీ పాత్రములు సయితము గంభీరవర్తనములు. శకుంతల, దమయంతి మొదలగు మహాత్ముల గుణవత్తనమునకు, నన్నయ్యయొక్క మితభావ ప్రకటనలకు నెంతచక్కఁగ నన్వయము కుదిరెనో రసికు లాదరింతురు గాక.

నన్నయ్యతిక్కన్నలరీతులఁ బరామర్శించుట కనుకూలములైన ఘట్టములు రెండు. ఒకటి, ఆదిపర్వములోని కణికుని రాజనీతియు, ఉద్యోగపర్వములోని విదురనీతియు. నాకుం జూడఁ దిక్కన యీసందర్భమున నన్నయ్యను నాదర్శముగా నిడికొని వ్రాసియుండునని తోఁచును. ఈ రెండుఘట్టముల యసామాన్యలక్షణము లేవనఁగాఁ, గందపద్యము లెక్కువ. నీతికిఁ గంద మనుపానము గాఁబోలు! సొగసైన సామాన్యోపమానములు మెండు. ఉపన్యాసవిస్తరభీతిచే నాపద్యముల నిటఁ జేర్పలేను. రెండవది, ద్రౌపది తాఁబడిన భంగపాటు కృష్ణునితోఁ జెప్పి మొఱపెట్టికొనుట:—

"వ. నీయంతఃకరణప్రవృత్తికి గోచరం బెద్దియు లేదయినను నాపడినపరాభవం బెఱింగించెద.

సీ. పార్థివప్రభుఁడైన పాండుమహీపతి
కోడలనయి యుద్ధకుశలులయిన
పాండుతనూజుల భార్యనై పూజ్యుఁడ
వైన నీసఖియునై యధికశక్తిఁ
బరగు ధృష్టద్యుమ్ను భగినినై ధృతరాష్ట్రు
పట్టిచే సభఁ దలపట్టి యీడ్వఁ
బడి పాపకర్ముచేఁ బరిధాన మొలువంగఁ
బడి దారుణంబైన పరిభవంబు
పడితి నట్టినన్నుఁ బాండవుల్ సూచుచు
నుండి రోరులుపోలె నుక్కడక్క
యాపగాతనూజుఁ డాదిగాఁగలవృద్ధ
బంధుజనులు సూచి పలుకరయిరి.

క. శరణనినవారిఁ గరుణా
కరులయి రక్షించుపురుష కారాన్వితులే
శరణని యఱచిన నాలిం
పర, భీమార్జునుల బాహుబల మేమిటికిన్.

వ. భ్రాతృపుత్రబంధుజనంబులు నాకుంగలిగియు లేనివారయి రట్టియెడం గర్ణుఁడు నన్నుం జూచి నగియె.

ఆ. వె. కర్ణునగవు లోకగర్హితుండగు దుస్స
సేను చెయిదికంటె శిఖియుపోలె
నడరి నామనంబు నతిదారుణక్రియ
నేర్చుచున్నయదిమహీధరుండ.

వ. తొల్లి వేదాధ్యయనంబు సేయుచు బాలకేళీవినోదంబున నున్న కాలంబునఁ బ్రమాణకోటియందు నుప్పుండయిన భీమసేను నంటఁగట్టి గంగమడువున ద్రోపించియు, విషంబుఁ బెట్టియు విషసర్పఁ

బలం గలిపించియు, జననీసహితులైన యేవురను వారణావతంబున లక్కయిల్లు సొనిపి యందు దహనంబుఁ బ్రయోగింపం బంఁడయు ననేకంబులయిన యపకారంబులు సేసి యిప్పుడు దుర్యోధనుం డధర్మ ద్యూతంబున రాజ్యంబు నపహరించి రాజలోకసమక్షంబునం దమ్ము నిరాకృతులం జేసినను బరాక్రమ పరాఙ్ముఖులైన పాండవులు నావరిభ వంబు నెట్లుదలఁగెద రని బాష్పధారాస్నపితపయోధరయయి పాణి పల్లవంబుల నయనసమ్మార్జనంబు సేయుచున్న పాంచాలిం జూచి వాసుదేవుండిట్లనియె.

(అరణ్య, ఆశ్వా౧-పద్యము ౧౩౬, ౧౪౦)

ఇఁక తిక్కన్న రీతి యెట్టిదనిన :—

చ. వరమునబుట్టితిన్ భరతవంశముఁజొచ్చితి, నందు పాండుభూ
వరునకుఁ గోడలైతి, జనవంద్యులఁ బొందితి నీతి విక్రమ
స్థిరులగు పుత్రులన్ బడసితిన్ సహజన్ముల ప్రాపుఁ గాంచితిన్
సరసిజనాభ యిన్నిటఁ బ్రశస్తికి నెక్కినదాన నెంతయున్.

ఉ. నీవు సుభద్రకంటెఁ గడునెయ్యము గారవముం దలిర్ప సం
భావన సేయు దిట్టినను బంజకనాభ యొకండు, రాజసూ
యావభృథంబునందు శుచియై పెనుపొందిన వేణిఁబట్టి యీ
యేవురుఁ జూడఁగా సభకు నీడ్చె కులాంగన లిట్టి దోర్తురే.

(ఉద్యో, ఆశ్వా ౩-ప. ౧౦౫, ౧౧౦)

భావప్రకటనమున ఎఱ్ఱన్నకు నన్నయ్యకు నుండు తారతమ్యమే తిక్కన్నకు నన్నయ్యకు నుండునట్లున్నది. తిక్కన్నయొక్క ద్రౌపది డగ్గుత్తికతో వెక్కి వెక్కి యేడ్చుచు మనకు దుస్సహసంతాపముఁ గలిగించు చున్నది. నన్నయ్యయొక్క ద్రౌపది ప్రయత్నించి తన్నుఁ దానుపశమించుకొనుచుఁ దనకు నాపరాక వెలికి వచ్చిన శోకము మాత్రము సూపుచు నాపెయొక్క గరువతనముచే మనమెప్పు

నాకర్షించెమను. మఱియుఁ దనచింతతోఁ బ్రారంభించినను భీమసేనునికిఁ దక్కినధర్మలకును గలిగినకష్టములను మఱవలేను. "పాణిపల్లవంబుల నయనసమ్మార్జనంబు సేయుచు" ననువర్ణనము ద్రౌపదీదేవియొక్క పరివేదనాతప్తమూర్తిని మనకడ్డమెకుట సాక్షాత్కరింపఁ జేసెను గదా! ఎట్లును శృంగారము, శోకము మున్నగురసముల వర్ణించుటలో మహాకవులై నకవిత్రయమువారు మొత్తముమీఁద మితము ననుసరించి చిత్రింతురు. విపరీతపుమాటలకుఁ జేష్టలకు నెడమియ్యరు. కీచకుని కామము వర్ణించుటలోఁ దిక్కన వచ్చిగా వ్రాసియున్నాఁడు. కాని యది వానినీచతను విశదపఱుచుటకని తానే తెలిపియున్నాఁడు. కవిత్రయము వారిపాత్రములు లాత్మనిగ్రహములేని మృగప్రాయములు కావు. తిక్కన్న ఎఱ్ఱన్నల తారతమ్యనిరూపణమునకుఁ బనికివచ్చుఘట్టములు కొన్ని యున్నవి కాని వానిప్రశంస కిటఁ బ్రవేశము లేదు.

నన్నయ్య "గురుపద్యవిద్యకు నాద్యుఁ" డగుట కాదు, గద్యవిద్యకు నాతఁడాద్యుఁడు. ఆంధ్రమున వచనము నితఁడువ్రాసినంత మనోహరముగ వ్రాసినవా రొరులు లేరు. చిన్నయ్యసూరి యితనిఁజూచియు తనరమణీయమైనమిత్రలాభమునురచించియుండు నని తోఁచెడిని. ఈ క్రిందియుదాహరణముల శైలినిజూడుఁడు. మిత్రలాభముయొక్క మాతృక లిట్టివి :—

"వ. అని దీనవదనుండై యాక్రోశించువానికి నాకాశంబున నుండి యొక్క దేవదూత యిట్లనియె నయ్యా! కాలవశంబయిన నెవ్వరికిం దీర్పఁదరంబుగా, దొక్కయుపాయంబు గలదు. చేయుకోవుదేనిఁ జెప్పెద వినుము. నీయాయుష్యంబునం దర్ధం బిక్కన్యకిమ్మనిన రురుం డట్లచేయుదు నని తనయాయుష్యంబునం దర్ధం బక్కన్యక కిచ్చిన నక్కోమలి దొల్లింటి కంటె నధికశృంగారసమన్వితయై విషనిర్ముక్తయయ్యె; నట్లు దేవదూత ధర్మరాజానుమతంబునఁ దనఁజెప్పినయుపా

యంబునం బ్రమద్వరను బంచత్వంబు వలనం బాపె. రురుండును దాని వివాహంబై యిష్టోపభోగంబుల ననుభవించుచు నుండె."

(ఆదిపర్వము ఆశ్వా౧-౧౫౧)

"వ. అయ్యా! నీవు బ్రాహ్మణుండవు భృగువంశసముత్పన్నుండవు సర్వగుణసంపన్నుండ, విది యేమి దొడంగి తిట్టి దారుణక్రియారంభంబు క్షత్రియులకుం గాక బ్రాహ్మణులకుం జను నే? బ్రాహ్మణులహింసాపరు, లొరులు సేయుహింసల వారించు పరమ కారుణ్యపుణ్యమూర్తులు, జనమేజయుండను జనపతి చేయు సర్పయాగంబునందు నగ్రజాశాపంబున నయ్యెడు సర్పకులప్రళయంబును భవత్పితృశిష్యుండగు నాస్తీకుండను బ్రాహ్మణుడ కాచె యుడిగించె నని చెప్పి సహస్రపాదుండు రురునకు సర్పయాగంబునందు దుపశమనబుద్ధి పుట్టించె ననిన విని శౌనకాది మహామును లక్కథకున కిట్లనిరి."

(ఆది. ఆశ్వా. ౧-౧౫౮)

వీరిగద్యముయొక్క మాధుర్య మవచనీయము. అర్థపుష్టియు మృదుత్వమును, ఇట్లు సంయోగించి యుండుట నేనింకెయ్యెడను గాన. మృదుత్వ మున్నచో నర్థ మబలముగా నుండును. అర్థము ఘనమైన చోట్ల శైలి కటువు వాఱును. ఈకౌశలత భారతకవులలోను, నన్నెచోడునిలోను గాన్పింపదు.

వీరేశలింగము మొదలగువిమర్శకులు కొందఱు ఆరణ్యపర్వమునందు శైలి బలము తగ్గియున్నదనియు, నవసానకాలముయొక్క లక్షణము లందుఁ గానఁబడుచున్నవనియు వ్రాసినారు గాని యుదాహరణములఁ జూపరైరి. "లోకో భిన్నరుచిః" నేను నావల్లనైనంత యక్కఱగాఁ జదివితిని గాని ఆరణ్యపర్వమున క్షయలక్షణము లెవ్వియుఁ నాకుఁ గనఁబడలేదు. ఆదిపర్వముయొక్క కడపటిభాగములలోను, సభాపర్వములోను నీరసమైనపద్యము లక్కడక్కడ నున్నవి. పదముల

కూర్పుబిగువు తప్పినస్థలములు కలవు; మదితప్పినమాటలు లేక పోలేదు. దోషవిచారము చుంచికొనను. కావునఁ గొన్ని నిదర్శనములతో దీనిని వదలెదను.

(౧) చ. ధరణి నతిప్రతాపబలదర్పములన్ విన నేనపెద్ద నె
వ్వరికిని మున్ భయంపడనివాఁడ, భయార్తుఁడనైతి నిప్డు పం
కరుహదళాయతాక్షి దయఁగావుము నన్ను భవన్నిమిత్తదు
ర్భరతరపంచబాణహతిఁ బంచతఁ బొందక యుండునట్లుగాన్.

(ఆదిపర్వము, సప్తమాశ్వాసము ౭౯)

(౨) "పుష్పమాల నేతఁ గొని పుష్పసాయకు కానుమేతరం బైన" ఎన్నిపుష్పాలు! "ధవళాక్షి రంగమధ్యంబునఁ దనుమధ్య తా నొప్పి పాంచాలితనయున్న" రెండుమధ్యాలు; ఏకార్థవాచకములు మూఁడు! ఈ పద్యము నందే ద్రౌపది "అమలినాంగి" యని వర్ణింపఁ బడియున్నది.

(ఆది. ఆశ్వా౭-౧౬౫)

(3) కర్ణార్జునుల ద్వంద్వయుద్ధఘట్టమున అర్జునుఁడు చెప్పు చున్నాఁడు,

"ఏను నీచెప్పినవారిలో నెవ్వఁడఁ గాను. కానీన......" అని

(ఆది, ఆశ్వా ౭-౨౦౨)

కానీన! యనఁగా కన్యాకుమారా! యని యర్థము. కర్ణుఁడు కానీనుఁ డగుట అర్జునున కావేళ కెట్లు తెలిసెను? ఇది సందర్భశుద్ధిలేని సంబుద్ధి. తిక్కన్నయందు విఱువు లుండవు—శైలియందుగాని, విషయమందుగాని.

ఆరణ్యపర్వము శైలి బహుపక్వముగ నున్నదని నాయభిప్రాయము. ఇందుఁ జేయఁబడియుండు ప్రకృతివర్ణన లనితరసాధ్యములు. ఈవిషయము "కవిత్వతత్త్వవిచారము" న విపులముగఁ బ్రశంసింపఁ

బడియున్నది. సౌగంధికహరణము, నలోపాఖ్యానము మొదలగు మహోత్తమఘట్టము లిందుభాగమిది.

నన్నయ్య తన సీసపద్యములఁ దఱచుగ ఆటవెలఁదులతో ముగించును. గీతము వాడుట అరిది. ఆటవెలఁదుల మీఁద వేమన్నకు నితనికి నుండిన యభిమాన మింకేకవులకును లేదు. తరువోజ, అక్కరలు మొదలగు ప్రాఁతతరపు పద్యములు నన్నయ్యకు వెనుక నంతగ వాడుకలో నిలువక పోయినవి. వానియొక్క శ్రావ్యతను దలఁచుకొంటిమేని యిట్లేల యాయెనో యని విమర్శింప వలసినవార మౌదుము.

నన్నయ్య కవిత్వముయొక్క జీవకళ యెయ్యది? అనఁగా నేగుణము తక్కిన యవయవముల కన్నింటికిఁ జైతన్యమును, దేజస్సును నిచ్చి ప్రధానతత్త్వమై శోభిల్లుచున్నది? నాకుఁ జూడ గాంభీర్యము. గాంభీర్య మనునది యితనిశైలియొక్క ప్రాణము. అట్లనుటచే శైలి యేకగతిని వహించిన దనుట కాదు. సందర్భానుసారముగ నన్నయ్యయొక్క శైలి మనోహరముగ మాఱుచుండును. అయినను గాంభీర్యమును వదలదు. ఇతనిశైలిని మూఁడుజాతులుగా విభజింపవచ్చును:—

(౧) ఆఖ్యానశైలి—అనఁగా నిట్లిట్లు జరిగెనని వృత్తాంతములఁ జరిత్రకారునట్లు వ్రాయుట. ఇది రసప్రధానము కానేరదు. ఎండినట్లుండును.

(౨) పాత్రల సంభాషణలు—ఇవి యెంతయు సహజములు; కావున హృదయరంజకములు. ఒక్క బకాసురఘట్టము నం దెన్ని మనోహరములైన పద్యములున్నవో చూడుఁడు:—

సీ.........ఇక్కన్య యతిబాల యిమ్మద్భవంబగు దౌహిత్ర లాభంబు దలఁగనెట్లు

ఆ. వె. దీనిఁ బుత్త్రు, మఱి మదీయపిండోదక
నిధిఁ దనూజుఁ గులము నిస్తరించు

వానిఁ బితృగణంబుల నిఖిలంబుఁ బా
చినమహోపకారిఁ జెఱుచువాని.

ఆ. వె. ఎట్టు నూచి చూచి యిది పాప మనక య
య్యసుర వాతఁ ద్రోతు నదయవృత్తి,
నరిగి యేన యిప్పు డసురకు నాహార
మగుదు వీరిఁ బుచ్చ నగునె నాకు.

(ఆది, ఆశ్వా ౬—౨౫౧, ౨౫౨)

కూఁతురు తన్నుఁ బంపుఁడని పితరులతోఁ జెప్పుమాట—

ఆ. వె. ఒలసి యెంతకాలముండిన నేను మీ
దానఁగాన యొరులధనము, నన్ను
నెన్నఁడయిన నొరులకిచ్చుచో నసురకు
భోజనముగ నిచ్చి పుచ్చుఁ డిపుడ.

(ప. ౨౬౦)

తే. గీ. బాలకుం డొక కొండుకకోల చేతఁ
బట్టికొని యేన రక్కసుఁ గిట్టి చంపి
చులుక వత్తు మీ రేడ్వఁగా వలవ దనుచుఁ
గలయ నూరార్చెఁ దనతొక్కుఁబలుకులొప్ప.

(ప. ౨౬౩)

ఇట్టి వెన్నియో యీఘట్టమున నున్నవి. ఇతరఘట్టము లందును నీవిషయమున నేకొఱఁతయును లేదు. శైలి యకృత్రిమముగ నుండుటయకాదు, పాత్రలయాకృతుల నెదుటఁ నిలుపఁగలఁడు. సంభాషణసమయముల సాంస్కృతికశైలి ప్రక్షిప్తమౌను, సహజములైన తెలుఁగుమాటలు పొందుకొనును.

(3) ప్రకృత్యాది వర్ణనలు—ప్రకృతివర్ణనమునఁ నితఁడును, నెఱ్ఱన్నయు నగ్రగణ్యులు. ఆరణ్యపర్వములోని గంధమాదనయాత్ర

మొదలైనఘట్టములఁ దిలకింపుఁడు. వీరివర్ణనలలోని విశేష మేమనఁగా వానిని నిరలంకారములుగాఁదీర్చియుండుట. ఇది యత్యద్భుతమైనశక్తి. ఎఱ్ఱన్నయొక్క ప్రకృతివర్ణనప్రభావము తెలియవలయునన్న హరివంశ మును జిత్తగింపుఁడు. అన్నిరీతుల శైలులును గాంభీర్యము కలవులు. వీరినాయికలసంభాషణలు గరువతనము గలయవి. శృంగారముకూడ గౌరవభావముతో సమన్వితము. గౌరవబుద్ధిలేని మోహము తుచ్ఛమును క్షణికమును. అట్టి దిందు మృగ్యము. శకుంతల, దమయంతి మొదలగు స్త్రీలనుగూర్చి చదువునపుడు ఆకారముతోఁ గూడ వర్తనమును, గుణములు, మనస్సు నాకర్షించును. ప్రీతితోడ భక్తియు స్ఫురించును. ప్రేమతోడఁ బూజయుఁ బుట్టును. భారతస్త్రీలు క్రీడాగారపరికరములు కారు. మనుష్యప్రకృతిలోని దేవత్వమును బ్రకాశింపఁజేయువారు.

గాంభీర్యము ప్రధానగుణ మనియెంచుటకు ఎఱ్ఱాప్రగడవంటి మహనీయుఁ డాధారము. అతఁడు నన్నయను భద్రకుంజరముగాను, వాని శైలి నిరంకుశగతి కలదనియు సుప్రసిద్ధమైన యీక్రింది పద్యమునఁ దెలిపియున్నాఁడు.

ఉ. ఉన్నతగోత్రసంభవము నూర్జితసత్త్వము భద్రజాతి సం
పన్నము సద్గతాన్యపరిభావిమదోత్కటము న్నరేంద్రపూ
జోన్నయనోచితంబు నయి యొప్పెడు నన్నయభట్టకుంజరం
బెన్న నిరంకుశోక్తిగతి నెందును గ్రాలుటఁ బ్రస్తుతించెదన్.

(హరివంశము.)

గాంభీర్యగుణశోభితములైన ఘట్టము లెన్నియో నన్నయ కృతియందుఁ గలవు. ముఖ్యముగా నేఁటియుత్సవమునకు నాయకుఁడైన రాజరాజును గూర్చిన ప్రశంసలును నట్టివయగుట వాని నారయుదము:—

ఉ. రాజకులైకభూషణుఁడు రాజమనోహరుఁ డన్యరాజతే
జోజయశాలి శౌర్యుఁడు విశుద్ధయశశ్శరదిందు చంద్రికా

రాజితసర్వలోకుఁ డపరాజిత భూరిభుజాకృపాణధా
రాజలశాంతశాత్రవపరాగుఁడు రాజరుహేంద్రుఁ డున్నతిన్.

కం. విమలాదిత్య తనూజుఁడు
విమల విచారుఁడు గుమారవిద్యాధరుఁడు
త్తమచాళుక్యుఁడు వివిధా
గమ విహితశ్రముఁడు తుహినకరుఁ డురుకాంతిన్.

చ. ఘనదురితానుబంధ కలికాలజ దోషతుషారసంహతిం
దన యుదయప్రభావమున దవ్వుగఁ జోపి జగజ్జనాను రం
జనమగు రాజ్యసంతత వసంతనితాంతవిభూతి నొంతియుం
దనరుఁజళుక్యమన్మథుఁడు ధర్మనిబద్ధ దయార్ద్రబుద్ధియై.

ఉ. ఆశ్రితపోషణంబున ననంతవిలాసమునన్ మనీషివి
ద్యాశ్రమ తత్త్వవిత్త్వమున దానగుణాభిరతిన్ సమస్త వ
ర్ణాశ్రమ ధర్మరక్షణ మహామహిమన్ మహినొప్పు సర్వలో
కాశ్రయుఁ డాదిరాజనిభుఁ డత్యకలంకచరిత్రసంపదన్.

(ఆది, ఆశ్వా. ౧-పద్య౩-౬)

వీనియందును విపరీతాతిశయోక్తులు లేవు. వర్ణనములు సత్య సామీప్యములు. సత్యవికారములైనవి. కృత్రిమములుగఁ దోఁచును. రసోత్పత్తి కవి తగవు.

కవియొక్క స్వభావమునకును, వానిరచనయొక్క రీతికిని సంబంధము లేక పోలేదు. తిక్కన్నను గురించి కేతన చేసిన నిరూపణమును జదివినవారికి, నట్టివాఁడు గాక తక్కొరుఁడు విరాటోద్యోగపర్వముల వ్రాసియుండఁ జాలఁడని తోఁపకమానదు. అట్లే నన్నయ్యయొక్క శైలి గాంభీర్యమునకు మూలము, వానిస్వభావగాంభీర్య మని చెప్ప వచ్చును. ఇతఁడు గంభీరస్వభావుఁ డనుటకుఁ గలకారణము లెవ్వి యనిన :—

(౧) గాంభీర్యము వినయముతోఁ గూడుకొనియుండును. సముద్రము గంభీరముండును. ఏల ? అగాధమును, అనంతతరంగజాలమును నైయున్నను గట్టునుమీఱి పొంగదు. తీరమునకు విధేయమై దానిచేత బంధింపఁబడినదిగాఁ దోఁచును. మితిలేకున్న గాంభీర్యముండదు. నన్నయ మహావినయపరుఁడు. మనలోఁ బండితు లాత్మ స్తుతిపరాయణులుగను, నిర్వ్యాళువులుగను బహుళముగ నుండుట శోచనీయమైనసంగతి. గ్రంథాదిని "నేను,నేను" అని యుత్తమపురుషగా నాత్మవర్ణనము జుగుప్స కలుగునట్లు చేయువారు. నన్నయ్య తన్నుఁగూర్చి చెప్పికొన్న పద్యమొక్కటే. అందును ప్రథమపురుషముగా నెవ్వడో శ్రోవను బోవువానిని గుఱించి వ్రాసినట్లు వ్రాసియున్నాఁడు. అతిశయోక్తిలేదు. విపరీతవర్ణనలు లేవు. అహంకారములేదు.

సీ. తనకులబ్రాహ్మణు ననురక్తు, నవిరళ
  జపహోమతత్పరు, విపులశబ్ద
శాసను సంహితాభ్యాసు బ్రహ్మాండాది
  నానాపురాణ విజ్ఞాననిరతుఁ
బాత్రు నాపస్తంబసూత్రు ముద్గలగోత్ర
  జాతు సద్వినుతావదాతచరితు
లోకజ్ఞు నుభయభాషాకావ్య రచనాభి
  శోభితు సత్ప్రతిభాభియోగ్యు

ఆ. వె. నిత్యసత్యవచను మత్యమరాధిపా
  చార్యు సుజను నన్నపార్యుఁ జూచి
పరమధర్మవిదుఁడు వరచళుక్యాన్వయా
  భరణుఁ డిట్టులనియెఁ గరుణతోడ.

(ఆది. ప్రథమ. ప. ౯)

కృతి రచింపుమని రాజువేడికొనంగాఁ దనబలము తానెఱుంగని హనుమంతునివలె నాచేత సాధ్యమా యని,

చ. అమలిన శారదాసముదయంబుల నెన్నను సర్వవేదశా
స్త్రముల యశేషపారము ముదంబునఁ బొందను బుద్ధిబాహుళి
క్రమమున దుర్గమార్థజలగౌరవభారతభారతీసము
ద్రము దఱియంగ నీఁదను విధాతృనకైనను నేరఁ బోలునే.

అని సంశయాత్ముఁడై వితర్కించి,

"అయినను దేవా! నీయనుమతంబున విద్వజ్జనంబుల యనుగ్రహంబునం జేసి నానేర్చువిధంబున నిక్కావ్యంబు రచియించెద" నని యిష్టదేవతాస్తుతికిఁ బ్రారంభించెను. తెనుఁగున నేకావ్యముయొక్క భూమికయు సత్యవిస్ఫురణయందును మితవాక్ప్రయోగమందును దీనికి దీటురాదు.

(౨) మఱియు గంభీరుఁడు గాన నన్నయ్య ఈర్ష్యావంతుఁడు గానేరఁడు. దీనికి నిదర్శనము తాను హృదయపూర్ణముగఁ దనకు సహాయభూతుఁడైన నారాయణభట్టును గుఱించి చేసినప్రశంస—

ఉ. పాయక పాకశాసనికి భారతఘోరరణంబునందు నా
రాయణు నట్లు వాసిగ ధరామరవంశవిభూషణుండు నా
రాయణభట్టు వాఙ్మయధురంధరుఁడుం దనకిష్టుఁడున్ సహా
ధ్యాయుఁడు నైనవాఁ డభిమతస్థితిఁ దోడయి నిర్వహింపఁగాన్.

(ఆది. ప్రథమ. పద్య. ౨౬)

నందంపూడి శాసనములోను వానిని వర్ణించినవిధానము. "సంస్కృత కర్ణాటప్రాకృతపైశాచికాంధ్రభాషా సుకవిరాజశేఖర ఇతి ప్రథితః సుకవిత్వవిభవేన..." "కవిభవవజ్రాంకుశనామసార్థమ్....." "సకలజగదభినుతగుణశాలినే సరస్వతీ కర్ణావతంసా యాష్టాదశావధారణచక్రవర్తినే......"

ఒకానొకరు భారతములోనిపద్యముకు స్తుతినిందాలంకారమనియుఁ గృష్ణుఁడేమియుఁ జేయక యుండినట్లే నీవు నుంటివనుధ్వని యున్నట్లు వ్యాఖ్యానము చేయవచ్చుననియుఁ జెప్పిరి. సమకాలికులగు గొప్పపండితులతో వివాదము నావంటివానికిఁ దగదుగాన నేనేమియుఁ జెప్పఁజాలను.

నన్నయ్య యోర్వలేనితనము కలవాఁడని వదంతిలో నుండు కథలన్నియు బూతులు. అతఁడు నిజమైనవైదికి, పరచింత యెక్కువ యైనవాఁడు.

ఇట్టిమహానీయుఁడు కవిత్వమం దపేక్షించినసిద్ధు లెవ్వి? వానిని గడించెనా? ఆదిపర్వములోని ప్రథమాశ్వాసమున ౨౫౭వ పద్యమును ఒరికించిన "అక్షరరమ్యత" ఒకటి; దానికంటెను శ్రేష్ఠమైన "ప్రసన్నకథాకలితార్థయుక్తి" రెండు. కథ సాక్షాత్కరించినట్లు చేయుశిల్పనైపుణి యాతఁడు చూపెనా? అట్లు సాక్షాత్కరించినమూర్తిని మనోహరమైనశైలియను వస్త్రమును ధరించినదిగాఁ జేసినాఁడా? తనకథ సొగసైనబహిరాకారమును, సత్త్వగరిష్ఠమైనజీవకళను గలదిగాఁదీర్చినాఁడా? ఈప్రశ్నల కన్నింటికి నుత్తర మొక్కటియు—నిస్సందేహముగ, విస్పష్టముగ నతఁడుబహిఃకళల రెంటిని సాధించె ననట.

ఆకాలమున బౌద్ధజైనమతములు ప్రభావవంతములుగా నుండె ననుటకును, వానిని మనపండితులు లెక్కచేయఁ గొన్నారనియు నరసితిమి కదా! ప్రాకృత పైశాచీ భాషలు వేంగిలోఁ గృషి చేయఁబడుచుండినట్లు శాసనములవల్లఁ దెలియ వచ్చెడిని. వానియందుఁ దఱుచు వ్రాయఁబడినగ్రంథములు వేదనిరాకరణమతములకుఁ జెందినవి. మఱియు బౌద్ధులలో "సంఘం శరణం గచ్ఛామి" యనునాదేశము ప్రకారము సభాస్తుతి సేయుట యాచారముగా నుండెను నన్నయ్యయు నాపద్ధతి ననుసరించియే కాఁబోలు సభాస్తుతి సేసి యున్నాఁడు. ఇంకే తెలుఁగు

కవియుఁ జేసినట్లు కాఁము. ఈవర్ధంతి కొలకున్నై యిచ్చటనాసీనమై యున్నమహాసభయు సర్వవిధముల సేవ్యము కావున నాపద్యము నిటఁ బొందించెదను.

చ. పరమవివేకసౌరభవిభాసితసద్గుణపుంజవారిజో
త్కరరుచిరంబులై సకలగవ్యసుతీర్థములై మహామునో
హరసుచరిత్రపావనపయఃపరిపూర్ణములై సత్సభాం
తరసరసీవనంబుల ముదంబొనరం గొనియాడి వేడుకన్.

(ఆది ప్రథమ. ప. ౨౪)

నేనును ఈమహాసభ నభినందించుచు విరమించువాఁడను.

రాజమహేంద్రవర మానాఁడును నేకకవులకు వాసస్థానముగా నుండెను. "రాజమహేంద్ర కవీంద్రసమాజసురక్ష్మాజ" యని యొకానొక రాజరాజసంబుద్ధి. "ఆవాఁడును" అని యనుటచే "నీనాఁడు" మీయూరు కవిసమృద్ధమగుట యేర్పడును. అందులో నొకవిశేషము—ఈవర్ధంతిసమయమున నిచ్చట నాసీనులై భారతము నెక్కువపూర్ణముగ బహుచక్కనిశైలితోఁ దెనిఁగించుచుండెడు శ్రీకృష్ణ భారతకర్తలు శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారుండుట, యొక్కసందర్భ శుద్ధియే కాదు, ఈయుత్సవమునకు శోభావహమును.

౨

కళాపూర్ణోదయము

పీఠిక

(కవిత్వతత్త్వవిచారమునుండి సంగృహీతము)

కళాపూర్ణోదయము రచించినమహాకవి పింగళి సూరనార్యుఁ. ఇతఁడు శ్రీకృష్ణదేవరాయలకాలమునకుఁ దరువాతి వాఁడు; ప్రాయశః రామరాజభూషణకవికిఁ బూర్వుఁడు; మఱియు నింగ్లాండుదేశములోని కవులలో నగ్రగణ్యుఁడైన షేక్స్పియరునకు సమకాలికుఁడై యునికియు సుసాధ్యమే.

ఆకాలమున నాంధ్రదేశమునఁ బ్రబలముగా నుండినకవితారీతి, ప్రబంధరచన. ప్రబంధకవులకు మధ్యకవులనియుఁ బేరు గలదు.

పింగళి సూరనార్యుఁడు మధ్యకవులకుఁ జేరినవాఁడు గావునఁ బ్రాచీనగ్రంథములను, ముఖ్యముగా భారతమును, బహుశ్రద్ధతోను, భక్తితోను బఠించియుండును. ఇందులకన్నప్రాతిహాసములోని గుంభనల జ్ఞప్తికిఁ దేఁజాలినంతసాదృశ్యముగల రచనలఁ దాఁ జేసియుంటయె సాక్ష్యము. చూడుఁడు :—*

కణ్వాశ్రమవర్ణనావసరమున నాదిపర్వములోని :—

సీ. " శ్రవణసుఖంబుగా సామగానంబులు

చదువుశుకములచదువుపదగిలి

కదలక వినుచుండు కరులును గరికర

శీతలచ్ఛాయఁ దచ్చీకరాంబు

* నాకవిత్వతత్త్వవిచారమునందలి ముఖ్యాంశములు మాత్రమిం దెత్తఁబడినవి. విస్తరముగా నందుఁ జూడఁదగును.

కణములు చల్లనిగాడ్పానపడి వానిఁ
జెంది సుఖంబున్న సింహములను
భూసురప్రవరులు భూతబలుల్ దెచ్చి
పెట్టు నీవారాన్న పిండతతులు
తే. గడఁగి భక్షింప నొక్కటఁ గలసియాడు
చున్న యెలుకలుఁ బిల్లులు నొందుసహజ
వైరివర్గంబులయు సహవాసముఁ పుడు
చూచి మునిశక్తికెంతయుఁ జోద్యమందె."

అనుపద్యమును జూచి మణికంధరుని తపోవనము వర్ణించుచుఁ బింగళి సూరన్న పైరీతి ననుకరింపఁ జూచియు యమకమునకై స్వారస్యముఁ జెడఁగొట్టుకొన్నాఁడు.

"సీ. ఆవులుఁనాఁకఁ గన్నరమోడ్చుపులులును
బులుల చన్గుడువంగఁ బోవు లేళ్ళు
లేళ్ళచెల్లాట రంజిల్లెడుహరులును
హరులుగోళ్ళను గోఁక నలరుకరులు
కరులకటాళివై ఖరి నాడు పాములు
పాముల లాలించు బభ్రుతతులు
బభ్రుతతులప్రక్కఁ బాయనియెలుకలు
నెలుకలఁ బెంచుపిల్లులును గలిగి..."

భీష్మాటోపమును వర్ణించుచున్న భారతములోని కొన్నివచనముల ననుసరించి కళాపూర్ణోదయములో నష్టమాశ్వాసమునందలి "ఇత్తెఱంగున నప్పార్థివోత్తముఁడు" ఇత్యాది దీర్ఘవచనములు వ్రాయఁబడి యున్నట్లు దోఁచెడిని. మఱియు "సూరనార్యుఁడు కొన్నియెడల నన్నెచోడుని ననుకరించి యున్నాఁడని" శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారు వ్రాసియున్నారు; కాని, సందర్భము లభిన్నముగనుండుచోట్ల

భాషయుఁ గొంత సాదృశ్యముఁ దాల్చుట యప్రకృతము గాదు. కావునఁ బోలికలఁ బట్టి చౌర్యము నొడిగట్టుట తగదు.

ఇట్లు మనసూరన యుత్కృష్టులైన గ్రంథకర్తల జాడల నెఱిఁగిన వాఁడయ్యుఁ గొంతవఱకు నంతమంచివి కానిమార్గముల నవలంబించి యున్నాఁడు. దీనికిఁ గారణము సమకాలికుల మెప్పింపఁ జూచుట. మఱియు మనకవి మిగుల బీదవాఁడు కాఁబోలు. కుటుంబరక్షణార్థము ద్రవ్యార్జనకై యత్నించుట దోషము కాదు కదా! ఆకాలమున నిప్పటియట్లు ప్రజలు పుస్తకములు గొనుటచే నాదాయము గడించి జీవింపఁ జూచుటకు వీలు శుద్ధముగ లేమిం జేసి యతఁడు రాజుల నాశ్రయింప వలసినవిధికి లొంగిన వాఁడాయెను. ఇఁక నారాజుల యిష్టానుసారము వ్రాయక యేమి చేయును? పరిపాలనకార్యమునఁ దగిలి కాలము గడుపురాజులు స్వబుద్ధితో విమర్శింపఁ జాలినంతపండితు లగుట యరిది గావున నట్టివారాచారముం బట్టి గుణదోషనిర్ణయముఁ జేయుట నైజము. సూరనకాలమునఁ బ్రాచుర్యమునకు వచ్చినకవితారీతి ప్రబంధరచన. కావునఁ దానును బ్రబంధధోరణినే వ్రాయవలసిన వాఁడయ్యెను. ఐనను భావగంభీరుఁడును వివేకవంతుఁడు నగుటఁ బట్టి పూర్తిగఁ బ్రబంధకూపంబునఁ బడలేదు. రాజుల యిష్టమునకుఁ దన యిష్టమునకును నడుమ నిలిచి కవితాస్వర్గమునఁ ద్రిశంకుస్థితిం దాల్చి యున్నాఁడు. తనకు శరణ్యులైన ప్రభువుల చిత్తవృత్తి ననుసరించు వాఁడనుటకుఁ గళాపూర్ణోదయమునుండియే యొక యుదాహరణముఁ జూపవచ్చును. చూడుఁడు :—కృతికర్త శైవుఁడు ; ఇందు కితఁడు దారపుత్రాదిబాధలేనియౌవనకాలములో వ్రాసినదని యూహింపఁ దగిన రాఘవపాండవీయమున నితనిని చినవేంకటాద్రి "లలాటేక్షణ భక్తశీల" యని సంబోధించుటయే సాక్షి. ఇఁక కళాపూర్ణోదయభర్తలైన నంద్యాలవారన్నవో వైష్ణవము కొంత ముదిరిన మహానీయులు.

అందును కృతిపతియగు కృష్ణమహీపాలుఁడు వైష్ణవమతశీలుఁడు. తిరుమల తాతాచార్యవంశజుఁడగు శ్రీనివాసాచార్యు శిష్యుఁడు. కావుటం బట్టియే రాఘవపాండవీయ ప్రభావతీప్రద్యుమ్నములలో శివస్తుతితోఁ గావ్యారంభముఁ జేసినభక్తుఁడు కళాపూర్ణోదయమున విష్ణువునకు నగ్రార్చనం జేసెను. తుదకు వైష్ణవైకతత్పరత్వమును బోధించు 'లక్ష్మీనారాయణసంవాదము' చేఁ బ్రబంధమును ముగించెను! పాపము! దారిద్ర్యముచేఁ గుందింపఁబడనివాఁడెవఁడు? ఇట్లు యౌవనమున స్వాతంత్ర్య మవలంబించి యున్నను మధ్యకాలమున దారపుత్రాదిపోషణమునకు వీలులేక చాలకాలము పారతంత్ర్యప్రవృత్తుఁడై యుండి విసివినవాఁడవుటఁ గాఁబోలు వార్ధకమునందుఁ బ్రభావతీప్రద్యుమ్నము నందు స్వాతంత్ర్య మవలంబించుటకు కాదు, గంభీరముగ నిట్లు వాక్రుచ్చుటయు :—

"మ. జనములెచ్చఁగ మున్ రచించితి నుదంచచ్ఛేఖరిం గారుడం
బును, శ్రీ రాఘవపాండవీయముఁ గళాపూర్ణోదయంబున్ మఱిన్
దెనుఁగుం గబ్బము లెన్నియేని యిఁకఁ మత్పిత్రాది పంక్త్యాభివ
ర్ణన లేమిం బరితుష్టినాకవి యొనర్పం జాల వత్యంతమున్."

ఈపద్యముఁ జదువునపుడు కవి యీగతిని బడినపాట్లకు దుఃఖమును, తుదకు నిరంకుశక్రీడకుఁ జొచ్చెఁగదా యని సంతసమును బొందక మానము. ఈధైర్యమహిమచే నితఁడు సర్వజనశ్లాఘనీయుఁడు.

కళాపూర్ణోదయ మాంధ్రమున నద్వితీయమైనగ్రంథము. భారత మనుచరిత్రాది గ్రంథములవలెఁ బరివర్తనము గాక, ప్రాచీన కథామూలకము గాని కాదు; మఱి కవియొక్క స్వసృష్టి. ప్రబంధకవులెవ్వరియందును గనఁబడనిప్రతిభయు, భావనాశక్తియు, సందర్భ

శుద్ధియుఁ, బాత్రోచితపద్యరచనయు నిందు సుప్రసిద్ధములు. ఐనను గాలదోషము తప్పించుకొనరాని దగుటచేఁ బ్రబంధకవులయందలి స్ఖాలిత్యము లింకను బెక్కులు గలవు; కాని దోషములకంటె గుణము లెన్నియో మడుంగు లెక్కువ. సూరన రచించినగ్రంథములలో నెల్ల నిది యుత్తమోత్తమము. ఐనను రాఘవపాండవీయమును బ్రశంసించినంత సూరన దీనిని బ్రశంసింపకపోవుటచేఁ గళాపూర్ణోదయముకంటె రాఘవపాండవీయమే ప్రశస్తమని తలఁచెనేమో యని సందేహింప వలసియున్నది. కాని రాఘవపాండవీయరచనానంతరము శ్లేష నంతగా వాడక చాలించుటం జూచి దానియం దితనికి శక్తియున్నంత రక్తి లేదని మన మూహించుట యుక్తము.

ఈకావ్యముయొక్క గుణదోషములు రెండింటికి నాస్పదమైనది, సూరనార్యుఁడు ప్రారంభమునఁ జేసికొన్న ప్రతిజ్ఞయు. చూడుఁడు :— "సకల లక్షణ లక్షితంబైన మహాప్రబంధంబు కీర్తికారణం" బని తలఁచి "అపూర్వకథా సంవిధానవైచిత్రీ మహనీయంబును, శృంగారరసప్రాయంబును, బుణ్యవస్తువర్ణనాకర్ణనంబును నగు కళాపూర్ణోదయం బను మహాకావ్యంబు" రచింపఁ గడంగెను. కవియొక్క యుద్దేశమే యీగ్రంథ మిన్నిలక్షణములు గల్గియుండ వలెనని. కవి తనయభిమతము నెఱవేర్చికొన్నాఁడు గాని, యిట్టిపంతముఁ బట్టి వ్రాసినందున నిష్కళంకమైనకృతి యేర్పడినదా యనుటసందేహము. కథయుఁ బ్రకృతియందలివస్తువులవలెఁ దనంతఁ దనయందలిసత్త్వముం బట్టి పుట్టి పెరుగు గుణము గలది. దానిని సాజముగఁ బెరుగనిచ్చి యప్పుడప్పుడు సవరించుచు సంస్కరించుచు దోహదముచేయుచు వచ్చిన మేలా? మొదటినుండియే యీ యీ రసములు తప్పక యీఁగల దానిని గల్పించెదనని సంకల్పించుకొని పిమ్మట దానియుత్పత్తిఁ జేయఁ జూచుట మేలా? యోజింపుఁడు.

సూరనార్యున కీయుద్యమముచే గలిగిన మేలుగీడు లెవ్వియన : అపూర్వకథాసంవిధానముం బూనుటచే నుపజ్ఞకును భావనాశక్తికిని మంచిప్రవేశము దొరకినది. కళాపూర్ణోదయము సామాన్యప్రబంధములకంటె నెక్కువ రసవంతముగా నుండుట కిది యొకకారణము. మఱి భారతమంతసరసము గానిదగుటకు మూల మేదనఁగా సర్వలక్షణములును బలాత్కారముననైనఁ దెచ్చి రాశివేయవలయునని నమయముఁ జేసికొన్నవాఁడగుటచేఁ గథను సహజముగఁ బర్వతకు రానియ్యక యచ్చటచ్చట నూదరవేసియుంచుట. అయిన నొక్కటి, ప్రబంధములలోఁ గథ, కంటికిఁ గానరానంత కృశత్వముఁ జెంది యుండును. ఈలోపమును జాలమట్టుకుఁ బూరించి యీకావ్యములోని కథను బుష్టికిఁ దెచ్చినతంత్రములలో సకలలక్షణసంపన్నతాసమయము ప్రముఖము. ప్రబంధములలో శృంగార మనఁబడు నొకరసము తక్కఁ దక్కినరసములు సామాన్యముగ మృగ్యములు. మనసూరనకవి కళాపూర్ణోదయమున నన్నిరసములకును స్థానమేర్పఱచుకోరిక గలవాఁడగుటచే వానికన్నింటికిని జోటు దొరకునంత విశాలమగు కథను గల్పింపవలసిన వాఁడయ్యె, కావున, నిందు కథ తుచ్ఛము గాదు; మఱి మిక్కిలి ప్రబలము; అయిన నొకదురదృష్టము, ఒకే కథలో నన్నిరసములు నిముడ్పవలయు నన్న నాకథను దాఱుమాఱుగ నీడ్వనిది గాదు. అనఁగా నసంగతములైనయంగములఁ దెచ్చిపెట్టి సారస్యము నక్కడక్కడఁ జెడఁగొట్టి కథకు వికారము గల్పించి నాఁడని నామనవి. అయినను ఈసంకల్పము లేకున్నఁ గళాపూర్ణోదయము సామాన్యప్రబంధములలోఁ, జేరినగ్రంథముగా నుండియుండు నేమో ? కావున నాదుర్గతికిఁ దప్పించినమంత్రము నింద్యమనరాదు.

కల్పనాసామర్థ్య మీకవికిఁబలె నాంధ్రులలో మఱెవ్వరికిఁ గానము. తిక్కనాదులఁ కుండవచ్చునేమో ? సూరనయందుఁ బ్రబంధ

కవులకుం గలవర్ణనాశక్తితోడ వారికి లేనికథాకల్పనాశక్తియు, వివిధము లైనసందర్భములను సంధానమునకుం దెచ్చుప్రతిభయు, సహవాసములు; మఱియు భావనాశక్తికిం దోడుభాషాశక్తియునీతనికి గలదు. కవితాస్వరూపమును ప్రభావమును వర్ణించుచు వ్రాసినయీపద్య మిందులకునిదర్శనము.

లయవిభాతి :—

చలువగలవెన్నెలల చెలువునకు సౌరభము
గలిగినను సౌరభము చలువయుం దలిర్పం
బొలుపెసఁగు కప్పురపుఁ బలుకులకుఁ గోమలత
నెలకొనిన సౌరభముఁ జలువపసయుం గో
మలతయును గలిగి జగముల మిగులఁ బెంపెసఁగు
మలయపవనంపుఁ గొదమలకు మధురత్వం
బలవడిన నీడుమఱి కలదనఁగవచ్చుఁగడు
వెలయఁగల యీ సుకవి పలుకులకు నెంచన్.

(అ. ౧. ప. ౭౨)

భావము శైలినిమించినదా? శైలి భావమును మించినదా యని వెఱఁగొనరించు నగ్రగణ్యపద్యములలో నిదియొకటి! మఱియు సూరన, తనసమకాలికుఁ డైన షేక్స్పియరువలె, నందందు శైలిం గూర్చిన విచారములను దనకును గథకును భంగము రానిమాడ్కిఁ బాత్రముల చాటునఁ జేసి యున్నాఁడు. బయటఁ బడకయు తనకృతిని దానే విమర్శించి యున్నాఁడనుట. దృష్టాంతము మణికంధరుఁడు చేసినదండకరూపమగు కృష్ణస్తవముం గూర్చి కలభాషిణి ప్రశంసించిన తెఱంగు :—

సీ. పొసఁగముత్త్రైపురరుల్ పోహళించినలీలఁ
దమలోనవొరయూ శబ్దములఁ గూర్చి
యర్థంబు వాచ్యలక్ష్యవ్యంగ్యభేదంబు
లెఱిఁగి నిర్దోషత నెసఁగ జేసి
రసభావములకు నర్హ్వాంబుగ వైదర్భి
మొదలైన రీతు లిమ్ముగ నమర్చి
రీతుల కుచితంబులై తనరారెడు
ప్రాణంబు లిమ్ముగాఁ బాదుకొల్పి
తే. యమర నుపమాదులను యమకాదులగు
నట్టి యర్థశబ్దాలంక్రియలు ఘటించి
కవితఁ జెప్పంగ నేర్చు సత్కవివరునకు
వాంఛితార్థంబు లొసఁగనివారు గలరె?

(అ. ౧. ప. ౫౧)

ప్రభావతీప్రద్యుమ్నమునందును ఇట్టిదొకటి గలదు. ; కాని కథలో నీపద్యమునకున్నంతకలయిక దానికి లేదు. ఇంద్రుఁడు శుచిముఖిని గొనియాడుచు నాడినపద్యము :—

సీ. శబ్దసంస్కార మెచ్చటను జాఱఁగ నీక
పదమైత్రి యర్థసంపదలఁ బొదల
దలఁపెల్ల నక్లిష్టతను ప్రదీపితముగాఁ
బునరుక్తి దోషంబు పొంతఁ బోక
యాకాంక్షితస్ఫూర్తి యాచరించుచును శా
ఖాచంక్రమక్రియఁ గడవ జనక
ప్రకృతార్థభావంబు పాదుకొనదుకుచు
నుపపత్తి యొందు నతూర్జితముగ

తే. నొకటఁ బూర్వోత్తరవిరోధ మొందకుండఁ
దత్తదవయవ వాక్యతాత్పర్యభేద
ములు మహావాక్యతాత్పర్యమునకు నొనరఁ
బలుక నేర్చుట బహుతపః ఫలముగాదె!"

(ప్రభా. ఆ. ౨. ప. ౩)

ఈ రెండుపద్యములం బోల్చి చూచితిమేని, రెండవపద్యము రచించులోపలఁ గవి కొంతమట్టుకు శైలిం గూర్చినయభిప్రాయము మార్చికొనినాఁడనియుఁ జెప్పుట కవకాశమయ్యెడి. కళాపూర్ణోదయ పద్యముం బట్టిచూచినఁ గవి యర్థాలంకారములు మాత్రమే కాక శబ్దాలంకారములును అవశ్యానుష్ఠేయములని భావించినట్లు కనఁబడియెడి. రెండవపద్యములో నేయలంకారములను ధ్యానింపలేము. భావములు, అర్థములు, అవయవసంయోగము మొదలగుతలఁపులతోఁ జేరినతత్త్వముల మీఁద నేకాగ్రమగుదృష్టిని నిలుపుట యుత్తమమని యెంచెనేమో! కావుననే ప్రభావతీప్రద్యుమ్నమునఁ జిత్రకవిత్వ మించుమించు శూన్యము. కళాపూర్ణోదయమునఁ గొంత యధికమే. ప్రభావతీప్రద్యుమ్నమురచనావిషయమునఁ గళాపూర్ణోదయముకంటె మిన్న కాని, భావనాశక్తి కొఱవడినది. కవి వయసుముదిరినవాఁడైనందున రాగములు కృశించెఁ గాబోలు. కళాపూర్ణోదయమునందుఁగలనూతన కల్పన లిందు లేవు. విషయముఁ బట్టిచూచినఁ గళాపూర్ణోదయము సాటిలేనిది; కాని శైలి ప్రబంధసంబంధి. శ్లేషము, అంత్యప్రాసము, యమకము, భాషాద్వయానులోమవిలోమశ్లేషచిత్రములం మొదలగునవి కళాపూర్ణోదయమునఁ దఱచు ప్రయోగింపఁ బడినవి. రగడలును దండకములును లేకపోలేదు.

కథను వివరించుపద్ధతులు రెండు:—విషయముల జరిగినట్టికాల క్రమానుసారముగాఁ జెప్పుట, కాలక్రమమును వదలి సరసమగు నే

సందర్భముననైనఁ బ్రారంభించి పిదప వెనుకముందుగాఁ గథను బెంచి పూర్తిచేయుటయు: మొదటిది కాలక్రమమనియు, రెండవది కార్యకారణక్రమమనియుఁ బేర్కొనబడవచ్చును. వస్తుతత్త్వపరిశీలకశాస్త్రములలోఁ గాలక్రమమునకుఁ బ్రసిద్ధి యెక్కువ. కావ్యములందు రసము ప్రధానముగాన మొత్తముమీఁద గాలక్రమమును విసర్జించిన బాగు. కార్యకారణక్రమముగఁ గథను వర్ణింపఁజేసిన వారు, ఆంధ్రకవులలో నాకుఁ దెలిసి సూరన్న తప్ప వింకెవరును లేరు ఈమార్గసంచారమునకును మొదలిడిన వాఁడితఁడేయేమో! స్వతంత్రముగ నవీనథంగుల రచించుట మహాకవియొక్క ప్రతిభకు ఫలమును సాక్షియును.

కాలక్రమముంబట్టి చూచిన నీకథకు నాదిమభాగము పంచమాశ్వాసములోని సర్వతీచతుర్ముఖుల లీలాకేళి. అనఁగా సామాన్యకవులు వ్రాసియుండినఁ బంచమాశ్వాసము ప్రథమాశ్వాసమై యుండును. చూచితిరా! ఈకవియొక్కకూర్పులోఁ గథాప్రారంభమునకుఁ గావ్యప్రారంభమునకుకు నెంతదవ్వో! ఇట్లు దూరస్థములయ్యు నల్లిక చెదరక జిగిబిగిగా నున్నందున నియ్యవి గాఢాశ్లేషముం గాంచియున్నవి. కథపూర్తిగాఁ దెలియుటకు నైదాశ్వాసములు చదివి తీఱవలయు. ఇఁకఁ గథ నెఱుంగవలెనన్న కుతూహల మన్ననో ప్రథమాశ్వాసములోనే యంకురితము! రంభానలకూబరులవలనఁ గడపట వినంబడినవాక్యం బొక్కటిఁ దలంచికొని కృతాంజలియై కలభాషిణి నారదునితోఁ దావిన్నప్రకారంబు నీరీతి విన్నవించుచున్నది,

సీ............................

....

ఏనువృథాభ్రాంతి నింతవంతను దాని
వెంబడిఁ జని పల్కు వింటి నొకటి
వినుఁడది యర్థశతనయుఁ డోయబల! యి
న్నారదుమాటల నడుమ వేఱ

తే. పోడమి నేనుయ్యె నల కళాపూర్ణుపుద్ది
కడమ చెప్పుమన్న రంభ యప్పుడ తెలుపనె
నీకు మఱి చెప్పరాకుంట నీకథయును
నీకు నాతోడును మ్రొబ్బనీకు మనియె.

(క ళా. ఆ. ౧. ప. ౨౬)

ఇదియే కళాపూర్ణునిం గూర్చినతొలుతటిప్రస్తావన. ఔత్సు క్యముఁ బ్రేరేపించువిధములు చూడుఁడు. రంభ తనప్రియునికైనఁ జెప్పరానికథ యెట్టిది? ఏకారణముచేత నాకెు మౌనధారిణి యాయెు? అను మొదలగుప్రశ్నలు తమంతట నావిర్భవించి, సమాధానము దెలియువఱకుఁ గథనుండి మనల గన్నెత్తి పోకుండఁ జేయును. కావ్య ములలోని యేకీభావ మనఁబడు గుణమదియు. అనఁగా నొకపట్టున, నొక గ్రుక్కగా సర్వముఁ గ్రోలమేనిఁ దనివి నీయదు. భాగభాగములుగాఁ జదువఁబోయినఁ దృప్తి నేదు. ఏలన, సమాప్తి వఱకు నేభాగమును అఖండముగాఁ దెలియఁ బడమిచే.

తే ఏనెఱుఁగ వేడ్కపడుచున్నదానవో, త
పోధనోత్తమ, యాకళాపూర్ణుఁ డనఁగ
నెవ్వఁ డాతనినుద్ది మున్నేమి చెప్పె
నెద్ది చెప్పరాదనియె నాయిగురుఁబోఁడి.

(క ళా. ఆ. ౧. ప. ౨౭)

అనిపలికినకలభాషిణి వలుకు లాయుమవే కాదు, మనవియును. మంఱకొఅవి నెగఁద్రోసినట్లు నారదుఁడు "ఇదియంతయు నపూ ర్వంబు నాకునుం జెప్పరాదు." అని యానతిచ్చు తఱికి మనయుద్రేక మాఁపరాదని దర్యోదు. నారదు డీకథ యత్యపూర్వమనుటయును, గవి పాత్రముల మూలమునఁ దనకృతిని దానే యటనట విమర్శించుటః కిఁకొక ప్రమాణము. రంభానలకూబరులకు నీయపూర్వవృత్తాంతముఁ

గూర్చినప్రసంగసమయమున వివరించుచు నారదుడు కలాభాషిణితోఁ దనప్రియునకైనఁ దాఁదెల్పమికి నాయప్సరస చెప్పినవిధంబు వినుఁడుం యిట్లనియె :—

సీ. ...ఓపౌరుషాభరణ తత్కథలు వ
చ్చినసేమి యంటేని వినుము తెలియ
నాకథలిఁకఁ జెప్పినట్టివారును విని
నట్టివారును ధాత్రియందుఁ బుత్త్ర
పౌత్త్రప్రపౌత్త్రాది బహుసంతతియుఁ దన
ర్చుచుఁ జిరకాలంబున ప్రచురసంప
దభివృద్ధిశోభితశుభసౌఖ్యములు గాంతు
రనుమాట యున్నది యాదియంద

తే. యేను నీకది చెప్పిన దీనికొఱకు
నవనిఁ బుట్టంగవలయునో యని వెఱచెదఁ
బ్రాణవల్లభ! యవి తావకాంగసంగ
సౌఖ్యమునఁ బేర్చునాకు నిష్టంబులగునె.

తే. అదియు వింటివిగద యని యమ్మె దేవి
యేను వినినట్టిపిమ్మట నిట్టిమాటఁ
బలికె నొక్కయమోఘవాగ్విలసనుండు
గావున వచింప విన నిఁకఁ గాదు నాకు.

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౯౭—౯౮)

ఈమాటలతో మనయుత్కంఠ గొంతునకు మీఁదుగాఁబోవును! ఉత్కంఠకుఁ దోడద్భుతమును వచ్చిచేరును. ఎట్లన: కేవలనిరర్థకవ్యాఖ్యానమైనఫలశ్రుతిఁగూడఁ గథలో ముఖ్యాంగముగఁ జేర్చినాఁడే యను విస్మయ మొక్కటి. మఱి, యీఫలములు దేవతలకు శుభము లగుటచే దేవత లీకథను వక్కాణింపరు. మనకు శుభములు గావున వినవలయు

ననుసంభ్రమ మింకను నుద్గాఢమగును. ఒకపక్షమువారికి మేలుగను, మఱియొకపక్షమువారికిఁ గీడుగను నవతరించిన యీచరిత్ర మేరీతి భూలోకములో వ్యాపింపఁగలదని యాశ్చర్య పడెదమా! కథ దేవలోకములోఁ బుట్టియుండుట యీవఱకే స్పష్టము. ఇఁక దేవతలు చెప్పినది మనకేఁ దెలియు టేభంగిని? కథ యేమో తెలిసియే యున్నది. లేకున్న నీకావ్యమెక్కడిది? నారదుఁడును,

తే. "అతివ విను రంభకును గలయట్టిభయము
నాకుఁ గల్గుటఁ దత్కథ నీకుఁ జెప్పఁ
గూడ దట్లయ్యు నిక్కలి కువలయమున
వెలయుఁగల దది వెలయు త్రోవలును గలుగు."

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౯౯)

అనిచెప్పుచున్నాఁడు. అతనివాక్య మమోఘము. అట్లగుట నెవ్వరికి నపాయంబు నాపాదింపని యేమంత్రముచేఁ గవి యీక్రియ సమర్థించునో యని యుబ్బరపాటును దొట్రుపాటును జదువరులకుఁ దలమునక లగును గదా! మనల నేకాగ్రవధానులం బరాకృష్టచిత్తులం జేయుటకంటె శిల్పసౌభాగ్య మెయ్యది? కల్పనయనఁగా నిట్లుండునదే కల్పన. ఊపిరియాడకుండనంత యుద్వేగముం గల్గించునది.

షష్ఠాశ్వాసములోని 189 వ. పద్యము వఱకు నుండునంత ప్రౌఢముగఁ దరువాతిభాగములు లేవు. ఈగ్రంథ మంతటితో సమాప్తిఁ జేసియున్న సమ్మాన్యతరమై యుండును. ఏడవ. యెనిమిదవ యాశ్వాసములలో భావనాశక్తి, ప్రతిభ మొదలగు కవిత్వమూలశక్తులు బలహీనములు. తుదకు మధురలాలసాపరిణయాదులు వర్ణింపఁబడకున్నను తత్పూర్వకథచే నూహ్యములు కావున వానిని బొందించి యుంట పునరుక్తిఁ బోలినది. ప్రధానాఖ్యానముతో నైక్యము వీనికత్యల్పము.

అట్లయ్యును ఈ నిరర్థకప్రస్తావనకుఁ గవి యేల ప్రవర్తించినాఁ డనుట చింతనీయము.

కథాంగము లేకభావముం దాల్చి యొకశరీరముగా నేర్పడి యున్నఁ గళకు ప్రాశస్త్యము. అట్టి గాఢసంయోగమునకు షష్ఠాశ్వాసములోని పూర్వోదితపద్యమునకుఁ దరువాతి భాగములన్నియు విచ్ఛేదహేతువులు. ఇది యెఱింగి ప్రతిక్రియ చేయ నెంచినవాఁడై కాబోలుఁ, గథయొక్క యాదినుండి యంతమువఱకుఁ బూసలలో దారమిమిడి యుండునట్లు మణిహారవృత్తాంతముం గూర్చియున్నాఁడు. ఈ హారవృత్తాంతముం దిలకింపుఁడు :—

మణిహారవృత్తాంతము

దీనికి నాదిమప్రభువు విష్ణువు. అతనిని దపస్సుచే మెప్పించి దానిని బడసినవాఁడు సుగ్రహుఁడు. పిమ్మట బ్రాహ్మణశాపమున నతండు దనతొల్లిటి యెఱుక యంతయు హతంబు కాఁగా, నూతనావతార మెత్తినవానియట్లు సత్యదాత్ముఁ డను పేరఁ బరఁగి రాజుగాఁ గొంతకాల ముండి పిమ్మటఁ గళాపూర్ణునికి మంత్రిగాఁ గుదిరె. సుగ్రహుఁడు మున్ను దేవతాలయములోఁ బెట్టి మఱచినయా మణిహారమును మధురాపురపు బ్రాహ్మణుఁ డొకఁడు తీసికొనిపోయి తనయింట బహువర్షములు పూజ సేయుచు నుంచికొని ద్వారకకరిగి శ్రీకృష్ణునకు సమర్పించెను. శ్రీకృష్ణుఁడును "దండకాకృతి సముజ్జ్వలసంతవలీల కెంతయున్, ఘనముగ మెచ్చి యిచ్చి మణికంధరనామునకున్." మణికంధరుఁ డలఘువ్రతునకు, నతఁడు కళాపూర్ణునకును, నాతఁడు శిశుప్రాయయగు మధురలాలసకుం గ్రమముగ నొసంగిరి. అట్లగుటచే హారమును సరస్వతీ చతుర్ముఖవిలాసక్రీడయుం బోలెఁ గథ నేకీభూతముం జేయుకల్పనలలో నొక్కటి. పూర్వోత్తరభాగంబు లన్నిటికి నీహారము సామాన్యము. కథనెల్లఁ బ్రోఁకియుండుతీఁగవంటిది.

ఈరీతి నీకల్పన మహోత్తరమైనదయ్యు నిష్కళంకము గాదు. ఎట్లన : ఆహారముయొక్క నాయకమణి యెవ్వరిహృదయస్థలంబున నెంతవఱకు సోఁకియుండునో, యంతతడవును వారికి సర్వజ్ఞత్వము, వాక్పటుత్వమును సిద్ధించునని విష్ణువువరము. దానిసత్యము ననుభవమునకుఁ దెచ్చికొనులోపల సుగ్రహుండు శాపహతుఁడాయె. మధురాపురిబ్రాహ్మణుండన్ననో దానిని గంఠములో ధరింపక పూజసేయుచు బహువర్షము లుండినాఁడఁట! వానిభార్యయొక్క చిత్తస్థైర్య మెంత దృఢమో! ఆపె గూడ దొంగతనముగానైన దానిని వేసికొనలేదు. శ్రీకృష్ణుఁడు మణికంధరుని మెడలో వేసినాఁడు గాని, యది "బాలతఁ గనుపట్టు విష్ణునికలాపము గావునఁ దద్బుజాంతరస్థితికిఁ జాలకొప్పి గళసీమన యెంతయు గుప్తమై" యుండెనఁట! "బాలతఁ గనుపట్టు" అను విశేషణము సమంజసమా? పూజారి బ్రాహ్మణుఁడిచ్చినది బాలకృష్ణునకా? షోడశసహస్రమహిషీయుతునకా? పిమ్మట శిశువుగానున్న మధురలాలసకుఁ గళాపూర్ణుఁడు వేఱుగా నాయకరత్న మాపె హృదయంబు సోఁకునట్లు పడినది. సమయముఁ జూచి పడవలసిన చోటఁ బడినదిగదా! ఎంత తెలివిగలపతకము! అట్లు సర్వజ్ఞమైన యబ్బాలికామణి యనేకులపూర్వవృత్తాంతముం దెల్పి సత్త్వదాత్ముని చరిత్రమునకు వచ్చునప్పటి కాపె "యటునిటుఁ గదలఁగఁ దన్మణి హృదయస్థలముఁ బాసి కడకేఁగుటఁ దెలివి యుడిగెను" ఇట్లు వ్రాయుట కామరూపధారణముకంటె నసంభావ్యము. ఏలన : సత్యముగా నుండునా యనుశంకఁ గలుగఁజేసి కథయందు నమ్మికను భ్రమను బోఁగొట్టుఁ గావున. ఇఁకముందటివృత్తాంత మింకను బ్రామో భావము నకుదూరము.

వ. "నాఁడట్లు బోధోదయం బగుటయు నుడుగుటయు నేత న్మాల్యంబులని యెవ్వరు నెఱుఁగకుండుటను నిది సామాన్యవ్యాహారంబ యనుతలంపున మావారు దాఁచి మఱచుటం జేసి నాఁటనుండి నేఁటి దాక సిద్దివ్యహారం బెన్నఁడును ధరియించుటయు లేదు. నేఁడాభరణ భరణసమయంబునఁ బ్రసంగవశంబునఁ దలంచికొని చెలులు తత్ప్రాప్తి ప్రకారం బెఱింగింప నిది ఘుముహూర్తలబ్ధం బైన ప్రథమభూషణం బనియు భవద్దత్తంబనియు నత్యాదరంబునఁ దెప్పించి హృదయభాగ స్పర్శినాయకరత్నంబుగా నిపుడు ధరియించి యున్నదాన."

(కళా ఆ. ౮. వ ౧౮౯)

ఇందలి యసంభావ్యములు రెండు : కన్యగానుండునపుడా రాజు గాలిమైన సోఁకునా దేవుఁడా! యని వ్యథఁ గూరుచున్న విరహవేదనా కాలమునను బెండ్లినాఁడును ఎన్నఁడును రాని ప్రశంసవశ మిప్పుడేల పైఁబడవలయును ? రెండవది : 'హృదయభాగస్పర్శినాయకరత్నంబుగా' ధరింప బుద్ధి నిష్కారణముగా నేల పొడమవలయును ? లోకములో నదృష్టములును, నిర్హేతుకములు నైన యాకస్మికములు లేకపోలేదు. గాని, పదేపదే వలసినచోట్ల నెల్లఁ గాకతాళీయన్యాయముల నాశ్రయించుట కల్పనకు మిక్కిలి కొఱంత. కామరూపములు, దివ్యదృష్టి, ఇత్యాదులు, అన్నికష్టములకు ననుకూలించుసాధనములు గానఁ బ్రశస్తములు గావు. సర్వసందర్భములలోఁ జేరఁజాలినవి యాకథలోఁ దప్పక చేర్పఁ దగినయంశములని చెప్పవీలులేదు గనుక, నిట్టి వేసందర్భములను జేర్పకుండుట మేలు. కథకెల్ల సూత్రమువలెనుండు నీహార మిన్నివక్రముల కాస్పదమగుట చింతావహము.

నాటకరీతిని సంభాషణాదులచే వృత్తముఁ బ్రకటించుటయందు నీగ్రంథ మసదృశము.

కథాప్రారంభముననే యెంతవడిగా నన్నిపాత్రములం బ్రవేశింపఁ జేసినాఁడో తలపోసి యానందాశ్చర్యముల భరింపుఁడు. ఉద్యానవనములోఁ గలభాషిణి చెలికత్తెలతోఁగూడి డోలావిహారంబు సల్పుచుండఁగా, నారదునితో నాకాశమార్గంబునఁ బోవుచుండు మణికంధరుఁడు,

మ. "తమిఁ బూఁదీఁగలఁ దూఁగుటుయ్యెలలఁ బంతాలాడుచుం దూఁగునా
కొమరుం బ్రాయపుగబ్బిగుబ్బెతలయుగ్రమ్ముల్ చక్కఁగాఁ జూఁగి యిం
టిమొగం బై చనుదెంచుటీవిఁ గనుఁగొంటే దివ్యమౌనీంద్ర! నా
కమ్మృగీనేత్రలమీఁదఁ గయ్యమునకుం గాల్సాఁచు లాగొప్పెడిన్"
(కళా. ఆ. ౧. ప. ౪౩)

అని ప్రశంసించినప్రకారము సరిగాదని నారదుండు,

మ. "భళిరా సత్కవివాకు నిక్కము తగం భావించి నీవన్న యా
యెలప్రాయంపుమిటారికత్తెల బెడం గేనెందునుంగాన, వా
రల డోలాచలనోచ్చలచ్చరణముల్ త్రైవిష్టపస్త్రీల యా
దలఁ దన్నం జనునట్లు మించె ననినన్ దప్పేమి యొప్పె యగున్."
(కళా. ఆ. ౧. ప. ౪౪)

క. "అని పలుకునపుడు నికటం
బున నలకూబరుఁడు దాను మొగిలు మఱుఁగునన్
ఘనమగుదివ్యమానం
బునఁ జనుచున్ రంభ విశదముగ నడివినియెన్."
(కళా. ఆ. ౧. ప. ౪౫)

అది యీరీతి నెదుగుర నెదుర నిల్పుటయ కాదు, మాటమాటకును గథ పెరుగునట్లుచేయు మాహాత్మ్యమును సూరన నిస్తులుఁడు. ప్రథమాశ్వాసము ముగియునరికిఁ గథామధ్యమున మునిఁగినవారమై,

యెట్లు వచ్చితిమి, యాది యెయ్యది, యంత్య మేదిక్కున నుండునని విస్మయానందముల నోలలాడుచుందుము. మణికంధరునిస్తుతి వ్యర్థచేష్ట గాదు. ఆకాశమునఁ జేయఁబడియుండినందునఁ గలభాషిణి వినియుండదు. అటువినమి యావశ్యకము. లేనిచో నలకూబరునిపైని వలపుచే నైన దైన్యముతో నారదునాశ్రయించి యుండదు మఱియు నాపొగడిక రంభకు నసూయాకారణము. ఆయసూయచేఁగదా యాపె నారదునితో మాటలాడుటకై వచ్చి నలకూబరుఁడు "నరభామలపోఁడుములకు భ్రమయకయున్నే" యని దరహాసముచేయుట! నారదుఁడును బ్రతిహాసముఁ జేయఁబూని,

క. "నినుఁబోలువనిత నీకును
వనజముఖి! యితనిఁబోలువాఁ డితనికి నెం
దునుగల్గి కలఁచునో యి
ట్టినిగాఢపుమదము సొంపు శీవులుచనునే?"

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౭౦)

అనుపల్కుతఱికిఁ గథయొక్కయస్తిభారముతో సగము సంపూర్ణ మయ్యెను. పిమ్మట లెక్కకువచ్చునో రాదో యనునట్టి చిల్లరవిషయ ముంబోని,

"వ. అంత నమ్మహామునీంద్రుని యాజ్ఞానుసారంబునం దద్విమానంబు కలభాషిణి విహరించుచున్న యెలదోఁటలోనికిం డిగియె నట్టియెడ రంభానలకూబరులును వినయపూర్వకంబుగా నతనిచేత ననిపించుకొని యుప్పు డెమఁటగాన్పించు వాసుదేవుని ప్రాసాదరాజంబునకుం జేయెత్తి మ్రొక్కి తమవిమానంబుతోడ నిజేచ్ఛంజనిరి."

(కళా. ఆ. ౧. ప. ౭౨)

అను వాక్యముతోఁ గలభాషిణి నలకూబరునివలచుటకును గళాపూర్ణునినుద్ది వినుటకును సహజమైనసమయముఁ గల్పించి తక్కిన

నగము ననాయాసముగ ముగించిన యీకవియొక్క ప్రతిభ యనిర్వాచనీయము గదా! ప్రథమాశ్వాసము కథకు నాలవాలము. సమస్తములైనకార్యములయుఁ గారణబీజంబు లిందుఁ జల్లఁబడియున్నవి.

ఐక్యమను లక్షణము.

సామాన్యకవులతోఁ బోల్చిచూచిన సూరన్నకళాకౌశల మింకను వైశద్యముతో వెలుఁగును. మనప్రబంధములు తఱుచు కథానాయకుఁడగు "రాజు" అనునొక్కపాత్రముతోఁ బ్రారబ్ధములు. ఆయనగూర్చిన యప్రస్తుతవర్ణనము ముగియుటకుఁ బట్టునది యొక గంట. పిమ్మట నర్మసఖుఁడో యెవఁడో యొకఁడు వచ్చుట. అటు తర్వాత వేట వెడలుదు రేమో! అక్కడ నొకసఖీజనపరివేష్టిత యగు కోమలాంగిని జూచి రాజును విదూషకుఁడును (నర్మసచివులు విదూషకులుగ నుండుటయును, విదూషకులు నర్మసచివులుగ నుంటయు హిందూరాజధర్మముకదా!) రెండుగంట లొకరితో నొకరు శ్లేషలుఁ అతిశయోక్తులు, ఉత్ప్రేక్షలుఁ జేల్చునప్పటికి నిది దయ్యాలతో నిండినకావ్యమని దూరముగఁ బాఱవైతుము! కళాపూర్ణోదయముతో నుపమింపఁదగినది, మూలము స్కంధము సామాన్యముల యయ్యు. వివిధగతుల దెసలను వ్యాపించుశాఖోపశాఖలు గలిగి కనుపండువుగనుండుమహావృక్షము. సామాన్యప్రబంధములు. కొలుకులొకదానివెంటనొకటి యతికించుటచే నేర్పడినగొలుసులవంటివి. ఐక్యము వీనిలోలేదు ఎన్నికొలుకులైనఁ జేర్పవచ్చును; ఎన్నియైనఁ దీసివేయవచ్చును. వైపుల్యము దక్క సింకెద్దానికిని లాభనష్టము లుండవు. ఆకృతి మాఱదు. వృక్షములు మొదలగు సజీవములవలె నంతుకావ్యముల నేయంగమునైన ఛేదించుటకుఁ గాదు. నూతనాంగములఁ జేర్చుటకుఁ గాదు. ఎట్లుచేసినను పరి[illegible]

ఆకారమును వికృత మగును. ఐక్యమనుకథాలక్షణమును బరీక్షించు పద్ధతి యేమనఁగా :—ఉన్న భాగముల వేసిదీసివేయవచ్చునా, క్రొత్తవి యేవైనఁ జేర్పవచ్చునా యాని విమర్శించుట. ఈకార్యములు పొసఁగనివైన నైక్యము స్ఫుటము. సాధ్యములైన నైక్యభావ మపక్వము.

"మానవప్రకృతిని అద్దమువలెఁ జూపుశక్తిగలవాఁడు. సంభాషణలఁ దీర్చుటలోఁ దిక్కనకు సరివచ్చువాఁడును" అని సూరనార్యుని బ్రశంసింపఁ గలందులకుఁ దార్కాణమైన ముఖ్య భాగములలోఁ గొన్ని యేవనఁగా, నిరువురు రంభలును నలకూబరులును బ్రవేశించి చిత్రవిచిత్రగతులఁ బొరపాటుతో సంచరించియు నే యనుచితములకును అనీప్సితములకును బాల్పడక కృతార్థులగు తృతీయ చతుర్థాశ్వాసములలోని ఘట్టములు.

సూరనయు షేక్స్పియరును నొకరిపేరొక రెఱుంగకున్నను నాలనియంత దవ్వులనున్న సమకాలీనులు. జాతిమతవేషభాషాదుల వ్యత్యస్తులు. అట్లుండియు నీవింత నేమిచెప్ప ! షేక్స్పియరు వ్రాసిన "కామెడి ఆఫ్ ఎరర్స్" (తబ్బిబ్బుల ప్రహసనము) అను నాటకమునకు, రంభానలకూబరద్వయవిలాసముకును బెక్కు పోలిక లున్నవి. రెంటియందును భేదములేని రూపముగల నాయకు లిరువురు నాయిక లిరువురు. అన్యోన్యపాత్రముల నిరూపించుటకు నసాధ్యమైన భ్రమ తటస్థించి, నాయికానాయకులు తమవలచినవారని యొండొరు లతోఁ జేరియుండువేళ, "అన్యా! పాపము? అన్యునిచే సీతరుణి చెఱుపఁబడెనా?" యను సంశయము దోఁచి, మనను కలత పొందించును. కాని, కథ యామూలాగ్రముగ విశదీకరింపఁబడునరికిఁ దమతమయభిమతముల కనుకూలము లైనవిధంబుల దాంపత్యము లేర్పడినవని చూపి, మనకు దిగ్భ్రమము వాయుటతోడన పట్టరాని

నవ్వును సంతోషమును గలిగించును ! ఇట్టి కథాసందర్భ మెంతో యపురూపము. అట్టిదానిని హిందూదేశములో సూరన్నయు నాంగ్లద్వీపమ్మున షేక్స్పియరును నెట్టిసంబంధములును లేనివారయ్యు నేక కాలమునఁదలపోయుటఁ దలంచితిమేని, యిది కాలయోగ ప్రభావమో ! ఆకస్మిక విచిత్రమో ! యని విస్మయభరితాంతఃకరణుల మగుదుము.

కళాపూర్ణోదయమున నైదిటికిఁ దక్కువకాని విధముల శృంగారము ప్రదర్శింపఁబడియున్నది. ఇందుజావళీలకుఁ జేరునదియొకటి మాత్రము. అయ్యది యప్రశస్తమనఁదగినభాగములో నుండుటచే దానిప్రస్తావన నిప్పుడు చేయను. తక్కినవానిలో నొకదానివలె నొకటి యుండదు. అన్నియు రమణీయములు. స్వశక్తియే గురువుగ నూతన మార్గములఁ ద్రొక్కి సూరనార్యుఁ డందుఁ బ్రకటించిన యా యసాధారణశృంగారములకు ముఖ్యనిదర్శనములు:—శల్యాసురవిషయము, సుగాత్రీశాలీనుల వృత్తాంతము, సరస్వతీచతుర్ముఖవిలాసము, కలభాషిణీచరిత్రమును.

౧. శల్యాసురచరిత్రము

మృగేంద్రవాహనాశక్తి, తనబంధువగుమహిషాసురుని జంపిన సూఁడు మనంబునఁ బాయనిచే శల్యాసురుఁడు పగదీర్చు నుపాయ మన్వేషించు చుండఁగా నభినవకౌముది యనునప్సరస యెదురైనఁ, జూచినమాత్రాన హృదయమును, ఆహృదయముతోడ నిన్నాళ్లుగాఁ బట్టినపట్టును గోలుపోయినవాఁడై, నన్నేలుకొమ్మా యని కాంతను వేడికొనఁగా, నామెయుఁ జలంబు దాల్చినదై,

క. * * * *
* * నిన్నుమడియించినవా

నినిదక్క సేవరింపను,
వినుమిది నా వ్రతిన దీనివిడ నేక నని యెన్.

చ. అనుఁడు దదుక్తి క్రూరతకు నద్దనుజుండు ఘనంబుగా
గినిసియుఁ బోవనిచ్చి నొక కీశుని జేయుక యవ్విలాసినిన్
(అ. ౬. ప. ౩౯. ౪౦.)

ఎంతబలవంతులైన నేమి ? కామినీకటాక్షపాశబద్ధు లేమి చేయగలరు? మరల మృగేంద్రవాహనాశక్తి యిచ్చిన యమోఘంబైన శక్తిం దాల్చి మణికంధరుని నరయుటకై పోవునభినవకౌముదిం గాంచిఁ తన్నే చంపుటకు వచ్చుచున్నదో, యట్లైనఁ జంపువారు చత్తురను నమ్మహాశక్తి పర మున్నదిగదా! అట్లగుట నాపె నాశ మొందునో యని తనపాటు మఱచి ప్రియురాలి శుభాశుభములం దలపోయుచు నాసాధువు,

"చ. మతిగలఁగంగ నిట్లనియె, నాపయి వచ్చిన నీకు నిష్టదై
వతముల యాన సుమ్ము! వరవర్ణిని! యెందుఁ దలంక నేను దు
ర్మతివయి నీవు నాకుఁ దెగి క్రమ్మగిదవో యని తల్లడిల్లెదన్."
అ. ౬. ప. ౬౨.

అభినవకౌముది యతని మంచిమాటల మోసగించి వెంట, గొనుచుఁ జన్నది. నమ్మినవాఁడు కవుకు లేనిమానిసి ! వానిని మోసగించుట యేమి కష్టము? ఇట్లు తన్నలయించుచుం బోవుచుండఁ దన ప్రతాప మాపె కెఱుకపఱుచువాఁడై యాపెను దాఁకకుండునట్లు శిలల్రప్రయోగముఁ జేసి జంతుజాలంబుల సంహరించి యిట్లనియె. "నన్ను వరింపుము. లేనిచో నీవు చనెడు చోటులెల్ల నాబలముచే నాశము చేయుదును. దాన నీకు నపకీర్తి. కాన నన్నుఁ గూర్చి కరుణలేకున్నను భూతకోటుల రక్షింపవలయు ననుదయచే నైన నాకు పతి వగుము" అయ్యో ! నాపె యూగి సెలిచెను. కాతివంము.

మార్దవము రెండును బాలియందు నున్నవి కదా! మోహమాహాత్మ్య మట్టిది! వెన్న ఱాయగును; ఱాయి వెన్నయగును. అతనిని మణికంధరుని చేత నభినవకాముని చంపించినది. దానిది వ్యసనకరమును స్వార్థమును నైన శుష్కజీవితము! నిష్కళంక ప్రీతిచే విశోభితము!

౨. సుగాత్రీ శాలీనుల విచిత్ర కథ

సుగాత్రి శారదపూజారియైన యొక బ్రాహ్మణుని కూఁతురు. దానివరుఁడు శాలీనుఁడు. ఇల్లటపుటల్లుఁడు. అలంకారములు, డంబములు, అట్టహాసములును వీనికి సరిపడవు. పట్టణవాసులకుర్చీలు, మేజాలు, నిలువుటద్దములను జూచి పల్లెటూరివాఁడు వెఱఁగు వెఱపు నందిపోవుమాడ్కి, నేయలంకారములు లేక యుండువారి నేకాని, తళతళలు, పళపళలు, ఘలఘలలు, ఘుమఘుమలు, మెఱయువచ్చెడు స్త్రీలఁ దిలకింపఁడు. సర్వశృంగారసన్నాహములతో భార్య పడకటింటికి రాఁగా నిదేమిరో అవిదయ్యామో, గజ్జెలపిశాచమో యని కన్నెత్తియైనఁ జూడకుండెను! ఆ భార్యకా పురుషునితిక్క తెలియదు.

అత్తగారింకను శ్రద్ధతో సొగసులు దిద్దిదిద్ది కూఁతును రెండు మూఁడునాళ్లట్లు పంపెను. వృథాప్రయాస! "వట్టిరాకపోకలా నర్చె వానినతిము." పెండ్లికూఁతు రూరకయుండినను జెలికత్తె లూరకుందురా? జీతములకుఁ బ్రతిఫలముగా బోధనలు చేయనిచోఁ గృతఘ్నత యని యేమో! ఆ లజ్జావతికి నేకాంతంబున నిట్లనిరి.

ఆ. "పొలతి! యాలిమగని పోఁడుము లేమియుఁ
గలిగినట్టి చొప్పు గానరాదు
మీ తెఱంగు చూడ మేల్కొలు దంపతు
లిరువురును వివేకు లేమి చెప్ప!

(కళా. ౫.౪. ప. ౬౫

క. కాంతుఁ డుచితజ్ఞుఁ డైనను
గాంతకు సిగ్గుపడఁ జెల్లుఁగాక కటకటా!
కాంతుఁడు సిబ్బితికాఁడై
కాంతయు నట్లైన నెట్లు కాఁపురమింకన్.

(కళా. ఆ. ౪. ప. ౬౬)

క. గా రాముసఁ దోడ్తోడన
రారమ్మనఁ డనుచు మగిడి రానేటికిఁ గ
ర్వారంబుతోడి బాగా
లీరాదో యాకుమడిచి యీరాదో చెలీ!

(కళా. ఆ. ౪. ప. ౬౯)

క. అన విని యాపెడమాటల
నను నేటికిఁ జంపెదరు వినక నైఁపవు నా
కని సిగ్గునఁ బలుకుచు నాఁ
డోనరిచి చూచెను దదీయయుక్తుల తెఱఁగున్."

(కళా. ఆ. ౪. ప. ౭౨)

ఈసంభాషణ యతిమధురము. అశ్లీలవాక్యములు లేవు. జాతీయములు, లోకోక్తులు, వీనిచే సువాసితము. చెలికత్తె లిట్లు గరువముగాఁ బలుకుట కావ్యములలో నరిది. కడపటిపద్య మత్యద్భుతము. ముగుదకన్నెయొక్క బయటిసిగ్గును లోనియాశను సొగసుగఁ జూపుచున్నయది.

ఈనూతనచికిత్సలు ఫలమీయక పోయెను. పాపము! సుగాత్రి యేమి చేయును? రాజకుమారిగా నుండినచోఁ జందనాదులఁ బట్టించుకొని చిగురుటాకుఁ బాన్పుపై హాయిగా మూర్ఛపోయి యుండును! పూజారిబిడ్డ. శాస్త్రప్రకారము శృంగారమనుపథ్యమును సేవించి ప్రకటింపవలయునన్న నుద్యానవన ముండవలయును, శీతలోపచారము

లకు సేవకురాండ్రుండవలయును; మఱియుఁ బచ్చకర్పూరము, పునుఁగు, జవాది, యాఱటిబొందెలు, చందనము మొదలగు సంబారములు లేదని శాస్త్రోక్తముగాఁ గామము నావాహన చేయునగునా! అట్టినీటు ధనికులకే కాని సామాన్యులకుఁ జెల్లదు ప్రబంధములలోని మోహము మాత్రము నిక్కమైనయెడల, రాజులయిండ్లలోనే కాని యింకెక్కడను రతిమన్మథులు నివాసము చేయరని చెప్పవచ్చును! సుగాత్రి కీదిగఁ దీపు లెవ్వియుఁ బట్టలేదు. "నాకును మంగళసూత్రం బీపాటి శుభస్థితి నుండుటయే పదివే లనుచు నెంచుకొనియు వేఱొకలాగున నుండక యతనికి నాయురభివృద్ధికరంబులని వివిధాలంకారముల నెప్పుడు నేమఱకయ తాల్చుచుఁ దనతల్లి యేమియు నతని నిట్టట్టాడకుండం బ్రార్థించుచుండె"

భర్తకు నొకపిచ్చియైన భార్యకు నొకపిచ్చి. తన యలంకారము లాతునకు నాయురభివృద్ధికరములనుట పిచ్చియైనను మేలుచేయు మంత్రములలో నొకటిగాన ననింద్యము. ఈయోర్పును, వినయమును, సుఖపరిత్యాగబుద్ధియు, సంతుష్టియు శృంగారభావములు గావా? పతిపైఁగలప్రీతిని సూచింపవా? అత్తగారి కీమాత్రమున శాంతము గుదురదాయె! మనుమఁడు గలుగకున్నఁ దనకు మోక్షము గలుగ దని యేమో! ఈ దార్భాగ్యపుటల్లుఁడు తోఁటలోనైనఁ గృషిచేసి ప్రయోజకుఁడు గానీ యని, యాతనిని బూఁదోఁటలో మాలివనికి నియోగించెను! శాలీనుఁడు సత్త్వగుణుఁడు. చెప్పినదంతయుఁ జేసి రచ్చలేక యుందమనెడివాఁడు. మఱి యిు నిల్లటపుటల్లుఁడు. అట్టియల్లురకు మర్యాదలెక్కువ యుండునా? ఒక్కఖేదమును జెందక నిత్యముఁ దోఁటపనులఁ జేయుచుండెను. అప్పుడు సుగాత్రి

తే. తల్లిమాటలచే నిట్లు తనవిభుండు
దనువు బడలంగఁ బూఁదోఁటపనులు సేయఁ

జూడ నోర్వక తాను సచ్చోటి కరిగి,
తోడుపడియెద నని చూచు, ప్రీడ నుడుగు.

(ఆ. ౪ ప ౧౪.)

పిమ్మటఁ గొన్నాళ్ళకు లజ్జఁబాయఁద్రోచి పురుషునకు సహాయ ముగఁ దానును దోఁటపనులను జేయు,

ఉ. " * * * *
* * * *
* * ఎప్పటియట్ల యలంకృతాంగియై
యెంతయు నింపుతోడఁ జనియెన్ బ్రియుఁడున్న వనంబు లోనికిన్.

(ప ౯౪.)

కం. చని యాతఁడు దాఁ జలిపెడు
పనులకు నీయకొనకున్నఁ బలిమిఁ గడంగెన్
దనసొమ్ము లెల్ల నొకమఱుఁ
గున నిడి పిరుసుట్టు సుట్టికొనిన వలువతోన్.

సీ. తోఁరంపుఁజనుదోయి ద్రుళ్ళింతల నికంగఁ
దగుచోట్ల గుద్దఁటఁ ద్రవ్వి త్రవ్వి
ప్రేఁగైనపిఱుదు బల్విడిఁ జలింపంగను
వడి నిట్టునట్టును నడిచి నడిచి
యడుసుతొంపురు చెక్కుటద్దంబులను బర్వ
మళ్ళకు మడవలు మార్చి మార్చి
నడుములేఁదీవియ నకనక ల్గుడువ నిం
పునఁ దగుమోఁపులు మోసి మోసి
చిఱుచెమటఁబేర్చు వింతక్రొమ్మెఱుఁగుతోడఁ
గొమరు మేనొప్ప సారెకుఁ గొప్పు వదల

నేమిటికి నైనఁ దామున్న యేగి యేగి
యెల్లపనుల నొసర్చి నింపెసక మెసఁగ.

(ప ౯౬)

ఇన్నాళ్లుఁ గరఁగని యాతనిమన సీనవ్యమోహనమూర్తిచే జయింపఁ బడెను.

చ. * * * అంతనా

ఒడలిక చూడలే కిసుమపాట్లకుఁ జొచ్చి నలంగి తంచు నె
క్కుడుతమకంబుతోడఁ దలఁగుచ్చి కవుంగిటఁ గూర్చె నర్తితెన్.

(ప ౯౯.)

పశుప్రాయమగుశృంగారమునకంటె నిది యెంత మేలు! చూచి చూడక మునుపే కామినుఁ గవయ నుంకించుట లోలత్వము, నీచము. ఇక్కడ, భార్యయెడఁ గూరిమి, ఆపె తనసహాయమునకై స్వయముగా వచ్చినందుకు మెప్పు, బడలినందులకుఁ గనికరము, గొప్పబుద్ధిఁ జూపినందులకు నుదారవర్తనయను గౌరవము—ఇట్లు స్నేహము, మర్యాద, పీకనకూలములైన భావములతోఁ గలసినశృంగారము చూపఁబడి యున్నది. ఇది శ్రేష్ఠము; మానసికము; శాశ్వతము. పెఱతావి యంగ రాగములు, తుచ్ఛములు, చంచలములు. మనసుతోఁ గలసినట్టు కామేచ్ఛ వర్ణించుట మనలో నంతగా లేదుగాన నీచరిత్రము నవ్య లీలాలలితంబు

సరస్వతీచతుర్ముఖవిలాసఘట్టము.

ఒకవిషయముం బట్టిచూచిన సరస్వతీచతుర్ముఖవిలాసఘట్టము వంటిది యాంధ్రంబున నెక్కడను లేదు. ఏవిషయమనఁ, బ్రకృతిని పాత్రముల జీవితముతోఁ గలిసినట్లు వర్ణించుట.

రంగము సరోవరము. శారదాదేవి ప్రణయకోపమున నవ్వలి మొగంబుగాఁ బొరలినందున, నామెముఖచంద్రమండల మాకాసారములోనిమణిస్తంభమునఁ బ్రతిబింబితమగుడు, బ్రహ్మయు దానినిం

జూచుచున్నైన నానందింతమని కొంతసే పట్లోయుండి, యెంతకును బ్రియురాలి కోపము దీఱనందున, సమీపవృక్షశాఖాధిష్ఠితమగు రాచిల్కతో "ఓచిలుక చెలువ! యుబుసుపోదు, కథయొక్కటి చెప్పవుగా" యనుటయు, "నో దేవ, మీరుచెప్పెదరేని వినియెద" నని యాశుకంబు విన్నవింప, వినుమని యాతండు నవ్వాడు జరిగిన శృంగారలీలల నేవోకథఁ జెప్పినట్లు శ్లేషచేసి వివరింపఁ దొడంగెను. ఎట్లన: కాసారపురములో నొకరాజు. అతనిపేరు కళాపూర్ణుడు. (ముఖచంద్రుఁడు) అతఁడు స్వభావునిచే (స్వభావముచే) నొకయెఱ్ఱనిమణి శలాకను (మోవిని) విల్లును (కనుబొమలును) బాణములను (చూపులు) బడసి సరిరాజులనెల్ల జయించెను. ఈరీతిగాఁ దాను మన్మథావేశముచే నామెం గదియుట మొదలైనరాగంపుఁజేష్టలెల్లఁ బ్రకటించుచు, భాషాదోషయుఁ గృత్రిమకోపంబును నిజమైనయుల్లాసంబును గాఁ జిట్లింపఁబడిన కనుబొమలతోను వెలివిరిసివచ్చు చిఱునవ్వులతోను, ఆచిలుకం జూచి "యాకళాపూర్ణుడు మఱియేమి యయ్యె, నతని తలిదండ్రు లెవ్వరు, అడుగుము" అనవుడుఁ, జిలుకయు నట్లడుగ, బ్రహ్మదేవుం డింకను జమత్కారముగా నేమనుచున్నాఁడు! "అతనికిఁ దండ్రి సుముఖాసత్తి, తల్లి మణిస్తంభుఁడు" (స్తంభశబ్దము పుంలింగము గనుక నందు ప్రతిబింబితం బగుట) అట్లనుసరికి—

సీ. * * *

* వాణి హాసమ్మతో, గ్రక్కునఁ గ్రమ్మతి కౌఁగిలించి

* * * *

యింతలోనన యారా! యొన్నితబ్బిబ్బులు దద్దరిల్లకుఁడంచు భవుని పేఁపు

తే. చఱచి యొట్టెటులారాజుజనని మగది
యును జనకుఁ డాఁడువాఁడునా యనుచు మఱియు

మిగుల నవ్వుచుఁ జెప్పఁడా మీఁదు ప్రాణ
రమణ ! మఱి యేమి యయ్యె నా రాజనుటయు.

(కళా. ఆ. ౫ ప. ౨౪.)

పొలయలుక సగము విరిసినది. పిమ్మట మఱికొన్ని స్నేహక్రీడల నడవఁగా, "నిదేమి, యూరకుండ" రని కోపగించుకొన్న సరస్వతీ దేవి హృదయప్రమోదంబుగా, నీక్రొత్తసంగతులను జేర్చి శతానందుఁడు కథ పెంచి చెప్పిన, శారదాదేవియుఁ గపటరోషంబుతోఁ "జాలు జాలు మీకథ. ఇప్పటిమనవృత్తమంతయుఁ జెప్పుచున్నారు. ఇంకెంత దూరము చెప్పెదరోయని యూరకుంటిఁగాని, తొలినుండి నాకుఁదెలియ దనుకున్నారా?" యని యాకథయందలి ప్రస్తుతవర్తమానమును మృదుమధురవచనముల వ్యాఖ్యానముఁ జేసి చూపుచున్నది. ఐదవయాశ్వాసములోని యీవచన మెల్లరుఁ జదువఁదగినది. వచనరచనలకుఁ దండ్రి యట్టివాఁడు నన్నయ్యభట్టు. అతనిప్రౌఢిమ యన్యులకు లేదు. ఒక్క చిన్నయసూరిమాత్రమింకొకవిధమైన వచనశైలిని ఒక్కమునకుఁదెచ్చి నన్నయతోసమానుఁడై యున్నవాఁడు. ఈయిరువురిదానికంటెఁ దక్కువ యని చెప్పఁదగినదయ్యును, సూరన్నవచనము సామాన్యముగాదు వాణీదేవి వ్యాఖ్యానము చెక్కెరలొలుకునది.

సరస్వతీచతుర్ముఖులసంభాషణలు, చర్యలు, పొగడ్తకు మీఱినవి. అతఁడు దనసతి నెన్నోవిధముల కేళీహేళనములఁ దేల్పఁగ, నామెయు నవ్వునడంపఁజాలకున్నను గినుకనటించుచు వలదు వలదని ప్రార్థించుపద్యములు మనలఁ బరవశులఁ జేయునవి.

కలభాషిణి యొక్క మనోహర చరిత్రము.

ఈ కథయందలి పాత్రములపైకి నాయికఁ బ్రియతమ కలభాషిణి. నిక్కువమైన శృంగారభావములకుఁ బ్రకాశకురాలు. శాస్త్రకారుల శృంగార మనుదయ్యు మంతగా సోఁకనిది. జన్మమున వారకాంత. గుణ

ములఁ బ్రబంధనాయికలగు కులస్త్రీలకంటె మేలైనది. ఏకకాలంబున నిరువురి యెడ మనసుదగిలినదానిఁగా వర్ణించుట కాధారముగాఁ, గవి యీపెను గణికఁ జేసెఁ దప్పులేదని యుట్టిపుట్టుక నారోపించినాఁడో? పరిశీలింపుఁడు. ఎట్లును నీపె నీచపాత్రము గాదు. మఱి మహోదార చరిత్ర. సర్వజనస్తవనీయ. కృష్ణునికొలువునకు నప్పుడప్పుడు నారదుఁడు వచ్చుచుండ నతనితోడన వచ్చుశిష్యుఁడగు మణికంధరుని సాహిత్యపటి మకు గుణసంపదలకును మెచ్చి వానియెడ బద్ధానురాగయై యుండియు జాతిదోషంబుచేఁ గాఁబోలు, నలకూబరుని రూపలావణ్యాదిసౌభాగ్యం బులకు మెచ్చి, తదాలోకనంబునఁ దనియక, వానివిమానంబుతోఁ గొంతదవ్వరిగి, యంత మగిడి, యాతని తెలంగ గెలుంగం గోరి, నార దుం జేరి ప్రార్థింపగను, నమ్మునియు రంభకు వైరిని నొక్కర్తు సల్పనెం చినవాఁడుగావున,

కం. సవతియున నింక నొకతెన్
భువిలోపల వేఱ వెదకఁబోవలయునె? యో
ధవళాక్షి! నీవ కానే
రవె దైవనియుక్తిఁ గొంత ప్రాప్తి గలిగినన్."

(అ. ౧. ప. ౬౩.)

అని పల్కుచున్నాఁడు. వినయము, అధైర్యము, దైన్యము మొదలగు భావములతో హృదయపూర్ణమైనవలపుఁ గలసి యుండును. విఱ్ఱవీఁగదు. అభీష్టసిద్ధి నిశ్చయము వి యుదాసీనతయు గర్వముఁ గాఁచదు. దీనికి దృష్టాంతముగఁ గలభాషిణి యిచ్చినప్రత్యుత్తరముఁ జూడుఁడు :—

కం. * అంతటిరూప
శ్రీవైభవసతికిఁ గాక సిద్ధించునె యా

దైవనియుక్తియు మాబోం
ట్లేవిధమునఁ బొల్లు వడిన నిద్ధవివేకా!"

(అ. ౧ ప. ౭౮.)

నారదుఁడు సర్వజ్ఞుఁడు. మణికంధరునికి నాపైపైఁ గోరిక యుం డుట నెఱిఁగినవాఁడు గావున, నీ నూతనరాగజ్వాలలో నాప్రాఁతవల పెక్కడ భస్మమగునో యని దానికిఁ బ్రతిక్రియ చేయుటకో యన, "నాశిష్యుఁడు చేసినదండకము చదువు మమ్మా! వినెదము." అని యాపెచేఁ జెప్పించుచున్నాఁడు. అది యట్లుండె ఈతరుణి యు నార దుని మూలముగ వాంఛితంబు సఫలంబౌనను నుద్దేశముచే, నాతనికి శిష్యురాలుగా నేర్పడి, యతనితో గానవిద్య నభ్యసించెను. నారదుం డును గానశిక్షానంతంబున నిజకళాపాండిత్యముం జూచ్చి కృష్ణుని కాంతలు మఱుఁగున నేమనుకొనుచున్నారో వినరమ్మని యాజ్ఞాపిం చిన, నలకూబరుని గైవసము చేసికొనుమంత్రమున కిదియ యవసర మని కలభాషిణియుఁ దనగుట్టు దోఁపనీక,

తే. "నేను మీదాన నగుట మీగానకథలు
వడిన నవ్వేళఁ గొదవలు దడవ లేమొ!
సీ. నాకపేక్షితమైననాతిరూపు ధరింప, సామర్థ్యమబ్బిన నామగువల
సఖులరూపముఁ దాల్చి సముచితంబగు వేళఁ జని వారి వ్యాప
యంబుఁ గనఁగ వచ్చు."

(అ. ౨. ప. ౭౩–౭౪)

అనఁగా నారదుండును దాను రంభకిచ్చినశాపమునకు నిది యను కూలమని యావరము నిచ్చెను. నలకూబరదర్శనము మొదలిది వఱకుఁ గడచినకాలము నాలుగేండ్లు.

పిమ్మట నలకూబరచింతతోఁ బరితపించుచు నొక్కనాఁడు కాల యాపనార్థము వీణియఁగొని యుద్యానవనములో వాయించుకొను

చుండఁగా, మణిస్తంభుఁడు గానాకర్ణనవ్యాజంబున వచ్చుచు, సతని సహాయమునఁ గృతార్థతనొంద నెంచినవాఁడై విన్నవించినది :—

తే. * * * మహాత్మ నిన్ను నాపాలిభాగ్య
దేవతగ నమ్మియుంటి నాజీవితంబు
నేమిగాఁ జేసిపోయెద వెఱుఁగఁ జెపుము !

(అ. ౩. ప. ౨౩,)

కం. ఈవేళన మాతనికడ
కేవిధమునఁ జేర్చుటింతియు తక్కెం
త్రోవ మఱిలేదు నన్నుం
గావన్ క్షణభంగురములు గాంతలతాల్ముల్.

(అ. ౩. ప. ౨౨,)

క్షణభంగురము లనుచున్నది, యిన్నాళ్లు గాచియుండియు ! ఇదియు సహజము. గొప్పవారు తమగొప్పతనమును దామంతగ నరయరు. అల్పమని యందురు. మఱిదైన్యము హెచ్చుచుఁబోయినఁ బిఱికిపట్టువంటి సాహసము పొడమును. ప్రాణకంటకమగుసంకటము. ఇంకను సిగ్గును, అభిమానమును, మర్యాదను బాటింపనౌనా ? కావున నన్యములందనాదరమై యేమనుచున్నది?

సీ. ఓసిద్ధపురుష ! మీ రేసరణినిగొని
చన్న నేమగుఁ దక్కుశంక గలదె
నీమహత్త్వముఁ గానని జడాత్ము లేమన్న
నేమి, కన్నమహాత్ము లించుకయును
వేఱొక్క గతిగ భావింపరు, మముబోంట్ల
సంస్పర్శమాత్రంబు సమ్మతింప
నుచితంబు గాదంటి, రుచితంబె మఱినాదు
ప్రాణహానికి నోర్చు టరసి చూడఁ

తే. బలుపలుకు లేల యింక నాచెలులు గెలులు
నేగుదెంచి విఘ్న మొనర్తు రిత మెఱుఁగక
కావునం గొనిపొమ్ము శీఘ్రంబ వీదు
వెనుక నిడికొని నన్ను మన్విభుని కడకు.

(ఆ. 3. ప. ౬౧)

వీఁడు కపటసిద్ధుఁడు. ఈచెలువంపురాశిని మృగేంద్రవాహనా శక్తికి బలియియ్య నెంచినవాఁడు "శుద్ధముగాఁగ నీమనసుశోకము సర్వముఁ బుచ్చివైచెద" నని మిథ్యాప్రత్యయముఁ బలికి, యాపెం బిలిచికొనిపోయి, తుమ్మ్రవాకిగుడియొద్ద నిలిపి పూజాద్రవ్యములు దేఁబోయెను. అప్పుడు సుముఖాసత్తి, మిక్కిలి యు ముసలిది, వచ్చి, సిద్ధుని చరిత్రం బెఱింగినదిగాన, బ్రియమును దయయును దోఁపఁ గలభాషిణిం జూచి యిట్లనియె.

క. ......లతాంగీ యెచటనుండి చేరితి వకటా!
కలుషపు బావురుఁ బిల్లిని
జిలుకయుఁ బలె నిద్దురాత్ము సిద్ధుని ననుచున్.

(ఆ. 3. ప. ౭౪)

క. ఆకలుషాత్ముఁడు క్రమ్మఱి
రాకమునుపె తొలఁగిపోవ రాదా యెటకే
నోకూన! యీమనోజ్ఞత
రాకృతి యేఁ జూడఁజాల నని పాల్గాఁగన్.

ఆ. 3 ప. ౭౬)

స్త్రీసహజమగు రహస్య జ్ఞానవాంఛను నడఁచిపెట్టుట, సుముఖాసత్తియొక్క వాత్సల్యఘనతను సూచించెడిని. నలకూబరుని సంగమంబుం గాంక్షించి వచ్చిన యాబాలకు నీవృత్తాంత మెంత చింతావహంబుగా నుండదు! తాను ద్వారకాపురిలో ననుభవించిన వైభవ

మును, దునకుఁ దనకిట్లు ప్రాపించిన పశుమరణమును దలపోసి దుఃఖిత మానసయై తదనంతరంబు డెందంబు డిందుపఱిచికొని, యావృద్ధ రాలితో గద్గదకంఠముగా

శా. అమ్మా! నీపలుకెల్ల నెంతయు నిజంబై యిప్డుగాన్పించె, నే
ని మ్మాయావి ప్రకార మిట్లగుట నూహింపంగ లేకొక్క య
ర్థమ్మున్ వీనికృపన్ గడింతునని యత్యంతాశ ప్రేరేపఁగా
నిమ్మాడ్కిన్ దెగివచ్చితిన్ దెరువు లేదీపాటుఁ దప్పింపఁగన్.
(అ. ౩ ప. ౯౫)

అని యెట్టకేని నిరాశవలని ధైర్యముం దాల్చినదై,

సీ. ....

మీఁదట రాఁగల మేలుకీ ళ్లేరికిఁ దప్పింపరామి యెంతయు ధ్రువంబు.

ఆ. ఇంక వాఁడు వచ్చియేమేమి సేయునో
చచ్చుటెట్లొ యను విచారమునను
బెగడుచుండనేల జగదంబ యాశక్తి
సేయువలసినట్లు సేయుఁగాక!
(ప. ౧౦౨)

అని పల్కుచుండ సిద్ధుఁడు క్రమ్మఱి యాపెం జూసి "యిఁక శక్తిం బూజించి పోవుదము రా" యని పిల్వఁగా, నయ్యో పాపము! మరణ మట్లు ప్రత్యక్షభీకరముగా నిల్చిన నెవరిగుండియలు నిలుగావు? గడ్డిపరకనైన శరణ్యమని యూఁతగాఁ గొనఁ జూడమా? అట్లగుట నిబ్బాల భీరువు, దారుణంబుల నెన్నఁడు, జూచియైన నెఱుంగనిది, ధృతి నీరైపోఁగా నావృద్ధాంగనఁ జూచి,

క. ఏనొంటిఁ బోవ వెఱతుఁ
లోనికి నోయమ్మ! నీవునున్ రాఁగదె నా

తో" నన "నెవ్వరు నేటికి
వేనుండఁగ" ననుచు సిద్ధుఁ డింతింబలికెన్.

(ఆ. ౩. ప. ౧౧౮)

పలికి, దాసిభయచేష్ట భావించి, యింకఁ దడసిన విఘ్నంబగు నని లోనికి బల్మి నీడ్చికొని పోవుటకాక, కన్నును గొప్పువట్టి యీడ్వఁగా, నప్పుడఁతి,

తే. ......ప్రాణభయమునఁ గలఁగి యో యవ్వ! నీకు
బిడ్డనే, కావవే నాకు నడ్డపడవె! యనుచునావృద్ధనారి
మాటునకు నొదిఁగె.

సుముఖాసత్తియుఁ దనమెడఁ గత్తికడ్డముచేసి యామెను గాపాడినది. మృగేంద్రవాహనయుఁ గలభాషిణి శిరోజములు గృథ ముష్టిం బట్టి నఱికియుఁ బైకిఁ గత్తి నెత్తిన యాసిద్ధు ననతిదూరంబునఁ బడవైచెను. వాఁడు కత్తినిగ్గొని కలభాషిణిని గాని విడువక యట్లే చని, మాయానలకూబరుఁడు రంభయుఁ గ్రీడించుచుండిన భూసారావ్యమున మెత్తనిక్రొత్తవిరిపాన్పు మీఁదఁ బడెను.

తలిరులను దాకినఁ, గాఁక రాకమానునా? సిద్ధత్వమెటఁ బోయెనో! కామవికార మాదేశమయ్యెను. పాండవమహిమిం గూర్చి కీచకుఁడు కంపితమానసుఁడైనఘట్టంబునఁ దిక్కన పాంచాలియొక్క సౌందర్యమును వర్ణించిన యనిర్వాచ్యమాధురీధురీణంబులగు సీసపద్యములం బోనివి యొకటి రెండీసందర్భమునఁ గన్పట్టెడు. రసికులు పోల్చి పరికింతురుగాక!

సీ. అమృతంబు దొలఁకున ట్లమరంగ వెల్గొలఁ
బాలుముఖేందుబింబంబుతోడ
బాల కర్ణద్వయీకూలంకషంబులై
తల్లడంబందు నేత్రములతోడఁ

గనుఁ జెమర్చినచూట్టీకలికి లేఁజెక్కుల
నంటెను విగళత్కచాళితోడ
వలిగుబ్బపాలిండ్లు నిలువ కిట్టుట సం
క్షోభించుపయ్యెదకొంగుతోడ
తే. వెలుపు నొకయొజ్జయై వింతవిలసనములఁ
గఱపఁ జూపట్టుసౌందర్యగరిమతోడ
సరభసాకర్షణక్షోభచకితయైన
ఘనజయలక్ష్మి రీతి నమ్మగువ దనర.

(ఆ. 3 ప. ౧౪౭)

సిద్ధుఁడు చూచినాఁడు. చూచినదే రెండవమాటలేక పరిరంభణమునకు మొనలిడినాఁడు. ఋషుల రసికత యీమాత్రమే కదా! సౌమనస్యమున ఋషులకును, బాలిశుగాండ్రకును మృగములకును భేదముఁ శూన్యము. ఆబాలయు నది సైరింపక, రక్షణార్థము పేరెలుంగున నాక్రోశించిన, మాయానలకూబరుండగు మణికంధరుఁడు వచ్చి, తనసింహనాదము విని పాఱిపోయెడు సిద్ధుని వెంబడించి పట్టుకొని, తిరిగి వచ్చులోపలఁ, గలభాషిణి మునుపు నారదుఁ డిచ్చిన వరప్రభావంబునం జేసి రంభారూపంబు దాల్చి, యతని కెదురుగాఁ జనుదెంచెను. ఆతీవిఁ బరికింపుఁడు—

సీ. తిరముగా మునువఱ విరియఁబాఱెడుకొప్పు
తోడ్తోడ నొకకేలఁ దుఱిమికొనుచు,
వల్లెవాటుగఁ గొంత వలువ చన్గవ నిల్పి
పెఱచేత నీవిగల్పించికొనుచు
నుదుటిపై కొక్కింత చెదరినముంగురుల్
పాపటకును బొందుపఱుచుకొనుచు
నారెకు జారెడు శ్రవణకల్హారంబు
లందంద మూఁపున నానుకొనుచుఁ

తే. జెమటనంటిన పానుపుఁ జివురుఁడునుక
నెడనెడ నఖక్షతాశంకఁ దడవికొనుచు
రంభ యేతెంచె మిగుల సంరంభ మమరఁ
దొలుతఁ బ్రియుఁడేగుదెంచినత్రోవఁ బట్టి.

(ఆ. 3 ప. ౧౫౬)

ఏతెంచి "కేలం గైదువు గీదు వేమియును లేకే యిమ్మొయిన్ వత్తురే, చాలుం జాలుఁ గరంబు మెచ్చఁదగు నీచందంబు ప్రాణేశ్వరా!" యని ప్రేమయుఁ బక్షపాతంబును దోఁపఁబల్కు భార్యచందంబునఁ బల్కి, "నీవు నిర్బంధించిన స్త్రీ యెక్కడ? చూపు" మని దట్టించి యాసిద్ధునడుగుచున్న నలకూబరాకారుని దియ్యని మాటలఁ దేర్చి, సిద్ధుని బోవిడుచునట్లు చేసి యిఁక నిజమైనరంభ వచ్చి యెక్కడఁ గార్యభంగ మొనర్చునో యని శంకించి, యతఁడు బయలు వెడలి వచ్చినచోటికి దూరముగాఁ దీసికొని పోనుంకించినదై, యేశంకకు నవకాశమియ్యని యుక్తిగాఁ "దాని మనమింక వెదకుద" మని తాను నతఁడు, సిద్ధుఁడు తొల్త బగుగత్తిన తెరవునఁ గదుఃవ్వగాఁ జనియె. ఇట్లు కష్టముల నెల్లఁ దరించి యభిమతకేళిం దేలి నాయక సంయోగమహానందయై,

"...లోలత్వంబున నుండ నచ్చటికి నాలోఁ దత్పదశ్రేణి చొ
ప్పాలోకించుచు రంభ వేఱొకతె డాయన్ వచ్చెఁ జిత్రంబుగన్."

ఈపెయు యప్సరసయయిన రంభ. "నలకూబర విడు విడురా?" యన్న మాటకు మనస్సు చివుక్కురుమని మణికంధరుఁడు, తన్నుఁబట్టినశనివలె వెడలిపోఁగా, హృదయకాంతుఁడగు నలకూబరుఁ గదిసియుందమని పయనమైనతఱికి, నామణికంధరుఁడు తనివితీఱని వాఁడగుటఁ జేసి తనతపశ్శక్తి వినియోగించి నలకూబరాకారుఁడై, తనుఁ గలసికొనఁగా గుబేరనందనుఁడే యని భ్రమించి త్రికరణసుఖ

ముల ననుభవించుచు సేవజకు నుండినయది. అట్లునలకూబరుఁడా ర్త స్త్రీ ప్రలాపంబు విని తత్క్షణకై వెళ్లి, కొంచెమునరాక, చాలకాలము మనలఁగాఁ దమిఁ బట్టలేక, తామసము నోర్వక, యతని రోయుచు వచ్చి యతనిఁ గన్నులారఁ జూచుట యే కాదు, అతనియొద్దఁ దనప్రతి బింబ మనఁదగు నింకొక రంభను గన్నులుబుకునట్లు పొడగన్నది. నల కూబరుఁకును నీయిరువురంగని విభ్రాంతుఁ డయ్యెను. అయ్యో! కల భాషిణికి వచ్చిన కష్టము! శేక లేక క్లేశపడి సంపాదించిన యర్థము క్షణ భంగుర మయ్యెడు తెఱంగైన నాదైన్యము చెప్ప దీఱునా? ఇంకపై నీయిద్దఱు సవతులకొట్లాట వర్ణింపఁబడియుండు తెఱఁగు వర్ణింప నాతరము గాదు! ఇది యద్భుతావహము! స్త్రీ ప్రకృతికి దర్పణము! ఎన్ని సామెతలు! తిట్లు! తలత్రిప్పులు! తుట్టతుదకుఁ గన్నీళ్లును! కడపట సత్యరంభ, తమ "తథ్యమిథ్యా భావం బేర్పఱుప" "రా! దేవ సభకుఁ బోవుదము" అని పిలచినది. పాపము! కలభాషిణికి నారదు వరమునఁ గామరూపము కలదే కాని, కానుగమనశక్తి లేదాయెం. కావున రంభచేతిలోఁ జక్కఁగఁ జిక్కినదై చిన్నతనమురాకుండునట్లు, బింకములైనఁ బలికి, త్రోవఁ జూదికొందమను స్త్రీసహజమైన గరువ తనంబు మెఱయ నేమనుచున్నది, చూడుఁడు:—

సీ. అప్సరస్త్రీలలో నగ్రగణ్యాత్వంబు
జగదుపశ్లోకితంబుగ వహించి
యూర్వశీ మేనకాద్యుత్తమస్త్రీలు రా
వమ్మ పోవమ్మ నా నతిశయిల్లి
యెన్నండు నెచ్చోట నెవ్వారిచే వ్రేలఁ
జూపించుకొనక ప్రస్తుతికి నెక్కి
నలకూబరుండు ధన్యతముండునా, గరు
వతనంబుచే నీకు వన్నెఁదెచ్చి

తే. మెప్పునే యింకఁ గడపట నిప్పిశాచి
నాకుసరిచేసికొని దేవలోకసభకు
నీవు నూ నీవునున్మని యేవిధమునఁ
గలహ మాడెద విది నీవె తెలిచిచూడు!

(ఆ. ౩. ప. ౨౩౨.)

క. ఈకలహ మప్పుడు వినఁబడు
నాకంబున సురల యాననములేకతి నా
లోకింతుఁ దేనిఁ దెగనీ
నాకు మగఁడు నిన్ను నిలుపునట రాకునికిన్

(ఆ. ౩. ప. ౨౩౩)

ఇప్పుడేకాదు, ఇఁకముందును "నీయూన ధరణివిడిచి దివికి నడుగటుపెట్ట" ననుచున్నది. మనుష్యాంగన, పోఁజాలదు. ఈలోపముఁ గప్పిపుచ్చుటకై యేమియుక్తి! సరి; నలకూబరుఁడు సంశయాత్ముఁడై యాపెను మెడవట్టి త్రోయఁ ద్రోసెను. నిర్నిద్రమోహఫలమా యిది! సత్యరంభయు నాయమను "గత్తిచేతఁ గాయము గాయుము" అని శపించెను. ఉదారచిత్తులకుఁ గష్టములేకదా ప్రాప్తి!

మనోరథ మొకరీతి ఫలించెనేకాని పరిపక్వ మయ్యెననుట నిర్వివాదము గాదు. అయిననేమి! ఈపె ప్రబంధముల రాచకన్నె గాదు గావునఁ గొంచెముతోఁ దృప్తినొందఁగల కోమలహృదయ! ఆకొంచెమునకు మాఱుబేరముగ మరణశాపము వచ్చి పడినను, "ఎట్లును గాంక్షితంబు సిద్ధించె. ఇఁకఁ జావుకలిగిన నేమి? శక్తిగుడి యొద్ద దేహత్యాగం బొనర్చెద" నని యచటికివచ్చి, యాస్థానంబునఁ దనవలెనే శాపగ్రస్తుఁడైన మణికంధరుఁడును, దేవీకటాక్షమున ముదిమివీడి కుమారీరూపంబున విరాజిల్లు సుముఖాసత్తియు, మణిస్తంభుఁడును గుమిఁగూడ, వారు వారు చెప్పినవృత్తాంతములంబట్టి

తన్నుఁగలసిన యతఁడు కుబేరనందనుండుగాని శోకభరాలస యగుచు, నాపెంజూచి మణికంధరుండిట్లనియె.

క. ... ... తరుణి, యట్లపురూపం
బున నున్న వాఁడ నేఁజుమ్ము ... ...

(ఆ. ౪. ప. ౧౦)

అః పలికి

చం. జలజదళాక్షి ! యేను మునిశాపభయంబున నెందు నేరికిం
దెలివి పడంగనీక మది ధీరతఁ ద్రిప్పుచుఁగాని నీపయిం
గలదు సుమీ తలంపు మన గానకళాభ్యసనంబు వేళలన్
ఫలమిటు లొందె దానికిని భాగ్యవిశేషవశంబునన్ దుదన్.

(ఆ. ౪. ప. ౧౬)

చం. అనుచుఁ గృతార్థనైతిఁ గుటిలాత్ముకుఁ డెవ్వఁడు నన్ను నట్లు వం
చనమునఁ గూడెనో యను విచారము వాసెను నీదుపొందు నా
కు నభిమతంబె, నీకుఁ బగనన్న తలంపున నీతలంపునేఁ
గనమిని ద్రిప్పుదున్హృదయకాంక్షనినున్గనుఁగొన్న వేళలన్."

(ఆ. ౪. ౧౭.)

అనిచెప్పి, యిక్కడను "నీకుఁదగనన్న తలంపు నలకూబరుని యందుంబలె గలదు." అని తనమాట నమ్మునురో మొగమోటములని వాపోవుదురోయను శంకంజేసి, గరువము నభిమానముఁగల కోమల మానస యగుటచే శపథంబులు ప్రమాణంబులు ననుచితంబులని భావించి,

'ఆనుద్దుల్ హృదయైకసాక్షికము లేమన్నన్ వృథా యిత్తఱిన్."
అని వచించి, నలకూబరునిపై మనసు పోవుటకుఁ గారణ మొందు- మాపునదియై,

ఉ. ... ...సముంచితతావకరూపరేఖ చొ
ప్పనొకకొంత గల్గఁ గని యిచ్చఁ గుబేరతనూజుఁ గోరితిన్.
(ఆ. ౪. ప. ౨౦.)

క. శాపభయంబున నెఱయఁగ
నీపైఁ గోరిక మఱల్చి నిధిపతిసుతు నే
పాఁపువేళను జూచితి
నో పయిపాటగేను మఱిగనుఁగొన గుఱి గాన్
ఆ. ౪. ప ౨౧.)

క. ఆయక్షతనయుఁడని ని
న్నే యేఁబొందితిఁ దుదన్ వనిన్ మనభాగ్య
శ్రీ యేమనిచెప్పనుఁ బడఁ
బోయినఁ బూఁబొన్నవఁ బడుపోలిక యయ్యెన్.
(ఆ. ౪. ప. ౨౨.)

ఉ. శ్రీయుతమైన దివ్యమణి చేతికి నబ్బఁగఁ బాఱవైచి త
చ్ఛాయ యొకింత యున్నఁగని చాలఁగ్రహించితి గాజుపూసకై
నా యవివేక మేమనుకొనం, దుదక మ్మణి యబ్బెనన్న న
త్యాయత తత్ప్రమాగము సుఖాప్తికి నోఁచమి నెంచి కుందెదన్.
(ఆ. ౪. ప. ౨౩.)

ఆ. ఇట్టిమాట లిప్పు డే నాడుకొనుట యు
ననుచితంబ, నాగవనిత పలుకు
లిచ్చకంబులనక యెవ్వరు నమ్మెద
రడియుఁగాక దృష్ట మన్యవాంఛ.
(ఆ. ౪. ప. ౨౪.)

అని లజ్జాశోకంబులడర నవనతముఖియై యున్నకలభాషిణికి సమాధానముఁజెప్పి నిదర్శనముగా సుగాత్రీశాలీనుల చరిత్రంబు

వశ్యాణించి మణికంధరుం డాపెకుం దున బోగొట్టెను. ఈ నిదర్శన ముద్దానికనగా, నొకరిపై బ్రేమయుండినను వారేదేనొక క్రొత్తరీతి నుండినంగాని మఱి సమ్మతింపదను శృంగారన్యాయమున నసా! ఇది శృంగార విశేషములకుం జేరిన భావప్రకృతి. భార్యకాండ్రైనంగాని, సర్వకాలముల, సర్వావస్థల నేకరీతి యగుమనక్కువ గాల్చినవారుండరు. ఏదే నొకవిలాసము వహించి యొక్కరికేని తమి తనంతట రేగును. మనుష్యులును బలుమూర్తులు గలవారు. అందు హృదయవికాసమును గలిగించునవి కొన్ని మాత్రము. మఱియు నొకరి కొకమూర్తిపైం బ్రీతి, ఇంకొకరికింకొక మూర్తిపైం బ్రీతి. రేఖలు, లీలలు, విలాసములు, తత్తద్ధృదయసారముల ప్రకారము సుఖదుఃఖావహములగుట వింతగాదు.

అయిన నొక్కటి. పైంజెప్పినన్యాయ మేకపురుషునందును వివిధకాలముల స్త్రీలకు రాగము మారుచుండుటకు హేతుభూతము. ఒకనియందలి ప్రీతి, వానిమూర్తి ననుసరించి హెచ్చుట, తగ్గుట, తెలిసెను; కాని కలభాషిణి వృత్తము వేఱు. ఏకకాలమునందే యిరువురియెడం జిత్తము హత్తినట్లున్నది. ఇది భావ్యమా! మనసు, ఒకేకాలమున నిద్దఱిపై సమముగం బాఱునా? అనేకులపై మోహముండుట నిజమా? ఇది కష్టతరమైన ప్రశ్న. మణికంధరుని వలచినది. నలకూబరుని వలచినది. ఈరీతి నిరువురమీంద దుర్భర మోహముం బూనియుండిన యొకస్త్రీని జరిత్రముం జదువుటచే నెఱుంగుదును. ఆపె యెవ్వరన, సుమారు నూఱు సంవత్సరములక్రింద ఫ్రాన్సు దేశములో గన్యాయు విద్యాగంభీరయుంగానుండి వెలసిన 'లెస్‌పినాస్' అనునామె. కాంబట్టి యిట్టి వర్తన మస్వాభావికమనరాదు. అపురూపమనవచ్చును. అపురూపశృంగారముల సూచించిన సూరన్నయే "రవిగాననిచోం గాంచెడుకవి,"

కలాభాషిణియొక్క తదనంతర వృత్తాంత మింకను గారవార్హము. తనశాపంబు దలంచికొని త్వరలో జీవంబు విడుచుటయు కర్తవ్యమని యెంచి సిద్ధునిం జూచి "యింక జాగేల! నీఖడ్గ మకుంఠితోద్యోగము రంభాశాపమును దానికిసహాయకారి. కాన త్వరలోఁ గార్యంబు ముగించి తత్ఫలంబగు సామ్రాజ్యసుఖంబు ననుభవింపుమా యని ధృతిమైఁ బలికిన, సిద్ధుఁడు ప్రత్యుత్తర మిచ్చుచున్నాఁడు. "నా భార్య నిన్ను ప్రేమఁగూడదని కాళికాదేవిపై నానపెట్టి యుండుటచే మునుపే నట్లుకాఁబోయి యున్నిపాట్లఁ బడితివి. ఇంక నామాట వినుము. ఈకత్తిని మణికంధరున కిచ్చెదను. అతఁడు దానిని నీపైఁబ్రయోగించి రాజ్యలక్ష్మీ సహాయుఁడగుఁగాక!" అట్లని మణికంధరుని నతిప్రయాసమై యా క్రూరకర్మమునకు సమ్మతుం జేసినఁ గలభాషిణియుఁ గోరి కోరి కామించిన వరుఁడు విధిప్రేరణంబునఁ దనకు యముఁడుగాఁ గాఁ గాల వైపరీత్యంబునకుఁ జోద్యంబును నప్రమేయశాంతియుం జెంది ధీరభావయై "... ... ... మణిస్తంభునకుం బదంగనకుం బ్రణామంబు నేసి కన్నీళ్ళు గ్రుక్కికొనుచు 'నీకలంకపాటు తక్కిన భయమునకుఁ గాదు సుండు. మిమ్ము నెప్పుడు సుఖభావంబున నారాధింపుచుండ లేమికింగాని' యనుటయును సుముఖాసత్తియు 'నోయమ్మ మన నెమ్మనంబుల కూర్మియుంకితటప పోయెనే. మీఁదట నైన నీపతియు నీవుఁ గోరినట్లు మమ్ము సుఖభావంబున నడుపుకొనియెడు' రనినఁ గలభాషిణి పునఃపునఃప్రణామంబు లాచరించి ముకుళితకరకమల యగుచు నిట్లనియె.

[ఆ. ౮. ప. ౧౩౩]

శా. పూతంబైన మదీయ పుణ్యయుగమో పుణ్యాంపు టిల్లాల నీ
పాతివ్రత్యము చందముల్ విన మదిన్ భావింపగా నెట్టి దు

ర్ణీతి ప్రక్రియ చారు కైవడిఁ గృపతో నివిచ్చినం గల్గుఁ దత్
పాతివ్రత్యము నాకు మీఁదనయినం బ్రాపింప దీపింపవే!

(ఆ. ౪. ప. ౧౪౭)

క. నా వుఁడుఁ బరమపతివ్రత
వై వెలయుము రాజ్యవైభవానుభవం బెం
తేవర్తిల్లఁగ నలరుచుఁ
బ్రోవుఁడు మముఁబోఁట్ల నీవిభుండును నీవున్.

(ఆ. ౪. ప. ౧౪౯)

ఉ. అట్టిటు సంచలింపకు దృఢాత్మత నుండుమనుచు నిప్పుడే
మిట్టివి నీకుఁ దెల్పనవి యెఱ్ఱ్యావి, పెండ్లికిఁ బోవునట్లు గ
న్పట్టుచు నున్న దాన వతిభవ్యవికాసము నుబ్బుఁజూడ నిన్
గట్టిగ నెన్న దేవతవుగాని నరాంగనవే మృగేక్షణా!

(ఆ. ౪. ప. ౧౫౦)

చ. అని తనుఁబల్కు సజ్జలరుహాక్షిని వీడ్కొని సిద్ధవక్త్రమున్
గనుఁగొని నన్ను నంపితిరె ఖడ్గము నిచ్చెద రే యటంచునా
తనిబలుకత్తిఁ బుచ్చుకొని తా మణికంధరు చేతికిచ్చి యో
గ్య నియమ గంధమాల్యవతియై కలభాషిణి సిద్ధిశంకతోన్.

(ఆ. ౪. ప. ౧౫౧)

శక్తికి నభిముఖియై కూర్చుండెను. స్వహస్తముతోఁ గత్తి నిచ్చుటేల? ప్రియునకు మనస్సంకోచము వాయుట కొఱకు. సత్యమైన వలపునకుఁ లక్షణ మిదియ. తమ కెన్ని వచ్చిన నేమి? ప్రియులు సుఖంబున్నఁ జాలు. ఖడ్గప్రదానానంతర మతని మనసు గట్టిపడు నట్లుగా

క. సమరంబున నెదిరించిన
సమదాహిత వీరవరులఁ జక్కాడఁచుట, నై

జముమీఁకు నెట్టిమెడలక
బ్రమ కాక చేమఱవకునికి పటుశౌర్యమునన్.

(ఆ. ౪. ప. ౧౨౪)

అని తెలిపి కలభాషిణీదేవి యతనిచేత నిరస్త జీవయాయె!

ఈపాత్రముఁ గూర్చి యింత విపులముగ వ్రాసినందుకు క్షమాపణార్థమై కారణములఁ జూపవలయు. సూరనార్యుని వాఙ్మయసృష్టి నెల్ల నియ్యది నిస్సంశయముగ నగ్రగణ్యము. దీనికిం దీటగు చరిత్ర మింకెయ్యదియు లేదు. శృంగారవర్ణనముం జేయుటలోఁ బ్రబంధముల వెట్టులేవియు వేయలేదు. నలకూబరునికై నాలుగేండ్లకంటె నెక్కువగఁ గాచియుండెఁగదా! ఇష్టపుండినఁ, జెలికత్తెలతో ముచ్చటిడుట, ఉద్యానవనములోఁబడి పొరలుట, చంద్రాది దూషణము—ఇట్టి వికారచేష్టలన్నియుఁ జేసినట్లు చెప్పియుండవచ్చును. కాని, కవి యీవిషయములఁ దలఁపనైన లేదని తోఁచుచున్నది. భావనాశక్తిమై వ్రాయువారలకు మనసు పాత్రములయంద లీనముగనుండుఁ గావున సహజరాగములు దప్ప నితరములు దట్టవు. మఱియు నీశాస్త్రీయ ఘోషలకు మధురలాలసా చరిత్రములోఁ బ్రవేశమున్నది గాన నిట ననవసరములని కవి వానిని విడిచిపెట్టెనేమో! కారణము లేమేటనైనఁ బోనిండు, మనకు లభించినదన్ననో మనసు వశముగాక పోవునంత రమణీయమైనకథ. కవికిఁ గృతజ్ఞతమై నమస్కారము, రసికులకు స్వాగతమును.

ఇంత మంచి సుందరమగు పాత్రవర్ణనము శోకాంతముగాఁ జెప్పుట కిష్టము లేమిచేతనో, మఱి, మనకవులకుఁ బట్టిన దౌర్భాగ్యమతంబు కతంబుననో మణికంధరఖండితమస్తకయగు నాలలనామణి కాళికాదేవి కరుణాప్రసాదంబున "పునస్సహిత మస్తకయు నిజపురీవర్తినియునై తన బంధుమిత్రాదుల నలరించుచు" సుమారు

రెండు సంవత్సరములుండి పిమ్మట గాలప్రాప్తమరణ మాయెనని కరుణ రస ప్రధానమగు నీభాగముయొక్క సొంపును గవి వికలంబొనర్చి యుండుట భాషాకుర్దశగదా ? రసములలో శోకము నొక్కటి. ఇది మాత్రము నిషేధ్యమగనేల ? శోకప్రధానముగా వ్రాసినఁ గవిత్వము మొక్కపోవునా ? మొత్తముమీఁద భారతమే శోకాంతమఁట ! దానికి రాని తక్కువ పెఱవానికి వచ్చునా ?

ఇట్టి యుద్గ్రంథమునఁ గల్పనాభంగములుండుట చింతనీయము! కృష్ణుని భార్యలయొద్ద కలభాషిణీనారదులు గానవిద్య నేర్చికొనుటకై కడపిన కాలము నాలుగేండ్లు. మణికంధరుఁ డంతఃపురములోనికి బోఁగూడదని యేమో వానికి ప్రయాస మావంతయు లేకయ "పుండరీకాక్షుని యనుగ్రహ విశేషంబున సకలరహస్య సంగీత విద్యా సంపన్నతచేత నారదకలభాషిణుల యట్లు యత్యధికుండగు" భాగ్యము లభించినది. ఈయనుగ్రహ విశేషముఁ బ్రయోగించి, వారికిని సద్యః కాలవిద్యామహనీయత ఘటించి కలభాషిణీవిరహకాలమును మట్టు చేసి యుండరాదా ? కృష్ణకాంతల శిక్షయ ననావశ్యకమాయె. దానితోఁ గల్పనయు న్యూనమాయె.

ఇట్లే మధురలాలసాచరిత్రము మొదలు తక్కిన భాగములలోఁ గల్పనాలోపములు పెక్కులు గలవు. ఇందుఁ గవి శృంగారమునకు దిగి పాడుప్రబంధధోరణికిం జెందిన మొటికినంతయు సుగంధమని దట్టముగఁ బట్టించుచున్నాఁడు. గతానుగతికముగా వ్రాయుచున్నాఁడే కాని స్వబుద్ధిపొంతఁ బోవునట్లుకానము.- భావములు రమ్యములుగావు ; రుచిరములుగావు. పాట ప్రాఁత; మాట రోఁత. మధురలాలస చిన్న నాఁటినుండి కళాపూర్ణునిపై మోహోద్రేకముఁ గొనియుండుట, ఆక స్మికముగా నిరువురకుఁ బరస్పరదర్శనములభించుట, ఉద్యానవనగమ

నము, జలక్రీడాదులు, శైత్యోపచారములు, చంద్రాదిదూషణము, వివాహము, సాంగోపాంగరతివర్ణనము మొదలగునవన్నియు లక్షణానుసారముగాఁ బొందింపఁబడినవి. నిష్కారణముగా సూర్యచంద్రోదయవర్ణనములు, కళాపూర్ణుని దిగ్విజయము, యుద్ధ, దౌత్యము మొదలగు వానినిగూడ వర్ణించి కవి సకలలక్షణసంపన్నతాప్రతిజ్ఞను జెల్లించుకొనుచున్నాఁడు. ఆప్రతిజ్ఞ యప్రకృతి యగుటఁ దేటతెల్లము. సంభాషణమూలమునఁ గథకు నభ్యుదయము గల్పించుట మొదలగు కవితాశక్తులన్నియు సీఘట్టమునకు వచ్చుసరికి సూరనలో నుండక లేచిపోయినట్లున్నది. ప్రతిభలేని పాతుకొనువలీభాగములు. నిరర్థక పద్యపూరితములు! అలంకారాది శాస్త్రములయందలి మూఢభక్తి పటుతమము!

భావనాశక్తిచే ననర్గళముగఁ బ్రభవిల్లు భాగములయొక్క చక్కఁదనము పాండిత్యబలంబుమై నేర్పడినవానికి రాదనుట యీ భాగ విమర్శనముచే విదితంబు. సూరనార్యుఁడు రెంటియందును బ్రగల్భుఁడు. రెంటినిఁ జూపింప నిశ్చయించిన వాఁడగుట నాంధ్రంబున ననదృశంబగు కావ్యంబు కళాపూర్ణోదయంబు సృజింపఁబడియె. ఇది నిర్దోషంబు గాకపోయినను అనన్యసాధారణగుణగణవిభాసితంబగుటఁ గావ్యోత్తమంబనఁ జెల్లునది. ఇందు నవరసము లున్నవి అష్టాదశ వర్ణనములున్నవి. ఏకరసంబు గాకునికి మేలు. అయినను సర్వరసముల వర్ణనలఁ జేర్చి యొక కథ వ్రాయఁజూచుట యసాధ్యము గాకపోయినను సామాన్యసాధ్యంబుగాదు. భారత రామాయణము లట్టి విస్తారేతిహాసములం దప్ప నన్యంబుల సర్వసౌభాగ్యములకు నాస్పదంబుండదు. అపారపారావారంబుఁబోని మహాచరిత్రముఁ గల్పించినఁగాని, రస సంచయము లెల్ల నందు యుక్తగతిని నిలువఁజాలవు. అట్లగుట నీగ్రంథమున నసంగత ప్రశంసల వేయవలసెను. అపరభాగము ప్రబంధము

లకుఁ జేరినది. పరిణత ప్రాశస్త్యము. పూర్వభాగ మప్రమేయప్రభావము. దానిని గూర్చి యెంత నుతించిన నత్యుక్తి గలుగదు. అందలి కల్పనలు, సందర్భములు మహేంద్రజాలము లట్లాశ్చర్యకరములు. శైలిప్రావీణ్యమన్ననో వాచాతీతము! మౌనముగఁ గ్రోలి హృదయము పరవశముగా నానందింపవలయునే కాని, మాటల దమి యూఱదు. పాత్రముల వచనములు మధురసుధాధారలు!

అట్లగుట శ్రీపింగళి సూరనసూర్యునియెడఁ గృతజ్ఞతయు భక్తియుఁ జూపనెంచిన వారును, సహజముగఁ దనకుంగల రసతృష్ణను తృప్తినొందింపఁ దలంచువారును నైన రసికులెల్లరు ఈకవికులోత్తంసుని కృతులఁ బలుమాఱు పఠించి కృతార్థు లగుదురుగాక!

అభిజనఖండము

౧

శ్రీకట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారి

కృతులు

పీఠిక

ఈకృతులను రచించినవారు నాముత్తాతగారైన పెద్దరామలింగారెడ్డి. వీరు పుట్టినసంవత్సరమేదియో తెలియదు. చనిపోయిన సంవత్సరము మాత్రమువీరికృతులు లిఖింపబడియుండు తాటాకుపుస్తకములో నింగ్లీషున వ్రాయఁబడియున్నది. "Ramalinga Reddy died in 1850." బహుశః మాతండ్రిగారైన కట్టమంచి సుబ్రహ్మణ్యరెడ్డిగారీయంశమును వ్రాసియుందురు. చనిపోవుకాలమున వీరివయస్సెంతైయుండునదియు నికరముగాఁ దెలియదు. వదంతిమాత్రమరువదియేండ్లని. దినదినమును బురాణములు కల్పనకువచ్చుచుండు మన హిందూదేశములో వదంతులెంతదట్టముగానున్నను ప్రమాణములు కానేరవు.

మాముత్తాతగారియూరు చిత్తూరునకు సుమారు ముక్కాలు మైలు సమీపములోనుండు కట్టమంచి. చిత్తూరునకుఁ గట్టమంచికి మధ్య నొక చిన్నచెఱువున్నది. బోగముదాని చెఱువని దాని పేరు. దానినుండి సాగింపఁబడు పాఱుదలవల్లనే మాకృషిజీవనము. మాప్రాంతములలో బోగమువారివల్లఁ గట్టింపఁబడిన చెఱువులనేకములుగలవు. ఆకాలమున విద్యావాసనగలిగిన యల్పసంఖ్యాకులలో వీరును నొక్కరుగానుండుటయు దేవదాసీత్వమునఁజేసి కొంతకుఁగొంత కైంకర్యబుద్ధి గలవారగుటయును వీరి యీధర్మకార్యములకు హేతువులు కాబోలు.

ఈకృతులలో ననేక దేవతలు స్తుతియింపఁబడియున్నారు. వారిలో ననేకులు మాగ్రామములోని దేవతలు. కట్టమంచిగ్రామ మాకామునఁ జిన్నది. నిర్మాణమునఁ జక్కనిది. పశ్చిమమునఁ జెఱువు; ఉత్తరమున నేఁడాదికి మూనాళ్లముచ్చటగాఁ బాఱు నదియొకటి ; టెంకాయ తోఁటలు ; మామిడితోఁటలు ; వర్షాకాలమునఁ బచ్చనిమళ్లు ; విశాలములైనవీథులు—ఈమొదలగు సౌభాగ్యములచే సొంపైనయూరు. దేవాలయములన్ననో పెద్దపట్టణమైన చిత్తూరులో సుప్రసిద్ధమైనది యొక్కటియే యుండఁగా, మాయూరిలోని వానిసంఖ్య యాఱు. అందు శివాలయము చాలపెద్దది; చోళప్రతిష్ఠ; గంభీరమైన గాలిగోపురముగలది. 1895 వ సంవత్సరమున మాతండ్రిగారు దీనిని మరామత్తు చేయించిరి. ఈశివునిపేరుతత్వాలంబీశ్వరుఁడు. బాల్యేశ్వరుఁడనియు నందురు. అంబపేరు కామాక్షి. విష్ణ్వాలయము రెండవది. అనఁగా విస్తీర్ణమున. ఈవిష్ణువుపేరు వరదరాజస్వామి. మాపాది విఘ్నేశ్వరుఁడు చిత్తూరునకుఁ బోవురోడ్డుప్రక్కన నెలకొల్పఁబడియున్నాఁడు. మేముపరీక్షలకుఁ జిత్తూరునకుఁ బోవునపుడెల్ల జయసిద్ధికై మ్రొక్కుకొనుట యీదేవునికే. ప్యాసైనయెడలఁ టెంకాయలు గొట్టి, కర్పూరము వెలిగించుటయుఁ దప్పినయెడల స్వామిని దిరస్కరించుటయు మాపద్ధతులు. నాకు చాలమంచిస్వామి, నేనెప్పుడు పరీక్షలలో నోటమిచెందనందున. మఱియు నదేరోడ్డుప్రక్కనే యాంజనేయస్వామిగుడి యొకటున్నది. ఇవిగాక దుర్గమ్మగుడి యొకటియు, మాయింటివారు ప్రతిష్ఠించిన విఘ్నేశ్వరాలయము, శ్రీరామభజన మందిరము, ఇవన్నియు నున్నవి. కట్టమంచికి 12 మైళ్లదూరములో అరగొండ యనుగ్రామమున్నది. ఈరెంటికిమధ్య కాణిపాకు, బ్రహ్మపల్లె యను నూరులున్నవి. తూర్పున నైదుమైళ్లదూరమున వేల్కూరు అనుపల్లె కలదు. వేల్కూరనిన నాయూరివారికిఁ గోపము. సహస్ర

పురమఁట. దీనినుచ్చరించుశక్తి సూత్రము వారికి లేదు. ఈస్థలములలో మాబంధువులు ప్రబలియున్నారు. మాముత్తాతగారీగ్రామములనన్నిం టిని బంధుదర్శనార్థమో, మఱియేకారణముననో సంచరించియుందురు. ఈయన్ని గ్రామములలోని యధిష్ఠాన దేవతలను స్తుతించియుండుట పాఠకులకు స్పష్టము.

నాగురువులైన కుప్పనయ్యంగార్లకు వీరు భాషాగురువులుగా నుండిరని యాకుప్పనయ్యంగారే నాతోఁ బలుమార్లు చెప్పఁగా విని యున్నాను కుప్పనయ్యంగారిచే మాతాతగారి తాటాకుల ప్రతిలో వ్రాయఁబడిన యీక్రిందిపద్యము దీనికిఁ దార్కాణమనవచ్చును.

"భారద్వాజసగోత్రజుఁడారయ రంగార్యపుత్రుఁడతులిత తేజ!
స్ఫారకుఁడు కుప్పనార్యుఁడు వారక యష్టకములెల్ల వ్రాసెధరిత్రిన్"॥

గురుత్వ మెట్టిదో కాని మాతాతగారు వ్రాసిన కృతులు మాత్రము సలక్షణములని చెప్ప నెవ్వరికిని గాదు.

ఈ కుప్పనయ్యంగారి సహోదరి నానమ్మ యనునామెను నేను బాగుగ నెఱుఁగుదును. ఈమె 1896 వ సంవత్సరప్రాంతమున 70 ఏఁడ్లకుఁ బైగా బ్రదికి చనిపోయెను. ఈమె రామలింగారెడ్డిగారి జీవితచరిత్ర ననేకపర్యాయములు చెప్పఁగా బురాణ శ్రవణము చేసిన వాఁడను. ఈమె రామలింగారెడ్డిని బాగుగా నెఱిఁగినదఁట. తన యన్నయొక్క గురువు గావున నిందేమియు వింతలేదు.

రామలింగారెడ్డి పొడుగైన మానిసి. ఆజానుబాహువు. నిమ్మపండువంటి దేహచ్ఛాయవాఁడు. ఒకానొకప్పుడు మాయూరి మీఁదుగా బెంగుళూరునకుఁ బోవుచుండు పటాలమువారు, వారిని బలాత్కారముగా సైన్యములోఁ జేర్చుకొని పోయిరఁట. అప్పుడు నానమ్మపోయి సేనానాయకునితోఁ దనకితఁడొక్కఁడే సోదరుఁడనియు

జీవనాధారమునకు నింకెవ్వరు లేరనియు మొఱపెట్టి విడిపించుకొని వచ్చెనఁట. పూర్వము పటాలములు మాయూరి సమీపముగాఁ బోవుచుండెడివిగాన ఈవిషయము ప్రాయోభావమునకు విరుద్ధము కాదు. ఇంక నానమ్మ యేలపోయి యుండవలయునన్న, నీకార్యము స్త్రీరాజ్యభారముచేతనే కావలసినది. మా రెడ్డిసానలు విద్యావతులు గారు. నానమ్మ, తెనుఁగు చక్కఁగాఁ జదివిన యాడుది. కాఁబట్టి యూరివారామెను బతిమాలుకొని తోడ్కొని పోయియుందురు. నానమ్మగారు మాయింటివారికెల్లరకుఁ జాల కావలసిన మానిసి. నాచిన్నతనములో నాపె సులోచనములు ధరించి, వెంకటేశ్వర మాహాత్మ్యము చదువుచుండఁగా వినుచుండెడివాఁడను. ఆపెయుఁ బొడవైనమానిసి; ఎఱ్ఱని దేహవర్ణము గలది. వయస్సున బహు సౌందర్యవతిగానుండి యుండును. గుణమున మిక్కిలియు గొప్పది. నేనామెను "అవ్వ" యని పిలుచుచుంటిని.

రామలింగారెడ్డి వివాహమువిషయమై యాపె చెప్పిన వృత్తాంతమిది. ఆయన చాలయేండ్ల వఱకుఁ బెండ్లివద్దని నిరాకరించుచుండెనఁట. తండ్రియైన కొండరెడ్డి, కారణము చెప్పుమని తొందర పెట్టఁగాఁ దనకు విరక్తి ముదిరినదనియు సాంసారిక చింతల నేమాత్రము పెట్టుకొనఁజాలననియు, సంసారభారమంతయు నసహాయశూరురాలుగ నిర్వహించెడు కన్యయెవ్వరైన నుండిన నాపెను బెండ్లాడుదుననియుఁ దన మనస్సూత్రమును వెల్లడించెనఁట. పిమ్మట నీనియమముల నంగీకరించిన చెంగమ్మ యను ముద్దరాలు లభించఁగా వివాహమున కొడంబడి చేసికొనెనఁట ఈ కథయందునఁగొంత సత్యముండ వచ్చును.

మా ముత్తాత యాఁడ్ల విశేషముగఁ దిరిగెడువాఁడని యీ కృతులచే గ్రహింపవచ్చును. మఱియుఁ బూర్వము కవులు

తెలుచుగా ఋషులట్లు పరిగణింపఁబడుచు వచ్చిరి. కాఁబట్టి కొంత వఱకు వీరు సంసారవిషయముల నశ్రద్ధచేసి యుండిరేమోయని యనుమానింపవచ్చును. మాముత్తవ్వ చాలమంచిదని ప్రసిద్ధి. ఈదంపతులకార్వురు కొడుకులుపుట్టిరి. వారిలో రెండవవాఁడైన వీరరాఘవరెడ్డియొక్క మనుమఁడను నేను.

రామలింగారెడ్డి పాకనాటిశాఖకుం జేరినవాఁడు. తండ్రిపేరు కోళంవరెడ్డి. తల్లి చిన్నమ్మ. గురువు మాయూరికి 12 మైళ్ళ దూరముననుండు అరగొండ గ్రామములోని కృష్ణమాచార్యులు. ఆయన రాములపూజను, చౌడమాంబార్చనను జేయువాఁడు. రామలింగారెడ్డి కాయనవలన వచ్చినవిద్యలు, మంత్రశాస్త్రము, జ్యోతిషము, కవిత్వము, ఇందులోఁ గడపటి రెండువిద్యలను కుప్పుస్వామయ్యంగార్లకుఁ బ్రసాదించిరి సంగీతమునందును బ్రజ్ఞకలదు. ఇది యెక్కడనుండివచ్చిన దిగుమతియో నాకుఁ దెలియదు. వీరి పాటలు పూర్వము మాగ్రామములలోఁ బాడుటకలదు. ప్రకృతము లేదు.

ఒకానొకప్పుడు శిష్యులైన కుప్పుస్వామయ్యంగార్లు, బురదలో దిగఁబడి నడవఁజాలక, గనిమమీఁదఁ బోవుచుండిన రామలింగారెడ్డి గారిని వచ్చి చేయూత నిమ్మని సంస్కృతములో నాక్రోశించిరి. ఆకూత నవ్యాకరణముగా లేనందున, దానిని దిద్ది పునశ్చరణముచేసి ననేకాని రానని కోపించుకొనిరఁట. ఈ యితిహాసము కుప్పుస్వామయ్యంగారే యొకానొకప్పుడు క్లాసులోఁ జెప్పిరి. ప్రాణాలకైనను వ్యాకరణము హెచ్చేమో యాకాలపు గురువులకు!

ఈయన మహాకవియని మాబంధువులలో గొప్ప ప్రసిద్ధి. నేను పుట్టిన లగ్నమును, మఱికొన్ని చిహ్నములును, భావిపాండిత్య సూచకములని కుప్పుస్వామయ్యంగార్లు వారి పేరు నాకుఁ బెట్టిరి.

వారి కృతులను మా తండ్రిగారు ముద్రింపఁగోరి యెత్తి వ్రాయించిరి. భాస్కరశతకమును వ్రాయించుచున్నప్పుడు పుట్టినందు వలన మా కడపటి తమ్మునికి భాస్కరనామధేయము కలిగినది. ఈవ్రాయడము కార్యము ముగింపునకు రాకమున్నె సుబ్రహ్మణ్యారెడ్డి గారు కాలధర్మము నొందిరి. నాకొఱకుఁ దాటాకులప్రతిని గాగితము లకుఁ బరివర్తించినవారు రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు. పిమ్మట భాస్కరుని సాహాయ్యముచే నీప్రచురణకార్య మేదో యొకవిధముగా నెఱవేఱినది.

ఏదో యొకవిధముగ ననుటయేలనఁగా ఇన్ని యచ్చుతప్పులతోఁ బ్రచురించినందుచేఁ గలిగినదోషము నొప్పుకొనుటకు. ఈగ్రంథమును మదనపల్లెలో, నచ్చట డిస్ట్రిక్టుమునిసిబుగానుండు నాతమ్ముఁడు భాస్కర రెడ్డియొక్క విచారణక్రింద నచ్చువేయించితిని. వాఁడు స్వయముగా నీముద్రణకార్యమును జూచుకొనునంత కాలసౌలభ్యములేనివాఁడు, కాన నిట్లాయె. ఇంతకంటె నెక్కువ చెప్పఁజాలను. గ్రంథకర్తగారి విలక్షణములకుఁదోడు ముద్రణదోషములు వచ్చిపడినవి.

ఈగ్రంథముద్రణోద్దేశములు రెండు. పితృభక్తి చెల్లించుట; బంధువులకు నర్పించుట.

భారతసార రత్నావళి - భాగవతసార ముక్తావళి

కట్టమంచి సుబ్రహ్మణ్యరెడ్డియొక్క సంక్షేపచరిత్రము.

ఈ భారతసారరత్నావళి-భాగవతసారముక్తావళిని సంపుటీకరించినవారు నా తండ్రియైన కట్టమంచి సుబ్రహ్మణ్యారెడ్డిగారు. వీరు చనిపోయి యిప్పటికి ముప్పదిరెండు సంవత్సరములైనప్పటికిని వీరి పేరింకను మా జిల్లాలోను, ఇతర స్థలములందును పచ్చగానేయున్నది. 1923 వ సంవత్సరములో జరిగిన జనరల్ ఎలక్షనునందు మద్రాసు శాసన సభికత్వమునకు సభ్యులుగా నిలిచి పోటీసల్పినవారిలో నేనును ఒక్కడను ఆ సందర్భమున గ్రామ గ్రామ సంచారము చేయవలసిన వాడనైతిని. ఎక్కడకు వెళ్ళినను "కట్టమంచి సుబ్బారెడ్డి కొడుకువచ్చినాడు. అతనికి మనము వోట్లియ్యవలసియున్న" దను నా తండ్రిగారి పుత్రుడనను సన్మానమే కాని నాకు వేఱుగ నాపరమైన సన్మానమింతయును లభించినది కాదు. ఒకానొకప్పుడు కాళహస్తినుండి నా మిత్రుడు కోటిగారి రంగయ్యసెట్టియు నేనును మోటారుబండిలో దిరుపతికి వచ్చుచుండగా, మార్గమధ్యమున మేళతాళవాద్యములతో కృష్ణాపాళ్యం జమీందారుగారు వేచియుండిరి. వారికిని నాకును బరిచయములేదు. ఉత్తరప్రత్యుత్తరములును లేవు. పిమ్మట విచారింపగా నీసన్మానమునకు హేతువు, పూర్వము మా తండ్రిగారు ఆ జమీందారుగారికి జేసిన మహోపకారమని తెలిసినది. వీరివలె బ్రిటిష్ప్రభుత్వమువెనుక జిత్తూరుజిల్లాలో విపులమైన యశస్సు నార్జించిన వారింకెవ్వరును లేరు.

మా యింటిలో నాంధ్రభాషాభిమానమును, గొంతవఱకు బ్రవీణతయు బారంపర్యముగ వచ్చుచున్నవి. ఈ సందర్భమున

దొలుతఁ జేర్కొనఁదగినవాఁడు భాస్కరశతకాది కృతికర్తయగు పెద్ద రామలింగారెడ్డి. వారికృతు లిప్పుడే ముద్రింపించి ప్రచురించుచున్నాఁడను. అవి కవిత్వధోరణిగాఁ గాని లాక్షణికసంప్రదాయముగాఁగాని పరిశీలించిన యెడల మిక్కిలి ప్రశస్తములుగావు. అయినను గుఱ్ఱామమైన కట్టమంచిలో నూతేండ్లపట్టి డిట్టి పల్లరకవియు గొప్ప శాస్త్రిదాసుగాఁ బరిగణింపఁబడెనేమో!

పెద్దరామలింగారెడ్డి, యొక్క కవిమాత్రము కాదు. సంస్కృతము, జ్యోతిషము, మంత్రశాస్త్రము, షట్ప్రయోగములు మొదలయినవానిని అంగోండ కృష్ణమాచార్యులవారియొద్ద నేర్చుకొనినవారు. మా ముత్తాత యయిన యీ రామలింగారెడ్డి శిష్యుఁడు కుప్పనయ్యంగారు. వీరు చిత్తూరు హైస్కూలులోఁ దెనుఁగు పండితులుగా నుండి యఖండమైన పేరును సంపాదించిరి. వారి శిష్యమండలికిఁ జెందిన వారిలో నొక్కఁడను నేను. *

మా తాత వీరరాఘవరెడ్డికాలమునకు మా యిల్లు కడుబీదస్థితికి వచ్చినది. ఇది హిందూ సహకుటుంబ దాయభాగాచారప్రభావము. కోళందరెడ్డికిరువురు కొడుకులు. పెద్దరామలింగారెడ్డి, చిన్నరామలింగారెడ్డి. వీరికి నొక్కొక్కరికి నాగ్గురు పుత్రులు. కోళందరెడ్డియొక్క యాస్తి పండ్రెండు భాగములు కావలసివచ్చెను. ప్రతిజ్ఞాతికి లభించినది కొంచెము నేలయు నెక్కువ యహంభావమును! చిన్నరామలింగారెడ్డియొక్క వంశము నేటికించుమించుగ నిరవశేషము. పెద్దరామలింగారెడ్డి సంతతిలో నాలుగు శాఖలు నిలిచియున్నవి.

బీదతనము కారణముగ వీరరాఘవరెడ్డి గుమాస్తాపనిలో దిగుటయు కాక నాతంద్రులకు విద్యకూడ నేర్పింపఁ జొచ్చెను. అందులో మేధాశాలియైన సుబ్బారెడ్డి ఇంగ్లీషువిద్య నయితము నేర్చుకొననారం

* కుప్పనయ్యగారి సర్వలక్షణసార సంగ్రహముయొక్క పీఠికను జూడనగు.

భింపఁగా, నింత సాహసమా నీకి, నింత గర్వమా, మించిపోవుటకుఁ బ్రయత్నించుచున్నాఁడా? యని పాలివారు ప్రతికూలించి తండ్రికిఁ గొడుకునకు నానావిధములైన కష్టములఁ గలిగించిరఁట. సహకుటుంబములయొక్క యనివార్యవిలక్షణ మూర్ఖ్యం. తండ్రి యుద్యోగి, కొడుకు చదువరి. ఈ దోషములకుఁ జేయవలసిన పరిహారము లన్నియుఁ బ్రయత్నించి చూచిరిగాని సుబ్బశాస్త్రియొక్క పట్టుగల చలితమైనది కాదు. ఉదయముననే జల్లి దిని పుస్తకము లెత్తుకొని, యొక్క మైలు దూరములో నుండు చిత్తూరునకు వెళ్ళి వారివి వీరిని నాశ్రయించి, ఇంగ్లీషు, తెనుఁగు నవకాశము కొలఁది నభ్యసించెను. నాతండ్రికినాకు వలెఁ గ్రమమైన శిక్ష లభింపలేదు. పాపము! ఒక్కనాఁడిక్కడ నింకొకనాఁడక్కడఁగా, ముక్కలు ముక్కలుగా గ్రహింపవలసిన విధివారిది. అయినను స్వయంకృషిప్రధానమయిన విద్య కావున నది చక్కఁగా నాటి ప్రతిదినప్రవర్ధమానమై నిత్యవసంతోత్సవముగ నెగడినది. వీరు ఇంగ్లీషులో వ్యాసుచేసినది. "ప్రొఫిషెన్సీటెస్టు." ఈ టెస్టు నా పుట్టుకకుపూర్వమే యెత్తివేయఁబడినదికాఁబోలు. వారు చదివిన ఇంగ్లీషు వ్యాకరణము మత్తైగారికృతి. నా కాలమునాఁటికది మృగ్యము. నేను ౫-వ ఫారములోఁ జదువుచున్నప్పుడు "రామలింగం! ఏవ్యాకరణము పనికిరాదు నీకు. Marray's Grammar చదువు, అది చాల మంచి పుస్తకము." అని కృతయుగబోధ చేసిరి. కాని చెన్నపురినంతయుఁ గాలించి చూచినను ఆ యాదిమ వ్యాకరణము దొరకలేదు. చిత్తూరు హైస్కూలు హెడ్ మాష్టరులకందఱకును మిన్నయనఁదగు తిరువేంగడసామినాయఁడుగారియెడ మా తండ్రికి భక్తి మెక్కువ. భయ మంతకంటె రెండింతలు. ఆ నాయఁడుగారు సర్వాంకషప్రతిభులు; ఇంగ్లీషునందు సంపూర్ణపాండిత్యము; గణితశాస్త్రములో నసమాన ప్రజ్ఞ; తెనుఁగు, సంస్కృతము సంగీతము, వీణ, బెత్తముపెట్లు,

ఏదైనను సరే, వారు పెట్టినదే బిచ్చము, వారి దెబ్బే దెబ్బ! "చిత్తూరు పులి (Tiger of Chittoor.)" అను భీకరమైన పేరు వహించిన వారు. కాలేజీ లెక్చరరుపనిని బుచ్చుకొనుచున్నప్పటికిఁ జిత్తూరును విడనాడనని నిగ్రహించిరి. భూస్వాములు వారియొద్దఁ జదువు నేర్చుకొనుటకు విక్రమార్కుని సాహసముండవలయును. సాహసమును శ్రద్ధయు నుండినయెడల ఆఱునెలలలో మహేంద్ర విద్యాభివృద్ధి సిద్ధము. ఇట్లు ఖండవృష్టిగ విద్యాకృషి సల్పినవారయ్యును నా తండ్రి యాంధ్రాంగ్లేయములయందు గొప్ప పాండిత్యమును బడయఁజాలెను.

"పరమక్లేశమునఁ జేసి వడసినవిద్యల్ స్ఫురియించుఁగాక"

వీరి యింగ్లీషు లా లైబ్రరీ (Law Library) యంత భండాగారమును చిత్తూరు B. A. B. L లు ఎవ్వరు సేకరించలేదు. తెనుఁగున వీరు చేసిన కృతులే వీరి రసికత్వమునకును వివేచనకును సాక్ష్యములు.

తొలుత మా తండ్రిగారు పితాచారమును బట్టి గుమాస్తాపనిలో దిగిరి. కొన్ని యేండ్లకు జిల్లాకోర్టులో రికార్డుకీపరైరి. త్వరలో నాపనికి రాజీనామా యిచ్చి కార్వేటినగరసంస్థానములో మేనేజరుగాఁ జేరిరి. అక్కడి రాజుల విపరీత రాజసము తనకు సరిపడనందున దానిని వదలి ఫస్టుగ్రేడు ప్లీడరుసన్నదును సంపాదించుకొని వకీలు వృత్తి నాశ్రయించి దానికిని దనకును నసాధారణమైనకీర్తిఁ దెచ్చిరి.

తాను కోర్టులో గుమాస్తాగానున్నప్పుడు జడ్జీగానుండిన "కాలేటు" గారును, "రాబర్ట్సు" గారును దనయెడఁ జాల నభిమానము వహించి యన్నివిధములఁ బోషకత్వముఁ జూపిరి. చాల క్లిష్టములైన వ్యవహారములలో రహస్యముగఁ బిలిచి తన యభిప్రాయములనడిగెడివారు. వారియందలి కృతజ్ఞతను జూపుటకై తాను నూతనముగ సృష్టికిఁ దెచ్చిన రెండు మామిడిరకములకు

"కాలేటుపసందు," "రాబర్టుపసందు" అని నామకరణముల నిడిరి. ఈజాతులు మా తోటలలో నున్నవి.

సుబ్రహ్మణ్యారెడ్డిగారి వకీలువృత్తి యనన్యసదృశము. ఆది నొక క్రిమినల్ కేసులోఁ దన కక్షిదారునికి నురిశిక్ష ప్రాప్తమైనది. ఆనాఁడు మొదలు క్రిమినల్ కేసులనుగైకొనుటను విడిచిపెట్టిరి. నాతో నొక్క నాఁడీ విషయమైమాటలాడుచు "నాక్లయంటునకు మరణదండనయను మాటవిన్నదే నాకంఠమునకే యురిత్రాడు బిగింపఁబడినట్లు స్తబ్ధుఁడ నైతిని. నాఁడు మొదలు మనఃక్లేశము నేమాత్రమైనఁ గలిగింపఁజాలు కేసులను స్పృశింపనని వ్రతముఁదాల్చితి" నని నుడివిరి. ఇది నిజముగా భీష్మవ్రతము. వీరి సత్యసంధతయొక్క ప్రభావమెట్టిదనఁగాఁ దా నే ప్రక్కను వకీలుగానుండిన నదియే సత్యమయిన పక్షమని జడ్జీలు భావించువారు. సత్యమేదికో యాదిక్కే సుబ్బారెడ్డి. కాఁబట్టి వారిపక్షమున కనుకూలించునట్లు తీర్పు. ఈభావధోరణి చిత్తూరు జిల్లాజడ్జీల నావేశించి యున్నందున నొకానొక మహంతుపై గొప్ప క్రిమినల్‌చార్జి తేఁబడినప్పుడు, నేను మాతండ్రిగారి యాఫీసుగదిలో నుండగా నా మహంతుగారే వచ్చి నాతండ్రి నాశ్రయించి "మీరు మాపరము వకీలుగా నుండునట్లు పేరునర్పణ చేసినఁజాలును, మీరు కోర్టునకు రాఁబనిలేదు. వాదింపనక్కఱలేదు. నాపక్షపు వకీలను మాటమాత్రముండినఁ జాలును. ఇదిగో మూఁడు వేల రూపాయలఫీజు. చాలదన్న నింకను ఇచ్చుటకు సంసిద్ధుడను. కోరినంత యిచ్చెదను" అని చిన్నబాలుఁడనుగా నున్న నాకు నయితము దుఃఖము వచ్చునట్లు దీనతతోఁ బ్రార్థించినను సుబ్రహ్మణ్యారెడ్డి వ్రతభంగమున కొర్వనని యంగీకరింపలేదు. వీరికి ధనాశ మొదలగు నేదురాశలుఁ బట్టినవికావు.

అయినను మాతండ్రియొక్క కక్షిదారులలో నొకఁడును స్నేహితులలో ముఖ్యుఁడును నయిన నెమ్మిలి వీరాస్వామి రెడ్డిగారు

తొందరపెట్టుటచే, నొకానొక పెద్దమనుష్యుని, అన్యాయముగా నారోపింపఁబడిన క్రిమినలు దావానుండి రక్షించుట కొఱకునై మానాయన సబ్ మేజస్ట్రేటు కోర్టునకు నొక్కపర్యాయము పోయిరనియు వీరినిజూచుటతోనే మేజస్ట్రేటాశ్చర్యపడి యరగంటలో విడుదల తీర్పు చెప్పెననియు, ఆవిరాస్వామిరెడ్డిగారి మనుమఁడు కుప్పస్వామిరెడ్డి తన తాత తనతోఁజెప్పినట్లనేక వివరములతో నాకు రెండేండ్ల క్రిందటఁ జెప్పెను. వ్రతధారణానంతరము జరిగినదియామొక్క భంగమేనఁట. ఫీజుపుచ్చుకొనక స్నేహిత కైంకర్యముగా నీకార్యమునకు నిర్బంధముమై పూనిరఁట.

సివిలు కేసుల విషయములో మాతండ్రిగారి సమయసూత్రము రెండు. ఒకటి చిల్లర కేసులు గ్రహించుటలేదు, మునిసీబు కోర్టులలో నడుగుపెట్టుటలేదు. రెండవది, గొప్పకేసులైనను క్లిష్టములుగా సందిగ్ధములుగా నుండఁగూడదు. విస్పష్టమైన సత్యములుగా నుండవలయును. కాఁబట్టి మాతండ్రిగారు స్వీకరించెడి కేసులసంఖ్య యెప్పుడును స్వల్పమే. ఆర్జనలో నందఱికంటె నెక్కువ. నెలకు రెండు వారములకంటె నెక్కుడుగా కోర్టునకుఁబోరు. ఇట్లు మిగిలిన కాలమంతయు గ్రంథపఠనమునందును, మామిడితోఁటల కృషియందును వినియోగించిరి.

తనసమయములకు విరుద్ధములైన కేసులు వచ్చినయెడలఁ, చిత్తూరులోనుండు గోపాలాచార్యులు, అరుణాచలమొదలి, శ్రీనివాసాచార్యులు మొదలగు వకీళ్ళదగ్గఱకుఁ బొమ్మని కక్షిదారులఁ బంపివేయుచుండిరి.

తనవలనే వకీలువృత్తిలోఁ బ్రథమగణ్యుఁడుగా నుండినవాఁడు నరసింగరావు. కక్షికొకరైనఁ బ్రతికక్షికొకరుగా నిలిచి వీరిర్వురు వాదముచేయుచుందురు. తనపార్టీలనందఱను గట్టమంచికిబోయి రాజీ

చేసికొనుఁడని నరసింగరావు విపరీతభాషలతోఁ దలకెక్కునట్లు బోధ చేయుటచేతను, సుబ్రహ్మణ్యారెడ్డిగారి సద్ధర్మప్రవర్తనము లోకప్రసిద్ధిగ నుండుటచేతను, నాతండ్రిగారు పట్టిన కేసులలో నూటికిఁ దొంబదివంతు వారిచేతనే రాజీకాఁబడి యుపసంహృతిములౌను.

జిల్లాలో గొప్పగొప్ప యాస్తులవిభాగములకుఁ గోర్టువారును గక్షిదార్లును గలసి నాతండ్రిగారినే పంచాయితీదారు (Arbitrator) గాఁ గోరుకొనుచుండిరి. వీరి మరణపర్యంతము నింక నెవ్వరికి నీగౌర వము లభించినదికాదు. తాను చావుపడకలో నున్నప్పుడుసైతము పాళెగారు, చెంగమనాయుఁడుగారి మైదులక్షల యాస్తిని గొడుకు లకు నిర్వివాదముగురీతిని బంచిపెట్టుటయుగాక, వారి సమ్మతమైు మిడిల్ స్కూలు నొకదానిని నగరములో స్థాపించి మాన్యముల నేర్పఱచిరి

తనకక్షిదార్లపట్లఁ దానుచూపు వర్తనమును అనన్యసదృశము. పైని చూపఁబడిన విశేషములనుబట్టి వీరియొద్దకు వచ్చువారు చాలా మంచివారుగా నుండువారే కాని, యుల్పులుగారనుట స్పష్టము. మాయింటిలో భోజనము చేయఁగలవారెల్లరు మాయతిథులుగానే యెన్నినాళ్లైనను సరే, యెన్నిపర్యాయములైనను సరే యుండవల యును. కాళహస్తికార్వేటినగర యురాజులు. లాడ్ కృష్ణదాసుగారు. బ్రాహ్మణుల, మొదలగువారికి సిబ్బందితో ఊరిసత్రములో సన్ని సౌక ర్యములు నడిపి మాతండ్రిగారే యతిథులనువలె సన్మానింతురు. ఇది చాల పెద్దధర్మశాల. ఇప్పుడీసత్రము వాడువారులేక శిధిలమైపోయినది.

రెండవది క్రమమైనఫీజుమాత్రము గ్రహించుట. చిత్తూరులోఁ బూర్వము గ్రక్యులుగా నుండినవారు కోటావారు; వైశ్యులు. ఆయింటివారు మాతండ్రియొక్క ధర్మగుణములఁగూర్చి నాతోఁ బ్రసంగించెడివారు. ఒకానొకప్పుడు నాతండ్రిగారు కష్టపడి వానికి నైదువేల రూపాయలు చెల్లునట్లుచేసిరి. వారు సంతోషపడి యధిక

మగు ఫీజు సీయరాఁగాఁ "క్రమవేతనముకంటె నెక్కువగాఁ గైకొన్నచో నది భిక్షముతో సమానము. నిజమైన వకీలు బిచ్చగాఁడు కాఁడు. అర్జితమునకంటె నెక్కువ పుచ్చుకొన" నని నిరాకరించిరి.

మూఁడవది బలాఢ్యులచేత హింసింపఁబడు బీదలకు నుచితముగా సహాయముచేయుట. ఈ తరగతికిఁ జేరినవాఁడే పూర్వము పేర్కొనఁబడిన కృష్ణపాళ్యం జమీందారు. పాలివా రన్యాయముచేసి యీ జమీందారుని నిల్లు వెడలఁగొట్టగా నా తండ్రియే, యయిదేండ్లన్ని ఖర్చులు భరించి కేసు జయించి, వారిభాగము వారి కిప్పించుటయు గాక, ఫీజు పుచ్చుకొన లేదు. 1923 వ సంవత్సరపు ఎలక్షనులో నన్నుఁ జూచునప్పటికా జమీందారు చాల వయస్సుచెల్లిన ముసలాయన. అట్లుండియు నూరేగింపుగా నన్నును కోటిగారి రంగయ్యశెట్టిని నింటికిఁ బిలుచుకొనిపోయి తానే స్వహస్తముతో వడ్డించి, "మీ తండ్రిపెట్టిన భిక్ష నాయనా! నీకుండెడుసొంతే మీయింటిలో నాకు లే" దని చెప్పి "నీ కెవ్వరైన వోట్లీయకున్నఁ దల పగులఁగొట్టింతును, భయపడవద్దులే. సుబ్బారెడ్డికొడుకునకులేని వోట్లిం కెవ్వరి' కని పరమానందభరితునిజేసి నన్నుఁ సాఁగనంపెను.

ఇంకఁ గక్షిదార్లుగ వచ్చినవారెల్ల స్నేహితులుగ నిలిచిరని వేఱుగఁ జెప్పవలయునా? మా తండ్రికి లభించినంత స్నేహితసంపద యెవ్వరికి నుండదు.

లార్డ్ కృష్ణదాసు, ఆనరెబిల్ పాలవాయి రంగయ్యనాయుఁడు మున్నగు ఘనులను బేర్కొనఁబూనిన నాత్మప్రశంసగ నుండునేమో? ఆత్మప్రశంస యాత్మహత్యకుఁ దుల్యము. కావున సామాన్యులను గొందఱను నిదర్శనప్రాయముగఁ బేర్కొనెదను. (1) అరికెలవాడి మునిసామిరెడ్డి:—వీరి యభ్యంజనస్నానము పిల్లవాండ్రమయిన మాకు

నాశ్చర్యము గలిగించునది. వ్రేలుపెట్టిన ఖతుక్కని తునుగఁజేయు సంతటి వేఁడినూనె, సద్ధరిణితో నెత్తికొని తలమీఁద బోసికొనుచు నొక్క గంటసేపు తలను దేహమును బట్టించుకొనుచుండెడివారు. స్నానమైనతోడనే రెండు గంటలనిద్ర. (2) నెమ్మిలి వీరాసామిరెడ్డి: వీరింకను సజీవులై యున్నారు,* చాలమంచివారు. వీరికి భాస్కరుని, నన్నును జూడవలయునను నపేక్ష పెద్దది. మనుమఁడైన కుప్పుస్వామి రెడ్డి ద్వారా సదా బఁగఁ దండ్రివలె మమ్ము విచారించుచున్నారు. (3) కోటిగారి మునిసామిశెట్టిగారు: వీరి కాఁపురము తిరుపతి. మొట్ట మొదటఁ గట్టిదాకను వీరు మా గృహప్రవేశము చేయుట నేనెఱుంగుదును. కొంతకాలమునకు నా తల్లిదండ్రుల కుత్రపండలిలోఁ బ్రథము లైరి. మా యక్క యొక్కయు, అన్న యొక్కయు, వివాహములు విచారణకర్తలుగ దగ్గఱనుండి నడపిరి. నన్నప్పుడప్పుడు తిరుపతికిఁ బిలుచుకొని పోవుచుండెడివారు. ఇట్టి స్నేహము బంధుత్వమునకంటె నెక్కుడుగ మురిపించునను మా తండ్రిగారియందలి భక్తి లేతకాలేదు. వీరు పేకాటయందుఁ జాల ప్రియులు. మా తండ్రిచే నది యిష్టమువ్యస నముగ నిరసింపఁబడుచున్నందున వారికిఁ దెలియకయ యూ యాట నాడెడివారు. (4) శ్రీత్తూరు, కాకర్ల రామయ్యశెట్టి: ఈయన మా తల్లిగారికి మఁత్రిమట్లు, పఁయున్నను శేకన్నను, ప్రతిదినము మా యింటికివచ్చి గృహవిచారణచేసి కావలసిన సరకులఁ దీసి పంపెడివారు. వీరును కోటిగారి మునిసామిశెట్టియు నింటి పెత్తనగాండ్రు. నా తండ్రి గారు సాంసారికచింతలు పెట్టుకొనరు కావున, ట్టి మిత్రుల సాహా య్యమునఁ మా తల్లిగారే గృహభారము నిర్వహించుచు వచ్చిరి. (5) స్నేహభావమున వీరందఱకును మిన్నయైనవారు మణియుం సుబ్బయ్య యను బ్రాహ్మణులు. అరవవారు యూరుచేరి కొన్ని నం

---

* వీరును వీరి మనుమఁడు కుప్పుస్వామిరెడ్డియును ప్రకృతము స్వర్గవాసులు.

వత్సరములు మాజ్ఞాతులలో నొక్కనికిఁ బ్రతిగ మణియము పనిచేసిరి. పిమ్మట ప్రైవేటు వకీలుగాఁ గూడ మితశ్రమతోఁ దమకు కావలసినంత యార్జించుకొనుచు సుఖజీవనకాలక్షేపులై యుండిరి. వీరును వీరి భార్యయు నా తల్లిదండ్రులకుఁ బ్రాణస్నేహితులు. మా యింటినుండి కూరగాయలు మొదలగు సరకు వారియింటికి పోవుట; వారియింటినుండి మంచి వంటలు, మా యింట దిగుమతి. ఆకారమున సుబ్బయ్యగా రేనుఁగు కలరేని విఘ్నేశ్వరులు. పొట్టయుల్లాసముతో గుబికి దూఁకులాడెడిది. చాల పెద్దది. భోజనప్రియులు. పాపము! ఇంకే చింతలేనివారు. భక్తి, భుక్తి, యివి రెండే వారి జన్మప్రపంచపు ధ్రువ నక్షత్రములు. ఒకనాఁడు మా తండ్రితో ముచ్చటించుచు "ఆ కలెక్టరు రెండువేలరూపాయలు తీస్తాఁడు. లాభమేమి? సుఖమేమి? నేను తినన తవాఁడు తినగలడా? చెఱుకుగడను గఱకఱమని నమలి తినఁగలను, నేను. ఈ వయస్సు! డబ్బుంటే యేమిఫలము? సుఖమును భవించేశక్తి యాథార్థక్రమముగ నుంటే గదా!" యని తమ జీవిత కళాసూత్రమును వెల్లడించిరి. ఆ సుబ్బయ్యవంటి నిష్కల్మషచిత్తుఁడు, విశాలహృదయుఁ డింకొకఁడుండఁడు. తన సంపాదన యెక్కువగాదు. అందులో నమ్మవా రెంతపొదుపుగ వాడినను దమకై మిగులునది తక్కువ. ఆ కొంచెమును ధారాళముగా దానముచేసి "శివ, శివ" యని సదా భగవన్నామస్మరణ చేయుచు, తెల్లని జుబ్బా, తెల్ల తలగుడ్డ, పట్టువి రుమాలు, తెల్లధోవతి ధరించి మార్గములోనుండు విఘ్నేశ్వరునకు నమస్కరించి, "యేదైన నేఁడు దేవుని దయవలనఁ గోర్టులో దొరుకునా యని చిత్తూరునకుఁ బోవుచుందురు. పిల్లల కందఱకును వారిని జూచినఁ బరమానందము.

వీరియొక్కయు, మాతండ్రియొక్కయు, దైనందినచర్యలం దృంద్వసమానములు. ఉదయమైదు గంటలకు లేచి, కాల్యకృత్యముల

దీర్చి, మణియము సుబ్బయ్యగారు వేదపారాయణము బిగ్గరగాఁ జేయుచు (వేదపారాయణమో కాదో నాకుఁ దెలియదు. ఏదో సంస్కృతభాషాఘోష) మాయింటి యరుగుమీఁద వచ్చి కూర్చుందురు. ఆయరుగు నా తండ్రియొక్క పడకగదికి సమీపము. ఆ దీర్ఘారావములు చెవినిఁ బడఁగానే సుబ్రహ్మణ్యారెడ్డి లేచి యెఱ్ఱని చిన్న వస్తుగుడ్డను (Duster cloth కాఁబోలు) దలకుఁజుట్టుకొని, జుబ్బాను ధరించి వారితోఁ గలిసి లౌకికసంభాషణలు చేయుచుఁ దోఁటకుఁ బోవుదురు. మాకుఁ దోఁట లనేకము లు. దూరపుఁదోఁటలకు బండిలోఁ బ్రయాణము. దగ్గరవానికి నడక. సుమారు రేడుగంటలవఱకుఁ దోఁటలోఁదిరిగి యేడున్నరగఁటలకింటికి వత్తురు. పిమ్మట యయ్యగారిల్లు చేరుదురు. రెడ్డిగారు కచ్చేరీపనికి దిగుదురు. పదిగంటలకు భోజనము. ఆమీఁదఁ గోర్టునకుఁ బోకుండినచో విశ్రాంతి కొంతసేపు. పిమ్మట భారతభాగవతపఠనము. సాయంకాలము మఱల కచ్చేరి. రాత్రి యేడుగంటలకు భోజనము. తదుపరి వ్యవహారచింతయుఁ గూడను. భారత భాగవత పారాయణము. ఆ పారాయణమునకు మణియము సుబ్బయ్యగారు, కోళందరెడ్డిగారి తండ్రి రామయ్యగారు, అతిథులుగా నుండు కక్షిదార్లు, అందఱును సభగా సమావేశమగుదురు. కొంత వయస్సు వచ్చినవెనుకఁ బాఠకత్వము తఱచు నాపనిగా నుండెడిది. పండ్రెండు సంవత్సరముల వయస్సునకే భారతభాగవతముల నెక్కువ గజిబిజిలేక చదువఁగలట్లు నాతండ్రి నన్నుఁ దేర్చిరి. తన తక్కిన కొడుకులకంటె నేనర్థజ్ఞానముతోఁ జదువువాఁడననియుఁ బదాది విభాగముల నన్వయసౌలభ్యము కలుగునట్లు చేయుదుననియు వారి వాత్సల్యజనితభ్రమ. చదువు పద్యములసంఖ్య కొంచమే; వానిపై నడచు వ్యాఖ్యానములు, వాగ్వాదములు మెండు. ముఖ్యముగా కోళందరెడ్డిగారి పెద్దనాయన, వెంకటసామిరెడ్డి, మాతండ్రి వేదాంత

ముందు భారతములో లేవనియు, నాకాలము నాటను బాగుగఁ దిని కండక్రొవ్వెక్కి భోగపరాయణులుగా నుండిరే కాని, శుష్కసన్యాసులు గారనియుఁ, పెద్దకేకను వేయునపుడు మాకందఱకు నాపరాని నవ్వుగా నుండెడిది. తక్కినవారు మాతండ్రి చెప్పినదే వేదమని యూరకొట్టి వారు. మణియము సుబ్బయ్యగారు "అది తామసాహారమనే చెప్పెదను. కడుపు పట్టేదానికి పై నెవఁడెక్కువ తినలేఁడు గదా! కాఁబట్టి యది తామసక్రియలలోఁ జేరదు." అని తేలుకొనఁ గావలసిన వికల్పమాత్రమును మాత్రము సమర్థింతురు. రామయ్యరెడ్డిగారు మాంసాహార ప్రియులు. వారి వాదమేమనఁగా "ఒక్క భీముఁడేగాదు, ధర్మరాజు కూడ మాంసము తినేవాఁడు. ఆ కాలమున నందఱు తింటూవచ్చిరి. అది తింటేనే గాని నిజంగా హిందూధర్మం చెల్లదు. ఈయొక్క విషయం తప్ప తక్కినదంతా సుబ్రహ్మణ్యారెడ్డి బోధించునట్లే" యని మాంసాహార నిషేధము సరిగాదందురు. రాత్రి తొమ్మిది తొమ్మిదిన్నర గంటలకు సభ ముగియును. వారివారి పడకలకు వారు పోవుదురు.

మామిడిపండ్ల కాలములో నీధర్మవిచారణలతో ననుపానముగ మంచి మామిడిపండ్లను గోసి తినుచు, వాని తారతమ్యచర్యలను నడుపుదురు. "ఒరే! ముట్టెలలోనుండెడు రుచి చెంపలలో లేదురా! చూడండి! ముట్టెను ఎట్లా తింటానో!" యని మా మణియము సుబ్బయ్యగారు ముట్టెను జవులూరునట్లు చప్పరించుచుండెడివారు, ఘటుక్కని కొఱుకుటయుఁ జూచి హర్షధ్వానములు చేయుచుంటిమి. మామిడివిత్తులను నాటితిమేని మొలకెత్తి, చెట్లయి, నైదారేండ్లకుఁ గాయలు కాయును. ఈ కాయలు విత్తుయొక్క తల్లిచెట్టు కాయలట్లుండవు; అందులకే విత్తువేయక యంటుగట్టవలసిన విధి. విత్తులనుండి యేవేవో నూతన రకములు గలుగును. ఇందులో నూటికిఁ దొంబదితొమ్మిది నిష్ప్రయోజనములు. పరిపూర్ణమైన మామిడిపండుయొక్క సాముద్రికలక్షణము

లిప్పి:—మంచిరంగు, పలుచని సన్నని తోలు, నారలేనిగుంట, చిన్న ముట్టె, ఘనముగు బిగువుగ నైన కండ, మంచివాసన, మంచిరుచి, ఆలస్యముగాఁ గాయు పక్వమునకువచ్చుట; అప్పుడే దానికి మంచి వెం. చాంద్రికి డార్విన్‌గారిచేఁ బ్రసిద్ధపఱుపఁబడిన "సహజవికృతి" న్యాయము (spontaneous variation) తెలియదు. వినియు నెఱుఁగరు. అయినను సహజమైన వివేకమును బ్రయోగించి యీన్యాయముయొక్క ప్రయోగమును గ్రహించి, విత్తులనుండి మొలచెడు చెట్లలో వేఱయిన నూతనఫలము వచ్చును గదా! అదృష్ట ముండిన మంచిక్రొత్తజాతి యేల యుద్భవింపరాదు? అని వితర్కించి, పరీక్షార్థము విత్తులనునాటి, యీ చెట్లు ఫలించువఱకు వేచియుండి, యీ పండ్లను మాయూరిసభలోఁ గోసి తిని, చర్చించి—మా కార్యము నకు ప్రధానమంత్రి రామారెడ్డిగారు, వారుతప్ప సంకేతస్థాన సీమాసస సృష్టులను గోసి నివేదింపఁగా నేఁజూచి యుండలేదు—ముందుగను నిర్ణ యింపఁబడినయెడల దానికి నామకరణముచేసి, యీ చెట్టునుండి, యంటుకట్టి, యీ జాతిని నిలుపుదురు; వ్యాప్తికిఁ దెత్తురు. తక్కిన వానిని నిర్మూలముచేయుదురు. ఇట్లనేకసంవత్సరములుగా నోపికతోఁ బరీక్షలుసలిపి నాకుఁదెలిసినంతవఱకు నైదు నూతనజాతులను సృష్టింపఁ గలిగిరి:—(1) రాజాపసందు:—కాయగుండ్రము, ముల్గోవాకంటె రెండింతలు పెద్దది. మంచిరుచి. కాయపెద్దవి. కాడసన్నము. కాని, కాయుట తక్కువ గాలికి నిలుచుటకష్టము. సరిగినకొన్నియుఁ బ్రశ స్తముగ. (2) రెడ్డిపసందు:—కాయపెద్దది. చర్మము ఘనముగ, గనుపును. రంగు వికారము, అనాగరకము చూచుటకు—కనిపించును. (3&4) రాబట్టుపసందు, కాలేటుపసందు:—గుండ్రముల్లైన వెలిదిరగ ములు. (5) భోగంపసందు:—చూచుటకు మంచిరంగుకలిగి నాగ

ముగా నుండును. రుచి మంచిది కాదు. వినోదార్థము కొన్ని చెట్లు మాత్రమే వేసిరి.

కోర్టునకుఁ బోక మిగిల్చిన కాలమునంతను భారతభాగవతము లకు, మామిడితోఁటలకు వినియోగించి మా తండ్రిగారు, రెండింటను బ్రసిద్ధిఁ జెందిరి.

మణియము సుబ్బయ్యగారు పార్శ్వవాయు వ్యాధిచే పీడితులై తమ దేశమునకుఁ బోవుట నా తండ్రికి శాశ్వత దుఃఖకారణమా యెను. వారు బ్రాహ్మణులు; మేము శూద్రులము. ఏ భేదములేక సహ కుటుంబముట్లుంటిమి.

చిత్తూరులో నారాయణయ్యంగార్లు అను వైష్ణవబ్రాహ్మణులు పూర్వము డిష్ట్రిక్టుమ్యునిసిఫ్‌గా నుండిరి. వారికిని మా తండ్రికిని సంపూ ర్ణమైన మైత్రి యుండెను. వారు చనిపోవునపుడు మా తండ్రిగారిని, దమ భార్య కనకమ్మకుఁ గూతురు కమలమ్మకు, గార్డియనుగా నియ మించిరి. ఆ యిర్వురను మా తండ్రిగారు చెన్నపట్టణము ఎళుంబూరి లోనుంచి తమ మరణపర్యంతము వారికెట్టి కొదవయు లేకుండునట్లు తల్లిదండ్రులకంటె నెక్కువగా రక్షించిరి. వారికై సంవత్సరమునకు రెండుమార్లు పట్నమునకుఁ బోవుచుండిరి. వారు పోవునప్పుడెల్ల నన్నును బిలుచుకొనిపోవుచుండిరి. ఒక్కొక్కప్పుడు మా యక్కయు వచ్చును. ఒకానొకప్పుడు కమలమ్మయు మా యక్క సుందరమ్మయుఁ దా ముందు గదిలోనికి నన్ను రావలదనఁగా బాల్యవిపరీతకోపినై కొరడాతో వారిద్దఱినిఁ గొట్టితిని. వారు మా తండ్రితోఁ జెప్పికొనిరి; కాని వారు నన్నేమియు ననలేదు. నేనెప్పుడు తండ్రితో నుండువాఁడను. వారికిని నాయందుఁ బ్రీతియెక్కువ. "ఘటికుఁడ" నను నభిమానము కూడ. కాఁబట్టి కనకమ్మగారు నన్ను "మంత్రి" యని కించిద్ద్వేషన ముగఁ బిలిచెడివారు. సుబ్రహ్మణ్యారెడ్డి చనిపోయినపిమ్మట వారి వ్యవ

హారము లోఁ జాల చిక్కులు వచ్చినవి. నేను 1902వ సంవత్సరములో కేంబ్రిడ్జికిఁ బోకముందు నా సహోదరియైన కమలమ్మను జూచి నీవుండి వచ్చినతోడనే నా సంకల్పమును నే నామెకు గృహమేర్పఱచి శక్తికొలఁది జూచుకొందు నని నమ్మిక చెప్పి యోదార్చి పోయితిని. నా దురదృష్ట మా ప్రీతి కార్యమును జేయనిచ్చినది కాదు. నేను వచ్చుటకొక్క యేడు ముందు నే కమలమ్మగారు మరణించిరి. ఆమెకుఁ బూర్వమే తల్లి కనకమ్మయుఁ దరలిపోయెను. ఆ బ్రాహ్మణ కుటుంబమునెడఁ బ్రీతియు గౌరవమునుఁ దాల్చి మేమెంతయో చేసితిమి గాని, మనసు కోరినంత సుఖము నేకూర్పఁజాలమైతిమి. మా యింటి లోని ప్రతి శుభకార్యమునకు నాకు రానిది జరపనేరము. వారి కష్ట సుఖములన్నియు మాయవిగా నెంచి మైత్రి నెఱవేర్చితిమి. చావుతో మాకు వియోగము సంభవించెనుగాని, మాయెవరివలనను ఆమైత్రికి యొక్క క్షణమాత్రభంగమైన రాలేదు.

కట్టమంచి సుబ్రహ్మణ్యరెడ్డికి దైవభక్తి యెక్కువ. దానితో పాటు ఛాందసములును.

ఫోటోగ్రాఫు తీయించుకొనిన నాయుఃక్షయకరమని తన పటమును దీయనిచ్చుటలేదు. వీరివలెనే మాచిరాజున రంగారెడ్డియు నాకృతిపటమును దీయించుకొనకయే చచ్చిపోయెను ప్రతిబింబము తీయించిన బింబమునకు హానియౌట! మానాయనకు గుఱ్ఱముల నుంచుటయు నాక్షేపణీయము. ఆ యోగము రాజులకేగాని యింకెవ్వరికిఁ దగదు. తన గ్రంథములో రెడ్లను పుడమిఱేఁడులని సంభావించి యున్నాఁడు. గుఱ్ఱములు కూడదనుటయు ప్రకటనయే! తానొంటెద్దు బండిలో నెన్నఁడును గూర్చుండఁడు. అది పాపము. మఱే వాహనత్వము చెల్లుననఁగాఁ దెల్లని రెండెడ్లబండి. తన కనుకూలించురీతిని బెద్దవిల్లుబండిని గట్టించి దానికిఁ బెద్ద తెల్లని యెడ్లను రెంటిఁ బూన్పించి

యందులో కాకిగోరలు చేయుట వారి పద్ధతి. నా పెత్తండ్రి రామస్వామిరెడ్డికి గుఱ్ఱములపోఁడ ప్రోత్సాహము ప్రవ నాకుఁ దెలిసి యొకదాని వెనుక నొకటిగా మూఁడు గుఱ్ఱములఁ గొనెను. కొనినప్పుడెల్ల నన్నగారియొద్ద క్షమాపణార్థము కల్లసమాధానములు చెప్పుచుండును. మూఁడవ గుఱ్ఱమును గొనినప్పుడు వేలూరులో (వారు వేలూరులో వకీలుగానుండిరి) ఒక జమీందారు తన కానుకగా బలవంతపఱచి యిచ్చినాఁడని సమ్మోహనాస్త్రము వేసినాఁడు గాని, దాని వలనఁ బెద్దాయనకుఁ గోపము రెండింతలై నాయెదుటనే మాచిన్ననాయనను (అప్పటికి 38 యేండ్ల వానిఁ) జెడఁదిట్టెను. ఈమంగళాశాసనములైన వెనుక మాచిన్ననాయనయును, నేనును మేడమీఁదికిఁ బోవుచుండగా నేనూరక యుండక చనువుచేతఁ గలిగిన చాపల్యమునై "చిన్నాయనా! చిన్నాయనా! నిన్ను మా నాయన బాగా తిట్టినాఁడే" యని యంటిని. మా చిన్ననాయన నవ్వుచు "అవి తిట్లు కావురా, తమాషామాటలు" అని త్రోసిపుచ్చెను. ఆ కాలపు టన్నదమ్ముల సౌహార్దము నేఁడు కలదా ?

రామస్వామిరెడ్డి రాజసగుణుఁడు. సుబ్రహ్మణ్యరెడ్డికి సత్త్వగుణమెట్లు ప్రధానమో తమ్మునికి రజోగుణమట్లు. వారికిని నాయందుఁ బ్రాణసమానమైన ప్రీతిగావున నప్పుడప్పుడు నాచదువెట్లుపోవునను విచారణ లేకయు వేలూరునకుఁ బిలుచుకొనిపోయి మాసములకొలఁది నుంచుకొనును. అక్కడ నాకు మిఠాయిపొట్లములేమి, భోగమువాండ్రు వచ్చి స్నానముచేయించి నయముగా నొప్పిలేని విధమునఁ దలదువ్వుట లేమి—చాల బాగుగ నుండునది కాలము ! విరించిపురము కోవెలకు మాచిన్ననాయన ముఖ్యధర్మకర్త. అక్కడకు వెళ్లినప్పుడెల్ల బ్రాహ్మణ ఫలాహారములు, పసిబిడ్డగదా యని దేవదాసీగణముచేయు పరిచర్యలు మొదలగునవి దట్టముగాఁ బడుచుండెను. మా తండ్రికీ విపరీతములు

తెలియుటతో వేలూరునకుఁ బంపుట మానివేసిరి. తొమ్మిదవసంవత్సర ప్రాయానంతర మహారాజభోగములన్నియు నిలిచిపోయి సత్త్వగుణముల నభ్యసింపవలసిన కర్మముఁ జెందిన వాఁడ నైతిని.

కవిత్వము మహాసాహసకార్యమని నాతండ్రికి భయము. ఒక విధముగఁ జూచిన నిజమే! కాని వానికారణము వేఱు. విషగణములు పడి యొకరి కేచేటు వాటిల్లునో యనువెఱపు పెద్ద. తెనుఁగులో నాకుండు పాటవముఁ జూచి వీఁడెప్పుడు కవిత రచనకుఁ బ్రారంభించి నాశన మగునోయని దిగులు చెందుచుండెను. సాక్షాత్తు తనయొక్క కంఠ స్వరముతోనే తాను జదివెడు కూడ్కనే భారతమును నేను జదువు నప్పుడు పరమానందమును, కితుంటరి కవిత్వమును మొలకలువెట్టి యుల్లు కూడ్చునో యను సంశయమును జనిగోపునలుకుఁ దాల్చియుండెను. కవిత్వమనఁగా మరణయోగములలో నొకటి!

ఇంక శకునములు మొదలగు పారంపర్యఛాందసములసంగతి చెప్పవలయునా! పిల్లి, కుక్క మొదలగు నన్ని జంతువులును, జ్యోతిశ్శాస్త్రములోని గ్రహములట్లు, మనుష్యజీవితము నాదేశించుచు శాసించుచు నిర్మాణమునకుఁ దెచ్చునవి. బ్రాహ్మణులు భూదేవతలు. ఎన్నితప్పు లెన్ని పాపములు చేసినను పూజనీయులే! "పంచాంగపుటయ్యవారు" జీవితయాత్రకు మార్గదర్శి; అనగాఁ ద్రోవచూపు వాఁడు. "లగ్నాలునిజమైతే ముండమోపు లెట్లయిరి" అని వేమన ప్రశ్న. అట్టిలగ్నములు నిజముకావని నాతండ్రి సమాధానము!

దైవభక్తి, సత్త్వగుణము, వీరికి వెన్నతోవచ్చిన వరములు.

"ఉ. ప్రాణను దాతనంగలదె మానసము ప్రాణులమేనఁగాక యు
మ్మేనుల నొంచునట్లు తనుమేనులసోకినమాత్రి నెట్లగున్
దానిఁ దలంపఁగావలదె తానదిమానిన హింసలన్నియున్
మానవె తొఁచు నుత్తముఁడు మాంసముమాను దయార్ద్రచిత్తుఁడై"

అని భారతమునవిని మాంసాహారము మూసిన జీవహింస
నని, దానిని విసర్జించెను. వీరికి ముందే మాతల్లి నారా
వదలిపెట్టెను. వీరినిజూచి మా పినతండ్రులుం బిన్నమ్మలు
శాకాహారవ్రతమును బూనిరి. మా వేలూరి చిన్ననాయనమ
మఱుగుగాఁ గోడిగ్రుడ్లు సకృత్తుగా నౌషధముగాఁ దినెడు
ఔషధముగా మాంసము పుచ్చుకొనవచ్చునని మాతండ్రియు
కొనుచుండెను, గాన నదివ్రతభంగముకాదు. సూర్యగ్రహణ
గ్రహణాది పర్వదినములలో ననేకపర్యాయములు స్నా
చేసి పితృతర్పణములు విడిచి, భారతపారాయణము చేయ
అందును ముఖ్యముగా నారణ్యపర్వములోని తీర్థప్రశంసాఘ
దా నలసినప్పుడు నేను, నాగొంతుకీచైనప్పుడు దాను ఇట్లు
మార్చి చదివి పుణ్యమును బ్రోగుచేసితిమి, తల్లియైనజ్ఞానమ్మ
మాయమ్మ) చనిపోయినప్పుడు గోదానాదుల విశేషముగాఁజేసి
ణులకును దనకును మన స్తృప్తికల్పించికొనెను. ఈతృప్తికృత్రి
యథార్థమో యెవరు నిర్ణయించగలరు? కట్టమంచి చిన్న
దేవాలయములు మూత్రము రెండు. చోళులచేఁ బ్రతిష్ఠిం
శివాలయమొక్కటి యున్నది. అది మిక్కిలియుఁబెద్దది. అం
హాదులు మనోహరములు. మణియము సుబ్బయ్యయు వీరున
సాయంకాలముల నచ్చట గడుపుచుండురు. ఆదేవళము శి
వచ్చుచుండుటఁజూచి మాతండ్రులు మువ్వురును, ఆస్తిలోను
వేలరూపాయలు ఖర్చుపెట్టి గాలిగోపురముతక్కఁ దక్కినయు
ములను సంపూర్ణముగా బాగుచేయించిరి. కోశందీశ్వర కామా
విగ్రహములను ధాన్యములోఁ బాతిపెట్టి, కట్టడపుఁగార్యము
నకు వచ్చినపిమ్మటఁ గంచినుండి వేదవేత్తలైన బ్రాహ్మణ

రప్పించి, యజ్ఞముఁజేయించి, పిమ్మట, దైవతముఁ నష్టబంధనాది కృత్యములతోఁ బునఃప్రతిష్ఠింపించిరి. ఈకార్యము నిర్విఘ్నముగఁ గట్టమంచిలో యథార్థబ్రాహ్మణుఁడను పేరువడసిన గురుకులము కుప్పయ్యగారి విచారణముక్రింద 1894 వ సంవత్సరములో జరిగెను. ఆయజ్ఞశాలలోనే యొకానొక బ్రాహ్మణమిత్రుఁడు నన్నుఁజూచి " మీనాయనయొక్క పుణ్యము పరిపూర్ణమైనది. ఇంక వారు త్వరలోఁ గైలాసపదవి నందుదురు " అని గౌరవముతో గుఱిచెప్పెను. నాఁటి చటి సంవత్సరము డిశంబరు 6 వ తేదీని నాతండ్రిగారు స్వర్గస్థులైరి.

కంచివరదరాజస్వామినామాంకితమయిన విష్ణ్వాలయము మొకటి యున్నది. మా యింటివారు శివమతమును పేరుగలవారు గాని, వీరు కొలువని దేవతలు లేరు. మాకు దేవతలందఱు సమానాదరణపాత్రులే. ఈవిష్ణువు గుడిని బాగుచేయు నారంభించిరిగాని కార్యమొక్కవగఁ గొనసాఁగకముందే విగతజీవులైనందున దానిని, చిన్ననాయన రంగా రెడ్డిగారు నిర్వహించి ముక్కాలు మువ్వీసము పూర్తిచేసిరి ఆకొదవ తీర్చవలసిన భారము మాది.

1892 వ సంవత్సరమునందే. వేలూరు చిన్ననాయన రామ స్వామిరెడ్డిగారు, 42 సంవత్సరముల వయసున్నను జనిపోయిరి. వారు ధనసాహాయ్యము తప్ప నీదైవకైంకర్యములో నింకేదియుఁ జేయఁ జాలరైరి. 1895 సంవత్సరములో నాతండ్రిగారు మరణించిరి. అప్పుడు వారి వయస్సువేఁబది. కడగొట్టు చిన్ననాయన రంగారెడ్డి షష్టిపూర్తి ననుభవించి 1913 వ సంవత్సరములో దివంగతులైరి.

మాతండ్రిగారు శ్రీరామభజనమందిరమును స్థాపించిరి. శాస్త్రోక్తముగా లిఖింపఁబడిన పటమొకటి వారికిఁ గార్వేటినగరపు రాజాగా రిచ్చి సంభావించిరి. కొన్నినెలలకు నాయన్నయైన నరసింహారెడ్డి జ్వర గ్రస్తుఁడయ్యెనఁట. ఆ పటమునకుఁ బూజయును నైవేద్యము లేనందున

కి వ్యాధివచ్చినను తప్పనట్లు శాస్త్రుల గుఱిపెంబరా... దత్ క్షణమే భజన కేర్పాటు చేయునట్లు ప్రయత్నించుకొని కొంతకాలమునకే గొప్ప మందిరమును గట్టించి శ్రీసీతారాముల పట్టాభిషేకపటము నందు స్థాపించిరి. మాయూరిలోని పాఠశాలయు నందే నడపఁబడుచున్నది. నేను పరీక్షలో జయమునందిన నపుడెల్ల విశేషమైన వేడ్కలతోఁ బూజచేయుటకునై రెండురూపాయ లిచ్చుచుండురు. ఊరిపిల్లల నందఱను జేర్చి వారి కాతినువస్తువుల నిచ్చి కృతకృత్యుఁడ నౌచుంటిని.

తమ్ముఁడైన రామస్వామిరెడ్డి ద్వారమున నాగప్రతిష్ఠఁ జేయించెను. మఱియు విఘ్నేశ్వరుని గుడియొకటి కట్టించెను. దేవపూజలన్నియుఁ గ్రమముగా నడచునట్లు విచారించుకొనుచు మాగ్రామములో ఋజువర్తనము నుద్ధరించుచుండెను.

మాతండ్రిగారు ప్రచురించిన గ్రంథములు రెండు. భారతసారరత్నావళి, భాగవతసారముక్తావళి. సొంతకవనముపొంతఁ బోఁగూడదను నియమము దాల్చిన వారగుటవలన, నీ సంపుటీకరణములతో దృప్తిఁజెందిరి. ఈ గ్రంథముల ప్రాశస్త్యమును గుఱించి నేను జెప్పఁబూనుట సమంజసముగా నుండదు. ఆ పని పండితులకు సమర్పించుచున్నాను. సంప్రదాయానుసారముగాఁ బ్రధానసీతులని తోఁచినవానిని బ్రోఁగుచేసి వర్గీకరించి భారతసారమును దొలుత 1885 వ సంవత్సరములోఁ బ్రచురించిరి. పిమ్మట మూఁడేండ్లకు భాగవతసారప్రకటన. భారతముయొక్క నిజమైన సారమేది యను సంశయము నానామహాగాఢవిమర్శకులకుఁ బ్రకృతము లక్ష్యమైయున్నది. అయినను జనబాహుళ్యమెయ్యది దానియొక్క నిజతత్త్వమని, సంప్రదాయానుగతిని, నెంచుచున్నదో దానిని సుబ్రహ్మణ్యరెడ్డిగారు సంపూర్ణముగను విశదముగను, వర్గీకరించి ప్రదర్శించినారు. భాగవతముయొక్క నిజమైనభావమును గుఱించిన యభిప్రాయభేదము లంతగా లేవు. కొందఱద్వైత

పరముగను ; మఱి కొందఱ చితరదర్శనములపరముగను సమర్థించి యున్నారు ; కాని యిదియే యీ భేదముల పరిమితి.

నా తండ్రికి నద్వైతమే పరమసిద్ధాంతము. అయినను ద్వైత విశిష్టాద్వైతములు గూడ సత్యమును వహించిన వగుటయే కాక యావశ్యకములనియు వారి నమ్మకము. ప్రతియొక్కనియు నాత్మయొక్క పరిణామస్థితి ననుసరించి యన్నియుఁ గావలసినవే. కేవలత్వమునకు సంసిద్ధుఁడైయున్నవాని కద్వైతమే యనుకూలించు మతము. దానికంటెఁ దక్కువదశలలో నుండువారికిఁ దక్కిన మతము లనుకూలించును. త్రిమతములకు నీరీతినన్వయము గలిగించుట న్యాయమని నేను జెప్పఁజాలను భక్తి, జ్ఞానము, కర్మ—యీ త్రికాండములకుఁ గల సంబంధముఁ గ్రహించుట యనఁగా తత్త్వశాస్త్రమథనము పరిపూర్ణముగాఁజేసి యమృతమును బడయుట. న్యాయవాదిగా నున్నను, వివాదములన్నఁ జడిసి వెనుదీయునాతండ్రి, నిరాఘాటవిమర్శనవ్రతము నవలంబింపలేదు ఏదోయొకరీతి నన్నింటిలో నీశ్వరుఁడున్నట్లే యన్నింటిలో సత్యమున్నదని సంధిమార్గమునుబూని యొకరిని నొప్పింపక తానొవ్వక తనజీవయాత్రఁ గడతేర్చుకొనెను. ఎట్లు విచారించిచూచినను నాతఁడజాతశత్రువు.

తిప్పనయ్యంగారి గ్రంథములను సవరించినారని ముఖపత్రమున నున్నది. స్నేహభావముచేత వారిపేరున కాప్రాముఖ్యము నొసఁగిరే కాని వారెక్కువ యేమియుఁ జేయలేదు. అయినను, నాయూరిలోని ప్రసిద్ధాంధ్ర పండితులును, మాముత్తాత రామలింగారెడ్డిశిష్యులును, నగుటచే సహకర్తగా గ్రహింపఁబడుట సహజమే కదా!

నాముత్తాతయైన రామలింగారెడ్డియొక్క కృతులను ముద్రింపఁగోరి 1889 వ సంవత్సరములో నాతండ్రి యెత్తి వ్రాయించ నారంభించెను. వారి కృతులలో ముఖ్యమైనది భాస్కరశతకము. అప్పుడు

పుట్టిన పుణ్యావశముచేత నా చిన్నతమ్ముఁడు, ఇప్పుడు డిస్ట్రిక్టుమునిసిఫ్‌గా నుండువాఁడు, భాస్కరనామధేయాంకితుం డయ్యెను. ఏకారణము చేతనో యీ ముద్రణకార్యము నెఱవేఱినదికాదు. 1926 వ సంవత్సరమున నా భాస్కరుని సాహాయ్యముచే రామలింగారెడ్డి కృతులను నేను మదనపల్లెలో నచ్చువేయింపఁ గలిగితిని.

ఈ సంగ్రహ జీవితమును, నేను కుప్పుసయ్యంగారి సర్వలక్షణ సార సంగ్రహమునకును, రామలింగారెడ్డికృతులకును వ్రాసిన పీఠికలను జదివినయెడల మావంశచరిత్రమే కాక, పూర్వమున మాగ్రామవృత్త మేరీతి నుండెననుటయుఁ గలఁగన్న మాడ్కినైన గోచరింపకపోదు.

1895 వ సంవత్సరమున డిశంబరు 6 వ తేదీని నాతండ్రి కాల ధర్మముఁ జెందెను. నేనప్పుడు చెన్నపురిలో నుంటిని. ఆనరబిల్ రంగయ్య నాయుఁడుగారికిఁ దంతివార్తరాఁగాఁ గమలమ్మను, నన్నును బిలుచుకొని బయలువెడలిరి. నాదుఃఖమునకంటెఁ గమలమ్మయొక్క దుఃఖమే యెక్కువ. పాపము! ఆఁడుది. రక్షకులులేనిది. పుట్టిననాటఁ గోలె యేచింతయు సోఁకకుండునట్లు కాపాడిన పెంపుడుతండ్రి చని పోయెఁగదా! నాకింక గతియేమని పసవి పసవి యేడ్చుచువచ్చెను ఆనాఁడు రైలుబండి చిత్తూరొకగంట యాలస్యముగాఁ జేరినది. మేము వచ్చుసరికిఁ జిత్తూరినుండి కట్టమంచివఱకు జనులు గుంపులు గుంపులుగఁ జీముల బారులట్లుండిరి. నరసింగరావు, సుందరయ్య, వెంకయ్య, అరుణాచల మొదలి, దొరసామి మొదలి, మొదలయిన వకీళ్లు, వర్తకులు, బంధువులు, బీదసాదలు, కోటిగారి మునిసామిసెట్టి మొదలయిన స్నేహితులంద ఱామహనీయుని యంత్యదర్శనార్థము తండోపతండములుగఁ బరివేష్టించి కన్నుల నీరుఁగార్చుచుండిరి. దహనసంస్కారానంతరము డిస్ట్రిక్టుజెడ్జియైన "రాబర్ట్సువెల్" వచ్చి విచారించెను. ఒక నెలవఱకు మాయిల్లు సత్రముగానుండెను. మా జిల్లావారి గొప్పతన

మునకు సూచకమయిన యొక్క విషయమింట నల్పమైనను చెప్పక తీరదు. కత్తివారలెల్లరు మేనుడుగకయు తామీయవలసిన పైకమును దామే తెచ్చి మాతల్లికి దేవుని ముడుపులట్లు చెల్లించిరి. దాదాపు ముప్పదియేండ్లు దాటిన వెనుక నేను ఎలక్షన్ కండయాత్రకు వెడలగా గట్టమంచి సుబ్బారెడ్డిగారు కనుధ్వజమే యనాయాసవిజయావహమై నది. "తమ్ముం గపిధ్వజప్రభల యంధీభూతులం జేయువే" అను మాడ్కి. నాకుం దెనుంగున నుండు విద్య వారిడిన భిక్షయే కాని నేటు కాదు భారత భాగవతములను. మనసునాటి, కాలక్రమమున విక సనమునకు వచ్చునట్లు చేసిరి. రామాయణమునందు వారికి రక్తి లేశ మాత్రము. ఏలనంగా నది కథ; కావ్యము; వేదాంతవిచారణలు, ధర్మాధర్మ ప్రసంగము లంతగా లేనిది. నారెంత చెప్పినను భాగవతము యొక్క శైలి నాకంత రుచింపలేదు. వారి చావుపడకలో నారాయణ కవచము బఠింబడిగ జదివితిని. కాని, యందుం గవితాకళ శూన్య మని కాంబోలు, ఆ చిన్న వయస్సునం గూడ. మనసు తలంచు, భారతము మీదనే ప్రసరించుచుండెడిని. భారతము పునఃపునః పారాయణము చేయించి నాయందు నాకు సాహిత్యరసజ్ఞతను బుట్టించిరి. అందు చేతనే నాకవిశ్వతత్త్వవిచారమును నాతండ్రి కంకితముచేయుచు నిట్లు వ్రాసితిని :—

క. నాతండ్రి సుగుణమణి ఖని
శ్రోత్రియుం డుభవైభవుండు సుబ్రహ్మణ్యుం
డాతతగతి నాటిన వి
ద్యాతతుల ఫలంబుమీకు నభివేదింతున్.

తొలుదొల్త నేను రచించిన ముసలమ్మ మరణములో

క. భారతభాగవతోజ్జ్వల
వారధిగతసారపద్యవరమణి చయమున్

హారాలు గట్టెనెవఁడా
సూరిని మజ్జనకుఁదలఁచి చూడుఁడు నన్నున్.

అని వారి యాశ్రయము, నాప్రథాశ్రయమంటిని. ఈపద్యము కూచిమంచి సోమసుందర కవిగారి ప్రశంస కనుకరణము. ఈ కవి సర్వేడిపార్టుమెంటులో గుమాస్తాగానుండి మాజిల్లాకువచ్చి మాయూరిలో మాయింట నొకదాననుండి మాతండ్రిగారి కత్యంత మిత్త్రుఁడాయెను. వారికిని సర్వేసూపరింటెండెంటునకును భేదములు తటస్థించి నప్పుడు మాతండ్రి మాధ్యస్థము వహించి కుదిర్చెనఁట. ఆయన, భారతసారరత్నావళి ననుగ్రహించుచు నిట్లు వ్రాసెను.

మ. తతశాస్త్రౌఘాఖిలదీపితాఖిలమహార్థర్శ్మోర్మికోపేత భా
రతవార్థింగల సారపద్యమణులన్ రత్నావళిం గూర్చెనీ
శ్రుతితత్త్వజ్ఞుఁడు సూతుఁడో, శుకుఁడొ, వ్యాసుండో గదే !
యంచుధీ
రత మిమ్మందురు కట్టుఁగుంచికులసుబ్రహ్మణ్య పుణ్యాహ్వయా !!

ఒకానొకప్పుడు భారత వ్యాఖ్యానరచనాచింతాబంధురహృదయుండనై యీ క్రింది పీఠికాపద్యములఁ దలపోసితిని :—

క. ఘనమగు ప్రీతిం బెంచిన
తనయుని నేధారవోసి ధన్యుఁడనయ్యెన్
మునిఁగితి శోకార్ణవమున
మనసునకున్ సుఖములేని మందిరమయ్యెన్.

క. కానన్ భాషాకన్యం
బూని పునఃప్రీతి నింటముద్దుగ నేని
త్యానందతకై నిలిపెద
నేనాఁడును జేయివిడిచి యేగద నన్నున్.

క. అపు చింతాక్రాంతం బగు
మనమున ననుకొన్న మాడి- మహితగ్రంథం
బును జేయుఁబూని భారత
మనూన శాంతప్రధానమగుటను మెచ్చియున్.

క. శైలిని, వృత్తమున, నగా
ధాలోచనలన్ మహాశ్చర్యతాఖిలవిధపా
త్రాళిప్రదర్శనంబున
భూలోకమునందు మొదటిపుస్తకమగుటన్.

క. నాతండ్రి కనారతము ను
జేతోమ్మోదమిచ్చినట్టి శిష్టచరిత్రం
బై తనరారుట మొదలగు
హేతువులం జేసి మనసుపీడ్చిన దగుటన్.

క. దానికి నానేర్చిన వి
ద్యానిపుణతకొలఁదిఁ జేతు నాంధ్రంబున వ్యా
ఖ్యానము యథార్థసం ప
జ్ఞానవిధానముల నవ్యకళ లేర్పడఁగన్.

అని ప్రతిసమయమునను నాతండ్రిని ధ్యానించుచుండుట నాసాహిత్యమునకు నాతండ్రియె యధిదేవత.

ఈవ్యాసమును బెజవాడలో నుపక్రమించితినిగాని, నానాకారణ సంజనితమైన చిత్తవైకల్యముకతనఁ దుదముట్టింప నేరనైతిని. ఈనెల 23 వ తేదీని బెజవాడవదలి నాతమ్ముఁడైన ఎగ్జిక్యూటివ్ యింజనీయర్ రామలింగముగారి, ధవళేశ్వరములో గోదావరీతీరముననుండు నింటికి వచ్చి చేరినతోడనే మనసు కొంతకుఁగొంతకుదిరి యెట్లో యిటువ్రాసి ముగించితిని. దోషములు లోపములు నుండుగానున్నట్లు నామనస్సు నన్ను బాధించెడిని. పాఠకుల యౌదార్యమే నాకు శరణ్యము.

ఈగ్రంథముల నెత్తివ్రాసి మూలములతోఁ బోల్చిచూచి, చేయవలసిన దిద్దుబాటులుచేసి, సర్వవిధముల నిర్దుష్టములుగానొనర్చి, ముద్రణకార్యభారమును జయప్రదముగా నిర్వహించి, యనతికాలములోన ప్రచురణస్థితికిఁ దెచ్చిన, సుప్రసిద్ధకవులును బండితులునయిన శ్రీశేషాద్రిరమణకవులయొక్క సాహాయ్యగౌరవమును శక్తికొలఁదిఁ బొగడఁగలనకాని యర్హతకొలఁది జేయఁజాలను. అట్టి విద్యావిశారదు లీకార్యమును సమర్థించుట నాతండ్రియొక్క సుకృతవిశేషము కాబోలు! సంచితపుణ్యములు సఫలములుగాక పోనేర్చునా?

శ్రీశేషాద్రిరమణకవులకు నాయొక్క ధన్యసూక్తులతోఁ గృతజ్ఞతాభివందనములను నిండుమనస్సుతో సమర్పించుచున్నాను.

వరదరాజశతకము

పీఠిక

ఈ గ్రంథమును రచించిన యామె చిత్తూరికిఁ గొంతదూరమున నుండు గుండ్లపల్లె యను గ్రామములో నివసించు నరసమ్మగారు. ఆమె నాకు అక్కవరస. మా వంశములో నీ మహాత్మురాలి మించిన రూపవతిగాని, గుణవతిగాని యవతరించి యుండ లేదని నా నమ్మకము. జీవిత మొక్కటి సుఖభాజనము కాకపోయినదిగాని, యింక నే కొదవయు నీమె యెఱుఁగదు. సుఖమనఁగాఁ దనయొక్క సుఖము. గొప్పవారికి శోకమేగదా యీ కలికాలములో భగవంతుఁడిచ్చెడు శుల్కము. చిన్న నాఁటనే భర్త కాలగోచరుఁడయ్యెను. ఆతని పేరు అప్పాసామి రెడ్డి. వారి గ్రామము 'వల్లివేడు.' వారితమ్ములైన శ్రీ నరసింహారెడ్డిగారు చిత్తూరు జిల్లాలోని యగ్రగణ్యులలో నొకరు. ధనియునియు, దాతయునియు సమప్రసిద్ధి వడసినవారు. రెడ్డిజనసంఘమున కిరువదివేలరూప్యముల నిచ్చిరి. వారు నాయక్కయైన సుందరమ్మగారి భర్త. ఇట్లు సర్వవిధముల నాకత్యంతసమీపబంధువులైనందున నాపసితనమునుండియు నేనీగ్రంథకర్త్రిని జక్కఁగా నెఱుఁగుదును. ఆయమ్మను దర్శించినఁజాలును ; పూజించుట తప్పదు. ప్రేమించుట యంతకుముందే తప్పదు.

మా యింటిలోఁ బూర్వము మేనమామల యిండ్లకు బాలురమైన మేమేఁటేటఁ బోవుట పద్ధతిగా నుండెను. ప్రతిసంవత్సరమును అరగుండ, వావిల్‌తోట, దామల్‌చెఱువు, ఎల్లంపల్లె, వల్లివేడు, గుండ్లపల్లె నొకచుట్టు వేసికొని వచ్చుచుంటిమి. పోయినప్పుడెల్లఁ బట్టించు

పంచెలు, ఒక్కొకసారి గాజు పూసలూను సంభావన. ఇంక విందుల సంగతిఁ జెప్పఁబనిలేదు. కోళ్లు, పొట్టేళ్లు, గడ్డపెరుఁగు, ఇంటకాచిన నెయ్యి,—ఇత్యాదినైవేద్యము శ్రీబాలరామలింగనికి యథేష్టముగ దొరకుచుండెను. కాలము మారినది; మేలువడినది కాదు. ఆ సుఖములు, సాంగత్యములు, స్మరణమాత్రములైనవి; ఇఁక ననుభవమునకు రాఁజాలవు.

గుండ్లపల్లెకుఁ బ్రయాణమనఁగా నదియొక పండుగ; తీర్థయాత్ర యనియుఁ జెప్పవచ్చును. మా "అమ్మాయమ్మ"—నరసమ్మగారియొక్క ముద్దుపేరు—మాకు భోజనముపెట్టుటతోఁ దృప్తిఁజెందువారు కారు. ఆమె నడతలు, పలుకులు మనస్సును వికసింపఁజేయునవి. మఱియు—ఇదియు, యనన్యసామాన్యమైన విందు—పొడుపుకథలు చెప్పుటలో మిక్కిలి నేర్పరి. ప్రొద్దస్తమానమును నాపెను వంటయింటికిఁ బోనియ్యకుండఁ గథలఁ జెప్పుమని నిర్బంధపఱచుచుండెడివాఁడను. రాత్రులలో నాపెవద్దనే పరుండి నిద్రవచ్చువఱకుఁ గథలు చెప్పుమని వేఁచుచుంటిని. ఆపెవద్ద నేర్చుకొన్నవి నాకావయస్సున, 10, 12 సంవత్సరములపుడు, నూఱుకథలకంటె నెక్కువ వచ్చియుండెను! నూఱుకథలవాఁడనని మావారందఱు నన్ను మెచ్చుకొనుచుండిరి; నేనును ఈవిషయములో నహంభావములేని వాఁడనుగా నుండి యుండలేదు! బాల్య మహంకార ప్రధానమైన వయస్సుగదా! ఇప్పుడా కథలన్నియు మఱపునకు వచ్చినవి; జ్ఞప్తికి రావు! నాస్మృతిమాంద్యము దలఁచుకొనిన నాకే సిగ్గగుచున్నది. మా "అమ్మాయమ్మ" గారెప్పుడును మఱచినట్లు కానము. కారణమేమనఁగాఁ దరతరములుగా నితరుల బిడ్డలనాదరించి పోషించుచుఁ గథలఁజెప్పుచుండుటచే గాన. పరులకు నభేదబుద్ధితో మేలుచేయుచుండెదమేని, మనయొక్క యాత్మయు నిత్యశక్తిని, నిరంతరవికాసమును దాల్చినదిగా నుండుటకు నిదియొక నిదర్శనము గదా!

మా నరసమ్మగారికి వైధవ్యదుఃఖము కొంతకుఁ గొంత తీఱుటను నుద్దేశముచే నాకు యన్నయైన నరసింహారెడ్డి యామెకుఁ దనవల్ల నైనంతకొలఁది విద్యచెప్పించెను. విద్యతోడఁ జీట్లాడుటయుఁ జెప్పించెను. కాలహరణమునకు వలయు సామగ్రులు గలగియుండుటయేకద చింతాపనోదనశక్తి కా. అయినఁ బిపికు వచ్చినవిద్య గురువులయొక్క గాని పగులయొక్కగాని భిక్షగాదు. అది సహజపాండిత్యమునకుఁ జేరిన వరప్రసాదము. 13, 14 సంవత్సరముల కంతయు నాతండ్రిగారైన కట్టమంచి సుబ్రహ్మణ్యరెడ్డి ప్రీతిప్రసాదముచేత నేనును దెనుఁగులో భారత భాగవతముల జదువుచుంచుగ నర్థజ్ఞానము లేఁ జదువునంతటి వాఁడనైతిని. కు డపల్లెకుఁ బోయినప్పుడెల్ల నన్ను భారతమును జదువుమని అమ్మాయమ్మగారు వినుచుందురు. పద్యములకర్థము చెప్పుమందురు. శంక లేక తప్పో యొప్పో యేదేనొక వ్యాఖ్యానముచేసి నాపాండిత్యమును నిలుపుకొనుచుంటిని. పూర్వము నాకామె యెన్నడుకతలు చెప్పి జ్ఞాపకశక్తిని, భావనాశక్తిని వృద్ధిపఱచెను. ఇప్పుడామెకుఁ గలిగిన ప్రతిఫలము భారతశ్రవణము.

ఆవయస్సుననే యామెయందున్న గొప్ప శక్తియొకటి నాకు గోచరమయ్యెను. కవిత్వమునకుఁ బ్రధానబీజములలోఁ జెవియొక్కటి. కంటితోఁ జూచిచూచి, గణములను, యతులను, ప్రాసములను బరీక్షించుకొనుచుఁ, బద్యములను వ్రాయునట్టి మూఢులు తెలుచుగా లేరు కాఁబోలు. పద్యమును జదువునపుడును, భావములోఁ దీర్చునప్పుడును శబ్దమునుబట్టియే యది సరిగానున్నదా లేదా యనుట్లు, కవిత్వశక్తిగల వారికెల్లను సప్రయత్నముగ నిర్ణయమగును. ఆ కర్ణప్రభావము మా నరసమ్మగారికి వెన్నతోవచ్చిన గుణము. అట్లగుట పద్యముల ధోరణి, శయ్య, గణయతి ప్రాసనరణి, మొదలగు పద్యలక్షణములను జెవిచేతనే గ్రహించినది. నాకుఁ దెలిసి యామె ఛందశ్శాస్త్రము

చదువలేదు. వ్యాకరణమును జదువలేదు. . ఆశుమ్ర్క పఠనమును నేను గొంతవఱకు చేసియున్నాను. మూఢశక్రకాదార్యాభాగ్యము సంభవించి నట్లు కానము. శ్రుతిప్రమాణముతో సాహిత్యమును సాధించెను.

కవిత్వమునకు జీవకళ భావము. పద్యము శరీరమాత్రము. ఇట్టి యుదారచిత్తురాలికి భావములు తక్కువగానుండునా ;

చింతాపూరితమైన జీవితముగావునఁ బరమేశ్వరుఁడేతప్ప నిం కెవ్వఁడు నాకు దిక్కను దీనత్వముతోడ భక్తియుఁబెరుఁగుట యేమి యాశ్చర్యము ! ఈగ్రంథముయొక్క యాధారభావము భక్తి. అందును, అకృత్రిమ స్వభావము వహించెడు సహజమైన భక్తి. పాండిత్యము, తత్త్వపరిశోధనము, వేదవేదాంత విచారము మొదలగు కారణముల చేతఁ గొందఱకుఁ దటస్థించెడు జ్ఞానవాదము కాదు. మఱి మీరా బాయి, సక్కూబాయి, ఘోరాంకుంభార్ మొదలగువారిచేఁ బ్రక టింపఁబడిన హృదయముయొక్క యావేశము.

తనదుఃఖమును దానెట్లాడంబరములేక తిన్నని నూటిమాట లచే వ్యక్తపఱచెడునో చూడుఁడు :—

"సీ. జనురామ నేభువిన్ జన్మమెత్తినదాది
తల్లిదండ్రులఁ బాసి తల్లడిలితిఁ
బతితపావన బాలప్రాయంబునందు నేఁ
బతినిఁగోల్పడి చాలఁ బాటుపడితి,
నమరవందితనిన్ను నర్చించనేరక
యన్నల బాసినే నధమనైతి,
నిన్నియు నెడఁబాసి నిన్ను నేమఱవక
ధైర్యంబుతో నుండి ధన్యనైతి,
గీ. నెన్నికష్టంబులుండిన నెపుడుమిమ్ముఁ
దలఁచువారల పాపముల్ తొలఁగుటరుదె ?"

ఈమె యన్నలిద్దువురు మంచివయస్సున మరణించిరి.

భక్తులు సొంతగాండ్రరీతి భగవంతునితో వాదాడి తిరస్కరింతురుగదా! చిన్నబిడ్డలు తల్లిదండ్రుల ముద్దుమాటలఁగా గద్దించు మాడ్కి ఈ ముగ్ధభక్తి, యెంతసొంపుగా నున్నదో యీక్రింది పద్యమునఁ దెలియనగును. ఇది మూఢభక్తి కాదుసుమా!

"సీ. పక్షివాహన! లక్ష్మి వక్షమందుండఁగ
భిక్షమెత్తితివేల బిడియపడక!
పాలసంద్రపువెన్నఁ బంచిపెట్టెడునాఁడు
స్త్రీరూపమెత్తితి సిగ్గుపడక!
ధర జీవతతిఁ బ్రోచు దొరవయ్యునడవుల
గోవులఁగాచితి కొంచపడక!
గొల్లనెలంతల యిల్లిల్లు తిరుగుచు
వెన్న మెక్కితిగదా! వెలితిపడక!
గీ. యిట్టి కారానివగు పను లిందిరేశ
యెట్టులొనరించినావహో! యెగ్గులేక"

పెండ్లికార్యములలోఁ 'దలుపుతీసే' పాటలును ఈ సరసవివాదములకు నిదర్శనములు. ప్రణయకలహములును ఈ తరగతికిఁ జేరినవియు. భగవంతునితోఁ బ్రణయకలహములు పెట్టుకొని ఆదరపరిహాస వాక్యములఁ బ్రయోగించుట భక్తులకుఁగల హక్కులలో నొకటి.

ఈ శతకములో నీతిపద్యములున్నవి; దశావతార వర్ణనము లున్నవి; రామాయణ భాగవత కథాసంగ్రహము లున్నవి; భారతము (నాకుఁ బ్రాణపదమైన గ్రంథము) యొక్క సురభి శీతల పవనము వ్యాపింపక పోలేదు. హిందూస్త్రీలకుఁ బ్రాణములకంటె నెక్కువయైన

పాతివ్రత్యాదిసాంసారికధర్మము లున్నవి; జ్ఞానమార్గపద్యములున్నవి ఇంక భక్తిమార్గపద్యములం డడవం బఁలేను. అవి దట్టము.

తెనుఁగుదేశములో భక్తులకెత్తివచ్చిన గ్రంథము భాగవతము విషయమువారి కింపైనది. శైలియున్న దాసరివారి ఘంటానాదము వోలె లింగులింగని యుండునేమో! ఎట్లును భాగవతముయొక్క శైలిని యనుక్రమించుట యంతకష్టము కాదు. 'అంత' యనుట యేల నఁగా భారతముయొక్క శైలితోఁ బోల్చిన యెడలనని. దీనికి నిదర్శనముగాను, ఈమె స్వీయచరిత్రసంబంధిగాను రెండుపద్యములఁ నిట నుదాహరించుచున్నాను.

" సీ. అత్తమామలమాట కడ్డమాడని కాంత
కాంతయే రతనాలదొంతిగాని!
భావమఱఁదులకు బదులుపల్కని బాల
బాలయే యది విరిగోలగాని!
పతిసేవ కెన్నఁడుఁ బ్రాలుమాలని యింతి
యింతియే యది పూలబంతిగాని!
పతిబంధువులఁ బ్రేమ భావించెడు సతివ
యతివయే యపరంజిప్రతిమగాని!
గీ. ఇట్టి సద్బుద్ధిగలిగిన యింతితోడఁ
గూడుకొన్నట్టి పతికి వైకుంఠమదియె.
సీ. తల్లిదండ్రులమాటఁ దగవినకుండినఁ
గూఁతురేయది వెట్టికోఁతిగాక!
అన్నదమ్ములతోడ నైకమత్యము లేని
కూఁతురే యది వెట్టికోఁతిగాక!
మాటకు మాటాడి మంకుచేష్టలు చేయు
కూఁతురే యది వెట్టికోఁతిగాక!

కనుసన్నతోఁ బనుల్ గావింప కుండినఁ
గూఁతురే యది వెట్టికోఁతిగాక!
యిట్టికూఁతుల నొరులకునిచ్చి తల్లి
యత్తగారిది తప్పని యనఁగనేలఁ!
మిక్కిలి జాలిపుట్టించెడి యీ పద్యమును గమనింపుఁడు.

సీ అవనిలో నావంటి యాఁడుజన్మముకంటె
బండగానడవిలో నుండవచ్చుఁ!
బుడమిలో నావంటిపొలఁతి జన్మముకంటె
గుట్టపైఁ జెట్టుగాఁ బుట్టవచ్చు!
వసుధలో నావంటి వనితజన్మముకంటెఁ
వనములో మృగముగాఁ దనరవచ్చు!
క్షితిలోన నావంటి యతివజన్మము కంటెఁ
జెట్టుపై బిట్టగాఁ జెలఁగవచ్చు!
నిట్టి సంసారవారాసి నిముడుకంటె
నీస్థలంబున గతికర్మై నెగడవచ్చు.

రెడ్లకులములోఁ బుట్టిన వారికి వేమనయొక్క గాలి కొంతయైనఁ దగులకయుండదు గా!

వారియొక్క బోధతో నన్యాయము చెందిన మాటలు కొన్ని యున్నవి.

సీ. కాశికి బోవఁగాఁ, గర్మంబు తీఱునా
కాశికిఁబోవవే కాకులెన్ను!
జలములఁగ్రుంక, గాఁబాలునా మోక్షంబు
జలముల నుండవే జలచరములు!
తపముచేఁ దనువును దపియింప ఫలమౌనె!
తలక్రిందు వ్రేలవే ధరఖగములు!

వనబిలంబున నుండ వశుఁడౌనె దేవుండు ?
బిలము లందుండవే యెలుక లెప్పుడు !
ఇట్టి కష్టమగు విద్యల నెల్ల విడిచి
బుద్ధినీయందు నిలిపినఁ బొందుముక్తి.

సీ. ఒరులపై శత్రుత్వ ముంచకుండినఁ జాలు
నుపవాసములు నిత్యము జేసినట్లు
పరులమనసు నొవ్వఁ బల్కకుండినఁ జాలు
జతురత వేదముల్ చదివినట్లు
ఇతరుల సొమ్మాశ్రయించకుండినఁ జాలు
నోపికతో ధర్మ మొసఁగినట్లు
వారు వీరని పక్షవాతకుండినఁ జాలు
దివ్యతీర్థములకుఁ దిరిగినట్లు
చాడిమాటల నొకరిపై సాహసముఁ
బెట్టకుండినఁ జాల్ గుడుల్ గట్టినట్లు.

ఇట్టి జ్ఞానమార్గమునకు శాస్త్రపఠనమునకు సంబంధములేదు. ఇది ప్రతియొక్కఁడు తనంతటఁదానే చేసికొనఁజాలు విచారము. "కులముచూడంగనేల సద్గుణముగలుగ", "జ్ఞానులజ్ఞాను లోకలీలఁ బూనియున్న, నేమి ? మహిమవలన వారలెఱుఁగఁబడరె ?" "ఎట్టి వారికి నొకనింద పుట్టుచుండు ; సకలజనసమ్మతిగ నుండఁజాలు నెవఁడు ?"

ఇట్టి రచనలనేకములున్నవి. అవి యన్నియు సామెతలై జన సామాన్యమునందు వ్యాపించుననుటకు సందేహము లేదు.

ఆంధ్రలోక గురువులలో వేమన మొదటివాఁడందుమేని, సుమతి రెండవవాఁడు.

"వనితకాభరణంబు పతిభక్తి నెలయుట, ఇంటి కాభరణంబు లైనయనుతులు" ఇత్యాది 'సుమతి' యొక్కయనుకరణములును నున్నవి.

ఇంతటి మంచిగ్రంథములో స్త్రీలప్రకృతి చెడ్డయని సూచించెడు పద్యముండుట నాకు చింతగానున్నది. ఈదోషము వేమనయందును నున్నది; హిందువులయందెల్ల నున్నది; మనజాతి దోషములయందెల్ల నిది మిక్కిలియు నసహ్యమని నాయభిప్రాయము.

సీ. వనితలహృదయంబుఁ గనఁజాలక యె గాదె
త్ర్యంబకుండాఁగఁ గఁ దలనుదాల్చెఁ
గాంతలమర్మముల్ కానరాక యెగాదె
పడఁతివాక్కు ననుంచెఁ బద్మభవుఁడు
అతివలచిత్తంబు లరయఁజాలక కాదె
యురమున శ్రీలక్ష్మి నుంచెహరియు
నింతుల భావంబు నెఱుఁగజాలక కాదె
సతి నరుంధతి వశిష్ఠముని గాచె
నెంతపతిభక్తిగలిగిన నింతివిభుఁడు
చెంతనుంచుట ధర్మంబుస్మృతిలోన.

అయినను స్త్రీలు స్త్రీలను నిందించుకొన్నఁ గొదవలేదు కాఁబోలు. పురుషులైన సనాతనధర్మమును వదలిన మేలు.

ఇంక నేనెక్కువగ సీశతకమునుగుఱించి ప్రస్తావింపను. ఇప్పటికే యీపీఠిక నేననుకొన్నదానికంటె దీర్ఘమైనది. మా "అమ్మాయమ్మ" గారియందలి ప్రీతియు భక్తియు దీనికి ముఖ్యహేతువులు. ఆయమ్మగారు చెప్పినట్లే దోషము లెవ్వియైనను న్న విబుధులు మన్నింతురుగాక.

మావంశమున కేడపచ్చినరాసింము, తెనుఁగుభాష యొక్కటి మాత్రమక్షయముగ నిలిచియుండినఁ జాలును.

సర్వలక్షణసారసంగ్రహము

పీఠిక

ఈ గ్రంథమును రచించినవారు మా గ్రామమైన కట్టమంచికిఁ బురోహితులుగాఁ బూనియుండిన శ్రేష్ఠులూరు కుప్పనయ్యంగార్లు. వారి నామాంతరము శేషాచార్యులు. వీరు 1894 వ సంవత్సర ప్రాంతమున స్వర్గస్థులైరి. అప్పటికి వీరివయస్సు దాదాపు 85 ఏండ్లని ప్రసిద్ధి. వారిని నేను స్వయముగఁ జిన్నప్పటినుండియు నెఱుఁగుదును. వీరివద్ద మూఁడేండ్లు హైస్కూలులో విద్య నేర్చుకొంటిని. అదియును గాక యొక యూరివారమైనందునను, మా యింటి పురోహితులు గనుకను, నా తండ్రిగారైన సుబ్రహ్మణ్యరెడ్డిగారికి స్నేహితులు గావునను, వారి యింటికి మా యింటికి రాకపోకలు బహుళముగా జరుగుచున్నందునను, బుట్టిన నాఁటఁగోలె వారి నెఱుంగుదుననుట, నిజస్థితి. నాకు నామకరణమును జేసినవారీ కుప్పనయ్యంగార్లే యని నా తల్లిదండ్రులు నాతో నుడివెడివారు.

వారియింటికీ మా యింటికిఁగల సంబంధము ప్రచురణపాత్రము. నా ముత్తాతగారు కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి. నా ఫాల పట్టికయందలి యొకానొక చిహ్నము భావిపాండిత్య సూచకమని గ్రహించి కుప్పనయ్యంగార్లు నా ముత్తాత పేరు నాకిడిరంట !!

నా ముత్తాతగారు గొప్పవిద్వాంసులు. సంస్కృతాంధ్రముల రెంటను ప్రగల్భులు, కవులు. వారు రచించిన భాస్కరశతకాది కృతులను మదనపల్లెలో నా తమ్ముఁడైన భాస్కరరెడ్డియొక్క తనకీక్రింద

ముద్రింపించుచున్న వాఁడను. ఈ రామలింగారెడ్డిగారు కుప్పనయ్యంగార్లకు సంస్కృతాంధ్రవిద్యలను, గొసరుగ జ్యోతిషమును బోధించిన గురువులు. కుప్పనయ్యంగారియొక్క సంతతి యల్పాయుష్యమై గతించినందున, నేనాయింటివారి కెవ్వరికిని గురువునగుట తటస్థించినది కాదు. లేకున్న నాయందు గుణములేకున్నను నాచారము ప్రకారమా కార్యము నడచినట్లు పురాణము గల్పింపఁబడియుండును.

ఒకానొకప్పుడు నేను రెండవఫారములోఁ జదువుచుండిన కాలమున సహపాఠియైన బ్రాహ్మణబాలకుఁ డొక్కఁడు రెడ్డివంశమును హేళనము చేయుచు మా జిల్లాలో వాడుకగానుండు "రెడ్డిమడ్డి, సారాయిబుడ్డి" యను నిందావాక్యమును బహిరంగముగ నుడివెను. పాలసుఁడనగుట, నేను పంతులవారితోఁ జెప్పితిని. కుప్పనయ్యంగార్లాగ్రహపరవశులై యీ కాలపు టనాచారపూరితులైన బ్రాహ్మణులను జెడఁదిట్టి మా యింటియొక్క సంప్రదాయమును వెల్లడించుచుఁ, దమగురువులైన మా ముత్తాతగారి స్తుతిని దీర్ఘముగఁ జేసి, తనయొక్క గురువుకులమును దూలనాడినందులకు శ్రీనివాసాచారిని అనరాని మాటలనిరి. ఆ సందర్భములో నీసంగతిని దెలిపిరి :—ఒకానొకప్పుడు గొప్ప వానలు కురిసి మళ్ళన్నియు రొంపిగానున్న కాలమునఁ దాను బురదలో దిగఁబడి కాళ్ళెత్తఁజాలక చిక్కువడి యుండఁగా గురువులు రామలింగారెడ్డిగారు గనిమమీఁదఁ బోవుచుండుటఁ జూచి సాహాయ్యము చేయరమ్మని ప్రార్థించిరఁట. ఆ తొందరలోఁ బ్రార్థన వ్యాకరణవిరుద్ధమైన వాక్యముగా నున్నందున. మా తాతగారు కోపగించుకొని, దానిని దిద్ది పునశ్చరణచేసిననే కాని సహాయము చేయనని భీష్మించుకొనఁగాఁ గుప్పనయ్యంగార్లు తమపూవణ వేడి సంస్కరించి వల్లించిరఁట. ఆ నాఁటి శిక్షాక్రమములు నేఁడు చెల్లకుండుట చూడఁగాఁ గలియుగమే మేలనిపించెడు.

మాయవ్వగారైన జ్ఞానమ్మగారు చనిపోయినప్పుడు మాయింట గోదానముగ్రహించి, కుప్పనయ్యంగార్లు చాలసేపు మమ్మెల్లర నోదార్చుట నిన్ననడచిన వృత్తమట్లు నాస్మృతిలో స్పష్టముగానున్నది.

మాతండ్రిగారు "భారతసార రత్నావళి," "భాగవతసార ముక్తావళి" యను గ్రంథములఁ గ్రోడీకరించి ప్రచురించునప్పుడు కుప్పనయ్యంగార్లను దోడ్పడిరఁట. తోడ్పాటెక్కువగా కున్నను ఒక్కయూరివారగుట, వీరు పరిష్కరించినట్లు మాతండ్రిగారు వ్రాసియున్నారు. పూర్వము గ్రామస్థు లవిభక్తకుటుంబము లట్లుండెడివారు. ఇప్పటివలె మన హిందూసంఘము విచ్ఛిన్నతఁ దాల్చి యుండలేదు.

కుప్పనయ్యంగారి కొక్కఁడే కుమారుఁడు, రంగస్వామి. అతఁడిరువదియైదేండ్లకే చనిపోయెను. అతనికిఁ గొడుకొక్కఁడే కృష్ణసామి. అతఁడు దుర్బలశరీరి. అవివాహితుఁడై పదునారేండ్లకంతయుఁ గాలధర్మమునొందెను. ఇట్లు కుప్పనయ్యంగారిసంతతి నిశ్శేషమాయెను.

ఈ గ్రంథకర్త యిప్పటి సామాన్యపుఁ దెలుగుపండితులలోఁ గణింపఁదగినవాఁడు కాఁడు. మంచిభూస్వామి. మంచియాదాయము తెచ్చెడు పౌరోహిత్యము వహించినవాఁడు. జ్యోతిర్విద్యావిశారదుఁడనియుఁ బ్రసిద్ధిఁగాంచినందున నానాజనులు వీరినాశ్రయించుచుండెడివారు. తన యింట నాకుఁదెలిసిన యిరువురు బాలురకు భోజనాది సత్కారములుచితముగ నడిపి విద్యావ్యాసంగమున కానుకూల్యములేర్పఱిచియుండెను. అందొకఁడైదుమైళ్ళదూరములోని చెరుకూరు గ్రామవాసియగు కమ్మవంశస్థుఁడు. కట్టమంచికిఁ జిత్తూరునకు దూరము రమారమి యొక్కమైలు. స్కూలునకు రెండెద్దులబండిలోఁ బోవువాఁడు. నాతండ్రికిని రెండెద్దులబండి యాచారము. ఒంటెద్దుబండి నెక్కుట క్రూరమని, పాపమని వారిమతము. వీరిబండినిదోలువాఁడు వీరివలెనే మిక్కిలివృద్ధుఁడగు చిన్నయ్య యనుపల్లెవాఁడు. యజమానుఁ

డును బనివాఁడును సదా పరస్పరవాగ్యుద్ధము చేయుచుండెడివారు. అయినను వారికొండొరులయెడ నసాధారణమైన ప్రీతియుండెనని వేఱుగఁ జెప్పవలెనా ?

కుప్పనయ్యంగార్ల యుపాధ్యాయత్వమువలెఁ బ్రసిద్ధివహించిన గురుత్వమును మా జిల్లాలో నొక్క శ్రీతిరువేంగడసామినాయఁడు గారు తప్ప నింకెవ్వరు గడించియుండలేదు. "చిత్తూరుపులి" యని బిరుదుగాంచిన తిరువేంగడసామినాయఁడును, గుప్పనయ్యంగార్లును జనులస్మరణలో నేటికిని బచ్చగఁ బదిలముగ నున్నారు. "నీ వేమి కుప్పనయ్యంగారా" యని యాక్షేపించినయెడల "అంత గొప్ప విద్వాంసుఁడవా" యని ప్రశ్నరూపమైన తిరస్కారము. "ఏమయ్యా, కుప్పనయ్యంగార్లవలె మాట్లాడుచున్నావు" అని చెప్పిన నశేషయోక్తులు ముఖస్తుతులు బాగుగఁగలిపి చందనమలదుచున్నావని భావము. వీరివద్ద నేర్చుకొని స్కూలుపండితులైన వారిసంఖ్య మిక్కిలియుఁ బెద్దది. నా మట్టుకు నా సాక్ష్యమిచ్చుచున్నాను. కుప్పనయ్యంగార్లును వారి యనంతరము పండితులుగా వచ్చిన వేంకటకృష్ణమాచార్యులును నేర్పిన దానికంటె నెక్కువ నేను కాలేజీకి వెళ్ళిన తరువాత నేర్చుకొలేదు. అనఁగా కాలేజిపండితులు చెప్పలేదని కాదు—నేను నేర్చుకొలేదు. ఆ వచ్చిన దానితోనే నా భాషామాత్రను గడపుచున్నాను.

వీరు దాదాపు 1886 వ సంవత్సరములో పింఛనుమీఁద నుద్యోగ నివృత్తిని గడించిరి. 1889 వ సంవత్సరములో సర్కారు హైస్కూలుకుఁ బోటీగా "నేటివ్ హైస్కూలు" ను దాక్షిణాత్య బి. యే. లు ముప్వురు నెలకొల్పిరి. కుప్పనయ్యంగారి యొక్క యాకర్షణమాహాత్మ్యమును గ్రహించి, వారు వీరిని నేటివ్ హైస్కూలులో నాంధ్రోపాధ్యాయులుగా నియమించిరి. గవర్నమెంటు స్కూలు ఖాళీపడుట కారంభించెను. అది చూచి గవర్నమెంటువారు 1890 వ సంవత్స

ములో వీరిని మఱల హైస్కూలులో నుపాధ్యాయులుగా గ్రహించిరి. వీరి రాకయు నేటివ్ హైస్కూలు పోకయు నేకకాలాంశములు.

అప్పుడు వీరి వయస్సు రమారమి 80 ఏండ్లని వదంతి. మిక్కిలి పొడుగైన మనిసి. పాదాజానుబాహుల పొడుగు. నిమ్మపండువంటి మనోహరమైన ఛాయ. శ్వేతవస్త్రుఁడు. పండ్లులేకున్నను ఉచ్చారణ స్పష్టముగ నుండును. గంభీరమైన కంఠనాదము. సాధారణముగ నేదైన నుత్తరు వ్రాసికొని క్లాసునకు వచ్చును. "ఏమండీ! మీ క్లాసు ఎంత మంచి వాసనగా నున్నది." అని యొకప్పుడు నేను బొంగడగా "బాలురారా! మాతృభాషయొక్క పరిమళము సుమండీ! మీ యింగ్లీషు... ......పోలె దుర్గంధపూరితము కాదు" అని సింహము నవ్వునవ్వినారు. వీరి మాటలనేకము లసభ్యములు. అయ్యు నెవారికిఁ గోపము రాదు.

వీరిక్లాసులో నింగ్లీషుమాట లేశమాత్రము పలుకఁగూడదని యాజ్ఞ. ఎవరైనఁ దెలియక పలికిరో వారితల్లియొక్క పాతివ్రత్యమునకు వచ్చిన భంగముఁ జెప్పరాదు. తాను మాత్ర మాగ్రహపరవశత్వములో "On the bench" అని శిక్షించును. ఇదితప్ప వేరు ఇంగ్లీషుముక్క వీరు వాక్రుచ్చుట నే నెఱుంగను. "Home exercise" అనఁగూడదు. గైహికమనవలయును. "Dictation" అని పొరపాటునఁ జెప్పినయెడల మా కులస్త్రీలు కులటలగుట తప్పదు. ఉక్తలేఖనమని దానిపేరు. వారమునకు మూడుపర్యాయములు, పర్యాయమునకుఁ బదినిమిషములు చొప్పునఁ గఠినపదములకు ఉక్తలేఖనము వ్రాయించుట వారిపద్ధతి. అందు మాకుఁ బ్రాణకంటకములైన మాటలివి. త్ర్యంబకశాస్త్రి, అవాఙ్మానసగోచరుఁడు ; పయశ్శాంతి ; [illegible]పాళి ; శత్రుఘ్నుఁడు ; కఱ (బంశీ [illegible] విధవ) కంఠుఁడు ; (కడుపులో నున్న ఉండే పత్తు తా[illegible]రా, గాడ్దె[illegible]డకా) ఇత్యాదులు. వార

మున కొకపర్యాయము "గైహికము." ఇంటిలో వ్యాసములు వ్రాసి చూపించువారి సంఖ్యయల్పము. పంతులవారి యాగ్రహమునల్పము.

వీరు హైస్కూలులోఁ బ్రవేశము చేయునప్పుడు నేను మొదటిఫారములో విద్యార్థిని. వీరివద్ద నేఁ జదివిన మూఁడేండ్లయిన పిదపఁ బనినుండి పునర్నివృత్తి నవలంబింపవలసిరి. ఆ మూఁడేండ్లు చదివినది యొక్క పుస్తకమే. నలోపాఖ్యానము. అయిన నెట్టిచనువు! వ్యుత్పత్త్యర్థములు, నానార్థములు, సంధులు, సమాసములు, వ్యాకరణము, ఛందస్సు, అలంకారములు మొదలగు విషయములన్నియు సర్వాంకషముగ బోధించిరి. ఈ సర్వలక్షణసారములోని విషయములన్నియు నలోపాఖ్యానప్రయుక్తముగను సరసముగను మనమున నాటి వికసించునట్లుఁ జేసిరి.

కుప్పుసయ్యంగార్లకుఁ దమ శిష్యులయందుఁ బ్రీతియపరిమితము. తానుమాత్రము మమ్ముఁ జెడఁదిట్టవచ్చును. ఇంకెవ్వరు మా జోలికి రాఁగూడదు. ఇంకెవరివల్ల మాకే యిబ్బందియుఁ గలుగఁగూడదు. తుదను బరీక్షల క్రమములు సయితము మా యందుఁ జెల్లరాదు.

ఆ కాలమున సాంవత్సరిక విచారణకు వచ్చువారు 'మిల్టన్' అను ఆంగ్లకవీశ్వరునకు వ్యాఖ్యానకర్తలైన 'బ్రాడ్షా' యను దొర. ఆతఁడును మిక్కిలి వృద్ధుఁడు. ఈ యిరువురి ముసలివారికిని నొకరిభాష యొకరికిఁ దెలియకపోయినను సఖ్యము సంపూర్ణము. ఒకరినొకరు చూచి చిరునవ్వులు ప్రయోగించుకొందురు. ఇంతకంటె నెక్కువ సంబంధము వారి కసాధ్యమైన యాప్సితము ఆ బ్రాడ్షా దొరగారితోఁ దెనుఁగుక్లాసుల తనిఖీకి వచ్చువారు జానకిరామయ్య యను సబ్ అసిస్టాంటు ఇన్స్పెక్టరు, బ్రాహ్మణుఁడు. తెనుఁగు తెలిసినట్లు నటించువాఁడు. జానకిరామయ్య యనిన మా కుప్పుసయ్యంగారికి సరిపడదు.

"ఏమండీ. శుద్ధవెధవ. ఓఅంటే నారాని... కొడుకు నాతరగతి పరీక్షించడమట. బాలులారా, ఆవెధవనుజూచి భయపడవద్దు. వాడు వ్యాకరణసూత్రాలనడుగును. మీకు తెలిస్తే తెనుఁగుసూత్రాలుచెప్పండి. మీకు తెలియకుంటే ఈ సంస్కృతసూత్రములలో మీకు అప్పుడు తట్టినదాని నేదైన నొకదానిని ధైర్యముగ చెప్పి గంభీరముగా కూర్చోండి జ్ఞప్తియున్నదా—కొడుకులారా. "అకస్సవర్ణే దీర్ఘః", "అదేఙ్గుణః" "వృద్ధిరాదైచ్" వల్లించండి. ఇంకా గట్టిగా వల్లించండి. బాగా జ్ఞప్తియున్నదా. ఏదైనచెప్పివేసి కూర్చోండి. నిలువబడి యుండకూడదు, తెలిసిందా—కొడుకులారా." ఈరీతిని రంగము సిద్ధముచేయఁబడియుండును. జానకిరామయ్యగారి ప్రవేశము. పొడుగు మాసిక. ఎఱ్ఱటిరంగు. జరీతలపాగా; గరంపుజోళ్ళు; అదలింపు మాటలు. వచ్చినదే వైయాకరణత్వము ప్రకటింపఁబూనును. "విచ్చేంగలువలు" సూత్రమేమి రాధాకృష్ణయ్యా జెప్పిచెప్పు." రాధాకృష్ణయ్యకుఁ దెనుగులో శక్తి, గక్తి పూజ్యము. "అదేఙ్గుణః" అని కేకవేసి గుభాలున ప్రక్కనుండు బాలునిపైఁ గూర్చుండును. "ఎంత బాగా చెప్పినాడండీ! జవాబంటే అట్లుగదా నుండవలయును. ఆహా! ఆహా! సరియైనసూత్రము. సంస్కృతఫక్కిని చెప్పినాడు, చూచితిరా, జానకిరామయ్యగారూ! నా బాలునిధోరణి" అని కుప్పనయ్యంగారు జయధ్వానముచేసి బిగ్గరగానవ్వుదురు. పాపము, జానకిరామయ్య యేమిచేయఁగలఁడు! మహావిద్వాంసులు మెచ్చుకొనిరి. తనకా 'తల' యిది 'తోక' యిది యని తెలియదు. "అవునండి. మీ బాలురు బాగా ఉత్తరమిచ్చుచున్నారు." అని కొంతసేపు "అదేఙ్గుణః, వృద్ధిరాదైచ్, అకస్సవర్ణే దీర్ఘః" ల నాలకించి యాందోళనచెంది వెళ్లుచుండెడివారు. జానకిరామయ్యగారు క్లాసు విడిచిపెట్టినదేచాలును.

మాపంతులవారి పూర్వాభాషాప్రయోగములు మామీఁద జడివాన కురిసినట్లు పడకపోవు.

పరీక్షానమయములో పిల్లలు నూపరెంటునాఁ బెట్టిరేసి ప్రతి వాఁడెట్లు వ్రాయుచున్నాఁడో చూసి చూచి చూచి, సదుత్తరముల సలహాల విచ్చలవిడి వారిచెవిలో నూదుచుం డెరుగుచుందురు. చక్కఁగాఁ నుత్తరములు వ్రాయువాని కాగితములు తీసికొని మొద్దన్నల బల్ల మీఁద రహస్యముగాఁ బెట్టి, "నకలు త్వరలో తీయరా...కొడకా" యని సహాయము చేయుటయుం గలదు. ఈ విషయమై వీరితో నే హెడ్‌మాష్టరును బోరాఁడి గెలువఁజాలఁడాయెను.

"ఏమండీ! వెధవపరీక్షలో నా బాలురు ఫెయిల్ అవుతూవుంటే నేనూరక చూచుకొని యుంటానా! యేమి? ప్యాసైన వెనుక వారిని దిద్దుకొంటాము." ఉక్తలేఖనములో వచ్చుచిక్కులు:—ర, అ, లు, శ, స, ఉ "నేను మూఁడుమార్లు చదివితినంటే బండి 'అ', 'శ' వర్ణము...కొడుకులారా! మామూలు రెండుసార్లు చదివితినంటే సాధారణమైన 'ర' 'స' కారమున్ను, భద్రం, వెధవలారా!" అని సూత్రధారిత్వము చేయును. మా హెడ్‌మాష్టరులలో నగ్రగణ్యులనఁ దగినవారు భాష్యం అయ్యంగార్లు; అరవాయన. శిక్షాపద్ధతులలోఁ బారంగతుఁడు. మంచివాఁడు. మర్యాదాపరుఁడు శిక్ష కొంతవఱకు కఠినము, సరళము కాదు. మే మెప్పుడైన శ్రమకోర్వఁజాలక నాట విడుపుదినము కోరి కుప్పన్నయ్యంగార్లతో మొఱపెట్టుకొంటిమేని "ఆలాగే. రేపు సెలవిస్తున్నాను." అని చెప్ప తక్షణమే ఆ మఱునాఁడు మహావ్రతదినమనియు, బాలురకు సెలవిచ్చుట సంప్రదాయమనియు, హెడ్‌మాష్టరు వారితోఁ జెప్ప 'రజా' గోరుదురు. కుప్పనయ్యంగారి యందలి గౌరవభావమున, భాష్యమయ్యంగార్లు ముసిముసి నవ్వుతో నంగీకరింతురు. ఇట్టివి కుప్పనయ్యంగారి పక్షపాతలీలలు.

1893 వ సంవత్సరములోఁ బనినుండి పునర్నివృత్తిగాంచిరి. పాపము ! అంత్యవర్షములు మనస్సుఖపూరితములు కాకపోయెను. జీవనమునకుఁ గష్టమెమాత్రమును లేదుకాని, మనుష్యుఁడు చచ్చుటవలన మతిభ్రమణము తటస్థించినది. నాతండ్రి మొదలగుస్నేహితులు సఖులుగా నుండినను వృద్ధతకతమునను సంతానక్షయముచేతను జిత్తము శిథిలమైన ట్లొకసంవత్సరముండెను. అప్పటికిని దమ దానధర్మముల నన్నింటిని యథారీతిగా నడిపెడివాఁడు. పిమ్మట, 1894 వ సంవత్సర ప్రాంతమున గ్రామస్థు లందఱుఁ బరివేష్టించి పరివేదన చెందుచుండగాఁ బరమపద సౌఖ్యమును స్వీకరించిరి.

వీరికిఁ బరవస్తు చిన్నయ్యసూరిగారితోఁ బరిచయముండెనని వదంతి.

వీరు రచించి ప్రకటించినది యీ "సర్వలక్షణసారసంగ్రహ" మొక్కటియె. దీని రచనలో, నింగ్లీషు విద్యను గడించినవారగు శ్రీ పరమాత్ముని నరసింహయ్యగారు తోడుపడిరి. ఇందు నింగ్లీషు పదములు సంపూర్ణముగను, వర్గీకరణము, విషయానుక్రమణము కొంతమట్టునకును పరమాత్ముని నరసింహయ్యగారికిఁ జెందవలసిన ఋణమని తోఁచెడిని. గద్యరచననుగూర్చి చర్చించియుండు వ్యాకరణములు మన భాషలో నంతగా లేవు. ఆ సకృత్ గ్రంథములనెల్ల కుప్పనయ్యంగారి "సర్వలక్షణసారసంగ్రహ" మాద్యము. వ్యాకరణమునకు వచనరచనా కళ నంటఁగట్టినవారిలో వీరు ప్రథములు.

రెండు నెలల క్రిందట శ్రీపరమాత్ముని నరసింహయ్యగారును స్వర్గస్థులైరి.

ఇది నిజముగా సర్వలక్షణసార సంగ్రహము. కూచిమంచి తిమ్మకవి గ్రంథమును వీరు చూచియైన వినియైన నుండనట్లున్నది. కావున గ్రంథముయొక్క నామకరణ మాకస్మికానుకరణము కాని,

వేఱు కాదు. మొదటిఫారము మొదలు రమారమి బి ఎ. వఱకు పఠనీయమైన యీ సర్వాంకషలక్షణగ్రంథమునుగూర్చి మెక్కువగా వ్రాయుట యనావశ్యకము.

ఈ గ్రంథము మొట్టమొదట ప్రచురింపఁబడినది నా పుట్టుటకు ముందు! రెండవకూర్పు సయితము నా శైశవమునందే ప్రకటితమాయెను. పిమ్మట వేయఁబడినట్లు కానము. మూఁడేండ్లక్రిందట వెదకి వెదకి, విచారించి, విచారించి, వేలూరిలో నొకప్రతిని గనిపెట్టి సేకరించితిని. దానిని పునర్ముద్రితము చేయవలయునని కాలక్షేపము చేసినందులకు నాకే సిగ్గగుచున్నది. ఇటీవల 'వేంకటరామ్' కంపెనీవారి పక్షమున వేలమూరి సత్యనారాయణగారు నన్నుఁ జూచుటకు రాఁగాఁ బూజాగ్రంథమువలె రక్షించుచుండిన దీని నిచ్చి ప్రచురింపుమని కోరితిని. వారును బండితులకుఁ జూపించి వారెల్లరేకగ్రీవముగఁ బ్రచురణార్హమన్నందునపై నట్లుచేయఁదొడంగిరి. ముద్రణకుఁ బ్రారంభించినమీఁదట రెండు పత్రములు నష్టములై యుంట గోచరించెను. పిమ్మట నా బంధువులైన పూతలపట్టు శ్రీరాములురెడ్డిగారు, ప్రయాసతో సంపాదించిన యింకొక ప్రతి లభింపగా, నది మాకు గావలసినచోట్ల శిథిలమైయుండినను, బూరించుటకు సాధ్యమైయున్నందున, దానిని బట్టి, పోయిన పుటల విషయమును వ్రాయించి ముద్రణకార్యము నెఱవేఱునట్లు చేసితిమి.

దైవకృపచేతను, మిత్రుల సాహాయ్యముచేతను నాదోషములను నేను బ్రుంగకుండ నన్మద్గురుఋణమును ఈమాత్రము తీర్పఁగలిగినందులచే ధన్యుఁడను. ముమ్మాటికి ధన్యుఁడను.

భాషాఖండము

౧

ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రము

పీఠిక

ఆంధ్రవాఙ్మయమునకు నేఁడుగదా సరియైన చరిత్రము లభించినది. ఈభూషణమును జేకూర్చి మాతృభాషకు నూతనరాగమును గల్పించినవారు విద్వద్రసికులైన వంగూరి సుబ్బారావుగారు. ఈకృతిచేఁ దమకును మనముద్దులభాషకును గృతార్థతఁ బ్రతిపాదించుకొనిరి. మన యామోదమునకుఁ దీటగు మనస్సంతుష్టిని వారు వడయుదురేని వారికి మించిన సుఖజీవులుండరు.

ఈగ్రంథ మసమగ్రము.* హారము సంపూర్ణముగాఁ గట్టఁబడకున్నను, వేఱుఁబడియుండు ప్రతిరత్నమును నిక్కము, నిర్దోషము, అమూల్యము. రాశికంటె గుణముకదా ప్రధానము. రాశియు నిఁకముందు సమగ్రమగును. త్వరలో నీప్రారంభమును బూరించి పునర్వ్యవసాయుఁగు నాంధ్రభాషకుఁ గంఠాభరణము వేయుదురని నాప్రార్థన.

కవులచరిత్రల ననేకులు మహనీయులు వ్రాసియున్నారు. కాని, యవి వాఙ్మయచరిత్రలు కావని నామనవి. భాషాచరిత్రకును, గవుల జీవితములకును సంబంధమున్నప్పటికిని నవిరెండును నొక్కటి గావు. మఱి భిన్నములు. కవుల చరిత్రముల వ్రాయుటలో శ్రీవీరేశలింగముగా రసాధారణప్రజ్ఞులు. వారికి మించినవారు లేరు. వారిగ్రంథములయందుఁ జరిత్రశోధనమునఁగా ముఖ్యముగాఁ గాలశోధనము.

---

* ఈగ్రంథము మొదటిభాగము మాత్రమే ప్రకటింపఁదలఁచినప్పు డిట్లు వ్రాసిరి. వారి యాజ్ఞానుసారము గ్రంథము పూర్ణముగనే ప్రకటించితిని. వం. సు.

కాలనిర్ణయము వారిప్రధానోద్దేశము. ఈరీతి జాతకములువ్రాయుట యనివార్యమైనను దానికిని జరిత్రరచనకును వ్యత్యాసమెక్కువ. చరిత్ర కారుని వివిధార్థములలోఁ గాలనిర్ణయమొకటి అది సమస్తము గాదు. మఱి యేయంశములు ప్రధానములనగాఁ, బరిణామముయొక్క ధోరణిని వర్ణించుట, దానియందలి ముఖ్యస్థితులకుండు పరస్పరసంబంధ ములను విశదీకరించుట, వివిధదశలను నిర్ణయించుహేతువులను, వాని నుండి ప్రభవిల్లు ఫలములను వివరించుట, ప్రకృతవిషయము—అనఁగా భాషాచరిత్రాదులు—ఏరీతి, సాంఘిక, ఆర్థిక, రాజకీయాదిపరిస్థితులచే నిర్ణీతములో దానిని వ్యక్తపఱచుట, యివి మొదలైనవి. పురోహితు నట్లు జన్మనక్షత్రము నిరూపించినఁ జాలదు. సంఘముయొక్క యంగ ములయు, వ్యాపారములయుఁ, దద్వికారాకారములయుఁ గారణముల నారసి, మార్పులన్నియు సహేతుకములనియు, సహజములనియు, నిర్ణయించి వ్యష్టిసమష్టులకుఁగల సంబంధముఁజూపి చరిత్రముయొక్క యైక్యమును బ్రకటించుట చారిత్రకుని కర్తవ్యము.

ఐక్యమనఁగా నిర్వికారస్థితిగాదు. కేవలత్వము కాలాధీనుల మైన మనయందుఁ జెల్లుభాగ్యముగాదు. పుట్టి పెరిగి చచ్చులోపల నెన్నియో మార్పులఁ జెందువాఁడయ్యును, మనుష్యుఁ డొక్కఁడుగ భావింపఁబడియెడిని తాను నట్లే భావించును. దశదశకును భిన్నుఁడైన వేఱొక్కఁడుగా గణింపఁబడఁడు. పదియేండ్లప్పుడు, ఇరువది సంవత్స రములనాఁడు, ఏఁబది వర్షముల వయసైన పిమ్మట, చర్యలు, భావములు, స్వభావము పెక్కువిధముల మాఱినవైనప్పటికిని పాత్రము భిన్నముకాదు. కావుననేకదా యిరువదేండ్లప్పుడు చేసిన యప్పు నలువదియేండ్లప్పుడైనఁ దీర్పవలయుననువిధి. “ అప్పు చేసిన నాఁటికిని, నేఁటికిని నాప్రకృతి యెంతయో మాఱియున్నది. ఆనాఁటి తనమునకు నీనాఁటితనమునకు నేసామ్యములేదు. కాఁబట్టి యెవఁడో

యిరువదియేండ్ల మాధుడుచేసిన యప్పును ఈ యిరువదియేండ్ల నుజ్ఞాని యెంసునకుఁ దీర్పవలయును" అని యెవ్వఁడైన వాదించిన, వానిని విచ్ఛిన్నచేతస్కుఁడని పిచ్చియాస్పత్రికిఁ బంపుదుము. కావున నైక్యమునకు నిర్వికారస్థితి ప్రధానముగాదు. వికారములున్నను నైక్యస్థితి పూసలలోని దారమట్టులుండఁగలదు.

హఠాత్తుగ నున్నట్టులుండి యెవఁడైనను "నేను దేవేంద్రుఁడను. లోకములన్నియు నాయధీనములు. నాయింటిలో వజ్రాయుధమున్నది. రంభాద్యప్సరసలు నృత్యమాడుచున్నారు. ఊరివారంద ఱావినోదమును జూచుటకు రండి" యని కేకలు వేసిన, వాని నున్మత్తుఁడనియు నప్పుడు చేయుకార్యములకును బూర్వముచేసిన వానికిని జవాబుదారి కాఁడనియు వానిని దూరస్థుని జేయుదుము. దీనికిఁ గారణము వానియందలి మార్పు. సహజపరిణామమునకు విరుద్ధముగ నుండుట యనఁగా సకారణముగాకుండుట. ఇట్లనుటచేఁ బిచ్చియెత్తుటకుఁ గారణములులేవని యర్థముగాదు. మెదడు క్షీణించుట మొదలగు నుపాధులు దీనికిఁ గారణములు. మఱి యాచిత్తభ్రమచే సృజింపఁబడిన దేవేంద్రత్వము, రంభాదులు, మిథ్యలనుట.

మొత్తముమీఁద సకారణము, సహేతుకము, సహజము, అనునవి సమీపబాంధవ్యముగల తత్త్వములనియు, నవి కుదిరినచో వికారములున్నను భిన్నత్వముండదనియు, నిట్టి సవికారభిన్నతయున నైక్యమనుగుణమనియు గ్రహించితిమేని, ప్రకృతివిచారణకుఁ జాలును.

కావున దేశము, సంఘము, భాష, యిత్యాదుల చరిత్రవర్ణనమున, మార్పులకు నాధారభూతములగు హేతువులను, వానిచే నుద్భవించు ఫలములను వివరించి, యవస్థలావశ్యకములనియు, నవిరోధములనియుఁ జూపితిమేని, పరిణామము విరుగుడులేదనియు స్వభావానుసారమనియుఁ, జూపినవారమగుదుము.

ఈతత్త్వప్రవర్తనముచేఁ గలుగుప్రయోజనము లెవ్వియనిన:— ఐక్యమనునది స్థితియొక్క లక్షణములలో నొకటి. ప్రపంచమంతయుఁ గార్యకారణబద్ధము. మనము గుర్తించినను, గుర్తింపకున్నను అది నిత్యము. అనంతమగు ఒక్కభగవంతుని కరుణారసముతప్ప నిర్హేతుకజాయమానములు ప్రపంచములో నహి. ఈయుపవర్గము విషయమునందును భక్తులసాక్ష్యముదప్ప నింకేప్రబలసాక్ష్యము లేకయున్నది. అది యేమాత్రము నమ్మఁదగినదో నాకుఁదెలియదు. ఎట్లును నీకలియుగములో దానిప్రచారము తఱుగుడువడినట్లు తోఁచెడిని. కాకయున్న, భక్తులతో నిండియుండు నీదేశము దురాచారమువలన క్షయము దాల్చినదయ్యు నేల యీనిష్కారణకరుణను నాకర్షించి, యిన్నిశతాబ్దములుగ నుత్కృష్టస్థితికి రాకయున్నది? నిర్హేతుకజాయమానమాహాత్మ్యముల నాశ్రయించి మనదోషముల మనము దిద్దికొనకుండుట మూఢమతము. ప్రకృతిలక్షణముల నరయుట శాస్త్రముయొక్క పని. అట్లగుట నీయైక్యతాగుణమును వివక్షించుట దాని ధర్మము. రెండవది—అన్ని మార్పులు హేతువుల ననుసరించి వచ్చుచున్నవని దృఢముగా గ్రహించితిమేని ఛాందసములు నశించును. మంత్రములు మొదలగు బూటకములమీఁద బుద్ధిపోదు. ప్రతియొక కార్యమునకును దదనుగుణమైన ఫల మనివార్యమని యెఱింగితిమేని కార్యోత్సాహము ప్రబలును. తద్ద్వారమున సంస్కారములకుఁ బ్రారంభించి మనముక్తి మనశక్తిలోనిదగుట, దానిని గడింప యత్నింతుము "కార్యకరణములకును హేతుఫలములకును సాంగత్యములేదు. అంతయు దేవునిదయ" అని నమ్మువారు కార్యములు చేసియు ఫలములు కలుగునో కలుగవో యనుసందియము కలిగియుందురుగానఁ బౌరుషవంతులుం గాఁజాలరు. మనదేశస్థులు బీదువడినవారుగా నుండుటకు, నిర్హేతుకములు సాధ్యములను నమ్మకము మూల

కారణము. దీనివలెఁ బౌరుషమును లోలోపలఁ దినివేసి జీవితము నిస్సారము చేయు చీడపురుగు వేఱొకటిలేదు. కావున నింద్రజాలములు, నిర్హేతుకములు, నిష్కారణములు, అవ్యాజములు, ఆకస్మికములు, ప్రకృతియందు లేవని గ్రహించుట పౌరుషోద్దీపకము. ఈన్యాయమును బ్రకటించుట మనుష్యులకును దేశమునకును శ్రేయోగౌరవదాయక మగునని.

కవులయొక్క జీవితములమాత్రము పరిశీలించినచో భాషా సమష్టియొక్క చరిత్రము చక్కఁగా వేద్యముకాఁగలదు. వ్యష్టికంటె మొత్తముమీఁద సమిష్టిప్రధానము. వాఙ్మయసర్వస్వము నేకసత్త్వగాఁ గొని చరిత్రశోధనము చేసినవారిలో వంగూరి సుబ్బారావుగారు ప్రథములు. ఈచరిత్రములోని విషయము లితరగ్రంథములలోఁ గన్పట్టినప్పటికిని కర్తగారి దృష్టియు నవపూర్వఁబడిన తీరును వేఱు. దీనికి మార్గదర్శకములైన గ్రంథములు పాశ్చాత్యభాషలలో వేన వేలున్నవి. మనభాషయందు నాకవి యగోచరములు. ఇటీవల లూయిస్‌రైస్‌గారు వ్రాసిన కన్నడవాఙ్మయచరిత్రమును సుబ్బారావు గారు ప్రాతిపదికముగా ననుగమించి యున్నారు. రైసువంటి చారిత్రకా గ్రేసరుఁడు చూపినమార్గము సంభావ్యమని వేఱుగాఁ జెప్పవలయునా?

ఆంధ్రవాఙ్మయముయొక్క పరిణామమునందలి దశలును, వాని హేతువులును నిందుఁ జక్కఁగాఁ జూపఁబడియున్నవి. ఈవిచారణలు తెలుచు సంఘశాస్త్రమునకు జెందినవిగాన నీకవిగారిదృష్టి, ప్రభుత్వ ములు మతములు మొదలగువాని నాక్రమించి, వానిచేఁ గలిగిన ఫలములను విమర్శించి యున్నది. వాఙ్మయచరిత్రము సంఘశాస్త్ర సంబంధిగా వ్రాయబడియుండుట శ్లాఘనీయమైన విశేషము. అనేక స్థలముల సుబ్బారావుగారు నూతనయోజనలఁ బ్రయోగించి క్లిష్టార్థ ములకు నన్వయము నద్భుతభంగిఁ గల్పించియున్నారు. ఇవిమొత్తము

మీఁద వెఱ్ఱియూహలకుఁ జేరినవిగాక విమర్శనపద్ధతి ననుసరించిన గృఢసత్త్వములుగా నున్నవి. ఎన్నియో గ్రంథములఁ బరిశీలించి, పరిశోధనల నెన్నియోచేసి, యట్లు సేకరింపఁబడిన సామగ్రులఁ దేట తియ్యావి విధమున నివేదించియున్నారు. శైలి రసవంతముగాను, స్పష్టముగాను నున్నది. వాఙ్మయచరిత్రరచనకుఁ గావలసిన గుణములన్నియుఁ దాల్చి నట్టి సుబ్బారావుగారీగ్రంథమున కుద్యోగించుట భాషాభాగ్యమే కాని వేఱుకాదు. వీరికిని వీరిగ్రంథమునకును సర్వవిధములఁ నభ్యుదయమును జయమును గలుగునుగాక !

ఆంధ్రభాషానుశాసనము

సూర్యనారాయణీయమను పేర దేశప్రసిద్ధిగాఁ జిరకాలము పఠనీయముగా నుండఁబోవు నీవ్యాకరణమందలి విషయ మఖండము. రచనాపద్ధతి నూతనము, గంభీరము. ఆంధ్రభాషయందు వాత్సల్యము గలవాఁడనగుటచేఁ గారణాంతరములచేతను గార్యాంతరములచేతను శాసనమునకుఁ బీఠిక వ్రాయఁబూనితిని. దీనిని పాఠకులాదరింతురుగాక!

వ్యాకరణమును వ్రాయుపద్ధతులు రెండు. చరిత్రానుసారముగా వ్రాయుట యొకటి. సిద్ధాంతధోరణి రెండు. చరిత్రానుసారముగా వ్రాయువారు భాష యేయేకాలముల నేయేమార్పులు చెందినదియు వివరించి పరిణామప్రకారమారసి తమకాలమందలిస్థితి యిట్టిదని తెలుపుదురు. మఱియు గుణదోషములనఁబడునవి స్వతస్సిద్ధములై శాశ్వతత్వమును వహించినవి కావనియుఁ, గాలానుసరణములనియు నానాఁటి పాలీనాఁటి విషమగుటయు, నీనాఁటి పాలానాఁటి విషముగ నుండుటయు సంభవించుట ప్రకృత్యతీతముగాదనియు నిరూపింతురు. ఇంకను వ్యాకరణముతోడి జ్యోతిషమును బ్రకటింపఁదలఁచిన సాహసాత్ములు భావిపరిణామము లెట్లుండునేమోయని యనుమానించుటయుఁ గలదు.

కాలక్రమాగతములైన వికారములను నిర్వచించిన మాత్రమున బరిణామపద్ధతి సంపూర్ణము గానేరదు. ఆవికారములకు జనకములైన హేతువులను విశదీకరించుట దాని విధి. ఈహేతువు లెన్నియో విధములు. కొన్నిమార్పులు స్వాభావికములుఁ గాలకల్పితములై యుండును.

మఱికొన్ని పరభాషాసంపర్కముచే సంభవించును. ఒకజాతిజనులు వలసపోవుట, పరాక్రమమున నితరదేశములాక్రమించుట, వాణిజ్యాదులచే నితరరాష్ట్రములతో సంబంధముగలిగి యుండుట, విదేశీయులు దౌర్బల్యక్షయపీడితులమైన మనల వశముచేసికొని, వారిభాషలను నాగరకతను మనదేశమునఁ బ్రసరింపఁజేయుట—యిత్యాది హేతువులెన్నియో యీసందర్భమున నూహ్యములు. శాస్త్రకారుఁడు నిష్పక్షపాతబుద్ధితో సర్వసమునన్లు వివేకమొక్కటి మాత్రము వినియోగించు యీకారణములను వీని ఫలములనుగూడ నారయవలయును.

హిందువులలోఁ జరిత్రాత్మకదృష్టి చాలవఱకుఁ దక్కువ. అధికారమే యాధారముగాఁగల యమోఘసిద్ధాంతములవిరచన వీరి మనస్సున కెత్తివచ్చిన మార్గము. ఈపార్శ్వదృష్టి యిట్లు ప్రబలియుండుటకుఁ గారణము లేకపోలేదు. నిరంకుశప్రభువులు. నిరంకుశగురువులు. వీరికాళ్ళక్రింద జన్మాంతరములు పడియున్న వారికి హేతువాదము పరిణామపద్ధతులు నలవడుట దుర్ఘటము. ప్రభువులును, బూజారులును దమమాట వేదముగ విధించి, విధేయత్వము సాధించి, తమమతములు వికారములని యేర్పడినచో గౌరవభంగమగునను భయముచేతఁ దమకల్పనలన్నియు నిర్వికారములు, సనాతనములునని ప్రకటించుటయుకాక, విద్యావ్యాపనమును నిర్మూలించినవారై స్వాతంత్రయోజనలను మొలకెత్తనీయక, యొక్క జ్ఞాపకశక్తికిఁ దప్ప మఱియేమనఃకళలకును వికాసము గలుగఁజేయక, దాదాపు వెయ్యేండ్లు మాయఁగట్టినందున విజ్ఞానము, ఉపజ్ఞ, నిరాఘాటపరిశోధనలు, మనయందు శోషించియున్నవి. సుమారు క్రీ. శ. 900 వ సంవత్సరము వఱకు దినదినప్రవర్ధమానమై నూతనములైన కొమ్మలు, చిగుళ్ళు, పువ్వులు, పండ్లు వెలయించుచున్న హిందూమహావృక్షమే సందర్భములచేత, నేహేతువులచేతఁ బెరిగెడుశక్తిని గోల్పోయినదో యది

యితిహాసమండలమునకుఁజేరిన విచారము. ఏది యెట్లున్నను నిపుడొకటిరెండు తరములుగఁ బునర్వికాసభాసురమై యది తలిర్చుచున్నది. మనలోని నూతనకవిత్వములు, విమర్శనలు, చరిత్రగ్రంథములు, భాషాపరిశోధనలు మొదలగునవి నా యీ యుత్సాహవాక్యమునకు దృష్టాంతములు.

మనజీవితము పునర్వ్యవస్థఁ దాల్చి నవ్యకళాశోభితమగుచున్నదనుటకుఁ దార్కాణముగాఁ జూపఁదగిన సద్గ్రంథములలో శ్రీమల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారి "ఆంధ్రభాషానుశాసన" మొకటి. 'ఆంధ్రభాషానుశాసన పరిణామప్రకార' మని దీనికి స్వారస్యసూచకద్వితీయనామకరణము చేయుదురేని గ్రంథముయొక్క స్వభావమింకను బరిస్ఫుటమగును. ఏలననఁగాఁ జారిత్రాత్మకదృష్టిమైఁ బరిణామపద్ధతినిబట్టి వ్రాయఁబడిన వ్యాకరణమిద్యని ఈయూహ నికాచారము రీతిని రచింపఁబడిన గ్రంథమింకెద్దియు నాకుఁ దెలిసినదిలేదు. ఒకవేళ నెందైన నుండెనేమో! గాంభీర్యమునందును, సర్వాంకషత్వమునందును దీనితో సమానముగా నుండుట ప్రకృత మరిదియని తోఁచెడిని. ఈశ్లాఘన మతిశయోక్తిదోషభూయిష్ఠమై యున్నయెడల దానిని నా యవిచారణ కారోపింతురుగాని పక్షపాతమునకు వలదు.

పరిణామప్రకారము వ్రాయుట కాధారములైన సామగ్రులు ప్రతిదినమును సేకరింపఁబడుచున్నవి. 'బిషప్ కాల్డువెల్లు' ద్రావిడభాషల సమీపబాంధవ్యమును స్థాపించి మార్గదర్శకుఁడాయెను. 'ఫీలాలజీ' యనఁబడు భాషాతత్త్వశాస్త్రప్రకారము మరాటి, తెనుఁగు, అరవము, కన్నడము మొదలగుభాషలను బరిశీలించి వానియొక్క సాదృశ్యములను శేషగిరిశాస్త్రిగారు మొదలగు కొందఱు పండితులు వ్యక్తపఱచియున్నారు. మఱియుఁ బ్రాచీనశాసనపరీక్షలీకాలమున గొప్ప సర్కారు శాఖగనేర్పడి నెఱవేర్పఁబడుచున్నవి. తెనుఁగు దేశములో

కే. వి. లక్ష్మణరావుగారు, శ్రీజయంతి రామయ్యపంతులుగారు, ఇతిహాసకమండలివారు, ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారును, ఇత్యాది మహనీయులు శాసనముల ప్రతిబింబములను బ్రచురించి యాయాకాలముల యందు లిపిస్వరూపము లెట్లుండెను, ప్రయోగములు, అర్థములు, ఛందస్సు లెట్లుండెను, అను విషయములకు నిర్ధారణసూత్రము లేర్పఱుచుటలో విశేషించి కృషిచేసి శాస్త్రాభిమానుల మన్ననలకు బాత్రులైరి. శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు ప్రకటించిన నన్నెచోడుని కుమారసంభవము భాషావిషయికవిచారములో నూతనయుగమును స్థాపించినదనవచ్చును. శ్రీనడకుదుటి వీరరాజు ప్రభృతి పండితులు ప్రాచీనసంప్రదాయములను వితర్కించుచు నూతనాంశము లను బ్రసిద్ధపఱుచుచున్నారు. రాజరాజనరేంద్రుని పట్టాభిషేకసంచికలో నన్నయభట్టుయొక్క ప్రయోగవిషయములు కనఁబడును. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రికలో వీరరాజుగారు పరిశోధన నామమున్యాదకు నన్నెచోడుని గుఱించి చర్చఁజేసి యనేకవ్యాసములు వ్రాసియున్నారు.

వ్యావహారికభాష లనుష్ఠేయమను వాదనకుఁ బ్రమాణముగా శ్రీగిడుగు రామమూర్తిపంతులవారు ఆంధ్రవాఙ్మయమును విశేషవిచక్షణతతోఁ బరిశీలించి ప్రయోగసామగ్రిని బుష్కలముగా సేకరించియున్నారు. దానిని 'ప్రయోగచంద్రిక' యను పేరిటఁ బుస్తకముగాఁ బ్రచురింపవలయునని వారిని నేనొకానొకప్పుడు ప్రార్థించియుంటిని. అంగీకరించిరిగాని యేకారణముచేతనో యాకార్యమునింకను బ్రారంభించినట్లు గానము. భాషాపరిణామప్రకారమును విశదపఱుచుటకు శ్రీగిడుగు రామమూర్తిపంతులవారి వ్యాసములును, చర్చలును లక్షింపఁదగినవని తోఁచెడిని. ఈవిశాలప్రపంచమున శ్రీసూర్యనారాయణశాస్త్రిగారును స్వయంకృషిమైఁ బంటకుఁదెచ్చిన వస్తురాశి గుణమునందును, బరిణామమునందును నమేయమైయున్నది. ఎన్నియో

సంవత్సరములుగాఁ దదేకనిష్ఠతో నార్జించిన యర్థచయములను భాషా కైంకర్యార్థ మిందు మనభాగ్యమున సమర్పించి యున్నారు. ఇట్లు నానాఁటికి భాషాజ్ఞానము విస్తరించుటయుగాక శాస్త్రవిధేయమైన వికారముగూడఁ దాల్చుచున్నది. ఈభాషాసామగ్రి యింతటితో ముగియదు. దినదినాభివృద్ధిని గాంచును. అందుచే నిఁక నెట్టినూతనాను మానములు స్థాపింపఁబడనున్నవో యెవరికెఱుక.

నేను విద్యార్థిగా నున్నకాలములో సంప్రదాయము నుపన్య సించు సిద్ధాంతవ్యాకరణములేకాని చరిత్రాత్మకవ్యాకరణములు మందున కైనలేవు, తుద కింగ్లీషుభాషలోనున్న విషయము లైనఁ బరివర్తించి మాకెవరును జూపరైరి. శ్రీపరవస్తు చిన్నయసూరిగారు పెట్టినదే భిక్షు. నన్నయభట్టీయమును స్పృశించుటయుఁ గలదు, కాని, దేనిని జదివినవారొక్కరే; భక్తిరసముతో వేదపారాయణము చేసిన మాడ్కియే గాని యుక్తిరసము, స్వతంత్రవిమర్శనములేను. "నిత్యము. వికల్పము. బహుళము. ఆర్యవ్యవహారంబులదృష్టంబులు. గ్రామ్యంబులు." అని వర్గీకరణమున కేకారణముచేత నీ వివిధపరిణామములు సంభవించెనో దాని నారయువలయునన్న చిత్తవికారమైన మాకుఁ గలిగినదిగాదు. తుదకు భాషాప్రయోగములనైన నామూలాగ్రముగ నారసి సూత్ర నిర్ధారణచేయుటయుఁ దెలిచు కానరాదు. వ్యాకరణమనిననే తలనొప్పి. కారణములుచెప్పి చూపి విశదీకరింపక మతమురీతిగా వల్లింపఁజేసిన మొదల శిరోవేదనగాక చిత్తవికాసమెట్లు గలుగును. కాలేజీక్లాసులలో సైతము వ్యాకరణమనిన గ్రుడ్డిపాఠమనిపేరు. తుదకుఁ దర్కశాస్త్ర సంబంధిగానుండు కారకపరిచ్ఛేదమునైన హృదయాకర్షముగాఁ జెప్పెడి యాచారములేదు.

కారణాతీతమైన సనాతనసిద్ధాంతముగా వ్యాకరణము వ్రాసిన వారిలో నన్నయ్యయు చిన్నయ్యయు నగ్రగణ్యులు. ఆవ్యాకరణము

లును సప్రయోజనములు. వానియందు గౌరవభావముంచుట న్యాయమే. శ్రీమల్లాదిసూర్యనారాయణశాస్త్రిగారి పద్ధతినవీనము. స్వతంత్రము. వారి యనుశాసనపరిణామప్రకారములోని నూతనాంశములెల్ల వివరింపఁ బూనినయెడలఁ బీఠికకు మాఱుగా గ్రంథము వ్రాయవలసి వచ్చును. ఈనాఁటివఱకుఁ బ్రోవైన సామగ్రులను వివేకముతో నుపయోగించి యున్నారు.

ప్రతిప్రకరణమునందును జారిత్రకదృష్టియు ససాధారణయోజనాశక్తియు విస్పష్టములు. ఇందు సుమారు 160 గ్రంథములలోని ప్రయోగములు క్రోడీకరింపఁబడియున్నవి, ఇందున్న ప్రకరణములను జదువవలసినవేయైనను బ్రథమభాగములోని యవ్యయసంధిప్రకరణములును, ద్వితీయభాగములోని యన్నిప్రకరణములును (అందును ముఖ్యముగా శబ్దకారకప్రకరణములు) ఈశాస్త్రిగారి యనన్యశాస్త్రసవిచారణవిన్యాసములకు మంచియుదాహరణములు. పండితులకును, విద్యార్థులకును, రసవంతముగా ద్రాక్షాపాకముగా వ్యాకరణమును నివేదించు గ్రంథమును రచించిన శ్రీమల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారి నెంతప్రశంసించినను నత్యుక్తి తటస్థింపదు.

ఆధునిక కవితాఖండము

౧

తొలకరి — తొలిపలుకు

ఈ గ్రంథమును రచించిన కవులు శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతము గారును, కాటూరి వేంకటేశ్వరరావుగారును. "తొలకరి" యని భావగర్భితమైన శీర్షిక నిడియుండుట చేత వీరు వయసునఁ జిన్న వారనియు నయ్యది వీరి మొదటికృతి యనియు నూహించెదను. ఎట్లును నానాభావబంధురమైన హృదయము గలవారనుట స్పష్టము. రసార్ద్రహృదయులు నిత్యయౌవనులు గదా!

ఈ పుస్తక మనేకకృతులచే రచింపఁబడిన సుకుమారపుష్ప మంజరి యన నొప్పుచున్నది. ప్రతికృతియొక్కయు రససౌరభము, ఆకృతివిలాసము, కాంతియొక్క వినోదము, అనన్యమును నసాధారణమును నైయున్నవి శైలుల తెఱంగులును వివిధములు. "రక్త తిలకము" ప్రాచీనధోరణిని దిద్దఁబడియున్నది. "నపుశీలవయుష్కలు" "నడుదకనుల్ విశాలము లు" ఇత్యాదిపద్యములయొక్క రచనకును, "కోకిల" "జొన్నచేను" మొదలగు కృతులకును భేదమున్నది. ఈ భేదము భావము ననుసరించి యుండుటచేతఁ గళాకౌశలమునకుఁ బోషకముగా నున్నది. మొత్తముమీఁద నీ కవులధోరణి యాధునికము. యాధునిక మనుటకంటె నవీనమన్న నింకను సత్యము. ఆంధ్ర భాష యను మహావనము కొన్ని శతాబ్దములుగఁ బెరుగుటమానియుండి నూతన దేశీయజీవితమను ఋతువు వచ్చినంతనఁ బ్రాతప్రబంధము లను పండిన యాకులను రాల్చి, పాశ్చాత్యసంపర్క మను కృషి మొదలగు కారణములచేతఁ దనకు నైజమైన పునర్వికాసమును నూపుట కారం

భించి, క్రొత్త క్రొత్త చిగుళ్ళను, బూవులను వెలిఁబెట్టుచు నవీన వసంతమును ధరించి యెంతయు మనోహరముగనున్నది. ఈ మహనీయసృష్టి ప్రభావమునకును బ్రకాశమునకును జేరినవారిలో నీ కవులు ముఖ్యముగ గణనీయులు.

ఈకృతు లనేకములు భావగీతములని యిప్పుడు ప్రచారమునకు వచ్చిన క్రొత్తకవితా ప్రపంచమునకుఁ జేరినవి. ప్రకృతివర్ణనలు కడుఁ జక్కఁగను, సూక్ష్మదృష్టితోను జేయఁబడియున్నవి అంతియ కాక, ప్రకృతిస్వరూపములు వికారములు మొదలగు వానికిని, మనుజుల యొక్క — యంతను నకృత్రిమస్వభావులయొక్క — చిత్తసంచారములకును గల సంయోగమును గవులు మఱచియుండలేదు. గుణమున నింతకంటె శ్రేష్ఠమైన కృతులు మన భాషలోఁ బెక్కులులేవు.

ఈకవిత్వము ముఖ్యముగ సరసుల నాకర్షించునదిగా నున్నదని నాయభిప్రాయము. గడును బాఱిన నాలుకల కిట్టిది యట్టె రుచింపకు కాఁబోలు. కవిత్వముయొక్క చెప్పరాని, చూపరాని, పట్టరాని, యంటరాని సొగసుదన మెంతయభిరామముగా వర్ణించియున్నారో చూడుఁడు.

"సీ. చూతురా ? దీనిని జూతపల్లవఖాది
నీ పికాంగనాగాననిస్వనంబు,
కాందురా ? దీనిని గ్రొమ్మెఱుంగులజిల్గు
పనికిఁ గాఁచగిన కుందనపుఁదళ్కు
కావలెనా ? యిద్ది, కలువపూరేకు పా
త్రములఁ జిప్పిలెడు మెత్తదనమ్ము,
వలయునా ? మలయపర్వత సానువులనుండి
దిగుమతియగు కమ్మతెమ్మెరలివి

గీ. తీయుదుర ? దీని వెన్నెల తేటనిగ్గు
ఓలయుదుర ? దీనిఁ బచ్చకప్పురపుఁదావి
కోరికొందుర ? దీనిఁ గటీర జలము
త్రావిమాతుర ? తీయని పూవుఁ దేనె."

ఇఁకఁ బ్రకృతితో లీనమై యా సాయుజ్యసుఖముచేతఁ బరవశులై మాటలాడినారో యాను నట్లుండెను నీక్రింది వాక్యము లాకర్ణింపుఁడు.

గీ. నీడలారెను నీ చెల్లితోడ దొంగ
బూచి దోబూచి యాడుచుఁ బ్రొద్దుగడపు
చందమామను బట్టి నెంచవుగదన్న !
ఎచట కేగును జాబిల్లి ? యింట నీదు
చిన్ని చెల్లెలు నీవులేకన్న బువ్వ
తిననటంచుఁ బోరుపెట్టుచుండెనుగదోయి ?
పలుకు పలుకునఁ జనుము, నిన్నరయువారి
కంటె ముందుగఁ జెల్లితో నింటిముందు
నారుబయటను గంచమ్ముసందుఁ దొంగి
చూచు జాబిల్లితోడ దోబూచి యాడు
కొనుచు బాలను నన్నమ్ము తినుగాని."

"జొన్న చేను" అనిర్వాచ్యమైన మాధుర్యముగలయది. దాని యందలి యీభాగమును దిలకింపుఁడు.

"గీ. సెనగపూరైక తొడిగిన చిన్న దాన !
చిలుకయొక్కటి వ్రాలె నామలుపునందు
నెంత తోలిన పోవదేనేమిసేతు ?
మెఱపలీయేడు మీకునన్నృద్ధి, వంగ
చెట్టు లిప్పుడిప్పుడె పూతపట్టుచుండె

బంతిపూవులు ముగ్గులపండువునకు
సక్కెరకుపచ్చు, నిమ్మ్యేడకొక్క మిఱప
పండుపండెను—కోయక వదల దీని.
గోలుచుట్టిని నేఁ బిట్టఁబ్రాలకుండఁ
గోసికొనుమింక గుప్పెడు—దోసతీవ
లున్నవాదరిగాఁ; గాయలున్న వేమొ
చూడుమిఁక—నాల్గుకట్టల నూడబెఱికి
కంకులను గొట్టుచుందు, నాకంచు కేగి
చిఱుకులందెమ్ము వీనిఁ గాల్చెదవుగాని.
పచ్చజొన్నలు తీయని పాలుగారు
లేతగింజలు తినుము కాలిచిన నింత
తీపియుండదు—తట్టనెత్తెదవదేల?
నూఁగుపోవ నూదెదిదన్క నాగలేవె?"

ప్రాచీనశైలికిఁ—అనఁగా ప్రాచీనవిషయవర్ణనల కనుగుణమైన శైలికిని—ఆధునిక శైలికిని—అనఁగా నవ్యభావములవర్ణనల కనుగుణమైన శైలికిని—గలతారతమ్యముల నెవరైన విమర్శకు లొకరు పరికించి వివరించిన బాగుండును. వాడఁబడు పదములు వేఱు. అవి కూర్పఁబడు విధములు వేఱు. పూర్వులాశ్రయించిన పద్యములు ముఖ్యముగా వృత్తములు, కందములు. ఇప్పటి నవకవులకు విశేషముగా యోగ్యములయినవి గీతములు, ద్విపదలు. పూర్వకాలపు స్వతంత్రాంధ్ర గ్రంథకర్తలు విశ్లేషించి 'తరువోజ' 'అక్కర' మొదలగు పద్యరీతులను వాడియున్నారు. సీసముగూడ మనయదియేయని చెప్పవచ్చును. ఇప్పటివారు కొంద ఱపూర్వచ్ఛందస్సులను గ్రహించియున్నారు. ఇట్టి మార్పులింకను నెన్నియో సంభవించినవి. వాని నామూలాగ్రముగా విశదీకరించుటకు నాకుఁ గాలముచాలదు. శక్తి యంతకుమున్నె లేదు.

అయిన నొక్కమాట. ఈ పరిణామము సహజమనియు ననివార్య మనియుఁ దోఁచుచున్నది. పూర్వులభావముల రీతులు, వారిమార్గములువేఱు. ఇప్పటివారి భావప్రచారము వేఱు. మనకు రంగస్థలము విశాలముగా నుండవలయును. మనభావస్రవంతి యనేకోపనదుల కూడికచేఁ గల్లోలమును నడతెగని ప్రవాహముగలదిగా నుంటచే సంక్షేపవిక్షేపములకు సులభసాధ్యములైన గీతములు, ద్విపదలు, అను కూలించినట్లు వృత్తము లనుకూలింపవు. మఱియు వృత్తములు సంస్కృతమునుండి పుట్టినవి. అవి తద్భవములునుగావు, తత్సమములు. ఆంధ్రులయాత్మకు నవి తగిన శరీరములు కాఁజాలవు. కావున మనము స్వతంత్రముగాఁ గృతులు రచింపఁబూనిన యీవర్తమానకాలమున ద్రావిడలోకసంజనితములైన ఛందోభంగులు పునఃస్థాపితములు కావచ్చుటలోఁ జోద్యమేమి! మంజరీద్విపదయనుఁ బాడఁబడిన పల్నాటి వీర చరిత్రమునకంటె, వేయన్న మాటవెలఁదులకంటె మించినకవిత్వము నూహింపసాధ్యమా? కాదని నావిన్నపము. అట్లగుట మనలో స్వచ్ఛందముగా మొలచి పెరిగిన వృక్షముల నీడలలో మనమానసి కాయాసమును మనము దీర్చుకొనుట సహజముకదా!

ఇదివఱలో మనకవితాది కళలు పరతంత్రములుగా నుండినవి. ఇప్పుడు మనతోపాటు వానికిని స్వాతంత్ర్యము వచ్చినది. కావున సంస్కృతముయొక్క దాస్యమునుండి విముక్తినొందుచున్నారమని నానమ్మకము. ఆర్యుల మతములు, వారి వర్ణధర్మములు, సంఘనీతులు మొదలగునవి యన్నియు స్వాతంత్ర్యపరీక్షకుఁ బాత్రములు. వర్జనీయము లైనను గావచ్చును.

అయిన నొక జాగ్రత్త. ఆర్యదాస్యమువదలి యాంగ్లేయదాస్యములోఁబడుట యేమాత్రమును మంచిదిగాదు. ఎట్టి పారతంత్ర్యమును స్వాతంత్ర్యమునకు సాటిగాదు. స్వాతంత్ర్యమనఁగాఁ బరులతో సంబం

ధము లేకయుండుటగాదు. మఱి మనబుద్ధిని బ్రయోగించి యన్ని కాలములందలి, యన్ని దేశములందలి గుణములను సాధ్యమైనంత వఱకు గ్రహించి మనలో జీర్ణముచేసికొని దినదినప్రవర్ధమానులమై యుండుట. ఎండి బిఱ్ఱబిగిసికొని గాలినిబీల్చలేక నీళ్ళనుద్రావలేక పడి యుండు వంటకట్టె స్వాతంత్ర్యమునకు నిదర్శనము కాదు. తుదకు సజీవత్వమునకును గాదు. దానిగతి క్రమముగఁ గాల్పఁబడుటయు. నే నాదేశించునది స్వాతంత్ర్యము. కేవలత్వముగాదు.

ఈ కవులు నిక్కముగా స్వతంత్రులు. ఆంగ్లేయాది వాఙ్మయముల సారములఁబీల్చి తమయందు లీనమగునట్లుచేసి దానిచేఁ గలిగిన పుష్టిచే బుష్కలముగా వ్రాయువారు. వీరి కవిత్వమున నిక్కంపు మంచినీలములున్నవి. తళుకుబెళుకు రాళ్లులేవు. అయినను రత్నపరీక్షయందు సమర్థులగువారికిఁగాని సామాన్యులగు వాసిగుణము నెఱుఁగనలవికాదు.

"సుకవి భోగమ్ములిచ్చెడి వస్తువులను, వీని
నలిపివేయకుఁ డటుసటు కలఁచివైచి."

౨

శాలివాహన గాథాసప్తశతీసారము

•••••○○○•••

ప్రస్తావన

ఈగ్రంథమును రచించిన శ్రీ అనంత కృష్ణశర్మగారిని గూర్చి ప్రశంసింపఁబూనుట యధికప్రసంగము. వీరు ఆంధ్రసాహిత్యలోకమున సుప్రసిద్ధులు. సంస్కృతవిద్యాపారీణులు. సంగీతకళాకోవిదులు. ఒక పాండిత్యమే కాక రసికత్వమును సంపూర్ణముగ వహించిన ధన్యులు. ముఖ్యముగా నాకెంతయు మిత్రులు. వీరు మొట్టమొదట నాతోఁ బరిచయము చేసినది సుమారు ఇరువది యేండ్లక్రిందట. అప్పుడు వయసునఁ జిన్నవారయ్యుఁ బాండిత్యమునఁ బ్రగల్భులై యుండిరి. కొందఱికిఁ బాండిత్యపరాయణులును. అయినను వారి సహజ సౌమనస్యమును, బహుశః, ఒకించుక నాయొక్క దోహదమును జేరి సరససాహిత్యమునకుఁ బ్రేరేపించినవి. అప్పటినుండియు వీరు రచించిన గ్రంథములన్నియు నానందవాహినీతరంగములు. "మీరాబాయి" యు "తార" యు నిందునకు నిదర్శనములు. భావనాశక్తియందే కాదు, విమర్శనక్రియయందును వీ రసాధారణ ప్రజ్ఞ కలవారు. వీరు రచించిన ఎఱ్ఱన్న నాచనసోమన్నల తారతమ్యనిరూపణము మోఘమైన వ్యాసము. వేమన్నపై వీరు వ్రాసిన గ్రంథమిప్పటి వచనగ్రంథములలో నగ్రగణ్యము. ఇది గ్రంథమనుటకంటె కావ్యమనుట యింకను నిజము. అట్టి వారీగాథాసప్తశతీసారము నాంధ్రీకరించుట వారియొక్క రసజ్ఞతకును మన భాషకును గురుత్వమాపాదించు కార్యము.

ఏ పరిస్థితులయందు గ్రంథములు రచింపఁబడినవో యవి కొంతకుఁగొంత మనకుఁ దెలిసిననేకాని వాని స్వారస్యమును సంపూర్ణముగ గ్రహింపఁజాలము. నాకీగ్రంథవిషయమైన చరిత్రజ్ఞానము సర్వశూన్యము గావున దానిఁగూర్చిన ప్రశ్నలను వేసి శ్రీశర్మగారినే బదులు చెప్పుమంటిని. తమ శోధనలచేఁ దేలిన విషయములను సమగ్రముగ వారు నాకు నివేదించిరి. ఆ లేఖనే యిందుదాహరించుచున్నాను :—

"......ఈ గ్రంథము ప్రాకృతభాషలో ఆర్యావృత్తములలో వ్రాయఁబడినది. ఏడు వందల పద్యములు గలిగి ఏడు శతకములుగా విభజింపఁబడినది. ఒక్కొక పద్యమును స్వతంత్రమై పరస్పరసంబంధము లేనిదనుట స్పష్టమే. ఇట్టివానికి 'గాథలు' అని వ్యవహారము...... దీనిని సంగ్రహించినవాఁడు శాల, హాల, సాతవాహన, శాలివాహన, సాలాహణ, ఇత్యాదినామములుగల ఆంధ్రరాజు. ఇతఁడు శకారాతి యగు విక్రమాదిత్యుని సమకాలికుఁడైన కుమ్మరిదొర యనియు, ఇరువురికిని జరిగిన యుద్ధములో విక్రమార్కుని జంపి చక్రవర్తియై రాజ్యమేలెననియు వాడుకకథ ప్రసిద్ధమే. విక్రమార్కునికిఁ బ్రతిగా నితనిపేర నొక శకమేర్పడి దక్షిణదేశమందింకను బ్రచారమునందున్నది గదా. క్రీస్తుపూర్వము మొదటిశతకము నందుమ విక్రమశకమును, క్రీస్తుతరువాత మొదటిశతకము తుదిని శాలివాహనశకమును బ్రారంభ మగుచున్నవి. క్రీ॥ శ॥ ఎనిమదవశతకపు బాణభట్టు ఇతనిని పేర్కొని యున్నాఁడు. అతనికంటెఁ బ్రాచీనమైన వాత్స్యాయన కామసూత్రమున నితని పేరుల్లేఖింపఁ బడియున్నది. చరిత్రశోధకులితనిని ౧, ౨, ౩, శతాబ్దములకు వేఱువేఱుగా వేయుచున్నారు. అనేకులితనిని మొదటి శతకమువాఁడనియే నమ్ముచున్నారు"

"దీనికి సంస్కృతప్రాకృతములందుఁ బ్రసిద్ధమైనపేరు 'గాథాసప్తశతి' కాని 'శాలివాహనసప్తశతి' యనియు వాడుక గలదు. "నూనూఁగు మీసాల నూత్న యౌవనమున శాలివాహన సప్తశతి నోడిచితి" నని శ్రీనాథుఁడు వ్రాసెను. అతని యాంధ్రీకరణము మన దౌర్భాగ్యముచే—లేక నాభాగ్యముచే—నశించినది. శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు తమయొద్ద ఆగ్రంథమున్నట్లు సూచించినారు... ఇదిగాక శాలివాహనుని విజయములను దెలుపు 'లీలావతి' యను ప్రాకృత కావ్యము లభించినదనియుఁ బ్రకటించుచున్నామనియు వారు బహిరంగపఱచినారు. కీ. శే. వంగూరి సుబ్బారావుగారు తమ శతక కవుల చరిత్ర యుపోద్ఘాతములో ఎక్కడనుండి సంపాదించిరో కాని—శ్రీనాథుని శాలివాహన సప్తశతిలోనిదని యీక్రిందిపద్యము నుదాహరించినారు.

'ఉ. వారణసేయఁ దావగొనవా, నవవారిజమందుఁ దేఁటి క్రొ
వ్వాఁక చుఱుంట నివెఱుఁగవా, ప్రియువాతెఱఁ గంటిఁ గంటికె
వ్వారికిఁ గెంపురాదె, తగవా మగవారలదూఱ, నీవిభుం
డారసి నీనిజం బెఱుఁగు నంతకు నంతకు నోర్వ నెచ్చెలీ!'

కాని యిప్పటి సప్తశతి ప్రతిలో దీనికి మూలమైన ప్రాకృత గాథ కానరాదు. ఇప్పుడచ్చైన ప్రతికిని నందందు లభించు వ్రాఁత ప్రతులకును పద్యముల సప్తశతసంఖ్య యొక్కటైనను తారుమారులు చాల కలవని తెలియవచ్చుచున్నది. ప్రతులలోని పద్యములన్నియుఁ జేర్చిన సుమారు రెండువేల పద్యములగునఁట! ఒక పండితుఁడు దీనిని నూతనముగా సంస్కరించి ప్రకటింపఁ బ్రయత్నించుచున్నాఁడని వినికి."

"సర్వజ్ఞ చక్రవర్తి, వీరనారాయణుఁడు—ఇత్యాది బిరుదులతో గల కొండవీటి పెదకోమటి వేమభూపాలుఁడు—శ్రీనాథకవి కాశ్రయ దాత—ఈసప్తశతిలోనుండి సారమైన నూఱుపద్యముల నేఱుకొని

సంస్కృతమున వ్యాఖ్యానము చేసినాడఁట. 'కోట్లకొలది గాథల నుండి హాలుఁడు ఏడువందలు సంగ్రహింపఁగా నేరిప్పుడందును సార భూతమైన నూటేఁటినేర్చి టీకను వ్రాసితి' నని యతఁడు చెప్పుకొన్నాడఁట. (ఆంధ్రపత్రిక, శుక్లసంవత్సరాదిసంచిక, పుట ౧౬౬ లో శ్రీఅమరవాది హనుమచ్ఛాస్త్రిగారు.)"

"ఇప్పుడు ప్రకటింపఁబడిన గ్రంథమందలి యేడువందల పద్యములపైకి సుమారు నాలుగువందల పద్యములకుఁ గర్తల పేళ్లు వ్యాఖ్యానమం దుదాహరింపఁబడినవి. తక్కినవి తెలియలేదు. ఒక్కొక్కఁడు వ్రాసినవి పెక్కుపద్యములు గలవు. తక్కినవారిలో నెందఱు సమకాలికులో నెందఱు ప్రాచీనులో దెలియుమార్గములు లేవు ప్రవరసేనుఁడనువాని పేర కొన్నిగాథలు ఈ వానసంగ్రహమునందుఁ జూడవచ్చును. ప్రవరసేనుఁ డనువాఁడు ప్రాకృతభాషయందే కందములలో వ్రాసిన 'సేతుబంధము' అను ప్రసిద్ధ ప్రాచీనకావ్య మొకటి కలదు. ఇతఁడతఁడే కావచ్చును. సేతుబంధకర్త కాలమును మనకు స్పష్టముగాఁ దెలియదు. కాని క్రీ॥ శ॥ 7 వ శతకమునకంటెఁ బ్రాచీనుఁడని, నికరముగాఁ దెలియును. ఇదిగాక హాలమహారాజుయొక్క యాస్థానపండితుఁడగు శ్రీపాలితుఁడు, అతనిచేఁ జాలపూజలు గొన్నాఁడని వేఱొకచోఁ జెప్పఁబడినది. ప్రకృత గాథాసంగ్రహములోఁ బాలితకవిపేరఁ గొన్ని గాథలున్నవి. బృహత్కథ, యను పైశాచభాషాగ్రంథమును రచించిన గుణాఢ్యపండితుఁడు సాతవాహనని యాస్థానమందుండెనని కథాసరిత్సాగరమునఁ దెలియవచ్చును. ఈగాథాకవులలో రోహా, రేవా. మాధవీ, అణులచ్ఛి, అసుంద్ధీ, పహాయీ, ససిప్పహా, వాతా అను ఎనమండ్రు స్త్రీలు గలరను యీకాలపు స్త్రీలగౌరవమును పురుషుల యౌదార్యమును సూచించు విషయము."

"ఇందలి పద్యములలో ననేకములు ప్రస్తావవశముగాఁ జెప్పఁబడిన చాటుపద్యములే యనవలసియున్నది. ఆ కాలపుఁ బ్రాకృత వాఙ్మయమంతయు ముక్కాలు మువ్వీసము నష్టమైయుండుటచే నిందలి కొన్ని పద్యము లేగ్రంథములనుండియైనను నెత్తి కూర్పఁబడినవాయను విషయము నిర్ధరింప వీలులేదు.

"ఇప్పుడు నేను ప్రకటించు పద్యములన్నియు ఆంధ్రీకరణములే కాని నా సొంతపురచన యొక్కటియును లేదు. నేను చేసినదంతయు ఆ యేడు నూర్లలో నాయభిరుచికి నచ్చినవాని నేఱుకొనుట, మూలభావమును జెడనీయక తెలుఁగులోఁ బెట్టఁ బ్రయత్నించుట, ఇంతే...."

ప్రాకృతభాషలో పుంఖానుపుంఖములుగ గొప్ప కావ్యములును శాస్త్రములు నుండెననుట నిర్వివాదము. ఆభాషచేసిన దురదృష్టము, అది బౌద్ధమతమున కాలవాలముగా నుండుట. ఆపాపపరిహారార్థము వైదికమతపునరుద్ధారకులు దానిని ద్రవ్వి యందున్న పుస్తకముల మంటఁగలిపిరి. కొన్నిమాత్ర మీ మారణతంత్రమునుండి తప్పించుకొన్నవి. మఱికొన్నింటి స్వరూపము చీనా, టిబెత్తు (త్రైవిష్టప) భాషలలో లీనమైయున్నందువలన సర్వనాశము కాలేదు. భాగ్యవశమున నీగాథలును మనపాలికి నిలిచినవి.

ప్రాకృతములు జనసామాన్యములో వ్యవహరింపఁబడుచున్న భాషలు. ఇప్పటి దేశభాషలంబోలినవి. వ్యావహారిక భాషయందు వ్రాయఁబడిన వేమన్న పద్యములఁ బోలిన గ్రంథములెట్లు సామాన్య ప్రజల జీవితముఁ బ్రదర్శించునో యట్లే ప్రాకృత కావ్యమును బ్రదర్శించుచుండెనేమో సిద్ధాంతముగఁ జెప్పలేము. కథాసరిత్సాగరమునందు మన పురాణకథలు లేవు. రామాయణభారతవీరుల ప్రస్తావనయు నంచుమించు సున్న. ఇంద్రాది దేవతలు నట్టేకానరారు. మొత్తముమీఁద దేశీయుల దైనందిన జీవితమే యందుఁ బ్రతిఫలితము.

ఊహించి యూహించి యెంత విపరీతాతిశయోక్తులకుఁ బోయినను ప్రపంచజీవితవాసనను వదలినది కాదు. ఇది యీవిషయమున నొక్క-శతాబ్దమునకుఁ బూర్వము పాశ్చాత్యులలోఁ బ్రబలియుండిన 'రోమాన్సు'(Romances) లను బోలినది.

ఈగాథాసప్తశతిలోని యనన్యసాధారణమైన విశేషమే మనఁగా నట్టి విపరీతపు టూహలును వర్ణనములుఁగూడ నిందు లేవు. విషయములు సహజములు. జీవితమునకు యథార్థములు. ఆజీవితము సైతమెట్టిది? ఇందు నాగరక వాసనలేదు. మన ప్రబంధములలోని నాగరకవాసనపట్టణములలోని మురికికాలువల దుర్గంధము 'వప్రస్థలీ చుంబితాంబరము' లైన పట్టణములు; అందు దినదినమును—అనఁగా అమావాస్యనాఁడుతప్ప—చంద్రునిలోనుండు కాటుకనుదీసి కండ్లకు రాచుకొను కన్యామణులు; కామావేశముతో స్త్రీల యంగపరిశీలనమే ప్రధానకార్యమైయుండు రాజులు; మోహాతిరేకముచే నుద్యానవనములోఁబడి పొర్లుచుండెడు నారీరత్నములు ; వారి పచ్చితలంపులు, అంతకంటె పచ్చివియైన మాటలు— ఇత్యాది రోఁతలీగ్రంథమున లేవు. మఱి యిందలి పల్లెటూరివారి జీవితము. పొలముల ప్రక్కన గుడిసెలలోనుండు బీదసాదల మనోహరమైన ప్రేమచర్యలు, గుట్టుదాచి నర్మగర్భముగాఁ బలుకు తీపిమాటలు, చిఱునవ్వుతోఁ జేయు హాస్యములు మొదలైనవి యిందుఁగలవు. గుడిసెలు, వాననీళ్లు కాఱుచుండు కప్పులు, పిండిదంచుట, పొలములలోఁ గృషిచేయుట, యిత్యాదులు-ఈరంగములోని ముఖ్యాంశములు. మనసును నీరుగాఁజేయు లీలలనిన నిందుండునట్టివి. శాంతముగానుండు ప్రేమసాగరమునందలి లేఁదరఁగలలోఁ బున్నమచంద్రుని కిరణములుసోఁకఁ బ్రతిఫలించిన కాంతుల కెనయైనవి దీనియందలి భావములు. ఇందలి భావములు, మాటలు, ఉపమలు మొదలగునవి స్వచ్ఛందముగ నుప్పతిల్లినవి. దూరపుటూ

హాల సహాయముచే బలాత్కారముగఁ బొందింపఁబడినవి యొకటి రెంటికంటె నెక్కువగాలేవు. పద్యములన్నియు భావాంబరమునఁ బ్రకాశించు చుక్కలు. మందహాసమునఁ గన్నులతో సైఁగచేసి మన భావములను వశపఱచుకొని పైకి నాకర్షించునవి. కన్నును మనసును వశపఱచుకొను నాకృతులన్న నిందలి స్త్రీలే. స్త్రీప్రకృతికి వన్నెను గౌరవమును గల్పించువారు వీరు. ఆడంబరములు లేనివారు. చీని చీనాంబరములు రత్నాలనగలు కలనైనఁ జూచియెఱుఁగరు. సహజ సౌందర్యోపేతలు. సహజవిలాసభాసితలు. స్వాచ్ఛందానురాగమను రంగమున వెల్లివిరిసిన భావములనుబట్టి యాటలాడు బాలికలవంటి వారు. మఱుఁగు, మానము, సుకుమారత్వము, ఉన్నవిగాని మనసునకు విపరీతముగ వర్తింపరు. వారి మనసులు మంచివిగాన వారి చర్యలును సహజముగను మనోహరముగను నుండును.

'పువ్వువిల్తు శాస్త్రమర్మము' లింట వివరింపఁబడినట్లు ఏ గ్రంథ మందును లేవు. 'శాస్త్రమర్మము' లనుటకంటె 'కళామర్మము' లని యుండినచో నింకను బాగుండెడిది. ఏలన శాస్త్రము జ్ఞానప్రపంచము నకుఁ జెందినది. కళ యనుష్ఠానమునకు ; అనుభవమునకు శాస్త్రము. శాస్త్రముదెలిసినవాఁడు కళయం దసమర్థుఁడుగా నుండవచ్చును. కళ యందు సమర్థులైనవారు దానికి మూలాధారమైన శాస్త్రము నెఱుఁ గనివారు గావచ్చును.

ఈగ్రంథములోని నాయికలు భాగవత దశమస్కంధములోని గోపికలట్లు ముగ్ధలు. కృత్రిమమనుది యెఱుఁగనివారు. వీరనుభవించు సుఖములు, ఆనందములును దినదినజీవితమను పాలనుండి తీయఁబడిన వెన్న. చూడుఁడు——

శృంగారము :—

" ఆ. అడుగులఁ దమ్ములందుఁ బడివేడు పతిపైఁ పు
చిన్ని కోపమురఁ డెక్కి చెలఁగి యాడ,
అలుక యెంత తెగని దయ్యెను నిల్లాలి
మోమునందు నవ్వు మొలచె నపుడు." (ప. ౫)

" ఆ. వంటయింటి పనుల నంటిన మసిచేయి
సోఁకి యుండెఁ జంద్రసుందరముగ
నింపుగొల్పుచున్న యిల్లాలి మోమును
భర్త నవ్వుచున్నవాఁడు చూచి." (౭)

ఇంక నతిశయోక్తులును ఉత్ప్రేక్షలును నన్నిట్టివిగదా నిక్క
ములు!

" తే. పూనియూఁచెడు నెఱజాణ! ప్రాయ్యిమీఁద
నలుకగొనఁబోకు; రక్తపాటల సుగంధ
మైన నీయూర్పుఁ జవులకు నాసగొనుచు
పొగలెగయుఁగాని మండదీ ప్రొయ్యినగ్ని." (౮)

పల్లెటూరి జీవితమును బ్రదర్శించు పద్యములలో నొకటి రెండు
మచ్చుకు :—

" ఆ. దొరకకుండ నేఁడు దొరకిన చెంగావి
చీరఁగట్టి కాఁపువారి కోడ
లదిగో! చిన్నదయ్యె నడగక తిరిగెడు
విరివియైనయూరి వీధులందు." (౧౬౨)

" క. కనుపాపల నరమూయుచుఁ
గొనగన్నులఁ జూచుచుండు కోడలి తెల్గుఁగన్
గని యజమానుఁడు వలద
న్నను దెరువరి మందిరాంగణమున విడిసెన్." (౧౭౧)

ప్రకృతి వర్ణనము :—

" క. కలఁగవు కమలంబులు ; హం
సలుగదలవు ; చూడవమ్మ చక్కఁగ నెవరో
తలక్రిందుగ నాకాశము
నిలిపినవారత్త ! తేటయగు నీళులలోనన్." (౬౯)

నర్మ వచనములు :—

" ఆ. కనులు గానరాని కటికి చీఁకటి రేయి ;
వలసపోయె మగఁడు ; వట్టియిల్లు ;
దొంగలెవ్వరైన దోతురు సుమ్మి ; ని
ద్రింపవలదు ప్రక్కయింటివాఁడ ! " (౨౧౮)

భావము సకస్మాత్తుగాఁ ద్రిప్పుట :—

" తే. కలికి ! సాజంబుగా నిండుఁగనుల, వానిఁ
జూచెదవుగాని క్రేఁగంటఁ జూడకమ్మ ;
అతనిఁ జక్కఁగఁ జూచిన యట్టులనరు ;
నీవు నొక ముగ్ధవనుచు మన్నింతురు జనులు." (౧౫౩)

అపురూపమైన యనన్వయాలంకారము :—

" ఆ. చకిఁదనేము గలుగు చానలు జగములో
నెందఱున్న నేమి ? యింత వినుము—
ఒడలిచెలువునందు నెడమసగంబుతోఁ
గుడిసగంబె సాటి గూడుఁ జెలికి. " (౧౯౨)

ఉపమతో శ్లేషించినట్లేఁ దుట దీనియందలి యనన్య సాధారణమైన గుణము.

ఒక్క శృంగారమే కాదు, ఈ గ్రంథమందు దొరకురసము. భర్తృహరి, వేమన మొదలగువారికి మార్గదర్శకములో యను నట్లుందు పద్యము లనేకములుగలవు.

“ ఆ. కలహములనుగూడ వెలికి రావాత్మలో
సమసిపోవు, సాధుజనులు విన్న
మఱుఁగుమాట, లొక్కమాఱుగ నాయువు
గడచినప్పు డగ్గిఁగాలుఁ గాని. ” (౨౦౮)

కాఁపువారికి వసంతమునకంటె వానకాలమెక్కువ హృద్యము. వర్షర్తువును గూర్చిన యీపద్యముఁ దిలకింపుఁడు:—

“ ఆ. చూడు వింధ్యశిఖరిసొబగు ! వర్షర్తుల
శ్లిష్టపయోధరములు మేనుసోఁక,
అన్నికడల మొలచుచున్న లేఁబచ్చిక
గుంపు పేరఁ బులకరింపఁ దొడఁగె. ” (33_౨)

ఇట్టి దృష్టాంతరములెన్నియైన జూపవచ్చును.

రసబంధురములైన యీపద్యములనన్నిటిని టీకలోఁ బ్రదర్శింపంజూచినయెడల వేఱుగా గ్రంథమునే ముద్రింపవలసి చర్విత చర్వణమగును. భారతము “ ప్రతిపర్వరసాస్పద ” మందురు. ఇది ప్రతి పద్యరసాస్పదము. విరహము నెందఱో వర్ణించియున్నారు. ఈపద్య మెంత దుఃఖజనకమో యెంతసహజమో చూడుఁడు—

“ ఆ. ప్రీతిపాత్రమైన పెండ్లాము నచ్చిన
యింటి పాడుసూచి యేడ్వలేక,
చనఁడు పొలమువిడిచి పనిలేకయున్నను
పామరుండు కాఁపువాఁడు కంటె ! ” (౧౧౦)

ఇఁకఁ బ్రతిదినజీవితతంత్రమున కీపద్యమెంత మంచిసూత్రమో యరయుఁడు :—

“ ఆ. సుగుణవంతురాలు, సుందరి, నిజమది ;
నేను బనికిరానివాన నిజము ;

కాని యొక్కమాట ; దానిఁ బోలఁగలేని
వారలెల్లఁ జావవలయునేమి ? ” (౨౯౭)

దొరకినది గంభీరముగా ననుభవింపుము. ఊరక కొసరనేల ?

మనవారిలోనాశుకవిత్వమున్నదిగాని ముత్తముమీఁద నాపద్యములలోఁ జమత్కారము, పాండిత్యము, ప్రకటనకు వచ్చినంతఘనముగా రసమురాలేదు. ఈసప్తశతిని జదువునప్పుడు నేను జిన్ననాఁడు విన్న యీపద్యము స్మరణకు వచ్చినది.

“ జొన్నచేనిలోన సొగసుకత్తెను జూచి
నిన్నటాళనుండి నిద్రరాదు ;
దాన్ని నన్నుగూర్చి దయసూపు మాధవా
పొన్నపూలుదెచ్చి పూజసేతు. ”

ఒక్క పద్యములోననే హృదయము ప్రపంచమున భూకంపము పుట్టునట్లు చేయువారలలో జపాను దేశీయులు ప్రథములు. ఇట్టి కవితా రచన వారిలోఁ బారంపర్యముగ వచ్చిన సనాతనకళ. ఒకానొక స్త్రీ తనకొడుకు చావునకు విలపించిన విధము వినుఁడు :—

“ తే. తుమ్మెదలఁబట్టుచు మఱచి తొలఁగి యెటకుఁ
బోయినాఁ డొకో నేఁడు నాముద్దుకొడుకు ! ”

జపానులో బాలుర క్రీడలలోఁ దుమ్మెదలను బట్టుటయొకటి. చిన్నబిడ్డలు నిద్రపోయినట్లు శాంతముగ మరణింతురు. ఈబిడ్డయు నేలొంపఱయు నీయక ఆటకుంబలె వెళ్ళినాఁడా? ఆఁకలి ప్రొద్దెఱుఁగని వారు బిడ్డలు. కావున నింటికి వేళకురాకపోయెనా ? దారితప్పెనా ? మఱియు మృత్యువు కట్టకడపటి స్థితియని ప్రేమ యంగీకరింపదు. సావిత్రి యట్లు చేయలేదు. ఎవ్వరును జేయరు. పునస్సమాగమము సిద్ధించునను దృఢమైన యాశయుండును. తుమ్మెదలఁబట్టుచుఁ బోయిన కొడుకు మఱలవచ్చును. తల్లిని దలఁచుకొని రాకుండునా ? ఎప్పుడు

౩

కృషీవలుఁడు

ఆంధ్రవాఙ్మయమునఁ బ్రకృతము ప్రసిద్ధికి వచ్చుచుండెడు గణ్యములగు నూతనసృష్టులలో నీకావ్యమొకటి. విషయమునందును భావములందును నిది మన దేశముయొక్క నవజీవితమునకుఁ జేరినది. అచ్చటచ్చట, శైలియందును దూరోపమలు మొదలగు నలంకారములయందును బ్రాచీనవాసన యింకను గొంత వదలవలసి యున్నటులు దోఁచెడిని.

కవి కాఁపు యువకుఁడు : విషయము కాఁపుల జీవితము : దృష్టి యభిమానప్రేరితము. కృషీవలుల జీవితమును బ్రధానాంశముగ గ్రహించిన తెలుఁగు గ్రంథములలో నిదియు మొదటిది. ఈ విషయనవ్యతను దలంచియు కాఁబోలు రామిరెడ్డిగారీ క్రిందివిధమున వితర్కించి యుండుట :—

"అన్నాహాలిక ! నీదు జీవితము నెయ్యంబార వర్ణింప మే
కొన్నన్ నిర్ఝరసారవేగమున వాక్పూరంబు మాధుర్యసం
పన్నంబై ప్రవహించుఁగాని, యితరుల్ భగ్నాశులై యీర్ష్యతో
నన్నుం గర్షకపక్షపాతియని నిందావాక్యముల్ వల్కరే !"

తాను పూర్వలాక్షణికుల కరిగాఁపు గాఁడనియు స్వచ్ఛంద విహారశీలుఁడనియు నీక్రిందిపద్యములో బాహాటముగాఁ జాటించి యున్నాడు :—

"వనలతవైన నాకవిత పత్రపుటంబులఁ బూవురెమ్మలన్
దినదినజృంభమాణమయి తేజరిలెన్ సహజప్రరోహ వ

ర్ధన నియమానుసారముగఁ దల్లత యెన్నఁడుఁ దోఁటమాలి పాణినిగనుఁగొని నవ్యరమణీయతఁ జిల్కు నపూర్వపద్ధతిన్.”

“పంజర నిబద్ధకీరంబు బయలుగాంచి
యడ్డుకమ్ముల దాఁటంగ నాశచేయు
నటు బహిర్నియమంబుల నతికరించి
మనస్సనంబు స్వాతంత్ర్యసీమకుఁ జరించు”
“కాన నెవరేమి యనుకొన్న దానినేమి
గలుగుఁ; గాల మనంతము; ఇలవిశాల;
భావలోకము, క్రమముగాఁ బడయుమార్పు
ఏల హృదయంబు వెలివుచ్చ నింతయళుకు.”

తనకవిత వనలత. స్వచ్ఛంద వ్యాసముగలది. చెన్నపురిలోని మాలీల దోహదములు, కత్తిరింపులు మొదలగు చికిత్సలచేఁ గృత్రిమ సౌభాగ్యము వహించిన పూలచెట్లవంటిదికాదు. “సహజప్రరోహ వర్ధన నియమానుసారముగ” నల్లునట్టితీఁగె. “అపూర్వపద్ధతి” నవలంబించినది. శాస్త్రకారుల యాదేశములను పారంపర్యప్రాప్తి బహిర్నియమములఁ బాటింపదు. ఆగమపుంజములకుఁ జేరిన గతానుగతికముగాదు. స్వాతంత్ర్యసీమను జరించునది. ఏమిటా! పూర్వికుల విధుల నతిక్రమింపవచ్చునా? వారేర్పఱచిన కృతివిధానములుగాక యన్యము లెక్కడనైన నున్నవా? అని మూఢభక్తు లెవ్వరైన నాక్షేపించినయెడల “కాలమనంతము; ఇల విశాల: భావలోకము క్రమముగాఁ బడయుమార్పు;” అని కవి వారిని దిరస్కరించి తనదారిని దానేగెడిని. వీరు చేసియుండు కవితావిషయమైనచర్చను గొన్నియేండ్లక్రిందట సందర్భానుసారముగ నేను “కవిత్వ తత్త్వవిచారము” లోఁ జేసినాఁడను.

“ఐరోపాలోని కొందఱు కవిశ్వరులు కాఁపువారు, సైనికులు, మొదలైన తక్కువ వృత్తులవారి బ్రతుకులను వర్ణనార్హములని భావించి యెంతో సుందరముగాఁ గావ్యములలో వ్రాసియున్నారు. మన గ్రంథముల మాత్రము చదివి యీపుణ్యక్షేత్రమైన కురుక్షేత్రముయొక్క స్థితిగతుల నరయఁజూచువారికి నీ దేశమున బీదసాదులపై నాదరము గల కవి యెవడైన నున్నాఁడా? తుదకు బీదసాదులైన నున్నారా? యను సంశయము పట్టినను తప్పు వారిది గాదు! శోకరసము వర్ణింప వలయునన్న ననుకూలమగు సందర్భమెయ్యది? బ్రొవ్వుకాఱెడినాయికానాయకుల యూహామాత్రములైన కష్టములా? ప్రజలు దినదినము కన్నీరు గార్చుటకైన నవకాశము లేక కుడుచుచుండు పరిపరివిధములైన గోడులా? శాంతరసమునకుఁ బోషకమెయ్యది? తమకుఁ గష్టము తేనట్టివైన రాజులయొక్క యుదారచర్యలా? ఆఁకటమాఁడి మలమల మాఁడుచు నింటికి వచ్చి వంట సిద్ధము కాకుండినను భార్యపైఁ గోపింపక కన్నులు మూఁతపడుచుండ విధిని ధ్యానించుచు నొకమూలఁ గూర్చుండు పొలము కాఁపులయొక్క నడవడియా? ఆహా! జనసామాన్యములయొక్క ప్రతిదినవృత్తములలో నెంత భావము, రసము గుణము నుపగతములైయున్నవో మన కవులకుఁ దెలియదుగదా; రాజపుత్రులను, రాజకన్యలను,—చాలనందులకు—బ్రాహ్మణులను, వేశ్యలనుబట్టి జంఝాటమాడుట తప్పఁ గవితకు మేలైన యన్యకర్మములు లేవా!”

ఉన్నవి యనుటకీ ‘కృషీవలుఁడు’ ను అబ్బూరి రామకృష్ణ రావు, రాయప్రోలు సుబ్బారావు, మొదలైన యువకులు విరచించియుండెడు నవ్యకావ్యములును బ్రమాణములు.

ఈగ్రంథమునందుఁ బొలముకాఁపులయుఁ గాఁపుటిల్లాండ్రయు దైనందిన చర్యలతోడ ఋతువర్ణనములను గవి బహుచమత్కారముగ సమన్వయించి యున్నాఁడు. ఇది భావగంభీరులకే కాని శుష్క

పండితులకు సాధ్యమగు క్రియగాదు. ప్రాతఃకాలమునుండి రాత్రి నిద్దురపోవువఱకుఁ గృషీవలులు సేయుచుండు కార్యము లోకకూర్పు. వీనితో సమ్మేళించిన విధమునఁ జేయంబడి యుండెడి ఋత్వాదిప్రకృతి వర్ణన మింకొకకూర్పు. రెండును భావకళానిర్మితములును శోభితములును నయిన ప్రకృతి ప్రతిబింబములట్లు సత్యమును రామణీయకమును దాల్చియున్నవి. కృతి పరిమాణమునఁ జిన్నదైనను గుణమున నానా సౌభాగ్యశోభితముగ నున్నది. వీని నన్నింటిని విడఁదీసి ప్రదర్శింప వలయు నన్న సూత్రమునకంటెను వ్యాఖ్యానము విపులమగును. అట్లు చూపుటచేఁ జదువరుల భావపరిశ్రమవిక్షేపములకు నిరోధము గల్గును. కాన, కొన్నియంశములను బేర్కొని విరమించెదను.

ఇందు గ్రామనివాసము, వ్యవసాయవృత్తి—యిత్యాదిప్రకృతి సామీప్యజీవితమునకును మనుష్యస్వభావప్రవృత్తికిని నుండు సంబంధము చూపఁబడియున్నది. మొత్తమీఁదఁ బట్టణవాసు లంతమంచివారు గారనియు, గ్రామవాసులు నడవడియందు మేలుతరమైన వారనియుఁ గవి యొక్క యభిప్రాయము. ఇది నిర్వివాదము కాదని నా మనవి. పట్టణస్థులకుఁ గ్రామస్థులకుఁ జర్యాభేదములు, స్వభావభేదములు లేవన లేముగాని, పోలికలనుబెంచి యెక్కువ తక్కువలను రూపించుట సాహస కార్యము. దేశాభ్యుదయమునకుఁ బల్లెటూలలో పురములును నట్లే యావశ్యకములు. మఱియు నార్థికప్రపంచమునకు నాధారము వ్యవసాయమని మన కవిగారు చూపియున్నారు. ఇది నిజమేకాని తక్కిన వాణిజ్యాద్యభ్యుదయములు లేనిచో దేశము సమగ్రతఁ దాల్పనేరదు.

"నవ్యపాశ్చాత్యసభ్యత నాగరకత
పల్లెలందున స్పష్టరూపములఁ దాల్చి.
కాలసమ్మానితములైన గ్రామపద్ధ
తులను విమతత్వమును గొంతకలుగఁజేసె."

"నేఁటి నాగరకత నీ మేలుఁగోరక
యుప్పుజేసి బ్రతుకుమని విధించు
న్యాయవృద్ధికన్న నావశ్యకపదార్థ
సంఖ్య హెచ్చెఁ జిత్తశాంతియున్న."

కవికిఁ బరిణామములు వలయునో వలదో తెలియకున్నది. కవితాభావమును శాస్త్రతత్త్వములం బలెఁ దార్కికదృష్టితో విమర్శింపఁదగదు. వానియందు రసికులు గమనింపవలసిన విషయము, సౌందర్యము. ఆగుణమీకావ్యమందు నఖండముగా నున్నది.

అసంబంధములగు వర్ణనలు నాగకు లీగ్రంథమునలేవు. ప్రతియంశమును జిత్తరువున కనుకూలించునదియు నగత్యమైనదియుఁగ నున్నది. సంయోగతాలక్షణమందు నేమాత్రము భంగముచెందకుండుట కవియొక్క భావనాగాంభీర్యమునకు నమోఘమైన సాక్ష్యము. తావర్ణించు జీవితమును విషయములను దనకు ననుభవవేద్యములు కాఁబట్టియు, వానియందుఁ దనమనోహృదయములు సంపూర్ణముగ లీనమై యుండుటచేతను వర్ణనలన్నియు హృద్యతాగుణపరిశోభితములు. వానియందు సత్యస్ఫురణ, మనోహరత హృదయాకర్షణాదిశక్తు లున్నవి. ఇదియ శిల్పముయొక్క పరమార్థము.

పాశ్చాత్యభాషలలో "పాస్టొరల్సు" నాఁబడు పశుపాల్యాది గ్రామాంతరవృత్తులవారి యకృత్రిమజీవితస్వభావముల వర్ణించు కావ్యము లనేకములున్నవి అయ్యవి "గ్రీక్, లాటిన్" భాషలలోఁ బుట్టి యాధునికైరోపా వాఙ్మయములందును వ్యాపకమునకు వచ్చియున్నవి. హైందవభాషలలో నీతరగతికిఁ జేరిన కావ్యములలో శ్రీకృష్ణుని బాల్యక్రీడలు, బృందావనజీవితము, గోపగోపికా సంచారములు, ఎంతయు హృదయరంజకములు. భాగవతమందలి దశమస్కంధమున, విశేషించి యెఱ్ఱాప్రగ్గడయొక్క హరివంశపూర్వభాగ

మును దేశీయవాఙ్మ్రపంచమునఁ దమస్సునడంచి చల్లని వెన్నెలలను గురిపించి చిత్తానందముకల్గజేయు చంద్రబింబములవలె నున్నవి. జయదేవకృతమైన గీతగోవిందమును సిట్టిదయు. గోపికలను వదలిన గ్రామజీవిత మలభ్యమనియో, కృష్ణకాంతల యనంతరము గోపికాసంతతులు నశించిరని భ్రమగొనియో, మనకవులిట్టివృత్తములఁ బ్రధానాంశములుగాఁ గైకొని వర్ణించుట మానివేసిరి. ఈనాఁటి కావ్యస్త్రీములు మరలఁ గవితాసృష్టికి నర్హములని భావింపఁబడుట తెలుస్తమైనది. ఇట్లెప్పుడో నశించిన మహోత్తరమైన వృత్తమును బునరుజ్జీవితముం జేసి దివ్యాకృతిగ మనముందర రామిరెడ్డిగారు నిలిపియుండుట వారి యసాధారణప్రజ్ఞను సూచించుచున్నది.

కృషీవలుని జీవితమంతయుఁ బువ్వుల పాన్పుగాదనియుఁ గసిగా రెఱుంగకపోలేదు. పట్టణవాసులకును, వారికినుండు నార్థికస్పర్ధ, సర్కారువారు వారియెడలఁజేయు ననాదరము, దానఁజేవారిని బట్టి బాధించెడు దురాచారపిశాచముల విషయమును, రాజకీయ సాంఘికాది నీతులును, సంస్కారముల యావశ్యకతను సూక్ష్మముగఁ దడవియున్నారు. మింటికెగయు పక్షియైనను భూమిమీఁదఁ బెట్టియుండెడి గూఁటిపైఁ జూపువేయకయుండునా ? కాఁపువారియొక్క దుస్థితి యెప్పుడు తొలంగును ? వారికముందైనఁ బూర్వపు రెడ్డిరాజుల కాలమందువలె నున్నతపదవికి రారా ! అను విచారములు సహజములే గదా ! "కాలగర్భమునందెట్టి ఘటనగలదో : భావిపరిణామ మెవ్వరు పలుకఁగలరు." ఎవ్వరు పలుకఁగలరో గాని నావలనమాత్రముగాదు. రైతులెట్టి దారిద్ర్యము పాలైయున్నారు ! "కార్యారంభమున్ ధైర్యమున్ విడకుమయ్యా" అని కవిగారు సంబోధించుచున్నారు. వీరి మాటల నాలకించి యాదరింతురుగాక. ముఖ్యముగా మాకులము వారికి నతిథిసత్కారమొకరు చెప్పక చూపక వచ్చిన సదాచారము.

అన్నదానము మావారివలెఁ జేయువా రితరులున్నారో లేదో; ఎట్లును మించినవారు లేరనుట యతిశయోక్తిగాదు. ఈవిషయమును రామిరెడ్డి గారీ క్రింది విధమున రమ్యముగా నుడివియున్నారు.

"ఉండియున్నను లేక పస్తున్నఁగాని
యాసచేయవు పరుల కష్టార్జితంబు
నాఁకలెత్తఁగ నీ పంచకరుగునతిథి
తినక త్రావక పోయిన దినము లేదు"

కాఁపుటిల్లాండ్రను గూర్చి కవిచేసిన స్తుతులన్నియు సత్యములనుటకు మీఁజినవిగావు: తక్కువ. వారియొక్క "శాంతి నీతియు నురుకష్ట సహనశక్తి, నెవరెఱుఁగుదురు. ?" స్త్రీలంగూర్చి పేరొనరించిన ప్రశంస యెంతయు సత్యము ! " గంభీరమును.

"అతుల సంసార సాగర మందుఁగాల
జలము సుకృతదుష్కృతవాతచలితమగుచు
సుఖవిషాదపుఁ దరగలై నుడియుచుండఁ
బడవవై గట్టుఁజేర్తువు పతిని, గృహిణి."

సంగ్రహించి వ్రాయుశక్తియందీకవి మించి వ్రాయువారుండరు గాఁబోలును. ఈగ్రంథమును జదువ జదువ "ఇన్నియంశములను ఇన్ని కొద్దిపుటలలో నిక్షేపించినాఁడు." అను నాశ్చర్యముఁ బొల్పనివారుండరు. పునరుక్తి, నిరర్థకవృత్తి, యిత్యాది కాలవ్యయమును స్థలవ్యయమును జేకూర్చు పద్ధతులు లేవు. తనకులస్థులయట్లె యీకవియు మితభాషి. అర్థమెక్కువ, పదములు తక్కువ యనుశ్లాఘనకుఁ బాత్రుఁడు.

మనుచరిత్ర కళాపూర్ణోదయాదులలోని పద్యముల ననుకరించిన తలపోఁతలు వ్రాఁతలు నొకటి రెండుచోట్ల నున్నట్లు తోఁచెడిని. ఇది దోషము కాదు ప్రమాదము కావచ్చును. వీరి యాదార్థ్య వర్ణనా శక్తిని జూపించుటకు కొన్నిపద్యముల నుదాహరించుచున్నాను.

లయవిభాతి

"చలువగల కప్పురము చిలికినటు చల్లనయి
లలితకలధౌతమృదు విలసనము పోలెన్
మొలకలిడు వెన్నెలల చెలువము దిగంతముల
కలముకొని తారకలు తళుకులను గప్పన్
కలువపొడి గంధపొడి దొలఁకపుడి రేఁగుచును
మొలఁగు నెలపయ్యెరలు నలసతిఁ జరింపం
దలఁపున రసార్ద్రమగు వలపు లిగురింప దిన
కలకలమడంచి నిశ గొలిపెఁ బ్రమదంబున్."

" స్నానమొనరించి వెన్నెల చలువబయుల
బిడ్డలున్నీవు నిల్లాలుఁ బ్రీతిగుడిచి
పొడుపుఁగతలు, సమస్యలు, పూర్వచరిత
లంత వచియింపు వారలు సంతసింప"
"శ్రమ, విషాదమ్ము లాసలు, సర్వకాల
హృదయ భేదక చింతలు, నిదురయనెడు
శాంతవారిధి లీనమై సమసిపోవ
విశ్రమింపుము సైరికా వేగువఱకు."

నేనును విశ్రమించెదను. వేగుపఱకుఁగాదు. మఱి రామిరెడ్డి గారింకొక గ్రంథము వ్రాయువఱకు. వ్రాసిన తోడనే పఠనమునకుం దొడంగెద.

౪

అపూర్వసంఘసంస్కరణము

ఉపోద్ఘాతము

హిందూ దేశములో హేళనకావ్యములు మెండుగా లేవు. "ఆదరపరిహాసవాక్యములు" మనకు సహజములు గావేమో! మోటు సరసమున్న గాని, పచ్చితిట్లకును దానికిని భేదము మిక్కిలి తక్కువ. ఈ హేళనమునకు లక్ష్యములు మతము, సంఘచరిత్రము, తత్త్వములు మొదలగు సర్వజనులకు సంబంధించిన విషయములైనను గావచ్చును; లేదా స్త్రీపురుషులెవరైనను గావచ్చును. కూచిమంచి జగ్గకవి యొకానొక రాజును, నతని ప్రేయసిని నిరసించుచు నొకకావ్యము వ్రాసెను; దాని శైలి పచ్చిదూషణకుఁ బోయినది గాన నది విషయమును బట్టికాని, శైలినిబట్టికాని, సరసరంజకము గాదయ్యెను. ఆంగ్లేయ భాషలో "స్విఫ్టు" అను మహోద్దండభావుఁడు మనుష్యప్రకృతి నామూలాగ్రముగ ఖండించుచు నతితీవ్రములు హృదయవిదారణములు నగు గ్రంథము లనేకములు వ్రాసెను. ఆయన ననుకరించుచు శ్రీ వీరేశలింగముగారు, "సత్యరాజు దేశయాత్రలు" మొదలగు వానిని వ్రాసిరి కాని, మనభాగ్యముకతన వారు వాక్పారుష్యము నవలంబింపలేదు.

ఫ్రెంచికవి కుండలమునకు నాయకుఁ డనఁదగు 'వాల్టేరు' అను చిత్రవిచిత్ర నవ్యభావవిలాసుఁడు మానవప్రకృతిని, నిజమను కాలి కైరోపాఖండసంఘచరిత్రమును, క్రైస్తవమతమును, వినువారెల్లరుఁ బట్టరాక నవ్వురీతిని సరళమగు హాస్యరసమును బ్రకటించుచు, మాన

భంగముఁ జేసి విడిచిపెట్టెను. ఈ మహనీయమూర్తినుండి నిరంతర ధారగాఁ బ్రవహించు చిత్రవుటూహ లతిమానుషములు. తెనుఁగున స్వచ్ఛందముగఁ బరిహాసరసమును గొప్ప ప్రయోజనార్థమై ప్రయోగించిన వారిలోఁ బ్రథముఁడు నద్వితీయుఁడునైన వాఁడు వేమన. అనేక విధములఁ నీతఁడు వాలేరునకు సముఁడైనవాఁడు. పరిహాసమునందుఁ బారుష్యము లేని పరిహాసముత్తమము. అది వేమనకు స్వతస్సిద్ధము శ్రీ వీరేశలింగముగారు నీ క్రియయందు దక్షులు.

హేళనకృతుల ననేకు లనేకార్థముల నాసించియు, ననేక భావములచేఁ బ్రేరితులయ్యు వ్రాసెదరు. మూఢమతము, వేషధారితనము మొదలగు కౌటిల్యములకు వేమన శత్రువు. వాలేరు లోకహితప్రారంభుఁడు; క్రైస్తవమతము, పూజారులదాడి, రాజుల నిరర్గళాధికారము మొదలైనవి మనుష్యమహావృక్షమునుబట్టి పీడించెడు చీడలనియెంచి, వానిని విధ్వంసము చేయఁ గంకణముఁగట్టిన జగద్బాంధవుఁడు. స్విఫ్టునకు మనుష్యజాతియన్నచే యసహ్యము. మృగములు మనకంటె మేలైన జీవితములు గలవియని వానియభిప్రాయము. మనుష్యప్రకృతిని సంస్కరించుటయన, వానియభిమతము ప్రకారము, పోనఁగని యోజన; నిర్మూలించుటయే కర్తవ్యముఁట! అట్లగుట మానవస్వభావమందలి ప్రతిదుర్గుణమును బాగుగ విప్పిచూపి సుగుణములు మఱుఁగుపెట్టి మనుష్యులను రాక్షసపిశాచాకృతులుగఁ దీర్చి, దుస్స్వప్నముల జేసినాఁడు.

ప్రకృతమీ 'అపూర్వసంఘసంస్కరణ' కర్తయగు శ్రీగోపాలరావుగారి యూహాపోహలినుగూర్చి నేనేమియుజెప్పఁజాలను. బహుళః హిందూదేశపు దుస్థితినిజూచి మనసునొచ్చి కాయకాయఁగా గాఢిస్యము వహించిరికాఁబోలు. కొందఱు తమకుఁ గష్టమువచ్చినపుడు లోకమును నిందింతురు. తమకు దుఃఖమైనపుడు తమనేరమేయని

భావించువారిసంఖ్య యత్యల్పము. అపాత్రుల యైశ్వర్యమును జూచి కలుషింపనివారలేరు. పాత్రుఁడో యపాత్రుఁడో యాజీవుఁడు సుఖపడు చున్నాఁడు గదాయని సంతోషించువారిసంఖ్య యత్యల్పము. కొందఱు తమకెన్ని మంగళములు సమకూడినను, దేశము హీనదశం గాంచి యుండుటనుజూచి సహింపఁజాలని కోపము వహింతురు. మఱికొందఱు తమకును వికసీకరింపరాని యేదో యొకవిధమగు ననంతృప్తిపాలై నిష్కారణముగ నందఱను గలవఁబోదురు. ఈప్రపంచమునఁ బ్రత్యక్ష ముగఁ బ్రత్యేకముగఁ గాను న్యాయము ప్రవర్తిల్లలేదని కొందఱు ఘనపుమెత్తనివారు నొచ్చినవారై 'ఈ పాడులోకములో న్యాయ మున్నదా, దేవుఁడున్నాఁడా?' యని యార్తనాదముఁ జేయుదురు. మన కవిగారును నిట్టి హృదయాందోళనము లేనివారు కారు.

తే. "యోగ్యులకు శిక్ష, మఱి యయోగ్యులకు రక్ష;
ఏమి యీవైపరీత్యము? సృష్టికర్త
కలఁడె? ఉన్నచో వానికిఁ గలదె బుద్ధి?"

తే. "అల్పుఁడొనరింప నదె చౌర్యమనఁగ బరఁగు,
నధికుఁడొనరింప నదె శౌర్యమై రహించు;
కర్త్రవస్థానుసరణి లక్ష్యములె కాని,
మంచిచెడ్డలు కలవె ప్రపంచమందు?"

వీనికి ముఖ్యముగ నాగ్రహము గల్గించునది మన జనుల స్వప్రయోజనపరత్వము. సంఘసంస్కర్తలు, దేశభక్తులు, మతోద్ధారకులు మొదలగు పెద్దలందఱు వేషధారులు. గపటచిత్తులు! వారు ధనముతో పదవినో యాశించి పనిచేయునట్లు నటించువారు! త్రికరణశుద్ధిగఁ బలికిన తత్త్వమునునుష్ఠించువారు లేనేలేరు! మన జాతియంతయు నీరీతిని గ్రుళ్ళికంపెత్తుచున్నదనుట నాముక్కునకింకను

దట్టలేదు. ఇఁకముందును దట్టకుండునుగాక ! ఈకవి యింతపరిష్కార ముగ హిందూజనులకు నీతిబహిష్కారముఁ గలిగించి యుండుట కేమి కారణము లుండవచ్చును ? తాను దేశభక్తుడు ; ఇతరులు కపటోపాయులౌదురో ; కారో ; తాను శక్తిగొలఁది హృదయపూర్ణముగ దేశశ్రేయమును గోరినవాఁడు. అట్టివానికి స్వప్రయోజనపరులను జూచినప్పుడు కోపమురాక మానునా ? మఱియు నిస్వార్థధురంధరులు దేశాభివృద్ధిపేర నిజాభివృద్ధిమాత్రము నేకూర్చుకొను జిత్తులమారులై యున్న, నతని హృదయము మండకుండునా ? ఇదియే ముఖ్యకారణమని నానమ్మిక. అయినను వీరు సంఘశాస్త్రమునింకను నెక్కువగఁ బరిశీలించియుండి రేని, యింత నిరాశయు, నిష్ఠురమును దాల్చియుండరని తోఁచెడిని. ఏట్లన, మనుష్యుల ప్రవృత్తియందు గణింపవలసిన యంశములు మూఁడు ; పరమార్థము, కార్యము, భావము, అనునవి దృష్టాంతము :- దేశభక్తిచేఁ బ్రేరితుఁడై స్వరాజ్యసిద్ధి వడయఁగోరి యొకానొకఁడు బాంబువేసి యొక ముసలిదానిని జంపినాఁడనుకొందము. ఇందుఁ బరమార్థము స్వరాజ్యము. భావము దేశభక్తి; ఇఁకఁ గార్యమన్ననో ముసలమ్మ మరణము! మొదటివి రెండును మంచివి ; మూఁడవదగు బాంబుప్రయోగము నింద్యము, నిరర్థకము. అనఁగా, భావము మంచిదయ్యును కార్యము చెడ్డది కావచ్చును. ఇఁకఁ గార్యము మంచిదయ్యును భావము చెడ్డదిగా నుండవచ్చుననుట యీ గ్రంథముఁ జదివినవారికి వేఱుగ నిరూపింప నేల? అర్థము, భావము, కార్యము——వీనిలో నన్నియు మంచివిగను, అన్నియుఁ జెడ్డవిగను, గొన్ని మంచివిగను, గొన్ని చెడ్డవిగను, నుండవచ్చును. అట్లగుట దేనినిబట్టి జనుల తారతమ్యమును నిరూపింపనగును ? అను ప్రశ్న కలుగుచున్నది. మన కవిగారు భావములను బట్టి యనియుందురేమో ! 'కార్యములను బట్టి, యని యేలయనఁ

గూడదు? బిరుదముల నాశించి ధనవంతుఁడొకఁడు మదరాసులోని మృగములకును మనుష్యులకు నత్యంతోపయోగమగునట్లు కొళాయిలు వేయించెననుకొందము. అతఁడు దుర్భావముతోఁ జేసినందుననే ప్రయోజనము తక్కువపడియెనా? మన దప్పి తీఱకపోయెనా? లోకమునకు భావములతోఁ బనియేమి? పనియేగదా ముఖ్యము సైనికుఁడే కోరికతో యుద్ధముఁజేసిన నీకేమి! వాఁడు చక్కఁగా యుద్ధముచేసినదియే చాలును. కార్యశూరుల లక్షణము కార్యములఁ బట్టి గణించుట—ఐరోపాఖండమునకును హిందూదేశమునకును గల ముఖ్యతారతమ్యములలో నిదియొకటి. మనవారు తమ కన్నులకు గనఁబడువానిని జూచి గణింపక "వానిభావమేమి? ఏయుద్దేశముతోఁ జేసినాఁడు?" అని యగోచరార్థములను గల్పించుకొనుచుఁ బొత్తు కలయికలేనివారై యుండెదరు. ఇట్లు హృదంతరాళములలో గనులు త్రవ్వి యొత్తబోయిన యెడల బ్రదుకు దుర్భరముసుఁడీ!

ఇంగ్లీషువారిట్టి యోజనలకు మాటలకుఁ దొడఁగరు; కంటికి గనఁబడువారితోఁ దృప్తిఁజెంది విరమింతురు. మన సూక్ష్మదృష్టి వారికి లేదు. సంఘపరమైన దృష్టితోఁ జూచిన గార్యములకుండు గౌరవము భావములకులేదు. పరమాత్మపరమైన దృష్టితోఁ జూచిన భావములు ప్రధానములేమో కాని, కార్యశూన్య సద్భావ సమృద్ధి యే దేవునకును నింపుగాదు. మఱియు సంఘచరిత్రమును నిర్ణయించుటలోఁ దమతమ యనుభవముల కొలఁదిఁ దాము పోయినయెడలఁ బొరబాటులకు వీలు లేకపోలేదు. ప్రతిమనుజుని దృష్టియుఁ బరిమితిచక్రమునఁ దిరుగు నదియు; తమతమ కష్టసుఖములచేతను, స్వభావముచేతను వికారము గాంచుచుండునదియు. సంఘము మొత్తముమీఁద మేలుఁజెందినదా కీడుఁజెందినదా యను విచారణ కాధారము దేశచరిత్రము. ఇండియా దేశ మీయుప్పది నలుబది యేండ్లలో ముందునకు వచ్చెనా, వెనుకఁ

బడెనా యని మనకవిగారు యోజించి యుండినయెడల నంత పశ్చాత్తాపకరమయిన ప్రతినను జిత్రించి యుండరు; చిరునవ్వులు కొన్ని యామొగమున మొలకలెత్తి యుండును!

ఇట్లనుటచే నీగ్రంథమునందనాదరబుద్ధిగలవాఁడననుకొనకుఁడు. ఇదిమిక్కిలి శ్రేష్ఠమైన పుస్తకము. శీలమునకు వృద్ధిఁదెచ్చును; మాయదారి దొంగతనములకు మృత్యువువంటిది, మనదేశములో నిట్టి గ్రంథములకవకాశము దట్టముగ నున్నదనుట విషాదముఁ బుట్టించెడు సత్యము. శ్రీ గోపాలరావుగారి నిశితఖడ్గముయొక్క దీప్తులు తమస్సును విదళించుచున్నవి. ఈక్రిందిపద్యములో సత్యమున్నదో లేదో మీరే నిష్పక్షపాతముగ యోజింపుఁడు?

క. "తమ మొఱఁగని నానావిధ
యాములఁ దున్నతపదంబు లాసించి యన
ర్థము లెన్నియొ చేయుచుఁ బె
ద్దమనుష్యుల మనెడివారు ధరణిని లేరే!"

తే. పత్రికాధిపులెందఱో బంట్లునాకుఁ
బొగడుదురు వారు బట్టులపగిదినన్నుఁ!
ఒరులు నాగుట్టు వెలిసేసి వ్రాయునెడలఁ
దీసి ప్రకటింప రదినాకుఁ దెలుపుచుంద్రు."

తే. "ఆర్జితము గృహీతము మఱి యపహృతంబొ
స్థితి యవశ్యము లోకికోన్నతికి నందు?
అట్టి స్థితిలేనివారు దాస్యమునఁ గ్రుగ్గి
నీచులై యజ్ఞతను మరణించుటొప్పు."

తే. విద్యయు మతంబు ధర్మంబు వృత్తిమాత్రె
స్వహితకారణంబులయి యమ్మఁబడుటొప్పు?

ధర్మశాస్త్రంబు నీత్యపేతమును మఱియు
మూలధర్మైక్యక బాధకంబునగుటొప్పు."

బ్రాహ్మణులకును గ్రైస్తవమిషనరీలకును నమానముగఁ దగిలెడు దెబ్బయిది:—

క. మతమిష నొరులకు స్వత్వము
హితమని వారిఁ దమఃప్రవృత్తుల దాస్య
వ్రతుల నొనర్చుచుఁ దామ
ప్రతిహతరాజసముపూని వర్ధిలవలయున్."

ఇఁక బ్రిటిషు సామ్రాజ్యలోపమో,

ఆ. " తనదుబాస నేర్చుటను నాకు మృగరాజు
బ్రమసి వంచకాధిపత్యమొసఁగె ;
ఒరులు నన్నుదుర్పనోపరా యధికార
భయమువలన ; దాన జయము నిజము."

తే. "కనులుం వీనులు నధికార జనులెయనుచు
మృగవిభుం డొరుదరికి రానీఁడు కనఁడు
వినఁడు, నమ్మఁడు : కాన సిగ్గును నమార్తి
వదలునెడ మాయెనర్పలేనిదియుఁగలదె ? "

అను పద్యములో వెల్లడిచేయఁగుచున్నది. ఇఁక స్విఫ్టుగారి కవనధోరణిఁ బడినపద్యముఁ జూడుఁడు :—

తే. " భూరిదాస్యంబును సజాతివైర మమిత
నైచ్యమనియెడి సహజగుణత్రయుంబు
మనుజులకు శ్వానములకు నమానమనఁగఁ
దేటపడకున్న వారి జ్ఞాతిత్వమిలను ? "

సుమతిశతక పద్యముల యనుకరణము నిందుం దుఁగలదు.

తే. "పల్లెరమునఁ బాయసమున్నఁ బుల్లెనాఁకుఁ
గడవెడు జలంబులున్నను గతుకుచుండు;
ఎటులో సింహాసనము లభించుఁగాక,
వెనుకటిగుణంబు మానునే శునకములకు ?"

ఒకానొక పద్యము (౧౭౧) అసభ్యమనియు నాకుం దట్టుచున్నది. శ్రీగోపాలరావుగారి మంకుకోపము సహజసౌకుమార్యమును దహించుచున్నది కాఁబోలు! మనవారి నీచభావనల ప్రస్తావన పుస్తకమునందంతటను నిండియున్నది. అయినను గొన్ని పద్యములను దిలకింపుఁడు :—

తే. "పత్రికలయందుఁ దమ పేరు పడఁగవలయు
శిలలపైఁ దమనామంబు చెక్కవలయు
శివిఁ దమవిగ్రహము ప్రతిష్ఠింపవలయు
మృగపతియొఱింగి బిరుదంబు లీయవలయు."

తే. "ఏవిధమునఁ జూచిన నిపుడెల్లయెడల
నివెకదా పెద్దలనువారి యీప్సితములు!
పదవికై వారు పడియెడి పాటె కాని,
కార్యగౌరవ మింతేని కానరాదు."

ఈకవిగారికెవ్వరు సరిపడినట్లు కానము. సంఘసంస్కర్తల మాత్రము వేలుగఁ దిరస్కరింప నేలపూనిరో నాకర్థము కాలేదు. వలన, వీరి తిరస్కారమునకుఁ బాత్రులు గానివారెవ్వరును లేరు.

తే. "నిన్ననఁగనేల ? కట్నమీకున్నఁ గనలి
'కులముచెడె' దని బెదరించు గురులొకింత
ప్రజకు మతమును బోధించు పాపమునకుఁ
బోవునెడ నిట్టినీతులు పుట్టఁగలవె ?"

తే. " తేరసొత్తు పెంచిన కండలిమురుదీఱఁ
బనియొనర్పక సోమరితనముఁ బూని
మతమనుచు దేశహితవిఘ్నకృతులొనర్తు
వారలు దురాశచే నధికారులట్లు."

వీరికిఁ బ్రాఁతది పనికిరాదు, క్రొత్తది మొదలేకిట్టదు; ఇఁక నేది పనికివచ్చునో మనకుఁ జెప్పరు! ఇఁకముందు బయలువెడలు గ్రంథములలో ఖండనముతోఁ బని చాలించుకొనక, సన్మార్గదర్శనము గొంత కలిగింతురు గాఁబోలు.

ప్రకృత మాంధ్రదేశమునఁ బ్రజ్వలించుచుండు ప్రశ్నలనేకములు వీరు స్పృశించియున్నారు. ౧౬౮ వ పద్యములో ప్రభుమార్గ సంఘసంస్కరణమును నిరసించియున్నారు. ౧౯౯ వ పద్యములో గ్రామ్యవాదముమీఁద దండెత్తిరి. ౨౨౦ భాషాప్రయుక్తరాష్ట్రనిర్మాణమునకుఁ బోషకము. ౧౨౭ జాతీయవిద్యాపరమైన శంఖారావము. గ్రంథాంతమందు రాజభక్తిఁ బురికొల్పుటకై శ్రీ చక్రవర్తిగారికి మంగళము పాడఁబడియున్నది.

మనజనులలోని లోపములు చక్కఁగ విమర్శించి యున్నారు, కాని తదుద్ధారకమార్గములను దెలుచు చూపరైరి.

౨౧౩ పద్యమున దారిద్ర్యమును దీర్చుట సంఘసంస్కరణము కంటె ముఖ్యమైన పనియని వాక్రుచ్చిరి. సంఘనిర్మాణమునకు, దారిద్ర్యనోదనమునకును సంబంధము లేదా? సంఘము ప్రాచీనరీతిని దృఢమ్మగ నుండినచో, నైరోపాయుండు నైశ్వర్యమిటవచ్చి ప్రాలనేర్చునా? ఆర్థికస్థితికిని సంఘస్థితికిని సంబంధములేదని వీరి యభిప్రాయమై యున్నయెడల, నేను భేదపడవలసినవాఁడను.

సంఘతత్త్వపరిశీలనము వీరి యందింకను నైక్యము కామి కీక్రింద పద్యమింకొక సాక్షి :—

తే. "భూతదయయశీలము సువృత్తి పున శ్లోక్తు
గుట, నను మాన వను రక్షణార్థ మెల్ల
రాయుధీశ శరణ్యులై యడలవలయుఁ;
పశుబలంబె బలంబుగాఁ బరఁగ వలయు."

'పశుబలము' వలయునన్న, జ్ఞానబలము, ఐకమత్యము మొదలగు సుగుణజాలమ్ము లెంతఘనముగ నుండవలయునో పాశ్చాత్యుల నాగరకతను బరీక్షించిన వారికిఁ దెలియును. ముప్పది మూఁడు కోట్ల జనములను వశపఱచుకొని, వారికెన్నండును దొరకియుండని సామ్రాజ్యమును జేకూర్చిన మూఁడు కోట్ల జనుల దిగ్విజయశక్తి కాధారము పశుబలమేనా ? పశుబలము మాత్రము చాలియుండెనేని, జర్మనులు మొదలగువారు లోకమును రొంపి చేసి యుండరా !

ఇట్లు వీరి యభిప్రాయమున నధునాతనసనాతనమార్గములు రెండును దోషదూషితములే. ఇఁక దిక్కేమయ్యా యంటిరేని, "గాంధీగీత" యని యూరార్చుచున్నారు ! "సర్వసంస్కరణం గాంధీ" ను "సహజముగ" వచ్చునఁట ! కాలానుసారముగఁ దనంతట దానివచ్చును వచ్చు సంస్కారము నాకుఁ జూడ నొక్కటే—అగ్ని సంస్కారము !

ఈ కావ్యమున నుద్వేగమను గొప్ప గుణమున్నది. చప్పిడి పద్యములు లేవు. అన్నియు నుత్కృతునకలు; ఉదుకుఁ దాల్చినవి. పద్యములను జదువఁదగినవి. శ్రీ గోపాలరావుగారికముందింకను నుత్తమములగు గ్రంథముల రచింతురనుట కిది నిస్సందేహమైన తార్కాణ. వారి శక్తులు యోజనలు పరిణమించుకొలఁది భాషాభాగ్యమును దప్పక పరిణమిల్లఁగలదు.

ఆంధ్ర వీరులు

శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారిచే విరచితమగు నీయాంధ్ర వీరుల చరిత్రము మనభాషలో నపూర్వమైనగ్రంథమనుశ్లాఘమునకు నర్హమైనది. అనాయాసముగా దేశచరిత్రమును దెలిసికొనవలయుననన్నను, బామరులకుసైతము మనోహరముగా నుండునట్లు చేయవలయుననన్నను, మహనీయుల జీవితముల మూలముగ దేశచరిత్రమును విశదీకరించుట యుత్కృష్టమైన పద్ధతి. పాశ్చాత్యభాషలలో జనసామాన్యమునకును, బాలికాపాఠశాలలకును నభిరుచించెడు నీవిధమున వ్రాయబడిన గ్రంథములు వేనవేలున్నవి. హైందవభాషలలో నట్టివి యరిది. కారణములేమనఁగా :—ఒకటి, మనవారికి వచనరచనయం దాసక్తి తక్కువ. సర్వవిద్యలను - తుదకు గణితశాస్త్రముకూడఁ బద్యముల ద్వారా ప్రకటింపఁజూచిరి. దీనిచే శాస్త్రములుగాని, జనులకు వానియందుఁగల నభిరుచిజ్ఞానములుగాని యుక్తమైనంత వ్యాప్తిని వహింపనివాయెను. రెండు, మనవారికిఁ జారిత్రకృషియందుఁ బాటవ మించుమించుగా సున్న. కవిత్వపు వేదురుగొన్నవారికి మేఘసంచార మేగాని భూసంచార మెక్కడిది? అదృశ్యములమీఁద నిలిపినట్లు దృష్టిని దృశ్యములమీఁద నిలుపరైరి. నీళ్ళనువదలి మెండమావుల నాశ్రయించిన "బుద్ధిజాడ్యజనితోన్మాదు" లలో మనవారిదే యగ్రస్థానము. ఐరోపావారి నాగరకత, విద్య, కళలు మొదలగు సత్త్వముల సంగమకారణముగ నిప్పుడిప్పుడు మనయందు జరిత్రము, ప్రకృతిశాస్త్రములు—ఇత్యాది స్థూలప్రపంచజ్ఞానశాఖలందు నభిమతము ప్రబలుచున్నది మనప్రాచీననేత్రములనుండి నూతనశాతనిరీక్షణములు ప్రసరించుచున్నవి. చ్యవనమహా

మునిరీతి దేశము పునర్జీవనమును దాల్చుచున్నది. నవీనవసంతపు రాగములు దిశలయందుఁ దోఁచుచున్నవి. ఈ మహోత్తరపరిణామారంభమునకు నీయాంధ్రవీరులచరిత్రమువంటి గ్రంథములు బయలు వెడలుటయు యొక కారణమని చెప్పవచ్చును.

ఆంధ్రవాఙ్మయమున ననేక నూతనసృష్టులకు దారిఁజూపిన వీరేశలింగముగారు కవుల చరిత్రమును దేశచారిత్రమును సమన్వయించి వ్రాసియున్నారు. అయిన నొక్క భేదము. కవుల చరిత్రములో భాషా చరిత్రము ప్రధానము; దేశచరిత్ర ముపాఖ్యానము వంటిది. మఱియు నందు నాధారపాత్రములు కవులు. రాజులు, మంత్రులు, సేనానాయకులు ప్రధానపాత్రములుగారు. ఆంధ్రవీరులచరిత్రమునందు దేశచరిత్రలును బాత్రములును నేకజాతికిఁ జేరినవారుగారు. రాజ్యముచేసిన వీరులుమాత్రమె గాక ఇతర పదవులనుండి కీర్తిగడించినవారు కూడ నాయకులుగ గణింపఁబడియున్నారు.

దేశచరిత్ర మనఁగా నొక్క రాజులయు, రాణులయుఁ జరిత్రము మాత్రము గాదుకదా! మహాపురుషులయు స్త్రీలయు జీవిత చరిత్రములుకొన్ని యున్నవిగాని, యవి యాంధ్రదేశముతో సంబంధించినవిగాఁ గాని, కాలాదిక్రమముల ననుసరించి దేశచరిత్రమును స్ఫుటముగా వెల్లడిచేయునంత యైక్యము గలవిగాఁగాని లేవని నా యభిప్రాయము. శ్రీ భండారు అచ్చమాంబగారి "అబలా సచ్చరిత్ర రత్నమాల" దేశభాషా భూషణము. శైలియందును, విషయమునందును, సర్వసౌభాగ్యములుఁగలిగి హృదయమును నీరుగఁ జేయునట్టి పుస్తకము. అయినను దేశచరిత్రమునకు వ్యాఖ్యాన ప్రాయమైన నిర్మాణముగాదు. అట్లు వ్యాఖ్యాన ప్రాయముగా జీవితములఁ బ్రదర్శింపవలయునన్నఁ గాలక్రమము ననుసరించి పాత్రముల నేరి జూపుట! సాధ్యమైనంతవఱకుఁ బాత్రములకును వారి కాలస్థితిగతులకును గల

సంబంధమును వ్యక్తపఱచుట ; కాలభేదముతోఁ దటస్థములైన స్థితుల భేదములకు హేతువులఁజూపి వివిధ పరిణామావస్థలకుఁగల యన్వయ మును స్థాపించుట ; ఒక్కజీవితమునకును దానివెంబడి వివరింపఁబడు నింకొక జీవితమునకును మధ్యస్థములుగానుండు వృత్తాంతముల సంగ్ర హముఁ బొందించుట—ఇత్యాది నియమములను గొన్నింటిని ననుసరించుట కర్తవ్యము. లేనిచో దశదశకును నుండు సంబంధమును, దానిద్వారా గోచరమగు చారిత్రముయొక్క యైక్యమను తత్త్వమును బోధకురావు ; అంతే మేకధారగనుండదు : మఱి తెగి తునుకలై కలయికలేని కుప్పగాఁ గనిపించును. చారిత్రకుల సంప్రదాయములకు విరుద్ధముగా వ్రాయఁబడిన జీవితములు పురాణగాథలట్లు రసవంతము లుగ నుండినను శాస్త్రదృష్టిమైఁ జూచువారికి రమణీయములుగను, నర్థవంతములుగను దోఁపవు.

మహనీయజీవితములును, దేశచరిత్రలును బరస్పరావలంబన ములు. గొప్పవారి యుద్యోగములచే దేశముయొక్క చరిత్రము మార్పుఁగాంచును. మఱిఁ దమజీవితము నావరించియుండు సంఘాది దేశస్థితులనుబట్టి వ్యక్తిపాత్రముల తలంపులు, భావములు, యత్న ములు మొదలగు నడవడివిశేషములును, వారుగడించెడి సిద్ధులును, అధమపక్షము గొంతమట్టునకైన నిర్ణీతములగును. దేశము, మహ నీయుల జీవితము, ఇవి పరస్పరహేతుఫలరూపములు. అనఁగా సంపూర్ణ ముగాఁ గాదు. మఱిఁ జాలమాత్రమను నర్థము గుణవాచకముగా గ్రహించునది. ఈ పరస్పరాశ్రయముండుటచేత జీవితములు సాధారణ ములుగఁ గొని చరిత్రనిర్మాణము చేయఁబూనుట సమంజసమైన యాశయము.

ఈకష్టతరమైన ప్రారంభమున సోమశేఖరశర్మగారేమాత్రము జయసిద్ధి గాంచియున్నారో చదువరులే వితర్కింతురుగాక నాకుఁ

జూడ వీరి యీగ్రంథ మెంతేయు గణనీయమని తోఁచుచున్నది. ఆంధ్ర భాషానవీనపుష్పములలో వన్నె, కాంతి, పరిమళములయందు దీనికి మించినవ వేకములులేవు. ఇందు నిక్కమైన చరిత్రశోధనములున్నవి. పుక్కిటి పురాణములన్నియుఁ జరిత్రములుగాఁ బొందింపఁబడి యుండ లేదు. శైలియు మనోహరము. ఇందు వెదజల్లఁబడియుండు నానాకవుల పద్యములఁబట్టి విచారించినయెడల శర్మగారు రసజ్ఞులనియు సాహిత్య వివేచనశాలురనియుఁ దోఁపక మానదు.

దేశభక్తికిని, జరిత్రజ్ఞానమునకును నెడతెగని సంబంధమున్న దని కొందఱనెదరుగాని యది యెంతమాత్రము విశ్వసనీయమో నాకు సందేహముగా నున్నది. భక్తి జ్ఞానములు పరస్పరాశ్రయములా ? జ్ఞానము హెచ్చినకొలఁది భక్తి హెచ్చునా ? మూఢత్వమునకు, భక్త్యాగ్రేసరతకు నేబాంధవ్యము లేదా ? ఈ తత్త్వశోధనమునందు నేకాభిప్రాయమింకను గుదురకున్నది. ఇఁకముందుఁ గుదురుటకు సందేహము. అయిన నీ గ్రంథము లిఖింపఁబడినరీతిఁ జరిత్రములున్నచో నవి తప్పక దేశభక్తి కుత్తేజనమిచ్చునని చెప్పవచ్చును. ఇందుఁ బూర్వము దేశరంగమున విరాజిల్లిన కాంతులన్నియు మెఱుఁగు దీఁగెల సరములట్లు కూర్పఁబడి, యాంధ్రమాతకుఁ గంఠహారములుగా వేయఁబడియున్నవి. వాని దీప్తులచే మిఱుమిట్లు చెందిన కన్నులకు దోషములున్నను నంతఁగాదోఁపవు. ఈరీతిని బూర్వయుగముల కీర్తులను జిత్రించి మోహనమూర్తినిగాఁ జూపితిమేని, మాతృభూమిమీఁది యభిమానమును, దత్సేవామహోత్సాహమును బ్రవర్ధమానములై, మనల నుద్యోగవ్యగ్రులఁ జేయుననుట నిశ్చయము. ఎంతహీనస్థితి యందు మనము ప్రకృతమున్నప్పటికిని, మన పూర్వుల యౌన్నత్య మును దలంచికొంటిమేని, తత్సంతతివారమైన మనకును నట్టి యౌన్నత్యము సాధ్యముకదా యను నుత్సాహము కలుగును.

"సాధ్యము" అను నమ్మకము హృదయముల నాక్రమించెనేని "అయోధ్యులము" అను పౌరుషమును ఒకానొక నాఁటికిఁ దప్పక వహించినవారమగుదుము. అటుపిమ్మటఁ గార్యసిద్ధి సుగమము.

ఈ యనేక కారణములనుబట్టి సోమశేఖరశర్మగారి వీరులచరిత్రము ప్రతి యాంధ్రుఁడును జదువఁదగినదనియుఁ బ్రతిపాఠశాలయందును బఠనీయముగా నియమింపఁబడుట కర్హమైనదనియు దృఢముగఁ జెప్పఁగలను.

ఇట్టి గ్రంథములనింకను బెక్కుల రచించి మనదేశమునకును, భాషకును వృద్ధిని జేకూర్తురని, చదువరుల పక్షమున గ్రంథకర్తగారిని బ్రార్థించుచున్నాఁడను.

సునందిని

ఈగ్రంథమును రచించినవారు రాజమహేంద్రపురవాస్తవ్యులగు శ్రీ ఆచంట సత్యవతీదేవిగారు. ఈమె మంచివంశస్థురాలు. విద్యావతి. ప్రజ్ఞ, భావనాశక్తి, ఉపజ్ఞ, ఇత్యాది చిత్రకళాగుణములను మంచిశైలిని గలకూర్పని చదువరులే గ్రహింతురు. ముంజేతికంకణమున కద్దమేల? నాసాక్ష్యమిం దనవసరము.

ఈనవల 'రొమాంటిక్' అనఁబడు వర్గమునకుఁ జేరినది. 'సర్ వాల్టరుస్కాటు' యొక్క యద్భుతరసప్రధానములైన యాఖ్యానముల యొక్క ప్రభావమేమో, యీధోరణి తెనుఁగులోనింత వ్యాపించి యుండుట. స్వకపోలకల్పితమగు కథయైనను, అంశము లనేకములపూర్వములైనను, మనగ్రంథకర్త్రిగారింకను సంపూర్ణస్వతంత్రరచనకుఁ బ్రారంభించినట్లు కానము. అయిన నింకు లీనమైయుండెడు ప్రతిభావిశేషమునుబట్టి చూచినయెడలఁ ద్వరలో సమకాలికవృత్తమేదైనఁ గైకొని సహజములును, సాధారణములును నయిన సంగతులఁగూర్చి కైనేసి 'జేన్ ఆస్టేన్', 'ఆనటోల్ ఫ్రాంసు' మొదలగువారు చిత్రించిన విధమున జీవితప్రదర్శనము చేయుదురని యాపరాని నమ్మకము నామనస్సున నుద్భవిల్లెడిని. అద్భుతలోకములకంటె సత్యలోకములు ప్రౌఢజనామోదకములు.

హిందూస్త్రీలయొక్క భావములను బరమార్థములను శ్రీ సత్యవతీదేవిగారు నిండుజ్ఞానముతోడను బూర్ణహృదయముతోడను జిత్రించియున్నారు. కాన నెల్లరమనస్సుల నీపొత్తము తప్పక యాకర్షించును. మన ప్రాచీన—కొందఱు సనాతనమందురు కాఁబోలు—శీలాచార

నూశ్రము క్రిందలి నాయికానాయకు లుదాహరణప్రాయములు. హిందూదేశము యొక్క సత్త్వము తెలిసికొనవలయునన్న నిట్టి వర్ణనములఁ జదివి తీరవలయును.

ఇందలి వృత్తము గొప్ప తలంపులకుఁ బ్రబోధకము. మంచి నడవడికి నుత్సాహకారి. అందమునుఁ జదివి యానందింపఁదగిన నిర్మలనీతికథ యిట్టిది.

ఇట్టి యుజ్జ్వలగ్రంథమును గల్పించి మనకుఁ బ్రసాదించి యుపకార మొనర్చినవారగుట శ్రీ సత్యవతీ దేవిగారు ధన్యురాలు. మనయొక్క మన్ననకుఁ మెప్పునకు సర్వవిధములఁ బాత్రురాలు. ఇంకను మేలైన రచనలచే నాంధ్రావళికి మోదమును నభివృద్ధిని సంఘటించి దేశభాషాకైంకర్యముల నిర్వర్తింతురుగాక.

సాంఘిక ఖండము

౧

విద్యాప్రవృత్తి

మనుష్యమూలాధారప్రకృతులు రెండు: జ్ఞానము, కర్మము. జ్ఞానమనఁగాఁ దెలివి; వస్తుస్వభావమును గనుఁగొనుట. కర్మమనఁగా కార్యము; చేయుపని.

వీనియం దెయ్యది ప్రధానము? జ్ఞానమా? కర్మమా? పర్యాయపదముల మూలముగ విచారించిన నివిషయమింకను విశదమగును. జీవితమున నాద్యమెయ్యది? బుద్ధియా! నడతయా! యోజనయా? చరితమా? నోటిమాటలా? చేతిమాటలా?

సర్వముఁ దెలిసినవారయ్యును మూఢులవలె, దుర్మార్గులవలె, వర్తించువారు లేరా? అపురూపులా? అట్టివారిని గృతకృత్యులని యెవరైన శ్లాఘింతురా? మఱియు, నేమియుఁ దెలియనివారయ్యును సన్మార్గమునఁ దమనైజమునుబట్టి పోవువారెందరో యున్నారు. గ్రామములలోనుండు బీదసాదలు తఱచు ధర్మనీతి తత్త్వముల నెఱిఁగినవారు గాకున్నను, వర్తనమునందుఁ బండితులకంటె మొత్తముమీఁద శ్రేష్ఠులని యనేకులనమ్మిక. జనుల తారతమ్యము నిరూపించునప్పుడు చర్యలను గణింతుముగాని విద్యను గణింపము. మనలోఁ గొందఱు "సుజ్ఞానమున్నఁ జాలును, సిద్ధులు చేకూరును" అని వచించెదరు. అదియెట్లో, నాకుఁ జక్కఁగ బోధపడమికిఁ జింతిల్లవలసి యున్నాఁడను. "ధైర్యలక్షణమియ్యది, దానలక్షణములియ్యవి; తన్మార్గమునఁ బ్రచలించు కార్యములియ్యవి" యని మంచిశైలిని, ఆమూలాగ్రముగ విచారణ నడపి, ప్రసంగింపఁ గలవారందఱును ధైర్యమును నడతయందుఁ బ్రకటించుట నిత్యమా? జ్ఞానమును బడసినమాత్రమునఁ జరి

త్రము చక్కఁబడుననియు, హిందూదేశచరిత్ర మిట్లులున్నది ? ఇది నిష్కారణావి ప్రయాస ? జ్ఞానయోగముచేఁ బరలోకమున సర్వమంగళములు తటస్థించునఁట ! అవునో కాదో నాకుఁ దెలియదు కాని, యొక్కటిమాత్రము సత్యము ; వట్టి జ్ఞానమీలోకమున నేసాధనకును బనికిరాదు. దీనిఁబట్టి మాడఁగాఁ బరలోకము మెత్తనిదనియు, నోటిలోని వెన్నమాదిరిఁ గరఁగునంత సరళమనియు, సూక్ష్మమనియు, నీపాడు ఇహలోకమువలె కాఠిన్యము, పారుష్యము, స్థౌల్యములులేని దివ్యపదవియనియు, నెట్టి నమ్మికలేని వానికైనను దటుక్కునఁ దట్టక మానదు పరలోకదృష్టితో నీవిషయముఁ బరిశీలించుట యిట నప్రకృతముగావున సామాన్యదృష్టితో నారయుదము.

ఆద్యప్రకృతి కర్మంబు. ఇటుఁ గర్మంబనఁగా 'కర్మకాండ' మనఁబడుదానికిఁ జేరిన వైదిక క్రియగాదు. జ్ఞానము ద్వితీయము. ద్వితీయం బనుటచే గౌరవహీనముగ భావించుట తప్పు. ముందువచ్చిన చెవులకంటె వెనుకవచ్చిన కొమ్ములు వాఁడికావా? జన్మాదిగా జ్ఞానశక్తి, పూర్వము కపిలుఁడు, ఘటోత్కచుఁడు మొదలగువారికి సద్యోయోావనము తోడవచ్చినట్లు, ఈకలియుగములో నెవ్వరికిని లభింపదు. కాని, పుట్టినక్షణముగోలె నేవేని క్రియలు ప్రవర్తింపకుండినచో ప్రాణములు నిలువవు. శిశువు పాలుద్రావక సమాధిఁదాల్చెనేని యదియోగమా ? కాదు ; ప్రాణత్యాగము. ప్రాణకార్యములు నిత్యసంయోగములు; ప్రాణములున్నఁ గార్యములు, కార్యములున్నఁ బ్రాణములు నుండియే తీరవలయును. ప్రాణములులేనిచోఁ గార్యములు, కార్యములులేనిచోఁ బ్రాణములు నుండవు. కర్మమువలె జ్ఞానమారీతిని బ్రాణాధారముగాదు. పశుపక్షివృక్షసంతానములలోఁ బ్రాణములును గార్యములును బలసియున్నను, విద్యలున్నవా ?

కార్యాచరణమునందలి చిక్కుట్టులు, సందియములు మొదలగు నడ్డంకులు, యోజనలు ప్రభవిల్లుటకు మూలకారణములు గానున్న తరుణములు. ఏకష్టమును లేక మనకు నూపిరి యాడునట్లును, హృదయము కొట్టుకొనునట్లును, స్వచ్ఛందముగా నిత్యావశ్యకములగు కార్యములు నడుచునేని, యే యోజనకు నవకాశమును నావశ్యకతయు నుండవు. అట్లగుట నాలోచనలు పుట్టవు. పక్షి మృగముల జీవితముల యందు వ్యాపారములు మిండయ్యును చిక్కులు లేనివి. కొన్నిగతుల సంచారములచే నవి ప్రాణయాత్ర నీడేర్చికొనును. అట్లు మనుష్యజీవితము సుసాధముగాదు ; మనలనావరించియుండు స్థితిగతులు సంఖ్యయందు మిక్కిలియు నధికములు, సంక్లిష్టములు ; ఎక్కువ చిక్కులు దాల్చినయవి. కావున యోజనాశక్తి నీమాత్రము ప్రయోగింపని యెడల మనకును మనసంతతికిని బ్రతుకు చిక్కును. మనుష్యజీవితముత్కృష్టమును, శాశ్వతమునైనదశకు జెందవలయునన్న, విజ్ఞానమఖండముగ నార్జింపవలయును. జ్ఞానయోగనామము నిందు సత్యమింతియే కాబోలు ! అయిన నొక్క జాగ్రత్త : విజ్ఞానసంపాదనమాత్రమున జన్మసాఫల్యము కలుగబోదు. ప్రకృతిసిద్ధాంతమేమనగా, జన్మసాఫల్యమున కావశ్యకములగువానిలో జ్ఞానము నొక్కటియని. ఇంతకంటె నెక్కువ మాహాత్మ్యము నారోపించుట నిర్హేతుకము.

యోజనాశక్తియొక్క ముఖ్యోద్దేశము కార్యసౌలభ్యము. కార్యములు దుర్ఘటములుగనున్న, "నేకేతి సంచరింపవలెనో నన్నుచు దైవమా!" యని భక్తియోగజ్ఞానయోగముల రెంటికి బ్రకటింతుము. కార్యములు సరసరమని నిర్విరోధముగ జరుగుచుండెనేని, యే యోజనలులేక నెమ్మదిగ నుందుము. చూడుము ; శిశువునకుం బ్రాణములెట్లు నిలుచును ! పాలనుగ్రోలుటచేత. ఈ ప్రాణాధారక్రియకుం గావలసిన జ్ఞానమెయ్యది ? స్తన్యము గుర్తెఱుంగుట. శిశువులకుం

నితకంటె జ్ఞాన మూదియందుఁ గానఁబడదు. త్రోవ తెలిసినవాఁడు నడచుచుండుటయైన గమనింపక, పరచింతఁ దాల్చినవాఁడై, కాళ్ళీడ్చి కొనిపోవఁ బోవుచుండును. తెలియనివాఁడు మాటిమాటికిని త్రోవను మార్చిన రోజనఁకుఁ గడఁగుచుండును; నాలుగుదారులు గలసిన చోటికి వచ్చెనేని 'ఏదన్నా, దిక్కు!' అని తబ్బిబ్బులగునట్లు విశి ర్కించును. ఏయుపాధులనులేక కార్యములు నడచునేని దేహజనా శక్తికి 'రజా' యిచ్చినవారమై, శిరోభారపీడనములేని జీవనముఁ బడయఁజాలుదుము.

నాగరకత యెక్కువ యగుకొలఁది బ్రదుకుపాటుల స్థితిగతు లింకను జిక్కునదాల్చును. తళుకులు, బెళుకులు, కోరికలు, కష్టములు, సుఖములు, సాధ్యములు అన్నియు హెచ్చును. అసాధ్యములని యెన్నఁ బడువాని సంఖ్యమాత్రము తగ్గును. పూర్వము దేవుఁడొసఁగిన రెండు కాళ్ళతో నెల్లరును బ్రయాణములను మెల్లఁగఁ, దిన్నఁగ, జరపుకొను చుండిరి. ఇప్పటి యానోపాయములెన్నియని చెప్పవచ్చును! వ్యోమ యానము, భూయానము, భూగర్భయానము, సముద్రయానము, సముద్రగర్భయానము—ఓహో! తలఁచుకొన్న నొడలు గడగడ వడఁకును! మనుష్యుఁడు సర్వసంచారప్రభావుఁడై యున్నాఁడు. ఈ సౌకర్యములతోడఁ, దోడునీడలట్లు, కావలసినన్నియుపాధు లున్నవి. పూర్వము రమారమి జనసంఖ్య ప్రకారము జాతిప్రాబల్యము, దేశగాంభీర్యము నేర్పడుచుండెడివి. ఇప్పుడన్ననో, ప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞు లచేఁ గనుఁగొనఁబడినయెడు ఫిరంగులు, తుపాకులు, బాంబులు మొదలగు వినాశనక్రియాసాధనయంత్రములచే, జనసంఖ్యల ప్రభా వము దినదినక్షయంబు గాంచుచున్నయది. గొఱ్ఱెలెన్నియున్న నేమి? ఒక్కపులిచాలదా వానిపనిఁదీర్చుటకు? యంత్రబలములేని వారెన్ని కోట్లున్ననేమి? పురాణపురుషులుగా నున్న యెడలఁ, బ్రకృతిశాస్త్ర

ప్రయుక్తకళాకోవిదులైనవారి నోటిలోఁ బడక తప్పించుకొని పోఁజాలరు. సారముపోయిన పిప్పివంటిది సంఖ్య; దానికంటె సత్త్వము ప్రధానము. బుద్ధిబలమును గార్యశూరత్వమును ననుసరించి సత్త్వముండును. ఒక్క బుద్ధియున్నమాత్రమునఁ జాలదని యడుగడుగునకుఁ దెల్పవలయునా? మనదేశముయొక్క దౌర్భాగ్యమునకుఁ గారణము మంచియోజనలు లేమికాదు; యోజనతోఁ దీటగునడవడి లేమి మాటలకు నాటలకు సంయోగములేని బ్రదుకు కడతేరుటెట్లు? తేర్చుటెట్లు? నాగరకత వృద్ధియగుకొలఁదిని మనుష్యజీవిత మెక్కువ సంశ్లిష్టమగును; మన రక్షణముకొఱకు గమనింపవలసిన విషయములు సంఖ్య హెచ్చును. ప్రాఁతరీతి నొకటి రెండు త్రోవలలో, "గ్రుడ్డెద్దు జొన్నచేనిలోఁ బడినట్లు" పోవుచుండినఁ జేటుతప్పదు; సంఘము మునుపటికంటె నెక్కుడు క్రియలసాధింపవలయు; కార్యభారమన్ని దిక్కుల ఘనతరమగును; నిమిష నిమిషమునకు నూతనమార్గముల నవలంబింపవలసివచ్చును; ఏ మార్గము మంచిది; యెయ్యది చెడ్డది; ఇది సరియా; యది సరియా; యని క్షణక్షణమునకును సంశయములుదయించును; చింతాపరంపరలు మిక్కుటములగును; ఈ కష్టములకుఁ దగిన ఫలము లేకపోలేదుగాని, యూరక హాయిగాఁ గూర్చుండి కాలక్షేపముఁ జేయుటయే మోక్షమనువారికీలోక మావరప్రసాదము నేనాఁటికి నియ్యదు. అట్టివారికి పరలోకమో, పారతంత్ర్యమో, బహుశః రెండునో, గతి. వృద్ధి హెచ్చగుకొలఁది యోజనాశక్తియు నెక్కువ బలవంతమగును; కావలసివచ్చును. చూడుఁడు; ఒకటి రెండు విధముల యోగమముల ప్రకారము వర్తించు గ్రామీణులలో బుద్ధివికాసమునకు నావశ్యకతయు నవకాశమును గలదా? కావుననే వారి బుద్ధియు, నడతయు మందములై యుండును. పట్టణవాసులలోఁ జర్యావిధానములసంఖ్య హెచ్చియుండును గాన, నచ్చటివారు మాటల్ల

యందును, మూలఁగూర్చుండి యోజించుటలందును, పలదన్నను బలా త్కారముగనితరులకు బుద్ధిఁజెప్పుటయందును గడుసమర్థులుగానుందురు.

జ్ఞానకర్మంబులరెంటియు ముఖ్యోద్దేశము ప్రాణరక్షణాభ్యుదయం బులు. మోక్షమనుట యీనాఁటి మాటగాదు; ఏనాఁటిమాటయుఁ గాదని చెప్పినఁ బాపమా? మోక్షముఁగోరువారును నేదో శాశ్వత మైనస్థితి నాశించువారేకదా! ఈస్థితి జడస్థితియా? ఱాళ్లఱప్పలవలె నుండవలయుననియా వారికోరిక? మఱి చైతన్యసమేతమా! అది యట్లుండె. అన్నిటికంటె మించిన మహత్త్వ ప్రాణము. ప్రాణము ద్వివిధము: తనయొక్కయు, తనజాతియొక్కయు నని. ఎల్లపృథక్పాత్ర ములయందలి ప్రాణములుఁబోయిన జాతియుండదు; ఇఁక జాతి దుర్బల మగుడుఁ బ్రతియొకనికిని ముప్పువచ్చుదు. జాతియుఁ బ్రజయు నన్యోన్యా శ్రయములు. జాత్యభివృద్ధికి విరుద్ధములైన ధర్మములును, నీతులును నాత్మహత్యతో సమానములు. ప్రాణముయొక్క ముఖ్యగుణము కర్మము; జ్ఞానము భృత్యప్రాయము. జ్ఞానము పుట్టినది కర్మగర్భము నుండి; కాని బిడ్డలు తల్లిదండ్రుల నాడించునట్లు కర్మమును వశము చేసికొను ప్రభావముఁ గలయది. ఉత్పత్తి నెట్లుండినను నీనాఁటి ప్రచారములఁబట్టి చూచిన నవిరెండును బరస్పరకారణములు; ఇతరేత రోద్దీపకములు. కార్యము ననుసరించి యోజనలు సాఁగుటయు యోజ నల ననుసరించి కార్యములు సాఁగుటయు, రెండును బ్రత్యక్షములు. అయిన నొక్కటి; యోజనలు కార్యములుగఁ బరిణమింపకున్న క్షేత్రమున నాటఁబడని బీజములట్లు నిష్ఫలములగును. గొడ్డుపోయిన జ్ఞానమెక్కడ దట్టముగనుండునో యాదేశము మానసక్షయవ్యాధి బాధితమని దృఢముగఁ జెప్పవచ్చును.

జ్ఞానములోని జాతులు రెండు:—భూత (స్థితి) జ్ఞానము, భావ్య (స్థాతవ్య) జ్ఞానము. భూతమనఁగా నునికికి వచ్చిన వస్తువో, తత్ప్రక

సహజముగ వచ్చునదియో; స్థితిం దాల్చినదియును, నవశ్యము దాల్చు నదియును. స్థితి త్రివిధము :—భూతభవిష్యద్వర్తమానములని. ఉదా :— మనుష్యులందఱు మర్త్యులు; అనఁగా మరణాధీనులనుట. దీనికి నిర్వచనము—పూర్వులు చచ్చిరి; ఇప్పటివారు చావనున్నారు; ఇఁక ముందటివారును దప్పకచత్తురు. శరీరియొక్క యనివార్యలక్షణము లలో మృత్యువొకటి. శరీరికి మృత్యువునకు నుండు సంబంధము సర్వదా సిద్ధము. ఒక్కవేళ నిఁకముందు మనుష్యులు పుట్టరనుకొందము. పుట్టక పోయినను నీన్యాయమునకు బాధలేదు. శరీరులుండినను సరే, లేకున్నను సరే, వారికి మృత్యువునకు నుండు దాంపత్యము నిత్యమనుట యీన్యాయముయొక్క నిర్వచనము. ఈదాంపత్యము సిద్ధము. ఇప్పటి కాలముంబట్టి చూచిన నెయ్యది భవిష్యత్తో దానినిగూడ సంగ్రహించినట్లు భూతమనుపదము వాడఁబడియున్నది. ఏలన, భవిష్యత్తుగూడ స్థితికిఁ జేరినదిగావున. మఱియుఁ గాలక్రమముగాఁ జూచిన నిఁకముందుఁ బుట్టఁబోవువారు చచ్చుట యిప్పటిపని గాకున్నను, ఏన్యాయముంబట్టి వారిమరణము మన మనుమానింపనగునో, యాన్యాయ మిఁకముందుఁ బుట్టఁబోవునది కాదు; అదియెప్పుడో పుట్టినది; శరీరితో నవతరించిన కవలబిడ్డ. ఇప్పుడు సత్యము; రేపు సత్యము; శ్రీరాములనాఁడును సత్యము. అనఁగా నియ్యది శాశ్వతము; స్వభావలక్షణము. ప్రకృతి శాస్త్రన్యాయములన్నియు నీవర్గమునకుఁ జేరినయవి. ఉదా :—ఆధారములేని పదార్థము భూమ్యాకర్షణశక్తిచేఁ గ్రిందఁబడును; అగ్నిలోఁ జేయివెట్టిన నొప్పియగును; ఉష్ణముచే వస్తువుల యాకృతులు పెద్దవగుట బహుళము, ఇత్యాదులు. *

---

*నాచే రచింపఁబడిన యర్థశాస్త్రమునందలి "న్యాయశబ్దనిర్వచన" మను ప్రకరణమున త్రివిధన్యాయములు లక్షణములు విపులముగఁ జర్చింపఁబడియున్నవి.

ఇఁక భావ్య (స్థాతవ్య) జ్ఞానమును విమర్శింతము. భావ్య మనఁగా, వచ్చినదికాదు; తనంతట, తప్పక, స్వభావసిద్ధముగ రానున్నదికాదు; మఱి యవశ్యము రాఁదగినది; మనచే రప్పింపఁ బడవలసినది; ఎయ్యదియుండిన బాగని మనము కోరుదుమో, యెయ్యది తప్పక రాఁదగినదని మనము నిర్ణయింతుమో, యయ్యది భావ్యము. నాకు రెక్కలు రావలయుననుట భావ్యముగాదు. ఏలన, నది యవశ్యము రాఁదగినవస్తువుగాదు. భావ్యజ్ఞానమున కుదాహరణము: అందఱు సత్యము చెప్పవలయును. దీనికి నిర్వచనమెట్లనఁగా, నందఱును సత్యము చెప్పుట పూర్వము ప్రసిద్ధికివచ్చిన వృత్తాంతము గాదు; ఇప్పుడు వచ్చియుండలేదు; ఇఁకముందు వచ్చుటయు సందిగ్ధమే; అయిన నొక్కటి; వచ్చినను సరే, రాకున్నను సరే, లవమాత్రమైనను సిద్ధింపకున్నను సరే, అందఱును సత్యము జెప్పవలయుననుట శాశ్వతన్యాయము. ధర్మములను నీతులను బోధించు న్యాయములన్నియు నిట్టివి. ఇవి బోధించునవి కృతంబులుగావు; కర్తవ్యములు. ఈ న్యాయములకును రాజశాసనములకును గొన్ని విధముల సామ్యమును గొన్నివిధముల వైషమ్యమును గలదు. అయ్యది నాయర్థశాస్త్రమున విమర్శింపఁబడియెఁ గాన, నిట ననావశ్యము. ఈ నీతి న్యాయములకును బ్రకృతిస్థితికిని నే సంబంధమును లేదా? అనఁగా నవి నిష్ప్రయోజనములా? ఏనాఁటికినిగావు. అందఱు సత్యము చెప్పకున్నను, జెప్పవలయుననుట సర్వత్రసత్యము. ఈ సత్యముండుటంబట్టియె లోకమునందుఁ గొంతకుఁ గొంతమైన సత్యము ప్రవర్తిల్లుచున్నది. సత్యము ధర్మమగుటచేఁ దత్ప్రకారము వర్తింప మనము ప్రయత్నింతుము. ఈయత్నమునకును, దత్కాలమున సిద్ధించు ఖండమో, పూర్ణమోయైన చరిత్రస్థితికిని, ఆ నీతియే బీజము. ఆ నీతియొక్క ప్రతిబింబమట్లు వర్తమానమును దీర్పఁజాలుదుము.

ఆ నీతిప్రభావముచే వర్తమానము మన ప్రయత్నానుసారముగ మాఱును. అట్లగుట, స్థితిని నిర్ణయించు శక్తులలో భావ్యములకును స్థానమున్నది. స్థితిస్థాతవ్యములు రెండును సత్తులే. స్థాతవ్యములు మిథ్యలుగావు అవి, ప్రకృతిశక్తులట్లు మనుష్యప్రయత్నము లేకయు, యమోఘముగ వర్తింపనేరవు. మన శక్తికోలంది వాని విజృంభణ ముండును. కార్యసాధనమునకు భూతభావ్యజ్ఞానములు రెండును నావశ్యకములు. స్థితిజ్ఞానముచే మనయొక్కయుఁ బ్రకృతియొక్కయు శక్తులు గోచరించును. స్థాతవ్యజ్ఞానముచే నేయేయర్థములకైన మన శక్తియుక్తులఁ బ్రయోగింపవలయుననుట యేర్పడును. "నాలాభార్థమై నాచాతుర్యమును వినియోగింతునా? దేశశ్రేయమునకై పాటు పడుదునా? నాకై కాక పరులకై నేనేలశ్రమింపవలయును? స్వార్థత్యాగ మేల విధియయ్యె? దేశము నశించిన నేను నాశములేక యుండుట సాధ్యమా? మనుష్యమహాసంఘములో నిమిడియుండు నణువువంటివాఁడనా నేను?" ఇత్యాది తర్కములు స్థాతవ్యపరిశోధనలకుఁ జేరినయవి. పురుషార్థముల నిర్ణయించునది నీతి. ఆ యర్థసాధనకై వలయు నుపకరణముల వివరించునది ప్రకృతివిద్య. "ఉండు వానిఁ గూర్చిన జ్ఞానము" వలన క్రియలయుఁ, దత్ఫలములయుఁ దెలియును "ఉండఁదగినవాని గూర్చినజ్ఞానము" వలన యుక్తాయుక్తములును, కర్తవ్యములును దేటపడును.

ఇఁకఁ గర్మమునంగతికిఁబోదము. ప్రకృత్యాది శాస్త్రంబులలోఁ గనుఁగొనఁబడిన న్యాయంబులనుఁ మనుష్యప్రయోజనార్థక కార్యంబుల బ్రయోగించు మార్గంబుల నాదేశించి, మనలసార్థకశ్రమలను జేయునది కళ. జ్ఞానమునకు యోజనాశక్తి యొండు చాలును. సత్కళాసామ్రాజ్యమునకు వలయుగుణము లెవ్వియనఁగా :—(౧) యోజనాశక్తికిం జేరిన ప్రకృతి శాస్త్రజ్ఞానము. (౨) ప్రకృతి న్యాయప్రయోగ

జ్ఞానము. (3) యుక్తాయుక్తజ్ఞానము. ఇది తెలియకున్న మనచాతుర్య మంతయుఁ జెడ్డకార్యముల కర్పింతుమేమో! వివేకములేనిది "ఇది తగు నిదితగ" దని యెట్లు నిరూపింపనగును? (౪) వివేకముండినసే చాలునా? మంచిచెడ్డల నరసియుఁ జెడ్డయేచేయు దుర్మార్గులెందఱు లేరు? కావున ధర్మనిరతియు నావశ్యకము. (౫) ఇన్ని మనోభాగ్యము లుండినను శరీరపరిశ్రమము లేనిది యేకళయు సాగదు. ఆరోగ్యము, బాహుబలము, పట్టుదలయును భావ్యగుణమ్ములలోఁ బ్రధానవర్గములకుఁ జేరినయవి. ఆత్మకృషితప్ప నింకేకృషియు లేనియెడలఁ, గోఁతకాలము నందు బొల్లిమాటలుదప్పఁ దక్కినపంటలేవియు లభింపవు. మనః కృషి తోడ, నేత్రహస్తాదీంద్రియ కృషియు లేకున్న నేమిఫలము? దేహక్ష యము, దేశక్షయమునుఁ బ్రాపించును. బుద్ధి నొక్కదానిని సవిస్తారముఁ జేసిన మాత్రమున నన్నివిధముల మేలులును దమంతట వచ్చినోటఁ బడునని కన్నులు మూసికొని, చేతులు కట్టుకొని, పరధ్యానముఁ జేయు వారికంటె మూఢులీలోకమున నుండరు. మనఃకృషియు, హస్తకృషి యుం గలియకయున్న నేర్పడునది "కళ" గాదు; "కళంకము."

ఈతత్త్వము దెలిసినవారికిఁ బ్రకృతము హిందూదేశములో నవతరించి యుండెడు సర్వకళాశాలలు పరిపూర్ణములుగావని తోఁపక మానదు. వానియందలి లోపములనేకములు. కళాకృషి మిక్కిలియు న్యూనము. ఆధునిక పాశ్చాత్యకళాశాలలు విద్యాబోధనశాస్త్ర ప్రకారనిర్మితములును, సర్వప్రజాభివృద్ధికరములును, హృదయానంద కరములునై యుండఁగా, మన కళాశాలలింకను బౌరాణికపంక నిర్మగ్నములై యుండుటఁ జూడఁ గోపతాపంబులు మనస్సును గలంచుచున్నయవి. వీనివలన మనకుపకారము లేకపోలేదు; కాని యది చాలదు. మఱియుఁ బూర్వమెప్పుడో మంచిచేసెనని యెల్ల కాలము కృతజ్ఞతాసూచకముగ వందిమాగధస్తోత్రములు చేయుచునో,

చేతులుగట్టుకొని, నోరుమూసికొని భక్తివినమ్రతను జూపుచునో యుండు
టకుఁ బౌరుషవంతుఁడెవ్వఁడును సమ్మతింపఁడు. చిన్నప్పు డక్కఱమైఁ
బెంచి పెద్దవానినిగాఁ జేసిరిగదా యని జన్మమంతయు నవ్వారికి
నాహులిగా నిత్యుఁబోలునా ? కృతజ్ఞత యెంతో మంచిగుణము ;
అయినను భావికిఁ బ్రతికూలముల విధించు నెడల దాని ననుసరించుట
యన్యాయము. పూర్వులయెడ మనము చూపవలసిన భక్తికంటె,
నిఁకముందు మనచే సృజింపఁబడు సంతతివారి పురోవృద్ధికై వలయు
సన్నాహముల నొడఁగూర్పఁ బ్రయత్నించుట ప్రధానకృత్యము.
రక్షించుటకు శక్తిలేనిచో సృష్టించుట మహాపాతకము. మన పూర్వులు
మనల నీలోకమునకుఁ దెచ్చిరి ; శక్తికొలఁది భరించిరిగాఁబోలు ; అది
వారి ధర్మము ; దానిని వారు చెల్లించుకొని పోయిరి ; వారు చేసిన
మేలు మఱవఁగూడదు ; అట్లనుటచే మనమెవ్వారిమేలునకై యుత్తర
వాదులమో యట్టి మన సంతతివారిక్షేమముల నారసి యాచరించు
విధమునఁగాక, ప్రాచీనుల మతప్రకారము వర్తింపవలయునని యర్థము
చేయుట మూఢభక్తి. సంతతివారి క్షేమార్థములైన ధర్మముల
కంటె మిక్కిలిగా నుపాసింపఁదగిన ముఖ్యధర్మము లెవ్వియును లేవు.
"ఉన్నవి ; నాయాత్మను నేను గాపాడుకొనుట ప్రధానధర్మము,"
అనువారుందురయేని, అట్టివారు సంతానము వడయుట కనర్హులనియు
హక్కులేనివారనియుఁ దోఁచకున్న ? తన గతిమోక్షములకై సంతా
నముఁ బడయవలెనన్న, నాకుఁ జూడ నియ్యది పరోపకారధర్మమునకు
విఘాతుకమైన తలంపుగఁ గన్పట్టెడిని. అది యట్లుండె ; వర్తమాన
కాలముయొక్క ముఖ్యకర్మము, భూతకాలములో వేల్వఁబడుట
కాదు ; భవిష్యత్తును భూవర్తమానములకంటె నున్నతముఁ జేయఁ
ద్రికరణశుద్ధిగఁ బరిశ్రమించుట.

కావునఁ గృతఘ్నత యనునిందకు భయపడక, సర్వకళాశాలా సంస్కారమున కుద్యోగింపవలయును. మొదటివ్రేటునకు దీనికి మించిన లక్ష్యములేదు. ఈవిషయమై "ఆంధ్రపత్రిక" యొక్క యీ సంవత్సరాది సంచికలో నాకుఁ దెలిసినంతమట్టుకు నిదర్శనములతో వ్రాసి యున్నాను. దానిం దిలకింప విద్యాసంస్కారోద్యోగులు ప్రార్థితులు. ఇఁక వేఱుగ నిట దీర్ఘవాదమునకుం బూనుట నాకు చర్వితచర్వణమే కాదు, మీకు శ్రవణబాధకమును. కావున నింతకాలము నోపికతో నా వ్యాసము నవధరించినందులకు వందనము లర్పించుచు, మీ యనుజ్ఞపై నింతట విరమించెదను.

౩

స్వయంవరములు రాక్షసవివాహము లౌనా? కావా?

•••○●○•••

మనపూర్వులైన యార్యులలో స్వయంవరములు వివాహపద్ధతులలో నొకటిగా నుండెననుట ప్రసిద్ధి. అనేకులు, స్వయంవరములు కన్యకయొక్క యిష్టప్రకారమూ పెచే వరింపఁబడిన వరునితోడి పెండ్లి యని యనుకొనుచున్నారు. ఇందలి సత్యనిర్ధారణకుఁ దోడ్పడఁజూచుటయు యీవ్యాసముయొక్క యుద్దేశము. సిద్ధాంతము నాకసాధ్యమైన పని. వివేకవంతులైన పండితులా కార్యమునకుఁ బూనుకొందురుగాక!

ఆర్యులలోనే మాత్రము స్వయంవరములు ప్రబలియుండెననుట మొదటి యంశము. నాకుఁ దెలిసినయట్టుకు రాజులలోనేకాని యితర జాతులలో స్వయంవరములు నడపఁబడినట్లు కానము. క్షాత్రధర్మము నవలంబించినవారిలోమాత్ర మీపద్ధతి యుండుటవలనఁ బరాక్రమమున నపహరించి చేసికొను రాక్షసవివాహమునకును నీస్వయంవరములకును సాదృశ్య ముండెనని యనుమానింపవలసి యున్నది కదా!

మఱియు, నిజమైన స్వయంవరము గాంధర్వము; కన్నెయు వరుఁడును బరస్పరము మోహించి స్వతంత్రముగఁ జేసికొను సంబంధము గాంధర్వము. ఇట్టి స్వతంత్రవివాహములు గాంధర్వమనుపేరఁ బ్రత్యేక విభాగముగఁ బరిగణింపఁబడినపుడు, స్వయంవరములు పారతంత్ర్యవైవాహిక పద్ధతులలోఁ జేరినవిగ నుండునుగదా!

దేవయాని యను బ్రాహ్మణకన్య యయాతిని బలాత్కారముగఁ బెండ్లాడినది. వరుని పక్షమున జూచిన నెట్లున్నను, వధువు పరముగ

యోజించినయెడల నియ్యది స్వయంవరము. అయినను, దీనిని స్వయం వరములో నెవ్వరుఁ జేర్చియుండలేదు. శకుంతల సమాగమము గాంధర్వ మనఁబడినదిగాని స్వయంవరమని పేర్కొనఁబడలేదు. కాబట్టి నిజమైన పరస్పరప్రీతితోఁ బరస్పరవశులైన యువతీ యువకుల యానంద లీలాదాంపత్యము మన పెద్దల యెన్నికల ప్రకారము స్వయంవరము కాదు గాఁబోలు.

ఇంక స్వయంవరములు రాక్షసములనుటకుఁ బ్రత్యక్షప్రమాణ ములు కొన్ని చూపట్టెడిని.

స్వయంవరము చిత్తానుసారముగఁ బ్రవర్తింపఁబడు పెండ్లి కాద నుట దానిపరిస్థితులను బట్టియే నిరూపించ వచ్చును. మొదలు దినము, లగ్నము, నిర్ణయించుకొని యుత్సవమును సాటింతురు. ఆనాఁడు వచ్చినవారిలోఁ గన్యకయొక్క మనస్సునకు నచ్చినవాఁడు తప్పక వచ్చియుండుననుట యేమినిజము? మఱి వచ్చినవారెల్లరును దనకేల యనిష్టులుకారాదు? ఒక్కనినైన నొల్లక పూలహారమును తనమెడ లోనె వేసికొని తాను శుద్ధాంతవాసమునకుఁ దిరిగిపోవచ్చునా? నాకుం జూడ నీస్వయంవరమునందు మనోఽనురతికంటె లగ్నమే ప్రధాన మని తోఁచెడిని. ఎవరినైన నొక్కనిని దప్పక వరించుటయే విధి కాఁబోలును. లేకున్న నుత్సవపుఖర్చులన్నియు వ్యర్థమగును. వచ్చిన రాజులలో నొక్కరు దప్ప నందఱును గన్యకతండ్రిపై దండెత్తుదురు. స్వయంవరము స్వతంత్రించి కన్యక తన యిష్టప్రకారము చేసికొను వివాహము కాదనియు రాక్షసములోని యొక యుపవర్గమనియు నాయొక్క యనుమానము.

భారతములో "స్వయంవరవిజితయైన కోమలి" యను ప్రయోగం బొకానొకచోటఁ గానంబడియెడు. "స్వయంవరముములో

విజిత" యనఁగాఁ బలాత్క్రమమున నపహరింపఁబడినది యను నర్థము గాక వేఱొక యర్థము సాధ్యమా?

"కాశీరాజు కూఁతుల స్వయంవరోత్సవంబు విని ధనుర్ధరుండై భీష్ముఁడు" పోయినాఁడఁట! స్వయంవరములకు సైన్యములతోను నాయుధములతోను బోవుట యాకాలమున ననివార్యములైన లక్ష్యములలో నొక్కటి. ఆస్వయంవరమునకు మూఁగిన రాజలోకంబెల్ల వెఱచి చూచుచుండ భీష్ముఁడక్కన్యకలఁ దన రథంబెక్కించుకొని

"నాయనుజునకు వివాహము
సేయఁగఁ గన్యాత్రయంబుఁ జేకొని బలిమిం
బోయెద నడ్డంబగు వా
రాయతభుజశక్తి నడ్డమగుఁడా యాజిన్."

(మహాభారతము. ఆదిపర్వము. ౪ వ అశ్వా. ౧౯౨ ప.)

అని యనుచు వెడలెను.

ఈస్వయంవరమునఁ దుదకు వరుఁడే యగుపడుటలేదు. విచిత్రవీర్యుఁడింటినుండి బయలుదేరినట్లే కానము. ఇఁక గన్యకలు వానిని వరించి రనుట రసాభాసమైనమాట. వానిపరముగ భీష్ముఁడు వీరల నపహరించికొని పోవుచున్నాఁడు. మఱియు నట్లు చేయుట సత్కృత్యమని నిరూపించుటకై "క్షత్రియులకు గాంధర్వరాక్షసంబులుత్తమంబులు" అని ధర్మశాస్త్రమును వెల్లడించెను. కాఁబట్టి చెఱపట్టుటయు స్వయంవరమె. అట్లగుట రాక్షసమునకును దీనికిని భేదమేమి?

"స్వయంవరంబున జయించి వివాహంబగుట రాక్షసమునకంటె నత్యుత్తమంబు" అని వచియింపఁబడియున్నది. దీనికిఁ గారణము లేమిగానుండవచ్చును? రాక్షసమనఁగా నొక్క తండ్రినో దొంక్క యన్నదమ్మునినో యోడించి కన్యను గొనిపోవుట. స్వయం

వరమున నానా రాజులు యుద్ధసన్నద్ధులై వచ్చియుందురు; వారినందఱి నోడించి కన్యను గొనిపోవుట తన క్షాత్త్రమహత్త్వంబును— అనఁగా బలపరాక్రమంబుల నగ్రగణ్యత్వంబును స్థాపింపఁగాదె! రాక్షసము చిల్లరబేరమువంటిది. స్వయంవరము ప్రబలమైన మొత్తపుబేరము.

దుర్యోధనుఁ డొకస్వయంవరమునకు వెళ్ళినాఁడఁట. కళింగ రాజగు చిత్రాంగదుఁడు శుభాంగియను నిజపుత్త్రికకు స్వయంవరము చాటింపఁగా' శిశుపాలుఁడు. నీలుఁడు, జరాసంధుఁడు, లోనుగ రాజు లనేకులు "సముచిత చతురంగబలసమేతులై" వచ్చిరి; ఆనాఁటి స్వయంవరములోఁ గత్తులు కటారులు దట్టముగా లేనిది వరము మనస్సునకు నింపుగాఁ గుదురదు గాఁబోలు. దుర్యోధనుఁడు వచ్చెను. శుభాంగి

"... ... ... సఖులు
దాదులు వేర్వేఱ ధరణీపతులఁ జూపి
చెప్పంగఁ జూచుచుఁ జేతఁ బుష్ప
మాలికయొప్పఁ దన్మధ్య వీథికి నల్ల
నడచుచోఁ గురుపతిఁ గడచిపోవ
నతఁడల్గి యచ్చపలాక్షిఁ బోనీకాఁగి
పట్టిరథంబుపైఁ బెట్టఁబనిచి
యేగుచున్న, రాజులెల్ల సంక్షోభించి
కూడుకొని యుదగ్రఘోరభంగిఁ
దాఁకి రవ్విభుండుఁ దలఁకక బలశౌర్య
ములు పొగడ్తకెక్కఁబోరె నధిప!"

(మహాభారతము. శాంతిపర్వము. ౧వ ఆశ్వాసము. ౨౯వ పద్యము)

ప్రతి స్వయంవరమును సమరవరముగా మాఱుట యీయుగధర్మము లలో నొక్కటి.

కొట్లాట యేట్లాట లేని స్వయంవరములు చాల తక్కువ; దమయంతీ స్వయంవరము నిజమైన స్వయంవరమేమో? పరిశుద్ధ గాంధర్వముఁ గాదు, రాక్షసమును గాదు. బహుశః ఇంద్రాదిదేవతలు ప్రత్యక్షముగ వచ్చి కూర్చున్నందుచే శాంతి నిర్వహింపఁబడెనేమో! అచ్చట మూఁగినరాజు లొక్కరి నొక్కరు చంప నుద్యమింపక యూరకొన్నందుల కాదేవతల సన్నిధి తప్ప వేఱు కారణము మృగ్యము.

దమయంతీ స్వయంవరము యథార్థస్వయంవరము కాదని నాయభిప్రాయము. నలదమయంతులు, తత్పూర్వమే "మనఃప్రభావానల దహ్యమానులై" వేఁగుచుండిరి. ఆతాపమును దీర్చుటకునై భీమరాజుచేఁ గల్పింపఁబడిన యవకాశము కాని, యాస్వయంవర మది వరలో మనసిజ మమకారముఁ జెందనట్టి కన్యక కోరికొనుటకునై చాటింపఁబడిన యుత్సవము కాదు. పరువు తక్కువగకుండునట్లు దమయంతికి నలుని సమకూర్చుటకునై చేయఁబడిన నెపము; మిష. అందలి సత్యము గాంధర్వము. ఆగాంధర్వమును విరచించుటకునై పన్నఁబడిన కృత్రిమరంగ మాస్వయంవరము.

ఇంక ద్రౌపదీ సీతా స్వయంవరములు స్వయంవరములు కావు. నిర్దిష్టకార్యముఁ జేసినవానికిఁ గన్యనిచ్చియే తీరవలయునను సమయము ప్రకార మావివాహములు జరిగెను. కాన నావియందుఁ గన్యక స్వయముగ వరించి చేయునది గాని, చేసినది గాని యొక్కటియు లేదు, తుదకు జయశీలుఁడైనవాఁడు "నాయన్నదమ్ముల నందఱికి బెండ్లామవు గోఁగా" నట్లును జేయుట ద్రౌపదికిఁ దటస్థించినది. ద్రౌపదియు సీతయుఁ బణములవంటి వస్తువులు; వైవాహిక స్వాతంత్ర్యము వారికిని లేదు. ఈ నిర్దిష్ట కార్యములను బరాక్రమ సూచకములు గాన ఈ వివాహములును రాక్షసకృత్యములే!

రాక్షసము రాజులకు శ్రేష్ఠమైన పద్ధతిగ నిర్వచింపఁబడియున్నది. మనుష్యులయొక్క పురోఽభివృద్ధి కనుకూలించిన హేతువులలో రాక్షసవివాహములు చేరినవనియు, నవి యొకానొకదశయందుఁ బ్రాకృతజనులలో సర్వత్రవ్యాపించి యుండెననియు సంఘశాస్త్రసిద్ధాంతములు. అండమాను దీవులలోని వనచరులైన మనుష్యులలో నరులను వేఁటాడి పుఱ్ఱెలను గానుకగాఁ దెచ్చినఁగాని యేకన్యయుఁ బురుషుని వరింపదు. పుఱ్ఱెలెక్కువగాఁ దెచ్చినకొలంది వరుని పౌరుషమును శ్రేష్ఠత్వమును గన్యకయొక్క తలకును హృదయమునకును నెక్కును. కన్యాపహరణము సాంఘికశాస్త్రప్రకార మన్నిజాతులయందు నొకానొకప్పుడు ప్రబలముగా నుండిన పద్ధతి. ఇది క్షాత్రతత్త్వమునకుఁ జేరిన కృత్యము. కాలక్రమేణ పోలీసుబందోబస్తులు మెండగుకొలది అపహరణము తగ్గుచువచ్చినది. ఇప్పుడును మన యిండ్లలో జరుగు వివాహకార్యములలోఁ బూర్వకాలమునాఁటి కన్యాక్రమమును సూచించు చిహ్నసంస్కారములుకొన్ని నడపఁబడుచున్నవి. "కొడగు" జిల్లాలో వరుఁడు సపరివారముగ వచ్చి యరఁటిబొందెలను బదివంద్రెండింటిపై గత్తితోనఱికి పిమ్మట వధువునింటఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు. ఈ యరఁటిబొందెలు స్వయంవరమునకు మూఁగిన వైరిరాజులు! రెడ్లలో వధూవరులు కూర్చుండు పీఁటముందట నొక స్తంభమునకు నొక యరఁటిబొందెను బిగించికట్టి దానిముందు మట్టిపాత్రలో దీపమును వెలిగించి యుంతురు. పాపము! ఈబొందియు స్వయంవరమునకు వచ్చిన వైరియే. జయశీలుఁడైన వరునికి దీపము మోయువాఁడాయెను. ఇవన్నియు రాక్షసవివాహపరిణామ ప్రకరణములకుంజేరినయంశములు.

రాక్షసమనఁగా సర్వజనులయందు సర్వకాలముల యందును సర్వదశల యందును జెడ్డదియైన పద్ధతి యని యెంచుట గొప్పతప్పు; దానియందును గుణము, తేజస్సు లేకపోలేదు. కాఁబట్టి పూర్వరాజు

లలో నది శ్రేష్ఠమైన పద్ధతిగఁ బరిగణింపఁబడినది. స్వయంవరములు రాక్షసము లగుటచే గాఁబోలు నవి కాలక్రమేణ నశించి నామమాత్రావశిష్టము లైనవి. గాంధర్వములు స్త్రీపురుషుల యాద్యప్రకృతికిఁ జేరిన దాంపత్యములు. అవి యమంత్రకము లని మనవా రనుకొని యెదరు. అనఁగా మంత్రములు వేదములు పుట్టకపూర్వమునుండియు మనుష్యులలో ననాదిగ వ్యాపించిన తంత్రము గాంధర్వము. స్త్రీపురుష పరిపూర్ణ స్నేహసూత్రమునకు సహజమునకు నిరంతరములైన యుదాహరణము. మనుష్యప్రకృతి యెంతకాల మనశ్వరమో యంతకాల మదియు నశింపదు.

3

హిందూమత పరిణామములో భజనకూటముల ప్రాముఖ్యము.

మన దేశములోఁ ప్రతిగ్రామమునందును భజనమందిరము లున్నవి. వీనియొక్క చరిత్ర మేమి ? వీనికిని హిందూమతములోని యితర సంప్రదాయములకును గల సంబంధ మేమి ?

హిందూమతముయొక్క పరిణామములో ముఖ్యదశ లెవ్వి ? మన మతమునకు వైదికక్రియ లాద్యములు. ఈక్రియలు జనసామాన్యమున కెప్పుడును సాధ్యములైనట్లు కానము. యాగములు—యజ్ఞములు ధనాఢ్యుల కేగాని ప్రజాసామాన్యమున కనుకూలింప నేరవు : కావుననే యీవైదిక కర్మలవిరచన రాజులచేతను, రాజసాహాయ్యముచే ఋషులచేతను చేయఁబడినట్లు మన గ్రంథములలోఁ జెప్పఁబడియుండుట ! మఱియు వీనియం దింకొక్క న్యూనత : యజమానుఁడైన యేవ్యక్తియొక్కయో కోరికల నీడేర్చుటకై చేయఁబడు తంత్రములేకాని, వైదికక్రియలు సమస్తమైన ప్రజకు నైహికముగాఁ గాని, యాముష్మికముగాఁగాని పనికివచ్చునవిగావు ; పుత్రులఁ గోరినరాజులు పుత్రకామేష్టి నొనరించుట—ఇత్యాదులు దీనికి నిదర్శనములు. కొన్ని యాగములు రాజులయొక్క జయచిహ్నములు ; సార్వభౌమత్వమును క్షాత్రబలముచే స్థాపించిన పిమ్మట నశ్వమేధమో రాజసూయమో ప్రకటించుట వైదిక కాలపు టాచారములలో నొకటి. వీనిచేతను ప్రజలకుఁ గలుగు లాభ మేమియు లేదు—బహుళః కొన్ని విందులు వడయుటతప్ప ; అనగా—బ్రాహ్మణులకై మిగిలిన యెడల.

హిందువులలో జాతీయతాభావము పాశ్చాత్యులలోవలె లేదని యందఱు నెఱుంగుదురు. దీనికి మన మతమును హేతువుగఁ జూపఁబడుచున్నది; మన మతము జాతీయతాభావమును బెంపొందించునదిగాదు; స్వాభిమానము — కులాభిమానము — కుగ్రామాభిమానము ముఖ్యమైన మానసగుణములు. ఈయల్పమైన దృష్టితో నేర్పఱుపఁబడిన నానా శాస్త్రప్రవృత్తులలో వైదికమతమును నొక్కటియై యున్నది.

వైదికక్రియలు శక్తులయొక్క వశీకరణమునకై చేయఁబడుఁ ప్రాకృతక్షుద్రతంత్రములలోఁ జేరిన వానియని సంశయించుట కవకాశము లేకపోలేదు. యాస్కుఁడు వేదములయొక్క ప్రామాణికత్వమును నిరాకరించిన వారిలోఁ బ్రథమగణ్యుఁడు; తన న్యాయశాస్త్రమునందు గౌతముఁడును వేదమును ఖండించెను. ఉపనిషత్తుల కాలముననే వైదిక క్రియలాధ్యాత్మికముగాఁ బ్రశస్తములుగావని యేర్పడి పోయినట్లున్నది. హింస ప్రధానముగాఁ గలవి యగుటచేత బౌద్ధులును, జైనులును వానిని నిరసించిరి.

ఈ నానాసంస్కార ప్రధానములచేత వైదికక్రియలయొక్క స్వరూపము చాలవఱకు మాఱి, యవి సాత్త్విక క్రియలుగఁ గాఁ క్రమేణ పరిణమించినవి. క్రియా స్వరూపమెట్లు మాఱినను వాని యుద్దేశములు మాఱలేదు: ఉద్దేశమేమి? ఎవ్వఁడేని యొక వ్యక్తికో, వానికులమునకో యభివృద్ధిని సమకూర్చుట; రాగభోగాదులయందలి కోర్కులను సిద్ధికివచ్చునట్లు చేయుట. ఇంతేకాని, సంఘసామాన్యము యొక్క శీలము, పురోవృద్ధి — మొదలగు జాతీయతా ప్రయోజనములు వాని యొక్క పరమార్థములు గావు.

వేదములయొక్క పరిణామము రెండుమార్గముల ననుసరించెను: అందొక్కటి పూర్వమీమాంసాపద్ధతి; ఇందుఁ గర్మలనఁబడు యజ్ఞహోమాదిక్రియలు ప్రధానములు. ఈక్రియలకుఁ దమంతనే యితర

సాహాయ్యము లేకయు శక్తులున్నవని వాదించువారు వేదము లపౌరుషేయము లనియుఁ దుదకు దేవుఁడు సయితము లేఁడనియు, నొకవేళ నుండినను నతఁడు సాక్షియే కాని, కర్తగాఁడనియు వాదించిరి. దేవుఁడు కర్తయైనచోఁ గ్రియాలమూలముననే సిద్ధులఁ దప్పక సంపాదింప వలను పడునని సిద్ధాంతీకరించుట యసాధ్యమగును; ఇఁక నితరమార్గము లున్నయెడలఁ గర్మలయొక్క ప్రాధాన్యము వికల్పమగును. కాఁబట్టి తీవ్రకర్మకాండవాదు లీకాలమునాఁటి ప్రకృతిశాస్త్రవేత్తలట్లు నిరీశ్వర వాదులైరి.

అన్ని మతములకును వచ్చిన, విడఁదీయరాని చిక్కులలో నిది యొకటి. దేవుఁ డుండిన యెడల నడవడి మొదలగు న్యాయమార్గము లలో సంపూర్ణమైన స్వాతంత్ర్య మెట్లుండును? మన మేక్రియ చేసినయెడల నేఫల మీయవలసినదని దేవునికి విధియున్నదా? విధియుండినచో నతఁడు స్వతంత్రుఁ డెట్లగును? మఱి స్వతంత్రుఁడైనచో మనము ధర్మ మార్గము నవలంబించుటచే నిత్యముగ మేలు కలుగునని యేమినిజము? మఱి, క్రియలఁ జేసి సర్వశక్తిని మేమునియోకుట, వానికి స్వాతంత్ర్యము లేనియట్లు హక్కులను స్థాపింపఁజూచుటకంటె, వానిని భజించి, యారాధించి, కాళ్లుపట్టుకొని భక్తిమార్గమున నతని యవ్యాజకరుణను సంపాదింపఁ జూచుట మేలుకదా? ఇదియ భక్తిమార్గముయొక్క యాధారతత్త్వము.

కర్మకాండకుఁ దదనంతరము హిందూమతములోఁ బ్రాబల్యము నకు వచ్చినది జ్ఞానకాండము. అనఁగా—ఉత్తరమీమాంస. కర్మకాం డమునందలి లోపములను స్ఫురించుకొని, దేవుఁడన నెవఁడు? ప్రకృతి యననేమి? జీవునిలక్షణ మెట్టిది? వీనికింగల సంబంధము లెవ్వి? అని చేసిన, యిత్యాది విచారములు జ్ఞానకాండకుఁ జేరినవి. వీనియందుండు లోపమేమనఁగా—ఇవి యాత్మతృప్తిని సంపూర్ణముగాఁ జేకూర్పఁ

జాలవు. మనుష్యుఁడు వాంఛాపరుఁడు; ఈవాంఛల నెఱవేర్చుకొనఁ జూచుట వానియొక్క స్వభావము తత్త్వశాస్త్రముచేత వాంఛలెట్లు నమకూడును? కావుననే భగవద్గీతాది గ్రంథములలో బౌద్ధులతత్త్వము ననుసరించి వాంఛలేమాత్రము లేకుండనుండుటయే మోక్షమని సిద్ధాంతము చేయఁబడి యుండుట. వాంఛలేమాత్రమును లేకుండిన యెడల ధర్మము—కర్మము, చేయబడు టెట్లు; ఈప్రశ్నకు సమాధాన మేమనఁగా—వాంఛలు లేకయే చేయవలసినదట. లోకయాత్ర జరుగుటకొఱకును, మోక్షమబ్బుటకొఱకును ఫలాపేక్షలేక పనులఁ జేయవలయునఁట! ఈ "కొఱకులు" మాత్ర మపేక్షలలోఁ జేరినవి కావా? ఇది చప్పిడి సిద్ధాంతము—ముసలి ముండకుఁ బనికివచ్చును. తడితరుల జిహ్వ కేమాత్రము గిట్టదు.

నిష్కామ వ్యవహార తత్త్వమునకు మూలపురుషులు జ్ఞానవాదులు. కర్మయోగ భక్తియోగములందు దీనికి స్థానము లేదు.

కాబట్టి, ముఖ్యముగా ననుష్ఠానమునకు వచ్చిన మార్గములు రెండే. నిరీశ్వరమార్గమైన కర్మమార్గము—భక్తిమార్గమును.

ఈమార్గములలో రెండుపద్ధతు లున్నవి: వ్యక్తిపద్ధతి, సాంఘికపద్ధతి. అనఁగా—కర్మలను, పూజలను నెవఁడైన నొక్కఁడు తన మేలును మాత్రమాసించి స్వయముగనో, పురోహితునిగుండనో చేయుట. ఇదియె హిందువులలో సనాతనమైన పద్ధతి. పాశ్చాత్యులలోను, మహమ్మదీయులలోను నీపద్ధతి యున్నది కాని,—(ఇది యే మతమునందును లేకపోఁజాలదు)—దీనితోఁగూడ దీనిని మించినదగు సాంఘికపద్ధతియుఁ గలదు. మనము దేవాలయములలో జరుపు పూజను, క్రైస్తవులు, మహమ్మదీయులు వారియొక్క గుళ్ళలోను, మసీదులలోను జేయు పూజలను, తారతమ్యదృష్టితోఁ బరిశీలించిన నీభేదము సుబోధమగును. మనము దేవాలయమునకుఁ బోయి యర్చనయో

యభిషేకము చేయించునప్పుడు దూరివారి సంపతి నాహ్వానించుట మర్యాద. అయినను బూజాసమయములలో యజమానుని కులగోత్ర నామములను మాత్రము, వాని "కాయురారోగ్య పుత్రపౌత్రాభి వృద్ధి రస్తు" గా దేవునికి నివేదింతురు. తక్కిన వారలమాట దేవుని దివిలోం బూజారి వేయుఁడు. మఱి, టెంకాయ, పువ్వులు మొదలగు పూజా ద్రవ్యములను యజమానుఁడు మాత్రము సమర్పించును. తక్కినవా రర్పింపవలసిన విధిలేదు. ఇంక నందఱును గలిసి యేకసమూహముగాఁ జేయు భగవత్సంకీర్తన మసలే లేదు. యజమానుని పరముగా, వైదిక క్రియలలో ఋత్విజుఁడట్లు, మన గుళ్ళలోఁ బూజారి కంఠపాఠముగా స్తోత్రములను వల్లించును. ఇది హిందువులయొక్క పూజావిధానము — దేవునితోఁ బూజారిద్వారా చేయఁబడు వ్యక్తి బేరము.

క్రైస్తవులలోను, మహమ్మదీయులలోను విధానము వేఱు. అందఱును గుళ్ళయందు సమావేశము కావలసిన కాలనియతి ప్రకార మచ్చటఁ గలిసి సమష్టిగా దైవారాధనము చేయుదురు. పూజారి యొక్క స్తోత్రమును జెప్పిన వెంటనే, యారాధకు లందఱు వల్లవిస్తోత్రము నేకకంఠముగ ఘోష యొనర్పఁ బ్రతివాఁడును బరోక్షపూజనే కాక, ప్రత్యక్షపూజను సలుపును. అట్లు సలుపుటయు నందఱును గలిసి చేయుపని. వ్యక్తియు, సమష్టియు నీరీతి నభేదభావమును బ్రతి దినమును దాల్చుచుండుటచేత వారలలో సంఘముయొక్క దృఢ త్వమును, బలమును నెక్కువయై యున్నవి. మనయందవి మిక్కిలియుఁ దక్కువ. మహమ్మదీయు లేదేని యాందోళనము జరుపవలయునన్న, మసీదులే యాకార్యమునకు సులభమైన స్థలములు. మనయం దిట్టి సమావేశరంగములు లేవు. మొత్తముమీఁదఁ దాను, దనకులము— వీనికంటె మించిన ప్రకృతులు లేవని యుండువారము మనము. జాతి ప్రధానమనియుఁ, గుణము దానికుపకరణప్రాయ మనియు భావించి

ప్రవర్తించువారు పాశ్చాత్యులు. ఈస్వభావభేదము మనయొక్కయు వారియొక్కయు మతాచారములందెట్లు ప్రతిబింబితమై యున్నదో గమనింపుఁడు !

హిందువులలోని యీగొప్పదోషమునుగనిపెట్టి దానిని వారింపఁ జూచిన వారిలోఁ బ్రథమగణ్యుఁడు శిక్కుల మతస్థాపకుఁడైన నానక్ మహాగురువు. నానకు పంజాబుదేశస్థుఁడు. మహమ్మదీయులచేత హిందువులు ప్రతిచోటను బ్రతియేఁటను బరాజయమునొంది యనవ్యాములు నవాచ్యములునైన యవమతులకుఁ బాల్పడవలసినవారై, తమకుల స్త్రీల మానమునైనను కాపాడలేనియట్టి దుర్బలులై యుండుట, కన్నులు, మనస్సు పగులునట్లు చూచినవాఁడు. హిందువులయొక్క దుస్థితికి సంఘీభావము లేకయుండుట మూలకారణము; ఇది తెలిసినవాఁడై తాను స్థాపించిన మతమునందు భజనలకుఁ బ్రధానస్థానమిచ్చి, తద్ద్వారా మహమ్మదీయుల నోడింపఁజేయునంతటి శక్తిని శిక్కులకుఁ గలుగఁ జేసెను. నేను 1924 సంవత్సరమున గాంధిగారిచే నొకానొక రాజకార్యార్థమై పంజాబునకుఁ బంపఁబడినప్పుడు హిందువులలో లేని యైకమత్యము మనసోదరులైన శిక్కులలో నెట్లు కలిగెనోయని, దీర్ఘముగ విచారింపఁబూనితిని. అకాలీశిష్యులనాయకులు నాకు మిత్రులగుటచేత వారిద్వారా అనేకసంగతుల గ్రహించితిని. అందులో ముఖ్యము వారి పూజావిధానము—

శిక్కులయొక్క గుళ్ళు చాలఁ జిన్నవి. గర్భగృహము, మూలగృహము—ఇత్యాది గృహభేదము లందు లేవు. తఱుచుగా నవియొక్కటే గదిగ నిర్మింపఁబడి యుండును. ఈసభ (Hall) సుమారు నూఱు, నూటయేఁబదిమంది కూర్చుండుటకుఁ జాలినదిగా నుండును. కాని యంతకంటె విస్తీర్ణము కలది కాదు. ఇందుఁ బ్రతిదినము నుదయమున 5½-6 గంటలకును, సాయంకాలము 7–8 గంటలకును నూరిలోనుండు

సిక్కులందఱును, స్త్రీలు సయితము, సమావేశము కావలయుననుట వారియొక్క ముఖ్యవిధి; కొంతసేపు వారి గ్రంథమునుండి పూజారి పారాయణముచేయును; అందుఁ బల్లవివంటి స్తోత్రముల నందఱు కలిసి ఘోషింతురు. పిమ్మట నందఱు కలిసి యొక్కతుంబుర, యొక్కమద్దెల సహాయముగ భజనసేతురు. ఈభజనకు వారిలోఁ దఱచు వాడఁబడు పేరు "సంకీర్తనము." అనఁగా— భగవన్నామసంకీర్తనము. ఇట్లుఱగంటచేసి వారివారి కార్యములకై వెడలిపోదురు. ఇదియు సిక్కులయొక్క యమోఘమైన సాంఘికశక్తికి మూలబీజము.

మహమ్మదీయులనుండి యీసూత్రమును నానకుమహాగురువు గ్రహించి, మనదేశమందుఁ దన మతము ద్వారా వ్యాప్తికిఁ దెచ్చుటకుఁ బ్రయత్నించెను. తదనంతరము కొంతవఱకు హిందూమతమీ పద్ధతి నవలంబించెనుగాని, సిక్కులందుఁబలె మనయందది ప్రధాన సంస్కారముగఁ బరిణమించలేదు. అట్లు పరిణమించి యుండినచో హిందువులు తమ దుస్థితి నెప్పుడో తరించియుందురు.

హిందువుల భజనలలోని విశేషాంశములెవ్వి? ఒక్కటి :— ఇందారాధింపఁబడు దేవతలు ప్రజాసామాన్యముయొక్క హృదయము నాకర్షించిన రాముఁడును, కృష్ణుఁడును. వీనిలోను రామమందిరములే యెక్కువ ఈ దేవతలు మనుష్యులవంటివారు; మనయొక్క సుఖదుఃఖముల ననుభవించి యెఱిఁగినవారు; జన్మమునందును అగ్రులుగారు: ఒకఁడు క్షత్రియుఁడు, ఇంకొకఁడు శూద్రుఁడు గాఁబోలు! రెండు :— పూజావిధానము జనులందఱు కలిసిచేయు సంకీర్తనము. అర్చనలు, అభిషేకములు లేవు; క్రియలు, కర్మలులేవు; వైదికసంప్రదాయము లేశమాత్రమును లేవు; వేదములయొక్క వాసన యించుమిక్కుటెంత నలిపినను దొరకదు; పూజారులు లేరు. ఇది సామాన్యప్రజల కనుకూలించినపూజ! మఱియు, సమష్టిగా సంఘముచేఁ జేయఁబడు

పూజ. భక్తిమార్గప్రదానము. జనుల కన్నృతమువంటిది; అనగా—
క్రొత్తగవలయునను బుద్ధియు, రక్తియు వారియందుండిన యెడల.

భక్తికిఁ బూజారియనుచితుఁడు. యాగాదికర్మలకును వానిని
బోలిన యితరపూజావిధానములకును వాఁడు ప్రధాని. భక్తియన్ననో
కలకడము లేని మానసికధోరణి. ఈ యోగమునందు మంత్రములు—
స్వరముతోడి యుచ్చారణ — పవిత్రధారణము — ఇత్యాదిక్రియ లనుష్ఠే
యములు గావు. ఈ యోగముయొక్క సాంఘికపద్ధతి భజనకూటము ;
కర్మలను సాంఘికముగా నడుపుట దుస్తరము.

భజనమందిరములో మూలస్థానము, మాలస్థానము—అని
స్థలాంతరములు లేవు. అందఱును సమానముగాఁ గూర్చుందురు.

మఱియు, దేవుఁడిచటఁ బతివ్రతవలె నంటరానివాఁడు కాఁడు.
మఱి, సామాన్యుఁడు ; అందఱును సులభముగఁ జేరి చెందఁదగినవాఁడు.
అందఱును దేవునిపటమును సమీపించి పూలహారముల స్వహస్తము
లతో వేయువచ్చును. ధూపదీపాదులు సమర్పింపవచ్చును.

ఈ ధూపదీపనైవేద్యాదులు గుళ్లలోని కృత్యముల యనుకరణ
ములు. నిజముగ భజనలకు సంబంధించినవికావు. భజనలకుఁ బ్రాణ
మందఱు కలిసిచేయు సంకీర్తనము ! అన్యము లనావశ్యకములు.

గుళ్ళలోఁ గర్మకాండవాసన ప్రబలియున్నది. గుళ్ళకుఁ గేవల
మనుబంధప్రాయమైనదికాదు భజనకూటము. వానికిఁ గొంతవఱకు
విఱుగుడువంటిది.

హిందూమత పరిణామదశలలోఁ జివరవచ్చినవి భజనలు హిం
దూమతదశలలో భజన లుత్తమోత్తమములు, పరిపక్వఫలములు.

అయిన, మనజాతియొక్క దురదృష్టము మనల నిందును విడిచి
నదికాదు. మన దేశములో నే పేరుపెట్టినను జీడపట్టకమానదేమో !
అనేక గ్రామములలో భజనపూజకగి బ్రాహ్మణపూజారులఁ బెట్టి

యుండుట భజనలమూలతత్త్వమునకు విచ్ఛేదకరము. నేను చిన్నవాఁడనుగా నున్నప్పుడు మాతండ్రి కట్టమంచిలో స్థాపించిన భజనకు బ్రాహ్మణులు వచ్చుట యే లేదు. సాధారణముగ వారు భజనలకు రారు. ఏకారణముచేతనో కాలక్రమేణ కొన్ని గ్రామములలో నూరివారే ప్రతిసాయంకాలము భజనచేయుట మానుకొనినారు; అట్లు మానుకొనిన గ్రామములలో నేవిధముగానైనఁ బూజ నిలిచిపోక యుండవలెయుఁగదా యను భ్రమచేతఁ బూజారులు నియమింపఁ బడినట్లు తోఁచుచున్నది. ఇది బుద్ధిలేనిపని. భజనలలో జరగవలసిన క్రియ యొక్కటియు—సమష్టిగాఁ జేయు సంకీర్తనము; అదిలేనిచో నదిభజన కాదు. మఱి, పూజారులర్చనల నారంభించిరేని గుళ్ళలో గుడిగా మాఱిపోవును. భజనమందిరముఁ గట్టియు దానివల్ల బొందవలసిన ఫలమును మనము పొందకపోవుట యేగాక, యింకొక గుడిని నెత్తిని వేసికొన్నవార మగుదుము.

భజనకూటమును గుడిగా మార్చుట దేవునికి దేశమునకుఁ దక్కువతనము. గుడిని భజనకూటముగా మార్చినయెడల దేవుని యొక్కయుఁ బ్రజలయొక్కయు ఘనతను బెంపొందించినట్లు.

సంపూర్ణము.

Printed by Mr. A. Lakshmanaswamy Naidu
At the Saraswathi Power-Press, Rajahmundry and
Published by the Registrar, Andhra University, Waltair.
Fourth Edition–2000 Copies- 1947 (No. 4509).